• FAHRİ ERDİNÇ • ACI LOKMA •

ACI LOKMA

ROMAN

FAHRİ ERDİNÇ

Yordam Kitap

2. basım

YORDAM KİTAP

Eserin önceki basımları:

1961, Narodna Prosveta Yayınevi, Sofya.
1977, Güney Yayınları, İstanbul.

Yordam Kitap'ta
Fahri Erdinç Eserleri

Acı Lokma (roman, 2006)

Kalkın Nâzım'a Gidelim (anı, 2006)

Alinin Biri (roman, 2007)

Kardeş Evi (roman, 2007)

Destur Ya Sefalet (öykü, 2008)

Aci Lokma

Fahri Erdinç

Yordam Kitap: 2 • **Acı Lokma** • Fahri Erdinç • ISBN-9944-5688-0-5
Kitap Editörü: Kemal Özer • *Düzeltme*: Çiğdem Yurtmen
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Yordam Kitap'ta Birinci Basım: Eylül 2006 • *İkinci Basım*: Kasım 2013

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Pasifik Ofset Ltd. Şti.** (Sertifika No: 12027)
Cihangir Mah. Güvercin Caddesi No:3/1
Baha İş Merkezi A **Blok** Kat:2
34310 Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

Aci Lokma

Ölümünü
yurtdışında duyduğum
babamın anısına
sunuyorum

Fahri Erdinç

1917'de (1 Ocak) Akhisar'da doğdu. Babası, Ankara kökenli Çandıroğulları ailesinden, öğretmen Halil Yaşar'dı. Annesi, Erdinç'i dünyaya getirdikten bir yıl sonra veremden öldü. Sonradan, bu kaybın, anasızlığın bilincine varmak, üvey analı kalabalık bir aile ortamında büyümek, çocukluk uykularının çoğunu alan tütüncülük çilesi ve giderek bir yıl da tenekeci çıraklığı, ilkokul öğrencisi Erdinç'i vaktinden önce olgunlaştırdı ve yaşamı daha yakından tanımasına yol açtı.

1930'da Balıkesir Öğretmen Okuluna girdi. 1936-37 ders yılında Afyon'un Sandıklı ilçesinin Ürküt köyünde öğretmenliğe başladı. Buradaki üç çalışma yılı, mesleksel uğraşların dışında, köyü kasıp kavuran bir gerici hocayla savaşım içinde geçti.

Erdinç, 1938-39 ders yılında baba mesleğini bırakarak, sınavını kazandığı Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde öğrenci oldu. Bu bölümde öğretim üyesi olan Sabahattin Ali ile tanıştı. Aynı yıl yazmaya başladığı ilk öykülerinde, onun öğütlerinden çok yararlandı.

Erdinç, Konservatuvardaki katı yönetime ve bazı ayrıcalıklara itirazları yüzünden, biraz da geçim sıkıntılarının zorlamasıyla, öğrenimini bırakmak zorunda kaldı. Yeniden mesleğine döndü. Ama arada yedek subaylığını yaptıktan sonra, 1943'te mesleğinden tamamen ayrıldı. Bir süre yapı yerlerinde (taşeron kâtibi ve puvantör olarak) çalıştı.

Böylece, daha ilk yazı denemelerinde toplumun tabanındaki insanların yazgısını konu edinen Erdinç, onları köyde, kışlada ve kentte, iş yaşamında yakından tanımış oluyor, gözlem ve izlenimlerini arttırıyordu.

1946'da Ankara'da bir yapı yerinden, sınavını kazandığı devlet radyosuna geçti. Temsil kolunda üç yıl çalıştı. Bu arada *Şen Olasın Halep Şehri* (İstanbul-1945) adlı şiir kitabından sonra Ankara'da "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi" (1948, sayı 8) onun öyküleriyle özel sayı çıkardı.

Başkentte ilerici sanatçıların çevresinde görünmesiyle, bazı dergilerde yayınladığı öyküleriyle zamanın tutucu-gerici çevrelerinin dikkatini çeken Erdinç, 1947'de kendisini devlet başkanına dille hakaret etmiş durumuna düşüren bir çatışma yüzünden tutuklandı ve aklanmayla sonuçlanan yargılaması boyunca (birkaç ay) cezaevinde kaldı. Ankara cezaevinde yazgılarını konu edindiği insanların kimilerini daha yakından tanıma fırsatını buldu. Bazı komünistlerle de ilkönce burada ilişki kurdu.

Cezaevinden çıktıktan sonra da Erdinç dirlik bulamadı. Uyumsuz bir aile yaşamı da bunalımını arttırıyordu. Bu bunaltılar içinde bocalarken, 1948'de çok sevdiği Sabahattin Ali'nin Bulgaristan sınırında öldürülmesi Erdinç'i büyük acılara boğdu. Bu acı olay bir yandan da onu esinledi. Kısa bir süre sonra, 1949 Eylül'ünde, Erdinç, iki arkadaşıyla (Ziya Yamaç ve Tuğrul Deliorman) birlikte, gizlice Bulgaristan'a geçti.

Bulgaristan'da Erdinç ve arkadaşlarına politik göçmen olarak sığınma hakkı verildi (1949 Ekim). Böylece, onun, yurt dışında ölümüne kadar sürecek olan göçmenlik dönemi başladı.

Erdinç, dil öğrendiği sürece "Jdanov, 9" üniversal mağazasında veznedar olarak çalıştı (1950-51). Bir yandan Marksist derneğe ve bir yıllık parti gece okuluna devam etti. Türkçe popüler-politik yayımlar redaktörü olarak BKP Yayınevi'nde (1953-58) görev aldı.

1957'de illegal Türkiye Komünist Partisi'nin "Dış-Büro"suyla ilişki kurabildi. Partide aktif çalışmaya katılmak üzere 1958 Mart'ında Bulgaristan'dan ayrıldı. 20 Mart 1958'de TKP üyeliğine alındı.

Böylece başlayan yurtdışı illegal parti çalışması 13 yıl sürdü. 1969'da bir kalp krizi geçiren Erdinç, aktif faaliyetlerden çekilme zorunluğuyla, 1971 yılı başında yeniden Bulgaristan'a dönüp yerleşti. Parti çalışmasına katkısını buradan sürdürmeye başladı.

Erdinç, yazınsal çalışmasına yetecek ölçüde Bulgarca, pratik olarak da Almanca ve Rusça öğrendi. 1965'te Bulgaristan vatandaşı, 1973'te Bulgaristan Yazarlar Birliği üyesi oldu.

Yurt dışına çıkışından 1969'a kadar, yapıtları kendi ülkesinde okura ulaşamadı. 1970'li yıllarda Türkiye'deki dergilerin şiir ve öykülerine yer vermesiyle yeniden okur önüne çıktı. Bu yıllardan ölümüne değin kimi yapıtları kitap olarak da yayınlanma fırsatı buldu. Ama bu girişimler süreklilik göstermediği gibi, son yirmi yılda yine kesintiye uğradı.

Fahri Erdinç, 1986'da (11 Kasım) Sofya'da öldü.

Başlıca yapıtları: *Şen Olasın Halep Şehri* (şiir, 1945), *İşte Böyle* (şiir, 1956), *Akrepler* (öykü, 1952), *Âsi* (öykü, 1955), *Memleketimi Anlatıyorum* (öykü, 1960), *Diriler Mezarlığı* (öykü, 1964), *Canlı Barikat* (öykü, 1973), *Alinin Biri* (roman, 1958), *Acı Lokma* (roman, 1961), *Kore Nire* (roman, 1966), *Kardeş Evi* (roman, 1979), *Göç* (piyes, 1952), *Türkiye'de Çocuklar* (inceleme, 1951), *Kalkın Nâzım'a Gidelim* (anı, 1987).

Yazgı Adamı Fahri Erdinç ve "Acı Lokma"

Kemal Özer

Fahri Erdinç, 1940'lı yıllarda yayınladığı öykülerle dikkat çeken bir yazar olarak edebiyat dünyasına giriyor. 1940 Kuşağı diye anılan toplumcu yazarların arasında şiir ve öyküleriyle yer almaktadır. 1945'te bir şiir kitabı yayınlamış, öyküleri dönemin önemli dergilerinde üst üste çıktıktan sonra, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* 1948'te bir sayısını ona ayırmıştır. Bu ayrıntılar, kuşkusuz yazarlık yolunda onun yazgısına bir başlangıç oluşturuyor. Ama yazgısıyla konuşulacak olması, bu başlangıçtan çok, 1949'da gizlice yurt dışına çıkması ve Bulgaristan'a siyasal göçmen olarak sığınmasından sonra gündeme gelecektir.

1950'lerin başında, Fahri Erdinç bir yazgı adamı kimliğine doğru, önce yaptığı seçimle, sonra içine girdiği ve kendini yeniden kurgulayacağı zorlu koşullarla yönelmiş olur. Göğüslediği zorlukların başında, sosyalizmin kurulmakta olduğu bir ülkenin, İkinci Dünya Savaşı ardından bütün dünyaya dayatılan Soğuk Savaş yıllarında yaşadığı ortam ve bu ortamın getirdikleri bulunmaktadır. Kendi deyişiyle söylersek, siyasal ve düşünsel bakımdan kendini söküp yeniden kurması gerekecektir. Yazarlık bakımından da, ana dilinin doğal ortamından ve ülkesindeki okura seslenme olanağından uzak kalmayı göze alacaktır. Her iki bakımdan, yaptığı seçim onu ya direnmeye, ya da altından kalkamayacağı bir sona götürecektir.

Fahri Erdinç, içine girdiği koşulları direnerek aşar. Siyasal ve düşünsel bir kimlik edinerek, yine kendi deyişiyle, "parti"sini bulur. Siyasal kimliğiyle örgütlü bir çalışma içinde yer alır ve üstlendiği görevleri yıllarca yerine getirir. Yazar kimliğini de, ana dil ortamından uzak düşmenin yenikliğini ve okura ulaşma yoksunluğunu aşarak sürdürür. Yazdığı ve yayınladığı kitaplar, yıllar sonra kendi ülkesinde de okur önüne çıkabildiği zaman, ülkeden ayrılmadan önce yazdıklarında dikkat çeken dil ve anlatım özelliklerini koruduğunu, hatta onları daha da geliştirdiğini gösterecektir. Ülkesinin yaşadıklarına ilgisini hiçbir zaman aksatmamış, ülkesinin insanlarına seslenmekten de bir an bile geri durmamıştır.

1950'lerin Türkiye'sinde ise, Soğuk Savaş koşulları ülkenin sanat yaşamında yön verici olmaktadır. Nâzım Hikmet'in şiirleri okurdan uzak tutulduğu gibi, 40 Kuşağı'nın toplumcu yazar ve ozanları çeşitli baskılar altında kendilerini geliştirme olanağından yoksun kalırlar. Fahri Erdinç, bu yılların özellikle Adnan Özyalçıner, Erdal Öz, Onat Kutlar gibi öykü sanatına yeni bir soluk getirecek genç yazarları arasında, yurt dışına çıkmadan yazdığı öykülerle, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nin özel sayısıyla ilgi çekmekte, ama yeni yapıtlarıyla onlara ulaşmaktan yoksun bulunmaktadır.

Fahri Erdinç'in yazgısı ve yapıtları, ülkesinde yeniden bilinir duruma ancak 1969'da gelir. Aynı zamanda yayıncılık da yapan yazar Yusuf Ziya Bahadınlı, onun *Diriler Mezarlığı* adlı öykü kitabını yayınlama cesaretini gösterip bu konuda ilk adımı atmış, bilinmezlik perdesini aralamıştır. Değişen koşullar, 1970'lerde Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri etkilemiş, özellikle yazarların gidiş gelişlerine olanak hazırladığı için, öncelikle aynı kuşaktan olanların Fahri Erdinç'le görüşmesi, sonra da onların yaptığı yayınlar ve yarattığı fırsatlarla edebiyat dünyasında adının yeniden duyulması sağlanmıştır. Şiir ve öykülerinden örnekler dergilerde yer bulmaya başlamış, yapılan söyleşiler ve özel sayı ya da özel bölümler, Türkiye'deki okura doğrudan seslenme fırsatını ona ver-

miştir. Öykü ve romanlarının kitap olarak basılması da, sonraki yıllarda bu ilk yayınları izleyecektir.

1950'lerde onu sınırlı da olsa okuyan ve tanıyan genç yazarlar, 1970'li yıllarda kendisiyle tanıştıktan sonra, hem yapıtlarından hem yazgısından etkilendiler. Bu etkiyi yaşayanlardan biri olarak, onun siyasal ve sanatsal yazgısını bir iç hesaplaşmaya yol açacak nitelikte görmüştüm. Onda beni etkileyen, en başta, gösterdiği çok yönlü dirençti. Bir yazımda bunu şöyle dile getirmiştim: "Erdinç'in serüveninde, özelden genele yükselen önemli bir nokta bu. Siyasal göçmenlik, insana zamanla başa çıkılmaz gelecek tüm kolaya yöneltici, kol kanat indirici, değer öğütücü koşulları içermesine karşın, onun bu koşullara övülesi bir dirençle karşı koyduğunu görüyoruz. Olumsuzu olumluya dönüştüren bu büyük direnç, Erdinç'in kişi olarak kendini bir makine gibi söküp tepeden tırnağa yeniden kurmasıyla sonuçlanırken, yazar olarak da, dilini, benliğini, ülkesiyle bağını titizlikle korumayı başarıp en büyük engeli aştıktan, okursuz kalmayı bunca yıl göğüsledikten sonra bugün bizlere sunduğu ürünleri veriyor."

Kendisini yakından tanımakla, bu direnci çok daha kapsamlı kavrayıp, Erdinç'in kişiliği ve yapıtları gün ışığına kavuşursa, başka insanların da bu direnç karşısında uyarılacaklarına, giderek uyarılmaları gerektiğine inandım. Benimle aynı heyecanı paylaşan yazar ve yayıncı arkadaşlarla birlikte, onun ülkemizde tüm yapıtlarıyla okur önüne çıkması için çalışmalar yapmayı üstlendik. Bir yere kadar da başarılı olundu. Ama bir dizi durumunda eksiksiz yayınlanması ne yazık ki kesintiye uğradı. Büyük bir sabırla ve heyecanla beklediği toplu basımı kendisi göremediği gibi, ölümünden sonra yayınlanabilen birkaç kitabının sevincini de yaşayamadı.

Bugün, ölümünden tam 20 yıl sonra, kitaplarının yayınına yeniden başlarken, onu okur önüne çıkarmanın anlamı ve gerekliliği değişmiş değil. Geçen sürenin getirdikleri, hatta bunu daha da art-

tırmış oldu. Salt biz bu çabaya katkı sağlamaya çalışanlar açısından değil, 1980 sonrası edebiyat dünyamızın içine sokulduğu yeni koşulları aşma doğrultusunda örneklik edebileceği için de.

Acı Lokma, Fahri Erdinç'in ölümünden önce ülkesinde basıldığını, okura ulaştığını gördüğü romanlarından biri. Yaşamöyküsel roman türünün içtenlikle yazılmış, başarılı örneklerinden. Yazgı adamı kimliğine onu taşıyan bir yaşamı, doğumundan yurt dışına çıkışına kadarki 30 yıllık ilk dilimi içinde sergiliyor. Ama bunu yaparken, yalnızca bir Ege kasabasının yaşam koşulları özelinde bir aileyi anlatmakla yetinmiyor, Kurtuluş Savaşı'ndan cumhuriyetin kuruluş yıllarına geçerken oluşan siyasal ve toplumsal yapıyı da eleştirel olarak ele alıyor. Böylelikle kullanılan duyarlı dilin, ayrıntıları canlandırmadaki kıvrak anlatımın, çizilen canlı insan portrelerinin, betimlenen yaşam görünümlerinin, akıcı roman kurgusunun ötesinde, toplumsal işlevini etkili bir biçimde yerine getiren toplumcu bir sanat anlayışının da en iyi örneklerinden biri oluyor.

Eylül 2006, İstanbul

«Korkuyor musun?»

«Yooo,» dedi öteki, «aklımdan bile geçmiyor.»

Sonra o da ötekine sordu:

«Sen korkuyor musun?»

«Ne münasebet! Hem ne diye durup durup bana soruyorsunuz bunu? Kendinize sorsanıza!»

Üçü de soruyordu kendi kendine zaten. Bir kez daha sordular:

«Korkuyor muyum?»

«Yok canım, çocuk değilim ya!»

Gerçekten de çocuk değildiler. Daha yaşını başını almamışlarsa da, üçü de kazık kadar adam. Üstelik birincinin bir çocuğu var. İkincinin iki. Üçüncünün üç. Üçü de vermişler baş başa. Biri kıvırcık baş. Birinin tepesi birkaç dilekçe pulu yapıştırılacak kadar açık. Öteki başta saçlar inadına gür. Tepesinde, hani saçların şöyle bir anafor yaptığı yerde de tarağın yatıramadığı bir horoz kuyruğu.

Bu üç başın içinde de bir soru:

«İki insan, üç insan, insanlar ne zaman baş başa verir?»

Sonra sorucuklar:

«Yalnız bir yastıkta mı?»

«Yalnız gelin-güvey resimlerinde mi?»

«Yalnız aynı masada, aynı şişeden iki kadeh doldururken mi?»

Ve sonra üç kafanın içinde türlü karşılıklar:

«İki yürekten anlaşma oldu mu, iki baş da bir aradadır artık.»

«Aynı dilden konuştuğumuz zaman.»

«Aynı düşünceyi, aynı acıyı, ya da sevinci paylaştığımız zaman.»

«Aynı inançla, aynı dilek ardında, aynı yola düşerken...»

«Bir de aynı korkuya kapıldığımız zaman!»

«Yooo, korku benim aklımdan bile geçmiyor.»

«Benim de...»

«Hem, canım, çocuk muyum?»

«Bence, bizim böyle baş başa verişimizde korku değil, cesaret aramak gerek.»

«Ya diz dize verişimizde?»

«Söz aramızda, senin dizlerin titriyor.»

«Sinirden. Oldum olası öyledir. Ama senin de ellerin buz gibi. Titriyor da...»

«Benimki de oldum olası. Belki içkiden. Bak, onun da dişleri vurup duruyor birbirine...»

«Valla korkudan değil. Hava serin!»

Serindi. Bir eylül akşamıydı bu. Gün çoktan Rumeli'ne batmış. Artık ak ipliği kara iplikten ayıramayacak kadar karanlık. Gerilerde, geldikleri yönde, şehrin üstünde kendisi görünmeyen bir yangının ağartısı var. «Edirne burada» diyor sanki bu ağartı. Koca Selimiye'nin az çok seçilebilen dört minaresi de «Evet, biz de tanığız, Edirne burasıdır!» diyor.

Orası Edirne, burası da onun yirmi kilometre kadar kuzeyinden bizim topraklara giren Tunca'nın kıyısı. Sıra kavaklı, salkım söğütlü bir boğaz. Yarım dilim ay var ama, bulutların oynaşmasından boğaza pek bakabildiği yok. Tunca'nın sırtını bir gümüşlüyor, bir karartıyor. İlerde, bir kurşun atımı yerde Suakacak köyü. Bağırsan duyulur. Ordakilerin sesleri de hep duyuluyor buradan. Rüzgâr sesin hızını daha bir artırıyor olmalı. Nitekim, biri bağırdı demin. Üç yolcu hemen attılar kendilerini bir söğüdün altına. Çobandı belki. Belkisi yok. Kulak ver hele. Çıngırak sesi değil mi bunlar? Çıngırak sesi ama, sürü köye mi dönüyor, köyden mi çıkıyor, kestirmek zor.

Kimbilir, köpeği bir midir, iki midir? O havlamalara bakarsan, bir değil. Ama rüzgâr da aldatabilir. Baksana, rüzgâr, lafı bile alıyor adamın ağzından. Sen şimdi rüzgârı da, lafı da bırak. Üç adama bir çoban köpeği de yeter. O namussuz şimdi kokuyu alır da bu söğüdün altına uğrar mı, uğramaz mı?

İşte ilk böyle verdiler baş başa. İlk böyle sordular birbirlerine o «Korkuyor musun?» sorusunu. Artık üçünün de her kıpırtısında, her soluğunda, her bakışında bu soru vardı. Dilden dudağa geçmese de, küçük dille söylense de, bu soru kafalarının örsünde hep aynı demiri dövüyordu. Çeneleri kenetli, dudakları bıçakla ayrılamıyacak kadar yapışık olsa da, yine konuşuyor, bu soruya, bunun ürettiği sorucuklara karşılık veriyorlardı. Üç kafanın içinde de birer ipekböceği çalışıyor, habire ördüğü korku kozasını bir delecek yer, bir uçacak yer arıyordu.

Arada bir, içtekiler dışlanıyordu:

«Köpek gibi pişmanım.»

«Neden? Kaçıyoruz diye mi?»

«Aptalca konuşmasana! Ben pardesümü otelde bıraktığıma pişmanım diyorum sana...»

«Hiç de öyle bir şey demedin ki...»

«Diyorum işte. Nasıl titriyorum baksana.»

«Sokul şöyle biraz daha... Dikkati çekmiyelim dedik ya. Ben de bıraktım her şeyimi.»

«Dedik ama, ben o kadar enayilik etmedim. İki fanila, iki gömlek geçirdim sırtıma. Hem de iki iç donu...»

«İyi halt ettin! Ya ele geçersek sınırda? Neyinden korktun da iki don giydin demezler mi adama?»

«Yahu ele geçersek, senin donun tek, onun fanilası tek diye kurtulur muyuz sanki?»

«Orası öyle ama...»

«Şu köpekler, şu çoban üstümüze gelse; ne deriz şimdi?»

«Hiç. Gazeteciyiz. Suakacak köyüne gidiyorduk. Karanlık bastı. Yolumuzu şaşırdık. Şurda, söğüdün altında birer sigara içelim dedik.»

«Sahi, canım öyle bir sigara istedi ki!»

«Zıkkım iç. Kibrit yakılır mı şimdi?»

«Şöyle avucumun içinde...»

«Yahu, baksana rüzgâra. O saat alır götürür dumanı çobanın burnuna. Aha, der, şurda, söğüdün altında üç adam sigara içiyor. Git, belki sana da verirler...»

«Ondan sonra ayıkla pirincin taşını!»

«Oldu olmadı, üçümüz bağlarız adamı şuraya.»

«Neyle?»

«Tüh, biz sahiden aptalmışız be! Bir ip bile almadık yanımıza.»

«Bende bir çakı bile yok.»

«Ben tıraş takımımı soktum arka cebime. Yeni bir jiletim var, daha bir kerecik tıraş olmuştum.»

«Sakla, sakla onu. Ele geçtiğimiz zaman bileklerini kesersin!»

«Sana da ödünç verebilirim!»

«İstemez. Karakolda öyle benzetirler ki bizi, bilek kesmeğe şey kalmaz.»

Sustular. Birinci şöyle bir emekleyip ayrıldı üç adım kadar. Sol dizi üzerine kalktı.

«Ne yapıyorsun?» dediler.

«Arıyorum.»

«İki don giyersen, çok ararsın.»

«Buldum.»

Tunca'nın hışıltısı içinde pek bir şey duyulmadı. Dönüp gelince sordular:

«Kaçıncı ulan bu, Edirne'den çıktığımızdan beri?»

«Saymadım.»

«Korku çişi!»

«Yok canım, ne münasebet! Çocuk muyum?»

«Benim de böyle olurdu. Öğretmen okulundayken. Sınav var sözgelişi. Kapıdayım. Nerdeyse çağıracaklar. Sıram gelmiş. Ama sırayı dinlemez, sıkışırım. Hadi koş bir daha. Dönerim. İki dakika geçmeden...»

«Dur, o namussuz köpek yine havlıyor.»

«Valla daha yakında bu sefer!»

«Ben çocukluğumda en çok köpekten korkardım.»

«Ben de karanlıktan.»

«Büyük kızımın gök gürültüsünden ödü kopar.»

«Karım, koskoca kadın, bugüne dek sıçandan korkar.»

«Babam rahmetli, bir Allah'tan korkardı.»

«Öyleyse insanların en yüreklisi benim oğlan.»

«Neden?»

«Çocuk da ondan. Allah'tan da korkmaz. Bilmez ki!»

«Sen bunu nerede okudun?»

«Okumuş olsam da ne çıkar sanki?»

«Ama şimdi bizimki herhalde Allah korkusu değil.»

«Ölüm korkusu.»

«İşte bu doğru. Hangi korkuyu eşersen eş, bu çıkacak içinden. Hepsi cılızın güçlüden, suçlunun haklıdan korkusu.»

«Peki, biz suçlu muyuz?»

«Yoo, öyle bir şey demedim. Kim kime kötülük etmişse, o ondan korksun. Biz kimseye kötülük etmedik. Vatana hıyanet de etmiyoruz.»

«Ama vatandan kaçıyoruz.»

«İlkin şu vatanda anlaşalım. Artık vatan kavramı da ikileşti. Biz onların vatanından kaçıyoruz. Özgürce soluyamadığımız, emeğimizle doyamadığımız, yönetimine katılamadığımız yerse eğer vatan, ben vatansızım. Salt coğrafya kitabı kandırmıyor artık beni. Korkuyla yaşıyamayız ki...»

«Korkuların en kötüsüne düşürdüler bizi: Yarın korkusuna...»

«İşsiz kalırsam, aç kalırsam korkusuna...»

«Doğruyu söylemek, yazmak yüzünden tutsak olmak, içeri düşmek korkusuna...»

«Koca Nâzım nasıl diyordu. Kuvayı Milliye Destanında? Arhavili İsmail'de mi, Karayılan'da mı, aklımda değil şimdi. Amma tavşan korktuğu için kaçmaz, kaçtığı için korkar, diyor.»

«O halde biz? Korktuğumuz için mi, yoksa kaçtığımız için mi?»

«Valla bilemem. Korku bu köpek gibi. Ne gelip kapıyor, ne de bırakıp gidiyor. Kahramanlık taslıyamam. Bildiğim bir şey varsa, korkuyorum. Adım gibi aklımda bu korku.»

«Al benden de o kadar. Sinmiş içime. İliğime, kemiğime işlemiş.»

«Derimiz gibi giyinmişiz.»

«Soyunalım!»

İkinciydi bu emri veren.

«Neyi, korkuyu mu?» dedi Birinci.

«Hayır, ceket, pantolon, anadan doğma. Tunca buralarda derincedir. Öteye geçtik mi, kurtuluruz bu namussuz köpekten.»

Üçü de soyunurken içten içe tekrarladılar:

«Evet, bu namussuz korkudan da kurtuluruz belki.»

İkinci, Tuna çocuğuydu. Önce hiç ikilemeden o girdi suya. Karanlıkta sağa gitti, sola döndü, ortalara doğru bir yokladı ve çok geçmeden geri geldi.

«Hazır mısınız? Su çeneye kadar. Yürüyerek de geçebileceğiz. Ceketin içine doldurun neniz varsa. İki yeniyle şöyle bir düğüm atın...»

Ay buluttan sıyrılıyordu bu sırada. Sıyrılınca bir baktı. Tunca kıyısında üç Adem Baba. Su derinleştikçe ellerindeki ruba çıkınını kaldıra kaldıra karşıya geçiyorlardı. Korku söğüdün altında kalmıştı.

Dereyi geçince hemen fundalığa sokuldular: Elden geldiği kadar kurulandıktan sonra giyinmeğe başladılar.

«Açın gözünüzü,» dedi Birinci, «çamaşırlarınızı ters giymeyin ki, yakalanırsak...»

«Kapat şu şom ağzını!» dediler.

«Valla şaka etmiyorum,» diye üsteledi öteki, «derenin bu yanından sınıra kadarki kesim zaten yasak bölgedir sanırım. Buralarda enselendik mi, artık gazetecilik de sökmez, yolu şaşırdığımızı da yutmazlar.»

«Sen uzun sözü bırak. Sınır nerde?»

«Karşımızda. Önce bu otlağa benzer açıklığı geçeceğiz. Şu sırta tırmanacağız...»

«Sınır karakolu ne yana düşüyor?»

«Elimle koymuş olsaydım, tıpatıp söylerdim!»

«Hoppala! Yahu dün siz buraları gözetlemediniz miydi bununla?»

Gerçekten Birinci ile İkinci önceki gün karşıdan görmüşlerdi buraları. Sınır boyu köylere propaganda gezisine çıkan bir Edirne milletvekili, hem de İkinci'nin Ankara'dan tanıdığı avukat: «Hay hay, siz de gelin, köylülerle nasıl konuştuğumu dinler, röportaj yazarsınız,» demişti. Bir otomobille çıktılar. Edirne'den Kuzeye doğru. Kimi zaman sınıra iki üç kilometre yaklaşıp, kimi zaman beş altı kilometre içerlerden on beş kadar köy geçerek, Lalapaşa taraflarına kadar gittiler ve gece yarısına doğru döndüler. Birinci, geçtikleri yamaçlardan durdukları köylerden buralara alıcı gözüyle bakmıştı. Yedek subaylık yıllarında temelli subaylardan birçok şeyler kapmıştı. Bilmediği yerde, geceleyin bile yönü yöntemi kestirebilirdi. Hem avukata sezdirmeden, arkadaşına da gösterip anlatmıştı önceki gün. «Buraları iyi belleyelim. Altımızda Suakacak köyü. Sınır ile arası bir sigara içimi. Bak, bu kesimde üç tepe tosluyor birbirini: kafa kafaya üç boğa gibi. Aralarından süzülüp bizim topraklara giren şu dere Tunca. Demir köprüyü görüyor musun? Şimdi bırak köprüyü, bu yana bak. Bütün iş, Tunca'yı köyün çok aşağılarından geçip, dosdoğru dağa sarmakta. Bak, sırtta iki karakol var. Evet, bizim karakollar. Arası

olsa olsa iki kilometre. Eğer ortasından geçip de öteye sarkabilirsek, ver elini karşı tepedeki Bulgar karakolu! Hayır, kuşkum yok, Bulgar karakoludur. Ah, bir dürbünümüz olsaydı şimdi, sen de inanırdın...»

Bunları bir kere daha anlattılar Üçüncü'ye. Titremesi yatışır, güveni artar gibi oldu. Sonra yine sordu:

«Ya biz iki karakolun arasını tutturamaz da birinin tam üstüne çıkarsak?»

«O zaman Tanrı konuğu gibi çalarız kapıyı, ilk önce seni tanıtırız askerlere: İşte Cumhuriyet Gazetesi'nin yazı işleri yardımcı sorumlusu!»

«Sizinle röportaj yapmaya geldi!»

Karanlıkta sesi gülen Üçüncü:

«Ve ben ilk soruyu bastırırım,» dedi. «Bulgaristan'a nerden geçilir?»

«Hayır. Bulgarların sınır boyunu on kilometre içerilere kadar mayınladıklarını duyduk Edirne'de. Doğru mu?»

İkinci sordu: «Dur demeden ateş ediyorlarmış. Aslı var mı?..»

İşte o geride, söğüdün altında soyunup bıraktıkları korku, bu anda yetişip üçüne birden tekrar çullandı. Korku bir dördüncü gibiydi aralarında. Onlarla baş başa. Diz dize. El ele. Burunlarının dibinde soluyordu. Nefesini duyuyorlardı sanki.

«E, ne yaparız gerçekten mayınlıysa oraları?»

«Seni önden yürütürüz!»

«Soğuk şakayı bırakın! Şimdi ne yana gidiyoruz?»

«Edirne'ye!»

«Ben artık Edirne'yi de bulamam.»

«Öyleyse, işkillenmeyi bırak. Yönümüz sınır, düş ardımıza!»

«Bir dakika, şu çorabımı da giyeyim. Ayağım da çamur içinde.»

«Aman, kıravatını da bağla. Ayna ister misin?»

Karanlık yine sakladı Üçüncü'nün gülüşünü. Yine sesi gülüyordu.

«Valla,» dedi, «bana kalırsa, sizde hoşaf bulaşığı kadar da akıl yok.»

«Neden? Seni bırakıp yürümüyoruz diye mi?»

«Yoo, anca beraber, kanca beraber. Nasıl olsa bir ölümü paylaşamayız. Bir kurşun üçümüzü de delse, yine ayrı ayrı gebereceğiz!»

«Katolik papazı gibi konuşma. Ne demek istiyorsun?»

«Demem o ki, en iyisi bir kılavuz almaktı yanımıza.»

«Evet, Ali Ertekin gibi zorlu bir kılavuz. Gizli polisten açık emir alsın. Şimdi şurda yanımızda olsun. Birden milli duyguları 'şahlansın' ve 'vatanı kurtarmak için' şöyle geriden yanaşıp indirsin sopayı kafana. Su diyemiyesin Sabahattin Ali gibi. Gözlüğün bir yana fırlasın. Elinde okuduğun Puşkin, düelloda Dantes'in kurşununu yemiş gibi bir daha ölesiye yaralansın. Sonra Kırklareli mahkemesinde Ali Ertekin 'milli kahraman' kesilsin. Yargıcın önündeki o kanlı torbada Sabahattin'in kemikleri bir daha sızlasın. Altı ay sonra çobanlar bizim kemiklerimizi de bulsunlar burada. Seni altın dişinden tanısınlar, beni kırk dört numaraya da sığdıramadığım ayaklarımdan, bunu da biraz kamburundan, biraz paytak bacaklarından. Ve bizim bu kalıntımızı da toparlayıp Sabahattin'in mezarı olan o torbaya doldursunlar: Sonra 'Merhaba üstad!' diyelim. 'Sana biz de yardım edebiliriz, burda da çıkaramaz mısın Markopaşa'yı. Burdan da yuh çekemez miyiz?' diyelim...»

Üçüncü:

«Yeter,» dedi, «geri aldım sözümü. Kılavuzsuz çıktığımıza iyi etmişiz. Asıl hüner Sabahattin'in kılavuzla da sökemediği yolu kendi başımıza sökmek.»

Sesi artık hiç gülmüyordu. Şöyle dokunuversen ağlıyacak bir sesti bu.

«Hazır mıyız?» dedi Birinci.

Önce Üçüncü kalktı. Hemen çektiler eteğinden:

«Çök aşağı, ulan!»

Neye uğradığını şaşırdı. Yığılıverdi yerine.

«İzmir Kordonunda gezmeğe mi çıkıyorsun? Burdan öteye artık kalkmak yok. Emekleyeceğiz. Süreneceğiz. Çalıdan çalıya. Hendekten hendeğe. Acemi erat gibi. Yarısını hava değişiminde geçirdiğin yedeksubaylığın var ya senin, işte bu gece fitil fitil burnundan gelecek. Yat bakalım! İlk varacağımız yer, tee şu etekteki topağaç. Düş ardımıza!»

Önlerinde uzanan alanı geçince o topağaca varıvereceklerini sanıyorlardı. Oysa ayışığında zaman zaman yeni sürgülenmiş bir tarla kadar düz görünen bu alan bir çalılık, bir batakmış. Ayışığı böyledir. Nice yıkıntıları bayındır gösterir, nice tümsekleri, hendekleri de dümdüz. Bizim propagandacılar her türlü sözden, sazdan, çizgiden, ışıktan faydalanır da, bu türlü ayışığını nasıl unuturlar, şaşılacak şeydir! Ne yap et, çek Anadolu'ya temelli bir ayışığı, tamam, yurt kalkındı demektir. Ya da ayışığı camlı bir gözlük bul, herkes edinebilsin, yine tamam, her yer gülistan!

İşte böyle bir «gülistan»a daldılar üçü. Gülü yok. Dikenleri istemediğin kadar. Pırnallar, fırın çalıları, böğürtlenler, yaban gülleri kırk yıldır birbirlerini görmemiş gibi sarmaşmışlar. Ayırıp da aralarından geçebilirsen aşkolsun. Yakasına paçasına yapışıyorlar adamın! Nereye? Hele bir kesimde öyle çetinleşti ki iş, üçünün de yılan gömleğini soyunurcasına ceketlerin içinden sıyrılıp yürüyesi geldi. Çalıların kedi köpek gibi sarıp tırmaladığı bir yana, bastıkları yer de yer değil. Burda kesekli, tökezlersin. Orda balçık, pabucunu zor kurtarırsın. Ötede dize kadar ısırganotu, bacaklarını kaşımaya bile eğilemezsin. Bağırasın gelir!

Artık üçü de Turhallı bir hallıydı ama, yine en çok Üçüncü sızlanıyordu:

«Bir keçi patikası buluncaya kadar ben çırçıplak kalacağım galiba!»

«Bende yedek don var, korkma.»

«Durun, gözlüğüm de gitti!»

«Durulacak sıra mı yahu bir gözlük için? Ay da koca buluta girdi, baksana.»

«Valla gözlüksüz edemem. Minareden bakıyormuşum gibi boyum uzar.»

«Kötü mü? Yukardan bakmaya alışırsın.»

«Başım döner.»

«Sen miyop muydun, hipermetrop mu?»

«Bilir miyim ben neyim. Yakını göremem.»

«Bu iyi. Zaten artık uzağı görmemiz gerek. Bak, topağaç nerde?»

«Cehennemde! Gelin, şu gözlüğü arıyalım.»

«Peki, biz gidiyoruz. İşte köpekler havlıyor. Sana çobanlar da yardım eder. Bulur da yarın gelirsin!»

«Yahu, siz beni deli mi edeceksiniz?»

«Yoo, bizim öyle bir niyetimiz yok ama, ele geçersen, karakolda daha ilk sorguda polis yapar o dediğin işi!»

Yürüdüler.

Topağacın altına varınca, biraz soluk yatıştırmak için yere yamandılar. Tablada kıpırdayıp duran üç torik gibi yan yana. Çok geçmeden, hemen burunlarının dibindeki taşa, toprağa, otlara söylercesine usuldan konuşmaya başladılar. Konuşacak sıra değildi. Hele şaka gereksizdi. Gereksizdi ya, konuşmadılar mı, bu sefer aralarındaki o dördüncünün, o korkunun sesi çınlıyordu kulaklarında. Hayır, hiç de gereksiz değil, onu susturmak için bağırmak, türkü söylemek, bu da uygun olmadığı için bir şeyler konuşmak gerekti. Bunu ayrı ayrı seziyor, birbirlerine sezdirmediklerini sanarak da bunda anlaşıyorlardı. Neyi hangisinin söylediği bir yana, önemli olan konuşmaktı. Konuşuyorlardı.

«Her çalı polis gibi yapışıyor yakama. Burayı geçmek sınır geçmekten de zormuş.»

«Dur, daha sınırı geçmedin.»

«Doğru. İlk geçişim bu.»

«Urlalı bir köylü de ilk olarak asıldığını söylemişti. Ağayı vurmuş. Asıyorlardı onu bir sabah konak önünde. Ben de bulunduydum...»

«Hangi yürekle?»

«Yürekle değil, ödevle. Gazeteden yollamışlardı beni. Bir şeyler yazayım diye...»

«Ee sonra?»

«Cellât Ali ilmeği taktı...»

«Son sözünü söyletmediler mi asılana?»

«Son sözüm ilk sözümdür dedi adam: Suçsuzum! Daha bir şey söyliyecekti belki ama, cellât sokuverdi zeytin tanesini ağzına ve... bastı tekmeyi sandığa.»

«Ve zeytin fırladı ağzından, adam sallandı?»

«Hayır, ip koptu! Haydi yeni baştan. Yine ilmek, zeytin tanesi, tekme... Bu kez de ilmek çözülmesin mi!.. 'Yahu, dedi adamcağız, istemiyor işte, ip bile kıyamıyor bana. Bi kere daha temize* yollayın şu kararı!' Savcı bir baş salladı cellâda, dinleme, bir daha tak gibilerden. Ali ipi onarıp bir daha taktı. Valla, size yalan, bana gerçek, yine kopmasın mı! Adamın artık burasına geldi. 'Ulan, dedi cellâda, kaç kişi astın sen bugüne kadar?' 'Seninle 152' '152 ama, öğrenememişin şu soğuk zanaatı. Bu benim ilk asılışım, hem de adam asışım ama, bak!...' Bak der demez taktı boynuna ilmeği, sallanıverdi.»

Bir uzunca sustular burada. Anma törenlerindeki bir dakikalık saygı susması kadar. Sonra birisi yine taktı kancayı şakaya:

«Darısı başına!»

«Sağol. Sizin de.»

«Kuzum, kimi insanlar ölüm kertesinde neden şakaya düşkün olur?»

«Yaşamayı hiç de hiçe saymadıkları halde, hiçe sayar görünmek için.»

---

* Temyiz - Yargıtay.

«Yenik kabadayılığı.»

«Saat kaç?»

«Ölüme beş var.»

«Şakayı bırak da bak şu senin fosforluya.»

O bakadursun, usuldan yanıkça bir ses duyuldu: «Haniya da Fosforlum!»

Bildiğimiz türkü. Tutturmuş biri, geçiyordu yukardan. Yirmi adım var yok. Üçü de kestiler fısıltıyı da, soluğu da. Sıçan deliği bin kuruş. Şimdi bir güç, insanüstü bir güç olmalı adamda. Yarıl, demelisin yere. Şöyle üç kişilik yarılmalı. Girmelisin. Kapan, demelisin sonra. Şöyle ezmeden, adamın posasını çıkarmadan kapanmalı. Ondan sonra geçsin artık o türkücü. Çoban mı, sınır karakolundan bir asker mi, kim bilir. İsterse topağacın altından geçsin. Üçünü de çiğneyemez. Göremez de. Ne çiğneyebilir, ne de görebilir ama, o dördüncü, korku olacak geveze, daha yakından, daha yakından, daha yüksekten katılıverdi türküye:

«Karakolda ayna var...»

(Külâhıma anlat sen onu. Git de bizim işçiye sor, köylüye, gazeteciye sor da, o söylesin sana karakolda ayna mı var, yoksa...)

«Gözlerinden bellidir, Cevriyem...»

(Ulan Cevriye, ulan kaltak, bu türküye girecek sıra mıydı? Haydi türküye seni sokan sokmuş, amma şimdi bu çobanın aklına düşecek sıra mıydı?)

Türkü üstüne bunları hiçbiri demedi, hiçbiri sormadı ama, biri fısıltıyla karşılığını veriverdi:

«Asker!»

«Olamaz!»

«Neden?»

«Sınır askeri türkü söyler mi yahu?»

«Ağzı dikili değil ya, canı isterse söyler.»

«Nöbet yerinde dikilirken söyleyemez.»

«O belli. Nöbet yeri kimbilir nerelerde daha. O geçiyor, baksana.»

Geçiyordu. Sağdan sola. Hayır, soldan sağa. Bu da değil. Şaşırmışlardı artık sağı solu. Bir yandan bir yana geçiyordu işte. Önemli olan, üzerlerine gelmiyordu. Hem gelmek ne kelime? Hele gelsin sıkıysa. İşte o zaman olur olanlar!

Olur değil, olmuştu zaten olanlar. Hele Üçüncü'nün soluğu hepten kesilmişti. Epey sonra çıkabildi sesi:

«Sen nerden... tanıdın, şeyi... onun asker olduğunu?»

«Tüfeğinden.»

«Vay, tüfeği de mi vardı?»

«Ayışığında şu tümsek yerden geçerken şöyle bir dürttü havayı tüfeğin ucu. Parladı da.»

«Köye inmişti besbelli garip.»

«Onun da bir Cevriyesi mi vardır orda kim bilir?»

«Yok canım, Memetçik harama uçkur çözmez.»

«Memetçik yemez...»

«İçmez.»

«Uyumaz.»

«Üşümez de.»

«Bunlar kötü ama, bizi burada görmediği iyi.»

«Bir hikâye geldi aklıma. Bu Fosforlu Cevriye üstüne...»

«Aman anlatma...»

«Anlatmıyayım da çatlıyayım mı? Sen anlattın ya adamın nasıl asıldığını.»

«Benimki olmuş iş.»

«Benimki de. Adapazarı'nda olmuş iş.»

«Kim bilir kaçıncı anlatışın.»

«Size yeni anlatacağım daha. Hem fıkradır, geldi mi sırası, anlatılır. Kırkıncı anlatışım da olsa, ilkiymiş gibi dinlemek inceliktir. Dinleyin. Adapazarı Kaymakamı, Cevriyem şarkısını yasak etmiş...»

«Oh, kim ipler Yalova Kaymakamını!»

«Karısının adı da Cevriye'ymiş adamın. Kahvelerde, yollarda şarkıyı işittikçe sinirlenirmiş.»

«Karısının adını değiştirsin!»

«Durun yahu, ben mi anlatıyorum hikâyeyi, siz mi? Adam yasak etmiş. Tellâl ünletmiş: 'Kim söylerse Cevriyemi, beş lira ceza!' İyi ama, hamalın biri pek yanıkmış bu şarkıya. Kasketini ağzına bastırıp söylemiş, olmamış. Kuyulara eğilip söylemiş, tadı çıkmamış. Bir gün beş lirayı tekmillemiş, gidip oturmuş kaymakamın geçeceği yol üstüne. Tam geçerken, kırağı görmemiş sesiyle bir tutturmuş Cevriyemi ki, çarşı pazar inliyor. Hemen yapışmış yakasına kaymakam. Hamal da 'Yoo, sözün parama geçer beyim, buyur beş papeli!' demiş. »

«Bitti mi? Nereye bağladın şimdi bunu?»

«Bu askere. Onun da cebinde beş lirası hazırdır herhalde.»

Üçüncü dinlememişti hikâyeyi.

«Uzaklaştı mı dersiniz?» diye sordu.

Biri hemen yapıştırdı kulağını yere. Sonra öteki. Öteki de.

«Karakola bile varmış.»

«Atma!»

«Atması yok. Çocukluğumda demiryoluna kulağımı dayadım mı, trenin kaç dakika sonra istasyona gireceğini şıp diye söylerdim.»

«O bir şey değil. Ben kaç saat gecikeceğini de, kaç saat önce geçtiğini de kestirirdim.»

«Yahu saat kaç? Bak artık şu senin fosforluya.»

«Gözlüğüm yok ki. Sen bak şuna.»

«Yarım. Demek Tunca'dan bu topağaca üç saatte gelmişiz.»

«Bir böcek ötüyor!»

«Ne böceği ulan! Saatimi kuruyorum.»

«O telörgüsünden beter çalılık anamızı ağlattı.»

«Gördün ya, yurdun çalısı bile yakamızı bırakmıyor.»

«O kadar akıllı çalıysa, yardım etsin de, beraber yapışalım yakasına bu yurdu satanların!»

Daha nice dikenli çalılar yapıştı yakalarına. Ama hepsinden kurtuldular. Önce o askerin geçtiği patikayı aştılar. Sonra vınlayıp duran bir telefon telinin altından geçtiler. Artık belliydi: İki karakolun ara yerini iyi denklemişlerdi. Yukarılara doğru emekleme ve sürünme, bir saat daha sürdü. Artık sırttaydılar. Ötesi göründü görünecek. Derken bir ak taş çıktı önlerine. Daha doğrusu, taş dikilip duruyordu yerli yerinde, onlar taşa doğru vurdular. Sınır taşı! Üçü de çöktü bir diziye. Üçünde de alabildiğine bitkin bir gariplik. Bir mezartaşı önündeydiler sanki. Üzerinde analarının adı yazılı. Hayır, yurdun adı. Kısaltılmış iki sözcük: T.C. Bir de numara: 192.

Bir adım sonra her şey: yurt, ana baba, çoluk çocuk, dost düşman, içerdeki suçsuz, dışardaki suçlu, yağmur gibi acısı ve kurak gibi sevinciyle bunca yıl, hepsi hepsi geride kalacaktı. Belki ilk olarak geriye bir göz atmak geldi akıllarına. Baktılar ki, aşağı ovada, ötelerde, ayın altında Edirne. Işıkları biraz küskün. Selimiye'nin dört minaresi iki görünüyor. Edirne kaldırmış ellerini, dua mı eder, gel mi der, uğurlar olsun mu der, nasıl istersen öyle anla.

Birinci:

«Biliyor musunuz, şu anda ne geçiyor içimden?" dedi.

Ses veren olmayınca kendisi ekledi:

«Ayıplamayın. Elham okuyasım geliyor.»

«Ayıplamam,» dedi İkinci, «şiir okusan daha iyi.»

«Elham gibi, bütün vatan şiirlerini de unuttum şu anda.»

«Namık Kemal'den hatırla bir şey. Fikret'ten, Akif'ten, Nâzım'dan, Yâhya Kemal'den de olur. Vatancısı da, hümanisti de, ümmetçisi de, komünisti de, hepsi büyük şair.»

Birinci, yalnız Fikret'ten iki satırcık fısıldadı:

«Vatan ki öksüzler anası
Yaşatırsak, bir o yaşar...»

İkinci, kucakladı sınır taşını. Kızı niyetine, oğlu niyetine.

Üçüncü, eğilip toprağı öptü.

Sonra küskün Edirne'ye bir el salladılar:

«Hoşça kal! Kaçarak ayrıldığımızdan ötürü darılma, Edirne. Gün olur, koşarak geliriz.»

Onlar öteye sarkarak bayır aşağı yuvarlanırcasına indikçe, solda aynı sırta yapışık bir tepe üzerindeki Bulgar karakolu yükseldikçe yükseliyordu. Bir masal şatosuydu sanki. Belki de yine ayışığının oyunu. Viran bir yapıyı telleyip pullayıp dikmişti tepeye. Göz boyamak için. Öyle ya, ne pencereye benzer bir kovuk, ne de ışık. Evet, ya öylece bırakılmış bir boş yapı, ya da askerlerle dolu ama, uyumuşlar. Hepsi mi? Değil, bekleme yerinde uyanık bir çift göz dört yanı kolaçan ediyordur elbet. Eder ya, karşı yamaçtan arada bir yuvarlanarak, arada bir kıçın kıçın kayarak inen üç kişiyi göremez. Uzakça düşüyor. O göremese de, kulakları çifte telsiz anteni gibi, radarı burnunda bir kurt köpeği şıp diye kokularını alabilir.

«Ya geliverirse üstümüze?»

«Senin ekmekten veririz biraz...»

«Yemez.»

Üçüncü, kekik kokuları arasında bir başka koku aldı birdenbire:

«Ne kokuyor?» dedi.

Üçü de burun kesildi. Yanı yönü bir kokladılar. İkinci, kahkahasını zor tuttu.

«Kalk, ocağın batmasın. Mayısın üstüne oturmuşsun!»

Öteki dürtülmüş gibi sıçradı. Ne fayda. Şöyle toparlak köşe yastığı kadar yumuşak bir sığır fışkısına oturmuştu bir kere!

«E şimdi?»

«Şimdi, oldu olanlar, bez getir!"

«Ne yaparız?»

«Hiç. Şu otluk yere otur, sürt biraz oranı. Olduğu kadar...»

O sürtedursun, berikiler aşağıları gözden geçiriyorlardı.

«Şu çukurda şerit gibi ağaran nedir dersin?»

«Şose olmalı.»

«Değil. Parıltısı suya benziyor.»

«Gene Tunca çıkmasın önümüze?»

Üçüncü hemen yaklaştı.

«Tunca ise, yanarız.»

«Ben şimdiden yandım. Dilim damağıma yapıştı susuzluktan. Eğer Tunca ise, önce bir güzel içeriz, ondan sonra geçeriz.»

«Zıkkım iç. Nereye geçiyorsun, yine bizim toprağa mı?»

Dank dedi bir şey kafalarına.

«Hah, şimdi yaptık işi! Ne ileri, ne geri.»

«Hayır, sola, doğruca Bulgar karakolu üstüne.»

«Ordan da 'dur' demeden 'bum', haydi tahtalıköye!»

«Öyleyse, durun bir düşünelim.»

«Önce inip kana kana bir su içsek de öyle düşünsek olmaz mı?»

Birinci, cebine davrandı:

«En iyisi birer lokma ekmek yiyelim de tok karnına düşünelim!»

«Bırak allasen şu ekmeği. Hiç çıkarma. Taş gibi oturdu mideme yediğim iki lokma. Bir de ekşitti ki, sorma!»

Birinci, somunu cebinden çıkarmadan bir lokma koparıp ağzına attı.

«Horlamayın benim ekmeğimi" dedi, «sonra isteseniz de vermem. Yetmiş kuruş, son paramı saydım ona. Köylüceğiz bir sevindi ki. 'Efendi,' dedi, 'karadır, acıdır lokması ama, neylersin, bulunanı bu'. Ben de eğri hıyarı beğenmiyen dilenciye benzememek için aldım.»

«Şeker bal olsun. Ye.»

«Babam, 'yola ekmeksiz çıkma' derdi, su nerde olsa bulunur.»

«Haydi, bul de!»

«İşte, Tunca aşağıda.»

«İnelim.»

Çeyrek saat geçmeden, iki tepe arası bir kısığa indiler. İkincinin bütün umudu boşa çıktı. O ağaran şerit ne su, ne şose. Bir kurumuş dere yatağı. Tunca'nın bir kolu mu, nedir.

Suyu çekilmiş de kumu ağarıp durmuş ayın altında. Sağı solu ağaçlık olduğu için artık, kumca yürümeğe başladılar. Aya bir kere daha baktılar, ettiğini beğendin mi gibilerden...

İkinci, tam bir çöl yolcusuna benzemişti. Gözleriyle kıyıları yokluyor, her karaltıyı su birikintisi sanarak koşuyordu.

«Değil. Boğazım keçeleşti, çocuklar. Gırtlağımda bir kılıç sokulu sanki. Ucu da tam midemde. Çatlıyacağım.»

«Ben de patlıyacağım. Nereye gidiyoruz böyle yarım saattir, önce bunu söyleyin bana.»

«Doğrusu ya, ben yönü şaşırdım.»

«Ulan, Kutup Yıldızı nerde?»

«Gökte.»

«Büyük Ayı nerde?»

«Karşımda.»

«Valla sen ne yoldan yöntemden anlıyormuşsun, ne de topoğrafyadan! Karga kılavuz olursa, işte böyle burnumuz pislikten kurtulmaz.»

«Burnuna daha bir şey olmadı. Yalnız fışkıya oturdun. Ondan da ben suçlu değilim ya!»

Onlar böyle takışırken, İkinci artık bir su birikintisi bulmuş, hemen eğilmişti bile. Kurbağaların kimi sudan sıçradı, kimi suya atladı ama, onun aldırdığı yoktu. Elinin sırtı ile yosunları ite üfliye höpür höpür içiyordu. İyice kandıktan sonra:

«Kesin dırıltıyı da, gelin siz de için,» dedi, «daha kimbilir kaç saat yolumuz var.»

Ötekiler de çöküp eğildiler. İkinci, onlara şöyle usuldan bir ıslık çaldı: iştahla içsinler diye.

Sonra iki bayır daha aştılar, bir meşe korusu geçtiler. Deli olmak bir şey değil, in cin yok. Bir belirti yok. Işık yok. Çıkar yol yok.

Saat dörde geliyordu. Ulu bir kayanın kuytusunda yine diz dize, baş başaydılar. Sabahı burada beklemeğe karar verdiler. Uyku gözlerinden akıyordu. Oysa uyumanın sırası değildi. Ne demiş Köroğlu, birinci düşmanım Bolu beyi, ikincisi uyku.

Çeteler de en çok uyuyakalmaktan korkarlarmış. Biri aynı korkuyla yakasını kaldırıp, tespih böceği gibi yumuldu. Biri sırtını kayaya dayadı. Biri de yüzükoyun toprağa uzanıp kollarını yastıkladı. Olmıyasıya. Uyuklamak bile zor. Rüzgâr uğul uğul. Hele çoban ateşinde çatılı odunları andıran bu küme kayaya çarptıkça, daha bir uğulduyor, kovuklarda, çatlaklarda ıslık çalıyordu. Ah, bir çoban ateşi yakabilselerdi! Birinci'nin aklı cebindeki kibrit kutusuna girdi. Belki yarım saat kaldı kutuda. Çıkmaz. İlle ateş yakmalı!

«Olmaz,» dedi İkinci.

Üçüncü'ye sordular. Karşılık vermedi. Ötekiler oturdukları yerde sırt sırta verdiler. Çeneleri dayandı göğüslerine. Birinci, hiçbir şey düşünemiyordu. Aklı kibrit kutusundan çıkmış, bu sefer de bitişiğindeki sigara paketine girmişti. Baktı olmıyacak, elini sokup, bir sigara ile beraber çıkardı aklını ordan. Sonra kibriti. Ve çaktı avucunun içinde. Bir çekti. Dünya varmış. Tut ki topuklarına kadar vardı duman. Bir daha. Gözleri yıkanmış gibi yepyeni oldu. Sonra elini omuzundan aşırıp, arkadaşına verdi sigarayı. İki de o çekti ve hemen yanıbaşında toprağa bastırıp söndürdü. Böyle alışmıştı. Daha yarıya gelmeden atardı.

Pos bıyıkları yanmasın diye. Tam iğneli bastonla gezen izmaritçilere göre tiryaki!

Üçüncü, yüzükoyun kapandığı yerden mırıldandı:

«Burcu burcu kokuttunuz.»

«Biz seni uyudu sanmıştık.»

«Canım geçer gibi oldu. Karımla konuştum biraz içimden...»

«Dön geri demedi mi?»

«Haydi hepsini anladım, dedi. Artık nefes alamıyacak kadar bunalmıştın. Durum seni üzüyordu. Her şeyden soğumuştun, haksızlıklar burana gelmişti. Neye tutunduysan kopmuştu. Şuydu buydu, bir şey, bir çıkış yapman gerekti, gerekti ama, bizim suçumuz neydi? Hem şey yok mu, bir haber vermek,

aklıma koydum, şunu yapacağım demek yok mu? Bilinmezlik içinde acı çekmek daha bir zor, kuzum. Ne desem anlatamam bunu. Sonra."

Anlatıyordu daha. Düşlü bir romantizme kaptırmıştı kendini. Karısının dediklerini, ister istemez onun sesi ve tonu ile tekrarlıyordu:

Söyle, ne yaparım, eğer küçük kızımız gazetede resmi basılı her adama 'işte babam' demeğe başlarsa, dayanamam, ölürüm gibime geliyor."

O anlatadursun, İkinci sırtına dayalı arkadaşını sarstı:

«İyi ki biz uyuklamamışız,» dedi.

«Deli miyim yahu, benim karı ağzını bir açarsa, bununki gibi yermekle de yetinmez, ne namussuzluğumu bırakır, ne de vatansızlığımı...»

«Korkar mıydın karından?»

«Hayır, sapıklığına saygım vardı yalnız!»

«Bana sorarsan, karım bir yana, oğlum bile bir yana, ille kızım... Ortalık ağarsa da resmine bir baksam.»

Üçüncü, birden kalkıp oturdu.

«Sabah olsa da iki yanımıza bir baksak önce. Nerdeyiz, nerelere geldik...»

«Bulgaristan'dayız.»

«Çok geçmeden bir sabah ezanı okunursa bir yerden, sorarım ben size.»

O ne kadar inanmasa da, ötekilerde artık bir illinti, bir korku kalmamıştı. O dördüncüyü her nasılsa sınır taşında bırakmışlardı. Korku onlar gibi ölümü göze alabilecek, gurbeti vatan belliyecek kadar yürekli değildi.

Bu sırada kimbilir nerelerde «dan» diyen bir çanıltı, suya düşen damlanın birbirini üreterek genişliyen halkaları gibi dalga dalga gelip kayaya çarptı.

«Duydun mu?»

«Deve dongurdağı gibi kaba bir ses.»

«Bana kalırsa çan sesi.»

«Yakınlarda bir köy olmalı.»

Bu arada rüzgâr bir ses daha getirdi yukardan:

«Huuu, mamkata!»

İkisi birden baktılar üçüncü'nün gözünün içine. Bu boncuk boncuk gözlerin mavisi tatlılaşıverdi. Hemen sarıldı ötekilere:

«Korkmayın, Bulgaristan'dayız!»

«Ne demek mamkata?»

«Ananı demek. Sövüyor çobanın biri..."

«E mamkata'dan sonra geveledikleri neydi?»

«Orasını anlıyamadım.»

«Senin Bulgarcan bu kadar mıydı?»

«Beğenemediniz mi? Doğma Deliorman'lıyım dedikse, büyüme de oralı değilim ya!»

«Biz de senin Bulgarcana güveniyorduk.»

«Gene de güvenin.»

«Yahu, bu Deliorman'ın Türk'ü sövgüden başka Bulgarca bilmez mi?»

«O da yeter. Hem nenize gerek canım? Deliorman'ın Bulgarı da ancak sövecek kadar Türkçe bilir. 'Çok selâm' deyip keser."

«Uzatma. Saat kaç?»

«Beşe geliyor.»

İkinci kalktı.

«Nereye, kiliseye mi?»

«Kiliseye değil ama, şu solumuzda avlu duvarına benzer bir şey beliriyor. Gidip bakacağım. Çit mi, parmaklık mı...»

«Aferin be, sen korkmadan su dökmeğe gidebilecek kadar büyümüşsün.»

«İstersen, gel seni de götüreyim.»

İkinci, daha bir şeyler mırıldanarak uzaklaştı. Berikiler yüz sayıncaya kadar da geri geldi. Tanyeri artık doğudan önce onun yüzünde ağarmıştı. Bir sözcükle muştuladı:

"Mezarlık! Hem de taşları şöyle...»

İri ve kalın iki gösterme parmağını çaprazlayıp dayamıştı burunlarına:

İstavrozlu!»

Bir sigara içimi ötedeki Bulgar köyüne ilk horozdan evvel vardılar. Tek tük evleri sağda solda bırakarak, bir ana yolca köy içine doğruldular. Kimi pencerelerde ışık vardı. Bebeler uyanmıştı artık. Çifte-çubuğa, sığıra gidecekler çarık bağlıyordu herhalde. Ama daha dışarı çıkan yoktu. Avlunun birinde, tünekte bir çil horoz şöyle bir çırpındı, boynunu uzattı, tam ötecekken vazgeçti, ayak seslerine doğru çevirdi başını. Bir iki «gurk-murk» etti. «Ben daha ötmeden, bu üç sabırsız ne arar sokakta?» gibisine homurdanıyordu. Askerce dirsek yoklayarak yürüyen üçler, karşıdan seçilen kilisenin kızarmaya yüz tutmuş haçına gözlerini dikerek ilkin kimi göreceklerini, ne diyeceklerini düşünürken, geriden yaklaşan topurtuyu duyamadılar. Neden sonra en sağdaki Birinci, handiyse kendisine çarpacak bir şeyden sakınırcasına yamularak, bir solukta arkadaşlarının arasına sokuldu. Yüzü kireç gibi ağarıvermişti.

«Yahu, bu ne?!»

Ötekiler bütün gece kıstıkları seslerini, bastırdıkları kahkahalarını koyverdiler. Öyle ya, biri Tuna, biri Deliorman çocuğu. Arkadan yetişip de, senli-benli bir köpek gibi nerdeyse sürtünerek geçen o dört ayaklı yaratığı ikisi de yadırgamadı. Seninki artık selâmsız sabahsız geçiyor, tombul sağrısının üstünde incecik kuyruğunu virgüllemiş, battal kulaklarını düşüre-toplıya, burnu yerde, horlıya-hırklıya yuvarlanıp gidiyordu.

«Yahu, bırakın şu gülmeyi! Valla korktum. Nedir bu?»

«Domuz...» diyebildiler.

«Isırmaz mı?»

Bu sefer başladılar kasıklarını tutmaya.

«Başıboş mu gezer böyle, sabah sabah işi ne sokakta?»

«Kılavuz,» dediler, «yol gösteriyor sana!»

«Burdan öteye ninem de bulur yolu. Gelip de sınırda alsaydı bizi, anlardım, hem somağından öperdim o zaman.»

Ne de olsa, domuzun ardından köy meydanına çıktılar.

«E, şimdi nereye?»

«Oturup bekliyelim şu ağacın altında. Birer sigara yakalım kahvaltılık. Elbet biri geçer şimdi.»

«Belki kilisenin zangoçu...»

«O çoktan içerdedir. İlk çan sesini ta kayanın dibinden duyduk ya...»

«Öyleyse, ilk göreceğimiz adam ya bu köyün en dindar ihtiyarı olacak, ya da...»

«Ya da en erkenci çobanı. Geliyor işte!»

Gerçekten, topuz gibi bir delikanlı çıktı köşeden.

Çekmiş çarıkları. Çevirmiş dolakları. Potur, kuşak, külâh. Tepeden tırnağa çivi. Çaksan, yamulmadan girebilir yere. Bakışları alıcı kuş gibi birden iniverdi ağacın dibine. O da irkildi, yabancılar da. Üçünün dudaklarında da gülümsemeye varamıyan bir gerginlik. Delikanlı durakladığı yerden onlara doğru yönelecek olduysa da, adımını geri aldı.

Üçüncü şöyle bir el edip, yarı titrek bir sesle:

«Hey, momçe*!» diyebildi.

Oğlan yaklaşadursun, kalktılar. Üçüncü artık ona değil, arkadaşlarına soruyordu:

«Tuh, aklıma gelmiyor şimdi. Muhtar nasıl diyeceğiz? Bunlarda muhtara muhtar demezler ki...»

Ötekiler bakıştılar.

«Demedim mi ben sana. Bu bizimki mamkata'dan başka Bulgarca biliyorsa eğer, ben şu bıyıklarımı yolarım!»

«Rezil olduk. Söylesene ulan!»

Üçüncü kızara bozara kekeledi:

«Obştina... Savet...**»

Bu arada üçünü de adamakıllı süzen delikanlı, işi anlar gibi oldu. «Düşün önüme» gibisine bir el savurarak:

---

* Çocuk

** Belediye, şûra.

«Elate*» dedi, «hayde!»

«Biz Türkiye... Türk»

«Davay!»**

İki sokak ötede bir avluya girdiler. Oğlan yerde yatan bir meşe tomruğunu göstererek üçünü de oturttu. Elini kaldırıp avucunu gösterdi: «Burdan kıpırdamak yok!»

«Peki.»

Sonra homurdanıp duran köpeğe bir göründü. Çevik birkaç adımla karşıdaki oda kapısına vardı. O anda açılıveren kapının eşiğinde gecelikli bir adamla göğüsleştiler. İki üç sözle anlaşıverdiler. Adam hemen sokuldu içeri. Birkaç dakika sonra da lâstik çarıklarını yolda giyerek yürüdü geldi.

Üçü de verilmemiş bir komutla kalkıverdiler kü-tükten. Adam şöyle bir irkilerek, eliyle «oturun, oturun» yaptı. Çobanı çabucak bir yere yolladı. Sonra her anı uzadıkça uzayan sıkıntılı boşluğu doldurmak için gülümsemeğe çalışarak çatır-patır iki şey söyledi. O dilmaç olacak Üçüncü yine «duk» diyemeden bir kere daha kızardı gözünün mavisine kadar. Adam birer sigara verdi. Kibritin alevini iri avuçlarının içine alarak üçüne de sundu. Sigaralar yarı olup da İkinci daha söndürmeden, avlu kapısında çobanla beraber tüfekli bir adam belirdi.

Birinci baktı arkadaşlarına:

«(Jandarma bu galiba!)»

İkinci, bakışların söylediği bu sözü yine bakışıyla karşıladı:

«(Hayır, korucu!)»

Üçüncü düzeltti:

«(Ne korucu, ne de jandarma. Ama bunlarda adına ne derler, ben de bilmem.)»

«(Mamkata'yı bilirsin değil mi?)»

Yine bir el savurma: «Düşün önümüze!» Düştüler. Yolda görenler bir durup bakıyorlardı. «Bu saçı başı dağınık, bu ba-

* Gelin.

** yürü!

kışları iğne ucundan da sivri, bu rubaları didik didik adamlar da neyin nesi?» Hele önü fıtalı, sırma saç örgülü bir taze gelin, omuzunda suağacı ile kalakaldı, elini ağzına götürüp gülmekten kendini alamadı. Üçüncü'nün gerisindeki «mayıs» bulaşığını mı görmüştü, kimbilir!

Beş dakika sonra Savetli köy odasındaydılar. Burada önce üstleri arandı. Bulunan biricik ateşli veya soğuk silâh: Kalem. Sonra yer gösterildi. Oturdular. O tüfekli kapıda. Telefon başladı işlemeğe.

Birinci fısıldadı:

«Muhtar mı ki bu lâstik çarıklı?»

Üçüncü:

«Başkan. Burada bütün çorbacı muhtarların çanına ot tıkadı şu adam... Şu, duvarda resmi var hani."

İkinci:

«Dimitrof» dedi.

"Ya bu?»

«Levski. Baş çete. 'Türklere düşmanlığım yok, zorum padişahla' diyen.»

«Sıcak bakışları var.»

Evet, onlar «hoşgeldiniz» dercesine bakıyorlardı ama, kapıdaki tüfeklinin bakışları soğuktu. «Ne olur, ne olmaz» diyordu gözleri. Telefon başındaki adam, nereyle ne konuşmuşsa konuşmuş, sigarasını acı acı çekiyor, dumanın arasından üçünü birden süzüyordu. Onun gözleri de konuşuyordu: «Bilinmez. Kavun değil ki koklıyasın!»

Birer bardak sıcak süt içerlerken, buradaki dakikalar pek uzamadı. Yarım saate varmadan buyur ettiler dışarı.

"(Vay anam, bir manga asker!)»

İkinci, hemen Deliormanlı'ya fısıldadı:

«Şimdi köy meydanında önce seni kurşuna dizecekler.»

Askerler bir güleç, bir tosun delikanlılar ki... Çakı gibi. Kahverengi rubalı. Tozlukları kısacık. Kepleri yıkmışlar bir

kulağın üstüne. Alınları üstünde beş köşeli yıldız göz okşayıp duruyor. Tüfekleri ne bizim 88 modeli Yunan artığı kavallara benzer, ne de Ankara modeli mavzere. Kısa namluları dipçik kundağına kadar delikli zivana içinde. «Otomatik» dedikleri tüfek bu olsa gerek...

Tek söz yok. Hemen yol gösterdiler. Manga üçünü bir yarım halka içine aldı. Yürüdüler.

Köyden çıkarken alınlarına güneş vurdu. O dün akşam Rumelinden batmış, dünyaca dolaşıp Istırancalar üstünden yine çıkmıştı önlerine. «Hâlâ yolda mısınız?» diyordu.

On dört on beş bitişik gölge uzadı gitti. Nice sulara düştü, ıslanmadı bu gölgeler. Nice ağaçlara çarptı, kırılmadı. Nice taşı toprağı okşadı. Nice çalılardan takılmadan geçti. Bu ayva kokulu eylül sabahında, sağı solu hâlâ yeşeren bir patika boyunca az gittiler, uz gittiler, bir yere gelip durdular. Askerlerin yarım halkası üçünün dolayında bütünleniverdi. Biri kolbağı gibi bir beyaz bez çıkarıp, Birinci'nin gözlerini bağladı. Öteki İkinci'nin gözlerini. Gözlüğünü yitireli Üçüncü'nün zaten bir şey gördüğü yoktu ama, ne bilsin askerler, onunkini de bağladılar.

İkinci, durur mu, dürtüverdi onu:

«Ölmeden bir diyeceğin var mı?»

«Olsa da, boşuna çene yormam. Sen de kalmıyacaksın nasıl olsa.»

«Dırıltıyı bırakın," dedi Birinci, «herhalde artık gideceğimiz yere geliyoruz.»

Askerler burdan öteye artık onları ellerinden tuta tuta yedekte götürdüler. Çok geçmeden toprak yol bitti. Taş yol... Bir yerlerde bir su çağıltısı... Uzaktan uzağa kabaralı uygun adımlar: Rap-rap-rap... Daha da uzaktan zurnamsı bir ses: Gayda... Bir de radyoda marş... Dikkat, üç-dört basamak... Bir kapı eşiği... Beylik, deri ve erkek teri kokusu...

Göz bağları bir odada çözüldü. Karşılarında, birkaç genç subay. Biri dostça gülümsiyerek elini uzattı:

«Hoş geldiniz ba!»

«Ba»sını at bir yana, temizce bir Türkçeydi bu. «Hoş bulduk!»

Bundan sonra ilk hoşbeşti.

«Yorgunsunuz.»

«Eh, gördüğünüz gibi.»

«Önce bir yıkanın.»

Onlar birer duş yapıncaya kadar, Üçüncü'nün pantolonunu fırçalamış, çitilemiş, bir hale yola koymuşlardı.

«Bir de karnınızı doyurun,» dediler.

Karavana domuzlu pilâvdı. Domuz etini ilk olarak tadan Birinci epeyce zorlandı her lokmayı yutarken. O Türkçe bilen subaya da seyir çıktı. Doya doya güldü.

«Haydi bakalım, şimdi de yatıp uyuyun.»

İyi ki bunu dediler, yoksa artık yatmadan da, sütçü beygiri gibi ayakta uyumak bir şey değildi. Subaylar lojmanında üç portatif karyola hazırlanmıştı. Üç battaniye döşek, iki battaniye de yorgan yerine. Güneş girmesin diye perdeyi de çekiverdiler. Subay:

«Sizi artık akşamüstü uyandırırım,» dedi, «Allah rahatlık versin.»

Yattıkları yeri beğendiler.

Birinci, kendiliğinden uyandığı zaman, çoktan akşam olmuştu. Sağına yatmıştı, yine öylece uyandı. Gerinerek sırtüstü bıraktı kendini. Elektrik lâmbası gözlerini kamaştırdı. İlk düşündüğü «nerdeyim» oldu. Aklında açılıveren bir yoldan akıl almaz bir hızla sınıra kadar gitti ve bütün gece süren yolu bir solukta geçerek bu yatağa kadar geldi, yine usulcacık kendi kalıbına girdi. Öyle bir yeğinlemiş, öylesine boşalmış ve aydınlanmıştı ki içi, şimdi bir yele karşı dursa, kaval gibi ötebilirdi. Nitekim ince bir ıslıkla doğrulup oturdu.

Şaşılacak şey! Öteki yataklarda kimse yoktu. «Beni neden uyandırmadılar acaba?» diye düşünürken, genç subay yavaşça içeri giriverdi.

«Haydi bakalım, sıra sende!» dedi.

«(Bu da ne sırası ki?) Evet, şimdi.»

Hemen bağcıklarını bağladığı ayakkabılarından doğrulup, ceketini de giydi. Önünü iliklerken, subayın gözü sağ cepteki kabarıklığa ilişti.

«Nedir o?»

«Hiç... şey... kalmış işte geceden... ekmek.»

«Yüzbaşının yanına gideceğiz de...»

«(Ne var, cepte ekmekle gidilmez mi sizin yüzbaşının yanına?) Peki, gidebiliriz.»

Çıkarlarken, kapı önünde dikili asker (bir eli otomatiğin kabzasında, bir eli namluda) sert bir topuk vuruşu ile selâmladı. Avluda, bir askerin önünden yürüyüp gelen İkinci'yle karşılaştılar. Birinci, duracak oldu. Subay koluna giriverdi.

«Sonra konuşursunuz. Artık sorgu başladı.» dedi.

Sessizce geçtiler.

Geçtiler ama, subay daha çok kendisi bozulur gibi oldu. Sözü değiştiriverdi:

«Demek siz gazetecisiniz?»

«(Canım bunu söylediydik ya!) Hayır, ben gazeteci sayılmam. Asıl gazeteci öteki arkadaşımız...»

«Hani gözlüğünü kaybetmiş, o mu?»

«O. Bulgarca bilen.»

«Biliyor ama, çoğunu unutmuş.»

«Bereket ki, birkaç sözcük kalmış aklında. Yoksa biz buraları zor bulurduk!»

Subay bir gülümsedi. Konuşkandı.

«Bu geçen arkadaşınız iyi Romence biliyor..» dedi.

«Fransızca da bilir.»

«Siz başka dil bilir misiniz?»

«Hayır. Kendi dilime bile gücüm zor yeter.»

«Öyleyse, yüzbaşı ile sizi de ben konuşturacağım.»

«Siz her dilden anlıyor olmalısınız?»

«Ben değil, ama her dilden anlıyanımız, nece istersen oca konuşanımız var. Hele Türkçe, İngilizce, Amerikanca...»

«Amerikanca mı? Öyle ya. Doğru. Sınırdasınız. Komşunuz 'Küçük Amerika' olduktan sonra...»

Subay bir daha güldü.

Girdikleri oda bir yargılama salonunu andırıyordu. Ortada iri kıyım, karayağız bir subay (yüzbaşı bu olmalı), sağında bir daha. Solundaki boş iskemleye dilmaç subay geçti. Masanın önündekine Birinci'yi oturttular. Bölük yazıcısına benzer kaytan bıyıklı bir asker makineye bir kâğıt takmış, hazır.

Çevirmen subay, yüzbaşının ilk sorusunu Türkçe tekrarladı:

«Yemek yediniz mi?»

«Yedim.»

«Uyudunuz da.»

«Deliksiz.»

«Dinlendiniz.»

«Evet.»

«İçiniz rahat...»

«Eh...»

«Biliyorum, memleketinden kaçan adamın içi elbette rahat olmaz. Demek istediğim, başlıyabilir miyiz, bir şeyler sorarsak karşılık verebilir misiniz?»

«Elbet. Buyurun.»

İlk sorular belli: Kimdir. Necidir. Memlekette kimi var, kimi yok... Birinci'nin «kimlik belgesi» zaten ellerinde. Yazı makinesi kısa aralıklarla epeyce çatırdadı. Sonra bir sessizlik oldu ve zorlu «elense» kadar çetin bir soru geldi:

«Neden kaçtınız?»

«Yüzbaşım, bu sonuncu soru olmalıydı.»

«İlk de olabilir.»
«Olur ama...»
«Komünist misiniz?»
«Öyle diyen de vardı.»
«Partiye girdiniz mi?»
«Hangi partiye?»
«Komünist partisine.»
«Bulamadım ki. O da arayıp sormadı...»
«O halde kim gönderdi sizi?»
«Kimse.»
«Peki, niçin kaçtınız?»
«Ben bu soruya kestirmeden karşılık veremem ki...»
«Uzun uzun da anlatabilirsiniz.»
«Size önce yurdumuzdaki durumu anlatmadan...»
«İyi ya, ordan başlayın. Nasıl Türkiye'de durum?»
«Nasıl anlatayım bilmem ki...»

Birinci'nin boşlukta yumulup açılan eli bir şeyler aradı. Buldu da. Soktu elini cebine. O kara ekmek parçasını çıkardı ve yavaşça yüzbaşının önüne sürerek:

«Buyurun,» dedi. «Memleketimin ekmeği. Durum da böyle işte. Kara. Katı... Alır mısınız bir lokma?»

Yüzbaşı, arkadaşlarına bakınarak ekmeği kavradı. Bir lokma kopardı. Şöyle bir bakıp attı ağzına. Azıcık çiğneyip yuttu. Yemeğin tadına bakan bir aşçı gibi gözlerini kırpıştırdı. Dudaklarını bir iki daha şapırdattı.

«Acı,» dedi.

«Böyle işte, lokmamız acıdır.»

«Anlaşıldı," dedi yüzbaşı, «sizinle başka türlü konuşacağız. Sanırım ki, nasıl olsa burada biraz kalacaksınız.»

«Sonra?»

«Sonrasını Sofya bilir. Size şunu da söyliyelim ki, bizim Anayasamız apaçık yazar: *Devrimci çabalarından ötürü ge-*

ricilerin baskısı yüzünden memleketimize sığınan yabancılara kanat gerilir. »

«Sağolun.»

«Benim demek istediğim şuydu. Burada nasıl olsa biraz kalacaksınız. Oturup yazın bize şu 'acı lokma'yı.»

«Yazabilirim.»

«İsterseniz yazılı sorular verelim size...»

«Hayır, sorusuz da olur.»

«Anlamak istediğimiz, niçin kaçtığınızdır.»

«Peki ama, bunu anlatmak uzun sürebilir.»

«Sürsün.»

«Belki size gereksiz görünecek şeyler de yazarım.»

«Kâğıda acımayınız. Yarın sabahtan tezi yok. Bir oda bir masa. Yemeğiniz verilecek. Sigarasız kalmıyacaksınız. Gücünüz yettikçe yazın. Yoruldukça yatın.»

«Her gün yazacağımı parça parça verebilirim.»

«İyi olur. Yalnız şunu bilin ki, şimdilik özgür değilsiniz. Kapınızda bir asker bekliyecek elbet. Bundan ötürü üzülmeyin. O size arkadaş olacak.»

«Anlaştık mı?»

«Anlaşacağız yüzbaşım.»

«Şimdi serbestsiniz. Yarın başlıyabilirsiniz.»

Ve Birinci, ertesi sabah başladı. İşte yazdıkları.

BİR

Anlaşıldı. Siz, sorguya çektiğinizi sezdirmeden, bir kaçağa roman yazdırıyorsunuz. Ben de, sanki roman yazarcasına sorularınıza karşılık vermeğe çalışacağım. Ne de olsa, yaşantılarım içinde birçok olayları size ağızdan anlatmak isterdim. Neden derseniz, anlatılacak öyle şeyler var ki, bunları yazdım mı, tatsızlaşır. Öyle de olaylar olur ki, yazılması iyidir, anlatırsan tuzsuzlaşır. Gene de önceden söylemeliyim: Benim yazacaklarımın da, yazarak anlatacaklarımın da ne tadı var, ne tuzu. Çoğu acı. Elimde değil. Bunu doğramışlar aşıma, bu çıkıyor kaşığıma.

Haydi, uzatmadan başlıyalım. Nerden? Çoğu hayat hikâyelerinde olduğu gibi kasabamdan, çocukluğumdan.

Coğrafya kitabı gibi anlatmayacağım size kasabamı. Uzun uzadıya görünüşünü de, ovasını, dağını da çizmeyeceğim. Ben önce bizim hemşerilerin nelerle uğraştıklarını söyleyeyim de, siz kafanızda kasabamın tablosunu ona göre çizin, ona göre boyayın.

Bizim kasaba büyükçe: beş-altı bin evli. İnsanları da otuz bini geçer. Çoğu yerli, azı göçmen. Eski göçmen. Kimi 93'ten, Bulgaristanlı. Kimi Batı Trakya ile daha sonraki değişimlerde Gümülcine'den, Kavala'dan, Drama'dan gelmiş. Arnavudumuz da var, Pomağımız da, Boşnağımız da. Biraz yerli Rum (neden pek az, sonra söyleyeceğim), biraz da Yahudi. Bu yerliler-

le göçmenlerden arda kalanı da memur gibi, asker gibi eğreti takımı. 50-60 yıl, bütün bu insanları bir teknede yoğurmuş durmuş. Yılların kendisi değil elbet yoğuran, büyük-küçük olayları, acı-tatlı yaşantıları, yaşama çabaları. Daha doğrusu, topraktaki, dükkândaki, evdeki didinme. Daha da açığı tütün işi bir, bağcılık iki, zeytincilik üç. Artık tahılı, afyonu, meyvası, el zanaatları sonra gelir.

«Nesiyle ünlüdür sizin kasaba?» deseler bana, hiç ikilemeden «tütünüyle» derim. Hem de öyledir. Ovasına bak; tütün. Havasını kokla; tütün. Dini imanı da o, sevinci acısı da. Yılın on iki ayı tütün zamanıdır. Tütün bizim oralıların çilesi, ölümü, dirimidir.

Tütünden sonra bağlarımızla övünsek yeridir. Bağlarımız eskidir. Asmalar vardır, dedemle yaşıt. Kütüklerinde iri Hint cevizininki gibi tel tel kavlamış bir kabuk. Herekler üzerinde uzayan dalları, el gibi açık yaprakları, tevekleri, filizleri, salkımları olmasa, bu kuru, bu boğum boğum, bu çoturlu kütüklerin içinden tatlı su yürüdüğüne zor inanırsın. Bir serin, bir sevecen gölgesi vardır asmanın. Altına döşek ser de yat. Yattın mı, buğulu salkımlar kendisi sarkar adamın ağzına. Çekirdeksiz üzümün üçünü beşini attın mı ağzına, daha dişin birine dokunurken öbürleri de kütürdeyip dağılıverir. Kabuğunu boş yere ararsın ağzında. Erimiştir. Ballı tadı genzini yakar. Susatır. Susadın mı, misket asmasına yanaş. Misketin salkımı değil, çilkimi bir gülsuyu şerbetidir. Onu içtin mi, elinin tersiyle ağzını silmeden iki üç tane de yapıncaktan kopar. Onu da yedin mi, artık yanaş razakıya. Üzüm yemeye doymak istiyorsan eğer. Razakı tanesini koparmak için üç parmağınla tuttun mu, üç aylık bebek yanağı sıkar gibi olursun.

Ya zeytinlerimiz! Yoksul leblebisi, herkesin katığı karagözlüm zeytinler. Ağacı evlerin direği sayılır. Oğlu kızı olmıyan, çoluk çocuk diye bir iki zeytin ağacıyla da övünebilir. Bereket ağacıdır o. Kızların gümüş yapraklı çeyizidir.

Sonra incirlerimiz gelir. Hemen her bağda, her bahçede incir ağacı. Yaprağı Âdem ile Havva'dan beri utancı gizliyen incir, kendi yemişini de daha el değmedik bir kız utancı ile gizler. Yemişini henüz katı iken ırıncıkladın mı; küser. Elleme. O kendi söyler sana ne zaman erdiğini. Şöyle ele gelecek kadar dolgunlaştırır, olgunlaştırır ve balı görünüverir göbeciğinden. İnci tanesi gibi. Damladı damlıyacak. Artık durmaz. «Al beni» der, «soy beni, ye beni!» Sen de usulca burarak koparırsın, çok sıkmadan soyarsın, pek çiğnemeden yersin ve bizim oraların Bardacık incirini de bir daha unutamazsın.

Evet, tütünümüz, üzümümüz, incirimiz. Sonra? Kavunumuz da vardır ama, şerbeti Kırkağaç düvleklerinden eksiktir. Karpuzlarımız Diyarbakır'ın deve yüklü karpuzlarıyla hiç de bir tartıya konamaz. Amma şerbeti eksik de olsa, bir tartıya konamasa da, bostanımız boldur. Elden ele tekerlenerek her kapıya dayanır. İçi insanlarımızı serinletir, kabuğu eşeklerimizi. Çekirdekleri de tavuklara yem, hele tuzlanıp kavrulursa, yoksul çocuklarına kışlık çerez olur.

Daha nesini sayayım kasabamızın? Narlarımız vardır, bölünce içinden bütün göğün yıldızları dökülür. Şekerpare kaysısını aç karnına yiyemezsin, sancı yapar. Ayva diye elmaları on beşinde kız koynu kokar. Hele dutlar! Her biri meme başı. Temmuz dedi mi, dallarından serçeler kalkar, çocuklar konar.

Oldu olacak, ikişer sözle sebzelerimizi de anayım: Fasulyemiz Ayşekadın. Patlıcanımız kadife donlu. Domatesimiz kırmızı fistanlı. Lâhanamız kırk bohçalı. Pırasamız efe püsküllü. Biberimizi böldün mü, biberi mi tutuyorsun, yoksa kulağının kıkırdağını mı, ayırdedemezsin. O kadar etli!

Tek sözle, bir halı ise eğer bizim ova, atlas bezekleri ille dayımızın tütünleri, bağları, ekinleri, bahçeleridir. Gümüş bezeği de zeytinliklerdir. Artık o koyun gözü papatyalar, o

güleç gelincikler, o ayıtlar, o mezarlık gülleri, o başı topuzlu genger dikenleri, o eşek helvaları, o toprak damarı gibi ayrıklar, o defneler, o pelinler, bir de her dalda, her saçakta guklıyan kumrular bu halının şurasına burasına serpilmiş süslerdir.

Bir de var ki, bu bereket ovasına veren her şeyi vermiş diye sevinirken, bir yandan kasabamıza Obalı Mehmet ağa, Hacı Şerifoğlu, Ali Rıza Bey gibilerini neden vermiş diye için burkulur. Elbet, yoksulun çok olduğu yerde zengin üçü beşi geçmez. Yoksulları kaldırıver zenginin olduğu yerden, Karun bile olsa, bir gün ille de acından ölür. Tersine, bu zenginleri kaldırsan bizim kasabadan, bu kez de bütün ırgatlar boğaz tokluğuna çalışmak «mutluluğunu» yitirir. Gel de çık işin içinden! Zengini nasıl kaldırırsın bizim kasabadan? Sözgelişi Obalı, binlerce dönüm bağı var. Yarısı, Yunan işgali yıllarında haksız yere curnalladığı, çetelere öldürttüğü, ya da Kurtuluş'tan sonra kasabadan kovdurduğu Rumlardan kalma bağlar. Beş on dönümü için Hazineye üç beş altın ödediyse, yüzlerce dönümünün üstüne oturduğu bağlar. Yediveren bağları. Anlatırlar: 1922'de kasabayı zorla bırakıp giderken, eşikteki kedisini, kümesteki tavuğunu, kafesteki kanaryasını, üstelik penceresindeki fesleğen saksısını Türk komşularına armağan eden nice yerli Rumlar, istasyona varmadan önce bir kere bağlarının yolunu tutmuşlar. Bağlarında altın gömüleri varmış da, giderayak onları çıkarmaya, derler. Söylenti! Oysa bir kez daha görmeğe gidermiş zavallılar. Kimi kızlar güz menevişli birer asma yaprağı sokmuş koynuna. Kimi son bir çubuk koparmış anmalık. Derken biri de bağında düşüp ölmüş. Bugüne dek unutulmamıştır. Firenkli'deki o bağ şimdi Obalı'nındır ama, adı yine de «Gâvur mezarı»dır. O gâvur ki, Konstantin sürüleri İzmir'e çıktığı zaman, burada fesini havaya atıp da «Zito Venizelos!» diye bağıran Rumlardan değil. Şımarmamış. Kasabaya giren Efzunları karşılamaya da gitmemiş. Günlerce evinden çıkma-

mış. Arasta camisi minaresinden başka, Belediyeye çekilen Yunan bayrağının, yere kadar sarkan eteği nice Rumun, hattâ güne uymasını bilen nice ağanın, hacının ve hocanın salyalı öpüşleriyle ıslanmış da, gâvur Vasil gidip öpmemiş o bayrağı.

Sözün kısası, Vasil öldürülecek Rum değildi, kovulacak gâvur değildi, suçu yoktu. Yoktu ama, Vasil'in tuğyan bağı vardı. Bu bağda Obalı ağanın gözü vardı.

Demem o ki, şimdi bu ağayı kaldırsan bizim kasabadan, o da kolayını bularak bağlarını da sırtlayıp gitse, bizim halı dediğimiz ovanın yeşili de soldu bil. Yerlilerden başka, her yaz, dolay köy ve kasabalardan akıp gelen binlerce ırgatın: bağ belleyenlerin, budayanların, filizleyenlerin, üzüm kesen, taşıyan, bandıranların, hamalından bakkalına çakkalına kadar nicelerin elleri böğründe kaldı bil.

Zeytincilikte de böyle. Sözgelişi, zeytin ağaçlarıyla beraber Hacı Şerifoğlu'nu çıkardın mı kasabadan, bizim halı dediğimiz ovanın gümüş bezeği de silindi bil. On bin ırgat açıkta kaldı bil.

Hele tütüncülükte! Ali Rıza Bey olmasa, yandı on bin ırgat daha. O zaman kimin tütününü diker, hangi tütünü çapalar, neyi kırar, neyi dizer bizim tütüncüler?

Vay benim garipçiklerim vay! Sözüm beş on dönümde eşinebilen bağcı, tütüncü, çiftçi üstüne değil. Ben oldum olası tütün işleyip de yarım sigarayı hep ortaklaşa içen, her şey gibi uykuya da doyamadan yıkılıp giden tütün işçilerimize yanarım. Bağa bakacak gözü varsa da, üzüm yemeğe yüzü olmıyan emekçilere yanarım. Güz ayazında zeytin çırpan, çiğli kırağılı toprakta bicik bicik zeytin toplayan, kendisinden ağır zeytin çuvallarının yüzlercesini sırtlarından geçirip arabalara aktardıktan sonra, akşam sofrasında kara ekmeğe zeytin katığı bile bulamayan ırgatlara yanarım. Onların yaşadıkları yılları üst üste koyup da sayılarına böldün mü 37 bulursun. Bu, ortala-

ma erkek yaşantısıdır bizim kasabada. Dünya yaşanasıymış. Güzel söz. Neyleyim, bizdeki düzen yaşatası değil!

Değil, çünkü –dedim a– bizim kasaba ünlüdür. Sıtması bir, yoksulluğu iki. Ama eni-konu anlatmayacağım bunları. Size beylerini, ağalarını söyledim ya, yeter. Onları iyice tanıtmak için de şunu eklemek gerek: «Obalı ağamız», «Fırka reisi»dir (nasıl olmasın!). Ali Rıza Bey Belediye Başkanıdır (istersen seçme!). Şerifoğlu da bütün yönetim kurullarında demirbaş üyedir. Bu kurulların hepsi onun istasyon ardındaki yağ fabrikasında toplantı yapar.

Kasabamız işte bu üç adamıyla «övünür». Çünkü Yunan bayrağını öpen «Fırka reisi»miz, Kurtuluş günü ateşli konuşmasıyla ünlüdür. Öteki, Yunanlılarla hangi ambarları soyacaklarını, hangi Yahudi sarrafı sıkıştıracaklarını, Kosti'nin meyhanesinde kafayı çektikten sonra hangi güzelin kapısına yükleneceklerini salık vermesiyle ünlüdür. Daha öteki de Kuvvayı Milliyeci görünüp, Yatağan'da çeteleri arkadan vurdurmasıyla, giderayak kasabayı kundaklayan Yunanlılara Belediyeden on beş teneke gaz vermekle, «muhacır mahallesinden başlayın» demesiyle ünlüdür. Yerli gâvur bile etmemiştir bunların ettiğini. Hemşehrilerim bunu bilir, bunu söyler. «Üçü de sağ mı?» diye sormayın. Bilmek istemem. Bildiğim bir şey varsa, kasabamın asıl ulu adamı, bunların soyuna sopuna, allahına, padişahına dobra dobra söven Yayaköy'lü şair Eşref erken ölmüş. Ona yanarım.

Yine de bütün bunlar soğutamamıştır beni kasabamdan. Onun sömürücü zenginliğinden ne kadar iğreniyorsam, yoksul güzelliğini de o kadar severim. Varsın doymadığım yer olsun orası, ne var ki doğduğum yerdir. Dilerim, öleceğim yer de orası olsun.

Benim yeşil gözleri yaşlı kasabam, senin gibisi var mı? Ankara'daki asansörlü apartımanlardan bir teki yokmuş sen-

de. Varsın olmasın. Tren istasyonun İzmir'de Basmane istasyonunun ayakyolu kadarmış. Varsın o kadar olsun. Evlerinin çoğu, yalınkat yere yapışıkmış. Varsın yapışsın. Nice sokaklarından odun yüklü bir eşek bile zor geçermiş. Varsın geçmesin. Sokaklarının ortasından nice kir arıtmış «yolamak» suları akarmış. Varsın aksın. Camilerin varmış, kubbeleri keşkek kazanından da küçük. Varsın küçük olsun. Sana uğrayanlar sokaklarında benim yedi yaşımdaki adımlarımla yürüsünler. Bak o zaman ucun bucağın bulunur mu? Sana benim o zamanki çocuk gözlerimle baksınlar. Bak o zaman senin üstüne kent bulunur mu? Yooo, ben seni Ankara'yla da değişmem, İstanbul'la da. Çünkü bir şey var sende. Gurbetine düşmeden bilinmezmiş. İşte ben gurbette yazıyorum bu satırları da, nedir o sendeki tutan şey, yine bilemiyorum. Bildiğim şu ki yalnız, seni seviyorum. Sana bir ben değilim tutulan. Biraz önce yanlış söyledim. Tutku yalnız sende doğmaktan gelmese gerek. Yüzyıllar önce sana da uğrıyan gezgin kişi Evliya Çelebi bak ne diyor:

«Bu kasabaya birde gönül verdim. Ovasında yumurta yuvarlasan bir baştan bir başa gider. Bir sulak ovadır ki, bastonunu soksan ağaç olur. Âbı havası şerbet. Üzümü bol. Gündoğusundan 'Deliçay' derler bir koca dere akar ki, suyun dibine Kuran koysan okunur. Ahalisi çalışkan, çelebi, cömert. Evleri, sokakları temiz. Çarşamba günleri bir pazar kurulur ki, iğne atsan yere düşmez. Bir hasırlar satılır bu pazarda ki, Acem halısını aratmaz.

Öğle namazını Arasta Camiinde kıldık. Sonra Tahtakale derler bir semte gittik. Orda bir ulu çınar gördüm ki, dalları gökte. Yaprakları arasından güneş sızmaz. Beş kişi elele tutunsa, gövdesini saramaz. Bu ulu ağacın koyu gölgesinde insanlar gördüm ki, çay kahve nûş eder, tavla satranç oynarlar...»*

* Bunlar Çelebi'nin tam dedikleri değil. Aklımda kaldığı kâdar yazdım. Ola ki eksiği artığı vardır.

Çelebi'nin öğdüğü bu çınar yüzyılları dolduruyor şimdi. Bizans'tan, Selçuklu'lardan, Osmanlı'lardan kalma hisarı, kubbesi, hanı, hamamı, şadırvanı yoksa da kasabamın artık birkaç yıldırımla bağrı kapkara oyulmuş olan bu çınarı vardır. Sonra Yunan obüsü yemiş, yarısından yukarısı uçmuş bir «Güdük Minare»si vardır. Bir yangın yeri vardır.

Bir de güneyine düşen tepede bir yeldeğirmeni vardır. Ben bildim bileli bu değirmenin yeli vardır, yer yer mazgal delikleriyle kale artığını andıran taştan bir gövdesi vardır da, pervanesi yoktur, taşı yoktur. Bizim kuşak bu değirmenin öğüttüğü undan bir lokma ekmek yemiş değildir. Amma bu değirmenden şöyle bir öykü dinlemiştir: «1922'de bu kasabayı tüm yanıp kül olmaktan kurtaran Kulaksız Mustafa'nın çetesi burada toplandı. Burada eğilip toprağı öptüler. Burada bindiler atlarına. Kılıçlarını kından sıyırırken, 'Allah Allah' dediler ve tozu dumana katarak kasabaya doğru sürdüler...»

İKİ

Yıllardan kölelik yılı, aylardan kurtuluş ayı, günlerden yangın günüydü. İlk ateş sabaha karşı «Muhacır mahallesi»nden parladı. Bu mahalle Deliçay'a dayanır. Geçmişte kimbilir kaç kere taşarak nice ocaklar söndüren, nice davarı, çocuğu, yatalak hastayı sürükleyen Deliçay, işte asıl bu gün taşıp da şu yangını söndürmeyi akıl etmez. Delidir de ondan.

Çıra gibi çatırdıyordu koca mahalle. Yalım, bir deli yalım. Duman, bir kara duman. Koku, yanık saman, bez, yün, tütün, et kokusu. Korku, kurtulurken ölmek korkusu. Bu korku bütün dirilerin. Ya ölüler! Onlar da korkar mı ki? Ateş kuşluğa doğru mezarlığa da atladı, selvileri de sardı. Yangın bir koldan Orta mahalleye, bir koldan da Rum mahallesine yürüdü. Önüne geçebilen yok, önünden kaçanlar çok. Herkes evinden sırtlayabildiği yatak denklerinin, sandıkların altında düşe kalka kaçıyor. Sırtta ihtiyarlar, hastalar, kucakta sıtmalı çocuklar. Leylekler gagada yavru taşıyor. Kuşların göçü vakitsiz başladı. Kasaba, bir ucu tutuşmuş hasır gibi dürülüyor içerilere doğru.

Yangın söndürme takımı yok. Belediyenin altındaki loncada eskiden kalma kıçıkırık bir tulumba var ama, kaldıracak olsan dört kulpu da elinde kalır. Yine de omuzlamışlar o «makine»yi, «vardaaa!» çekerek koşuyorlar. Yanan mahalleye doğru değil, yanmıyan mahallede yanmaması gereken evlere, beylerin cumbalı konaklarına, tütün depolarına doğru.

Bu saatlerde, Dumlu'dan kopmuş bir çığ uğultusunun Ege düzünü kapladığı bu mutlu saatlerde, kasabamızı kundaklıyanlar artık çoktan Manisa üstünden Menemen Boğazı'nı tutmuşlardı. İzmir'e doğru kaçıyorlardı pabuç bırakarak. Amma onların her kötülüğüne göğüs geren bizim kasaba, yaktıkları cehenneme de pabuç bırakmadı. Kulaksız Mustafa, çetesiyle kasabaya giredursun, baştan beri onunla işbirliği yapan ve iki yıldır gizli çalışan Müftü Enver efendi, öğretmen Behçet Bey, Battal Efe, bir de fes kalıpçısı Yorgi ortaya çıkıverdiler. Yerden mi bittiler, gökten mi düştüler, sormayın. Dernek pazarına biriken kadınlı-erkekli yaşlılar, yetişkinler, çocuklar, onları Dumlupınar'dan inmişçesine kucakladılar. Yangın dumanı genizleri kavururken, gözlerde bir de sevinç yaşları beliriyordu. «Çeteler geliyor!»

Yorgi bağırıyordu:

«Kahrolsun Venizelos!»

Sevinen Rum yalnız o değil. Kasabada kalanlar, Yunan askerlerinin ardına takılıp kaçanlardan daha çok.

Mescit minaresinde Pepe müezzin ezan okuyor. Vakit ne sabah, ne de öğlen, bu okunan kurtuluş ezanıdır. Adını söylerken bile beş kere kekeleyip de «Kerim» diyebilen müezzin şimdi hiç kekelemeden bağırıyor: "Tanrı uludur!» «Ulu» dedikleri, «yananı görür» dedikleri Tanrı, bu sırada Muhacır Mahallesinde yananları görür müydü, bilmem. Tam ana-baba günü. Ama bizim göçmenler hiçbir afet karşısında pabuç bırakmaz, soğukkanlılığı yitirmez. Ağlamayı unutuverir. Çareyi buluverir. Yangına çare: su! En yakın su kuyularda, tulumbalarda, en bol su da Deliçay'da.

«Dizilin bakalım mahalleden Deliçay'a kadar!»

Böyle bir buyruk yok. Ama onlar dizilmişler. Ebesi bebesi, hastası sakatı, kadını erkeği sırada: Kurtuluş tulumbacıları!

«Herkes ne kabı varsa getirsin!»

Bu buyruk da gereksiz. Getirmişler: Kazan, bakraç, kova, testi, teneke, güğüm, ibrik, tencere, tas! Kazandan fese kadar

bütün kaplar doluyor Deliçay'dan, sonra elden ele, omuzdan omuza, kucaktan kucağa, sokaktan sokağa. Duvarlara merdivenler dayalı. Merdivenlerde insanlar. Bunlar gelen suyu alıp, saçaklarda, çatılardakilere aktarıyorlar. Boşalan kaplar yine elden ele Deliçay'a ulaşıyor. Ulaşıyor ama, alevler suyu yedikçe daha bir kükrüyor sanki, dumanlar daha bir koyulaşıyor.

Ötede bir dizi insan da Arnavut'un bostan dolabı ile mahalle arasında «vara-gele» kurmuş. Kasabanın en düzenli «Kırkkova»sı bu dolap. Zorlu bir atı vardı Arnavudun. Alnı akıtmalı bir doru at. Gece gündüz döner, bu kırkkovayı habire doldurup boşaltırdı. «Millî orduya hayvan toplanacak!» diye tellâl bağırdığı gün, önce Arnavut çözdü atını dolaptan, götürdü, alnının akıtmasından öpüp teslim etti. Vurdular sağrısına sıcak damgayı, Mustafa Kemal'e yolladılar.

Koca Arnavut şimdi kendisi koşulmuş dolabın okuna, yanında yardımcı bir iki çocuk, beygir gibi dönüyorlar. Kırkkova şimdi belki yüz kırk kova dolduruyor. Kovalar yangın yerine doğru uçuyor. Arnavut nohut gibi ter dökerek atını düşünüyor:

«Bizim Sakar şimdi herhal Kemal Paşa'nın altındadır. Değilse, kimbilir hangi süvariyi Dumlu'dan aşağı indiriyordur. O da değilse, bir sahra topuna koşmuşlardır, bana mı demez. O da değilse, mitralyöz taşır. O da değilse... eh o da değilse, bunca yıl Kırkkova çevirmiş beygir sakalık da mı edemez canım!..»

Kulaksız Mustafa demirkırı atını Mescit önünde durdurduğu zaman, dört yanını sarıverdiler. Bütün çeteler atlarından indiler de, bir o inemedi. Enver efendiyle at üstünden kucaklaştılar. Uzanabilenler elini öpüyordu Mustafa'nın, sol yanına yanaşabilenler de üzengideki ayağını. Çerkez eğerinin sağ yanında ayağı yoktu. Üzengi boş.

Hadi yarısı doğuştan kertik ve başına yapışık sağ kulağı üstüne kara kalpağı yıkmış, örtmüştü. Ama bu gürgen odunu

sağ bacağı şalvar da örtemiyordu. Dizinden eğere bir kayışla bağlıydı bacağı. Battal Efe çözüp kucakladı Mustafa'yı, atın üstünden indirdi. Hemen bir sağdan sarmaştılar. Pos bıyıklar yamandı birbirine. Sonra çözülüp bir de soldan sarmaştılar. Pençe pençe elleriyle birbirinin sırtını dövdüler. Mustafa önce çapraz fişekliğini ve meşin kuburluğunu şöyle bir yokladı. Elinin sırtıyla bıyıklarına bir çeki düzen verdi. Gömgök gözleri çakmak çakmak, dudakları kıpır kıpır. Birçok şey söylemek istiyordu belki, amma bir şey söyleyemedi.

Müftü Enver efendi hemen kanat açar gibi kaldırdı ellerini, akçıl avuçları ve çipil gözleriyle göğe baka baka, kırçıl sakalını titrete titrete, islâm olanın da olmayanın da anlayacağı bir duaya başladı:

«Tanrım, kurtuluş askerine sen gayret kuvvet ver! Bize, düşmanı denize dökeceğimiz günleri de müyesser eyle!»

«Âmin!»

«Tanrım, sen artık bize Yemensiz, Balkansız, Galiçyasız, Kafkassız bir ömür ihsan eyle!»

«Âmin!»

«Verdiğimiz kurbanlar yüzü suyu hürmetine, Türk'ü bir daha kendi yurdunda esir ettirme...»

«Âmin!»

«Toprağını, bayrağını, şerefini, namusunu nâmerde çiğnetme! Bizi her türlü felâketten...»

Enver efendi ötesini getiremedi. Zira öteden «saygı değer» göbeği ile yol açа açа Tellâl İsmail yanaşıvermişti. Müftünün kulağına bir şeyler söylüyor, o da ellerini havadan indirmeden dinliyordu. Gözleri Kulaksız Mustafa'nın gözlerindeydi. Tellâlın söylediklerini, bakışlarıyla Mustafa'ya aktarır gibiydi. Böylece dinledi dinledi, sonra elleri ve omuzları düşüverdi.

«Peki» dedi pürüzlü bir sesle, «ünle bakalım.»

Ve Tellâl elini kulağına atarak, inadına pürüzsüz, hiç de kırağı görmemiş sesiyle, belini fıçı çemberi gibi sıkan palaskayı her sözde zorlıyarak bağırmağa başladı:

«Ey ahali! Ali Rıza beyin emrinnen... şimdi... Belediyede gurban kesilecek... ve de Obalı Memet ağamız keferenin bayrağını indirip yırtacak... Haydin herkes Lonca meydanınaaa!..»

Deminden beri Müftünün kulağına bir şeyler söyliyen Kulaksız Mustafa'nın benzi atıverdi:

«Cephesini biz yırttık ya düşmanın, bayrağını da varsın öpenler yırtsın!» dedi.

Enver efendi evetçesine başını sallarken, Mustafa atına doğru yürüdü. Hemen yardımlayıp bindirdiler. Dizginleri toplar toplamaz, hayvanı Tellâl İsmail'e yanaştırdı. Ve tepeden inme başlayıverdi:

«Kes bakalım, ağa. Bu da benim emrim: şimdi herkes Muhacır Mahallesine koşacak. Evveli baştan bu yangın söndürülecek. Çalımın sırası değil!»

«Değil,» dedi hemen İsmail. Amma sesi de, gerdanı da titriyordu. «Değil efem...»

«Öyleyse bağır bakalım!...»

Tellâl yeniden aldırdı:

«Ey ahali! Gulaksız'ın emrinnen...» dedi.

Dedi ama, ânide sırtından da bir ter boşandı. (Öyle ya, alıcı kuş gibi tependeki Kulaksıza adlı adınca Kulaksız demek ne patavatsızlık!) Koca Tellâl bu bir iki saniyenin içinde eridi ufaldı da fındık kabuğuna girdi. (Şimdi ister misin kılıcıyla şu işkembeyi deliversin adam?)

Mustafa onun ağlamaklı haline gülüverdi:

«De, de,» dedi, «Kulaksızın emrinnen, topalın emrinnen desen de olur!»

Artık Tellâl ötesini bağırmadan da, herkes işi anladı ve yangın mahallesine doğru sökün ediverdi. İşte yangını önleyecek hendekleri artık bundan sonra kazmaya, alevler Orta Mahalleye atlamasın diye bir sıra muhacır evini bundan sonra yıkmağa başladılar.

Bu sırada, Muhacır Mahallesinin üç beş sokak ötesindeki Aynalı Cami önünde bir Emine kız ağlayıp durur. Altı yaşında var yok. Sırtında bir pazen entari. Ayacıkları çıplak. Sümükleri inmiş dudağına. İki yumruğu kestane gözlerinde, oğup oğup hıçkırır. Yolunu mu şaşırmıştır, evini mi yitirmiştir, soran kim? İyi ki, ayak altında kalmıyacak kadar akıllı. Çekilmiş kenara, oturmuş bir taşa, içinde çorba tası ile zembilini yanıbaşına koymuş ağlıyor işte. Elin çocuğu sıkıya gelince hep «ana» çağırır, bu kızcağız «buba» çağırıp da ağlıyor: «Bubam da bubam! Nerlerde kaldın bubam?»

Emine'cik şöyle böyle hatırlar ki, anacığı üç yıl önce, daha Yunan buralara gelmeden ölüp gitmiştir. Emine'cik bilir ki, istediğin kadar ağla, istediğin kadar çağır, ev de tutuşsa, ölen ana bir daha gelmez. Amma gözün çıkasıya ağlarsan, sesin kısılasıya bağırırsan, baban köyde de olsa duyar gelir.

Ama Emine'ciğin babası bir türlü gelmiyordu. O da öğretmendi. Behçet beyin arkadaşı. Yunan gelip de okullar kapanınca, içli dışlı düşman onu da barındırmadı kasabada. İki yıl birkaç ay «Ondalık» memuru olarak harmanları dolaştı. Ondalıktan başka, çetelere de öteberi topladığını çabuk sezdiler. Paçayı zor kurtardı. Sonra gitti, Müftünün salık verdiği en yakın bir yörük köyüne imam oldu. Battal efenin köyü idi bu. Artık ne toplayabilirse, Kulaksız Mustafa'ya ordan iletiyordu. Haftada, ya da ayda bir kasabaya iniyor, çocuklarına yiyecek getiriyor, onlara göz kulak olan komşuların gönlünü alıyor, bu bırakılmış Rum evinin kirasını ödüyor, sonra yine köye dönüyordu.

Kapı komşu arabacı Yusuf'un karısı Zahide hanım bakıyordu üç öksüze. Ortancaları Emine'cik. Onun küçüğü de oğlan, büyüğü de. Büyüğünü bir hafta önce babası beraber alıp gitmişti köye. Küçüğü, o üç dört yaşındaki cılız oğlan sıtmadan serilmiş yatıyordu evde. Ama ev nerde?

* İmaret: Yoksullara yiyecek dağıtan hayır evi.

İşte Emine'cik Vakıflar İmaretinden* sabah çorbasıyla fodlayı* almak için çıkmış, dönerken de yangın kargaşalığında yolu şaşırmıştı.

«Buba, bubam, nerelerde kaldın?»

Duymuyordu, gelmiyordu babası. Zahide teyze de yoktu ortalıkta. Ne bilsin Emine'cik. Komşu da kendi mal can derdinde şimdi. Emine'ciğin evde tek başına uyuyup kalan kardeşini kim düşünür! Oysa iyi kadındır Zahide teyze. Emine'ciğin olsun, oğlanların olsun, sırtlarını paklarken, başlarını bitlerken, uyuzlarına ilâç sürerken hep bir sızı gelir saplanır burnunun direğine. Hem ağlar, hem söyler:

«Ah, sizin ananız,» der, «hiç de ölecek kadın değildi kadın Şükriye'm. Saçı topuğunda dünya güzeliydi ananız. İçtiği su görünürdü ümüğünden. Ama na, o geberesi bubanız, kimseler görmesin, kimseler göz koymasın derken kilit altında verem etti güzelim kadını. Bir yılda eridi gitti Şükriye'm de, buncağızı bile doyasıya emziremedi...»

«Buncağızı» dediği küçük oğlandı. Şimdi evde uyuyan. «Öksüzü uyku tutmaz» derler ama, sıtmalı olursa, tutar. Hem burnuna yangın dumanı da girse, uyanmaz.

O uyuyadursun, Emine'cik de Aynalı Caminin önünde ağlayadursun, o yörük köyünün imamı, öğretmen Halil efendi artık yoldadır. Ovadaki yangını sabah sabah minareden görür. Ezanı da yarıda bırakıp, apar topar iner. «Haydi Ferit!» der büyük oğluna. Sarığını sarmadan, cübbesini giymeden, kendini bayır aşağı koyverir. On bir yaşındaki çocuk zor yetişir arkasından. İnsandan geç; cirit atları bile bu kadar koşamaz. Ancak kanatlı olup da uça. Halil efendi uçar, Ferit uçar. Derken kanatları yorulur. Halil efendinin ayak bileğindeki Balkan kurşunu yine Lüleburgaz diye zonklamaya başlar. Kasaba ağzın-

* Fodla: Kepekli undan yapılan İmaret pidesi.

da İzmir yolu üzerindeki Körkuyu başında bir dururlar. Halil efendi ise kokulu rüzgârı dinliye dinliye oğluna sorar:

«Duydun mu?»

«Neyi buba?»

«Bubam bubam diye bağrıyor Emine, duymuyor musun?»

Ferit şaşırır. Emine çeyrek saatlik yerdedir ama, Halil efendi bu sesi duyduğuna yemin eder.

Karşıdan koşarak gelen biri görünür. Sanırsın, ya onu kovalıyan var, ya da onun bir kovaladığı. Oysa ikisi de yok. Ama o çılgınca koşar. Saç sakal toz. Ayağında uçkurlu bir ak don, sırtında önü yırtmaçlı bir ak gömlek. Boynunda manda burnu kadar bir muska. Gözleri kan çanağı. Ağzında köpük. Tanıyabilirsen tanı. Lap lap deve adımlarıyla Halil efendiyi görmeden geçer. Geçerken de bir daha bağırır: «Yandı!»

Soğuk sular dökülür Halil efendinin başından aşağı. O bitmeden bir de kaynar sular dökülür.

«Buba, bubam, nerelerde kaldın!»

Artık son bir çabayla ileri atılır. Maşatlığın orda rastladığı birkaç kişi soluk soluğa sorarlar:

«Bahri'yi gördün mü Halil hoca?»

«Ulen, Bahri miydi o giden?»

«O olacak. Çoluğu çocuğu diri diri yandı. Tutamıyoruz zavallıyı. Yunanlılara yetişecekmiş. Yakanlar yananlardan hızlı kaçar dedik, anlatamadık. Sapıttı divane!»

Geçişirler. Sapıtma sırası şimdi Halil efendidedir. Rüzgâr. Yangın dumanı. Sokaklar. Sokaklar. Emine'ciğin sesi:

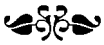
«Buba, bubam, nerlerde...»

«Kalmadım, geldim kızım,» der Halil efendi. Kucaklar Emine'yi. Ferit de zembili kavrar. Eve koşarlar. Köşe başında komşular kurtarabildikleri öteberinin başında Zahide kadını ayıltmaya çalışmaktadır. Halil efendi anahtara filân davranmadan bir omuzlamayla kapıyı açar. Üçü birden girerler.

Oncağız, o sıtmalı yavru, bir hasır üstünde, dünyadan habersiz, ateşler içinde uyuyup durur. Halil efendi şöyle sarsmadan, bir elini boynunun, bir elini dizlerinin altına sokup usullacık kaldırır onu, bağrına basar. Gözlerinde şıpır şıpır yaş. «İçecek suyun varmış daha,» der koklar. «Yiyecek ekmeğin varmış öksüzüm,» der öper...

Bu ne bir kahramanlık hikâyesi, ne de bunu anlatışım bir övünmedir. Ama söylemek gerek: Kurtaran adam babamdır, kurtulan çocuk da ben.

ÜÇ

Kafamdaki lâmbayı çıt diye yaktığım zaman, ilkin işte bu kurtulan öksüzü görürüm. Elinde zeytinyağı sürülmüş bir dilim ekmekle oturur sokak kapısının eşiğine, babasının okuldan dönmesini bekler. Gözünün pınarından bir alay sinek su içer. Ekmek diliminin yarısını köpek kapıp geçer. O da ağlar ağlar susar. Bitin kıpırtısı, uyuzun tatlı yangısıyla kaşınır ağlar. Sonunda sıtmanın yangısı ve titremesiyle sızar, serilir kalır.

Kafamdaki inişsiz yokuşsuz, kestirme yoldan ne zaman çocukluğuma varacak olsam, bu öksüzü o Rum evinin avlusunda çırçıplak bulurum. Burnuma da hemen bir kükürtlü ilâç kokusu gelir. Akıl defterimin çocukluk sayfasındaki ilk anı bu. Babam soymuştur beni anadan doğma. Dikmiştir taşın üstüne. Gıcır gıcır yıkamıştır. Uyuzlarımı kanatasıya sürtmüştür. Ocakta o kükürtlü ilâç fıkır fıkır kaynamıştır. Artık öte yanı yaraya tuz. Dayan dayanabilirsen!

Yirmi şu kadar yıl sonra, şimdi, bu satırları yazarken bile aynı kaşıntıyı, aynı kokuyu, aynı yanık acısını duyuyorum. Yüreğimi bir cam kesiyor. «Vah zavallı» desinler diye anlatmıyorum bunları. Diyen demiş o zaman. Arkadaşları olsun, komşularımız olsun, daha çok babama acırlarmış:

«Yahu Halil efendi, bu çocuk doyasıya süt emmedi, adam olmayacak bundan!»

«Eh, ne yapalım, canı karnında olsun da...»

Çıkmadık canda umudu olan babam, aylarca umut aşıyla besledi beni. Komşu Zahide hanım başımı bitledi, sırtımı pakladı. Beni bir üfürükçüye götürdü, sıtmamı «bağlattı». Ama dönesiye kadar yine çözüldü. Şeyh İsa yatırına mum yaktı, gömleğinden çaput bağladı. O da çözüldü. Bir tahtakurusunu şekerle ezdi, sigara kâğıdına sarıp içirdi. Yine fayda yok.

«Nafile, Halil efendi» dedi bir gün babama, «sen artık buna yedireceğin ekmeği ufalayıp da kuşlara versen daha çok sevap kazanırsın.»

«Öyle deme komşu. Yakında İzmir'e gideceğim. Sulfata bulacağım ben oğluma ordan.»

«Sen ordan kendine bir karı bulsan daha iyi edersin!»

«Kim gelir üç çocuk üstüne, a komşu?»

«Bulunur. Benden söylemesi. Sulfatayı bırak da, bu öksüzlere bir ana ara.»

Gerçekten, babam bir gün hem sulfatayla, hem de bir kadınla döndü İzmir'den. İlk sulfatayı tattım: acıydı. Daha ikinci gün de yeni anamın dayağını tattım: sulfatadan da acı geldi.

Eli çabuk alıştı analığımın. İlk günler, uyuzumu kaşıdım diye, üstümü kirlettim diye, bunu yedim diye, şunu içmedim diye döverdi. Dayak da sanki bana yaradı. Bastım ayağımın üstüne. Sıtmam da dayaktan mı korktu ne, şıp diye kesildi.

O kesildi ama, altımı ıslatmam bir türlü kesilmedi. Beş altı yaşındaydım. Ayıptı bu artık. Gündüz bir şey değil. İlle uykumda hep aldanıyordum. Yatağım her sabah ıslak. Haydi yatak yorgan güneşe, ben de sabah kahvaltısına: dayak! Artık analığım bırakıp babam dövüyordu:

«Halil efendi,» dedi Zahide hanım ona, «bu çocuğu bu kadar dövmeyin.»

«Yatağına işediği için dövüyoruz.»

«O da dövdüğünüz için işiyor. Beli açılmış öksüzün. Götür de bir okut.»

«Ben inanmam öyle şeye!»

«Eh, ben götürürüm.»

Haydi, Zahide teyzeyle yine üfürükçüye! Hiç unutmam, bir ak sakallı hoca okudu üfledi, boynuma bir muska, belime tülbent içinde bir ot bağladı. «Bir daha işemez,» dedi. Amma daha o gece, düşümde, bir çövdürme yarışında en önce ben koyverdim ve uyanınca ne göreyim, hocanın otunu da ıslatmışım, muskasını da, analığımın akşamdan güvene güvene serdiği sakız gibi ak çarşafı da. Kurutmak için yine üstüne yattım. Olmayınca yine Emine'nin üstüne attım. Boşuna. O gün öyle bir patakladılar ki beni, bağırınama Zahide teyze yetişip de kurtarmasaydı ölürdüm. Ölürdüm de bu sidikli oğlandan hepsi kurtulurdu. Amma ben ölmeden de kurtuldular. Zira o oldu, son dayak sıtmam gibi bu hastalığıma da bire bir geldi. Bir daha yatağını ıslatmadım. Çünkü, inanın, korkudan uyumadım. Bu da benden çok o ak sakallı hocaya yaradı. Ün saldı adam. «Ulen filânca hoca bir okumuş filâncanın oğluna, her gece yatağını ıslatan çocuk şıp diye kesmiş!» dediler. Artık o hocaya koşan koşana. Belki kendisi de şaştı bu işe. Ama ben sır vermedim. İlk size söylüyorum işte.

Ne yazık ki, son dayak olmadı bu. Yıldan yıla sebepler değişti yalnız. O yaz terzi çıraklığına verdikleri ağabeyimi kapıda bekleyip de analığımdan yakındım mı, «Ben babandan korkmam da Ferit'ten mi korkacağım?» diyen kadın yine basardı çimdiği. Üstelik o yakınırdı benden: ya torbayı delip de bir kilo kesme şekeri yemişim (oysa dibi söküktü zaten, o gün iki tanecik çıkarabilmiştim), ya da çocuğunu sarmış sırtıma da iki saat bile gezdirmemişim (ne yapayım, leyleğin getirdiği kızkardeşim bir yaşındayken benim kadar ağırdı).

Günde üç öğünden sonra hoşaf yerine dayak yesem de, Emine ablama bakarak ben yine hoşnuttum. Daha on yaşındaki o zavallıya analığım her gün ev süpürtüyor, tahta sildiriyor, bez yıkatıyor, her çamaşırda da tekneye yanaştırıyordu.

«Kız olacak,» diyordu, «kızgın tavalarda kızarsın böylesi! Çarşafı duruladıktan sonra şöyle sıkmasını öğretemedim gitti. Bir söylemekle anlamaz ki! Okul nesine bu sersemin? Anası

bunu kundakladıktan sonra uyutmak için afyon yalatırken sen nerdeydin Halil efendi?»

«O da nerden çıktı?»

«Komşular söylüyorlar.»

«Ağızları torba değil ki büzesin.»

«Sen onları bırak da, bu sersem kızının ağzını büz biraz!»

«Ne yaptı yine?»

«Karşılık veriyor bana. Dili nah bu kadar!»

«Anladık. Ne dedi?»

«Evde kalıp da benim çocuklarımın hizmetçisi olamazmış küçük hanım. Okula gidecekmiş!»

Emine'ciği o yıl alakoydular okuldan. Belli ki sakalı kaptırmaya başlamıştı babam. Hele kaçak rakıyı ikicik fazla attığı akşamlar artık üçümüzü sıra dayağına çekiyordu. Ağabeyimi terzilikte sigaraya alışıyor diye. Emine'yi sersem diye. Beni de şeytan diye...

Ama günün birinde onu gerçekten şeytan çarpmışa döndürdüm. Oturmuş, bana o yangın gününü, köyden gelip de beni nasıl kurtardığını anlatıyordu. «Seni şöyle kucakladım, yavrumun daha yiyecek ekmeği varmış diyerek şöyle kokladım, böyle öptüm,» derken, sözünü kestim de: «Yiyecek ekmeğim değil, daha yiyecek dayaklarım varmış baba!» deyiverdim.

Kala kaldı.

Bir cuma sabahı (o zamanlar hafta paydosu cuma idi) analığımla babam erkenden kalkmışlardı. Hep böyle yaparlardı. Analığım ortalığı toplayıncaya kadar, babam sabah namazını kılardı. Sonra öylece, sırtında geceliği ve başında takkesiyle mindere oturur, başlardı tespih çekmeğe. İçten içe okuduğu duayı tamamlayıncaya kadar da analığıma hep ufacık el kıpırtıları, kaş ve gözle bir şeyler söylerdi. Sözgelişi, düzayak avluya açılan sundurmada dizili saksıları gösterdi mi, analığım hemen, fesleğenleri, kadifeleri, hanımeli ve ortancaları sulardı.

Taşlıktaki mangalı gösterdi mi, bu «artık kömür yandı, mangalı şuraya getir de çaydanlığı koy» demekti. Sonra sofra, çay bardakları, şeker kesesi, zeytin kavanozu... İkisi otururlardı karşı karşıya. Artık yüzlerine sabah ağartısı vuran bu gecelikli adama, bu ak tülbentli kadına baktın mı, ikisi de her kirden yunmuş, arınmış, salt kanatları eksik melek. İpekten yumuşak, saygılı, sevgili bir bakışları, bir duruşları vardır. Başlıyan gün, daha üstüne hiçbir söz, kaygı, azar, sövgü, gözyaşı düşmemiş bir ak kâğıt gibidir. Amma nerdeyse düşmeğe başlayacaktır. Aile takviminin bu yeni ve temiz yaprağına bugün de bunların hepsi yazılacaktır.

İkisi artık usul usul başlamışlardır. Söz belki kapımızın eşiğinde başlayıp biten dünyalarından açılır: İyi havadan, kötü sudan, pahalı ekmekten, yetmiyen aylıktan, hangimizin çok yediğinden, ayakkabı dayandırmadığından, iyi ya da kötü okuduğundan... Söz nerden açılırsa açılsın, nereye bağlanırsa bağlansın, bitişi hep birdir: «E hanım, çocukları uyandıralım artık.»

O sabah ben çoktan uyanmıştım. Sağ yanıma döndüm, Emine'cik kıpırdadı. Ayağını uzatacak oldum, ağabeyim ıhladı. Üçümüz bir döşekteydik. Emine'nin başı benim yanımda. Ferit'in başı döşeğin öbür ucundaki yastıkta. Ayaklarımız ortada karışık. Üstümüzde de ölen anamızın gelinlik yorganı. Böylece iskambil kâğıdının resimlisine benzeriz. Amma iskambilde sineğin kızı da, kupanın fantisi de iki başlıdır; bizim ise sineğimiz, kupamız karışıktır, hem de üç başlıyız.

Emine'yle Ferit daha uyuyorlardı. Ben de yeniden uyuyabilirdim ama, açık kapıdan gözüme gün girince, uyku bacadan çıkıp gitti. Sundurmadan kokular geldi burnuma: Demlenen çay, mangalda kızartılan ekmek. Hemen kulaklarımın kökünden dilimin altına doğru bir su yürüdü. Yutkundum. Bir tıngırtı duydum. Babam kırmızı benekli, ince belli bardakta

çayını karıştırıyordu. Bir höpürtü. İçiyordu. Kalkıp ben de yanaşsam mı? Olmaz. Daha çağırmadılar. Baş başa bıdır bıdır konuşuyorlar:

«...ne yapmış, ne etmiş, kaşla göz arasında açmış yine dün yemek dolabını.»

«Hangisi?»

«Hangisi olacak, küçük oğlun! Kim ısırdı bu köftenin yarısını, dedim. Sıçan ısırmıştır, demesin mi!»

Eyvah, analığının yakınması bendendi. (Elbet açarım, sen yemek dolabına kilit vurur da anahtarı koynuna koyarsan, ben de bir tel parçası bulamaz mıyım!)

«Peki, bu ekmeğin kıyısını da mı sıçan ısırdı, diyorum. Ses yok. Fırından getirinceye kadar iki ekmeği de tiftikliyor.»

«Kabahat onda değil, hanım...»

«Hep onu arkalarsın zaten.»

«Valla değil. Kabahat Fırıncı Halim'de. Usta herif. İçerde yoğurana da, ateşin karşısında pişirene de her gün öğüt verir:Hamur, bıçakla bir çizdin mi, karpuz gibi yarılmalı. Pişirdin mi, nar gibi kızarmalı, 'ye beni' diye bağırmalı somun. Alıp da yürüyen, köşeyi dönmeden ucundan koparmadı mı, o fırıncala beş para etmez...»

«Ne anlatıyorsun bana bunları?»

«Demem o ki, ekmek getirirken benim bile koparasım geliyor. Çocuk nasıl imrenmesin?»

«Ekmeği de mi kilitlemeli, bilmem.»

«Hiçbir şey kilitleme hanım, iyi değil.»

«Öyle deme ayol, kilit vurmasam, günde iki üç ekmek bunlara çerez bile olmaz. Ne öğün bilirler, ne döğün. Oynayıp zıplayıp ekmeğe saldırıyorlar.»

«Dedim sana, bu çarşı ekmeği bereketli oluyor. En iyisi...»

«Hep söylersin. Ben de dedim sana: Her ay bir çuval un al da evde yoğuralım...»

«Alacağım hanım. Uncu Musa ile anlaştık. Ben ona okuma yazma öğreteceğim. O da kaç ay sürerse, birer çuval un verecek.»

«İyi»

«İyi ya. Bir de okutulacak kasapla bakkal buldum mu, korkma, kilit vurmazsın artık dolaba.»

«Sen ol da vurma.»

«Hem, hanım, bir şeyi ne kadar yasak edersen, çocuk kısmının o kadar isteği depreşir. Çocuk bu, çok döversen arsız, aç koyarsan hırsız olur.»

«Öğretmensin bir de, terbiye etsene bu arsızlarını!»

«İş öğretmenlikte değil yahu, aylıkta. 42 lirayla bu kadar olur. Yardımcı öğretmeniz dedik ya!»

«Ne zaman artacak bu aylık?»

«Çıkmaz ayın son çarşambasında.»

«O çarşambayı beklerken benim canım çıkacak galiba. Aylık artmıyor ama, bak çocuklar dört oldu, beş oluyor...»

«Öyleyse, yarından tezi yok, Gazi'ye mektup yazmalı. Artık sıra öğretmeni olacaksak olalım, bu deve kuyruğu aylık uzayacaksa uzasın, yoksa bizim dırdır uzayacak.»

«Hıh, Gazi'nin işi kalmadı da, seni mi düşünecek!»

«Elbet düşünecek. Boşuna mı Reisicumhur oldu, boşuna mı çalıştık biz İstiklâlde?»

«Valla, efendi, benden akıl istersen...»

«Karı aklı istemem!»

«Öyleyse, kendi aklını başına topla. Ben delibaşı değilim burda. Süpürme, süpürge yitmesin. Yıkama, sabun aşınmasın. Konuk çağırma, kahve-şeker eksilmesin. Onu katık et, bunu har vurup harman savurma. Çekilir mi bu? Üç yıldır kapındayım, daha bir entari diktiremedim kendime.»

«Hadi hadi, bohçan dolu.»

«Anamın evinden getirdim o bohçayı. Sen daha bir mendil almış değilsin bana. Getirdiğim çarşaflar da eridi; çocukların üstünde yok, başında yok.»

«Olanı ile yetiniver. Büyük çocuğun eskisi küçük çocuğa yeni olur.»

«Dile kolay o. Yedi boğaz olup gideriz...»

«Allah deldiği ağzı boş komaz.»

«Doğru. Seni rakısız bile komuyor!»

«Yooo, benim rakıma söz yok!»

«Komşulara söyle onu. 'Gâvur hoca' diyorlar senden ötürü.»

«Çocuklarımın lokmasından kesip de içmiyorum ben bu zıkkımı ya! Üzüm zamanı iki kazan cibre basıp da imbiği kurdum mu, çektiğim rakı bir yıl yetiyor bana.»

«Komşulara anlat dedim ya... Camide bile cebinden rakı şişesi düşmüş onun, diyorlar.»

«Desinler. İplemem. Gazi de içiyor bu zıkkımı. Cephede bile içermiş. Onu görsünler!»

«O uzak, yüksek. Komşular yakını görüyor.»

«Peki her yaz dayımın bağlarına gündelikle üzüm bandırmağa da gittiğimi görseler ya! Güzün zeytin başağına* gittiğimi de görseler ya. 'Aferin öğretmen Halil efendiye, çocuklarını üzümsüz de bırakmıyor, zeytinsiz de' deseler ya! Hep içtiğimi görürler!»

«Görmüyorlar, duyuyorlar efendi. İçtin mi çenen açılıyor, rakı pek söyletiyor seni.»

«Rakı değil, dert, gidişat söyletiyor.»

«Rahmetli hanımını unutamadın galiba?»

«İçerde üç yavrusu uyuyor, ayol, insaf!»

«Ama salıncakta uyuyanın kabahati ne?»

«Hepsi günahımdır.»

«Doğrusu ya, efendi, Şükriye hanım gibi beni de verem etmeye niyetin varsa, o başka.»

«Ben kimseyi verem etmedim.»

* Zeytinler silkilip toplandıktan sonra, yoksullar zeytinliklere dalar, gözden kaçmış, sağda solda kalmış taneleri dererler. Buna «başak» denir.

«Amma benim verem olmağa niyetim yok. Cib olmadı, alır bohçamı giderim.»

«De ha yol!.»

«Ya öyle mi Halil efendi?»

Analığım artık hıçkıra hıçkıra, burnunu çeke çeke sayıp döküyordu:

«Beni alırken dillerin böyle değildi. Saray gibi ev yapacaktın. Hani? Hâlâ kirada sürünüyoruz bu Rum evlerinde. Ev mi bu? Saçını da süpürge etsen paklanmaz. Tırnaklarım döküldü tahta sürtmekten. Yazıklar olsun. Bana ipekli entariler, zarlar yapacaktın. Hani? El içine çıkamaz oldum utancımdan. Yüzümün kızartısı peçenin altından bile görünüyor. Yazık, döktüğün o diller hep telli horozun pullu tavuğa kadife fistan adamasıymış....»

«Bize de Cumhuriyet böyle adadı, hanım. Ama nah... Elimden ne gelir?»

«İstersen her şey gelir elinden. Bu kadar çocuk...»

«Canım, ne alıp veremediğin var senin bu çocuklarla?»

«Haymana beygiri gibi gezdirmesene bunları!»

«Gezdikleri var mı? İşte Ferit'i okula yollamadık, terzilik öğreniyor. Emine iyi-kötü sana yardım ediyor. Ufak da seneye okula gidecek...»

«Okula gidecek de kürsüye mi çıkacak, yoksa senin gibi öğretmen mi olacak?»

«E ne yapalım, onu da çıraklığa mı verelim?»

«Efendi, benden akıl istersen...»

«Karı aklı istemem.»

«Sen yine bir dinle bu saçı uzun, aklı kısayı.»

«Söyle bakalım.»

«Öyle Gazi'ye mektup yazmak sevdasından filân geç. Yıldan yıla git, Obalı'dan mı olur, Şerifzade'den mi olur, üç-beş dönüm yer iste. Kirasıyla değil mi bu. Dikili ağacı olmıyana yardım edenin dikili bacası yıkılmaz. Başım gözüm sadakası der, verir. Sen de iki kapanca fidan koy. Tütün ek herkes

gibi. Tütün dediğin çocuk işi. Kırarlar, dizerler. Derken yıldan yıla aylığının üstüne birkaç yüz lira geçer elimize. Meteliğine dokunmadan üstüne düğümü vururuz. Beş yıl geçmeden bir ev alacak kadar para birikir. Hanaylı ev istemem senden. Bir gözcük ev de yeter. Ayaklarımız dışarda kalsa da zarar etmez, ille başçağızımız kendi evimizin içinde olsun...»

«Sahi be hanım, leyleğin gagasında taşıdığı gibi ne bulursak getirir, çöp çöp üstüne koruz. Dayarız, döşeriz elimizden geldiği kadar...»

«Elbet, insanın, kendi evi gibi var mı! O zaman tırnaklarım dökülse de acımam, saçımı süpürge etsem de yanmam.»

«Doğru. Bu kira evi ateşten gömlek!»

«Kuzum efendi, yap bu dediğimi de, bir daha kırk yıl dinleme sözümü. Yarından tezi yok, Obalı'ya bir çıtlat...»

Sesleri alçaldı. Biraz sustular. Bu bir iki dakika içinde kimbilir kaç yıl öteleri hayal ettiler. Babam hemencecik Obalı'ya çıtlattı. O da hemencecik üç-beş dönüm tarla verdi. Tütünü hemencecik ektik, çapaladık, kırdık, dizdik, ızgarada kuruttuk, baskıda kalıplayıp çulladık, ipledik ve sıraladık balyaları görümlük kız gibi. Piyasa hemencecik açılıverdi. Iskartasız sattık. İyi para etti. Parayı hemencecik mendilin ucuna düğümledik. Hayır, daha sağlama, yastığın içine doldurduk. Hayır, daha da sağlamı, analığım yemek dolabı anahtarı gibi para destesini de koynuna soktu. Daha daha da sağlamı, eteğinin altında, göbeğine bağladığı keseye koydu parayı. Bir yıl daha yaptık böyle. Bir deste daha tütün parası girdi keseye. İki üç yıl daha çalıştık. Ev parası hazır. Artık ya Rumlardan kalma bir ev aldık, ya da yeni yaptırdık. Analığımın üstüne tapuyu da çıkarttık. Hemencecik taşındık, dayadık, döşedik, yerleştik. İlk sabah, kendi evimizde bütün aile kahvaltıya da oturduk. Başladık çaylarımızı karıştırmaya: her bardaktan tencerede kaynıyan yemek fıkırtısı kadar evcil, sıcak, kuş ötüşü kadar iç açıcı bir tıngırtı!

İki dakikalık susmayı bu tıngırtı bozdu işte. Babam dışarda, ikinci çayını karıştırıyordu. Son sözlerini kırık dökük duyabildim:

«...hemen giyineyim de... Şimdi gider bulurum Çarşıbaşı kahvesinde Obalı'yı... Sen hele çocukları uyandır, hanım.»

Ben daha analığım gelip de dürtmeden sesleniverdim:

«Ben uyandım baba!»

Ters ters baktı analığım. Sonra gitti, Melâhat'ın salıncağına eğildi. Ve şıkır şıkır oynıyan bir sesle başlayıverdi: «Ah evlâdım uyanmış, güllere de boyanmış!..»

Yaşını yeni doldurmuş bu Melâhat bebeği sabahları ben de seviyordum. Ama sırtımda saatlerce gezdirdikten sonra, akşamları bu yumurcaktan soğuyordum. Sonra sonra anladım: İnsan, sırtında taşıdığı insanı, kardeşi de olsa çekemiyor.

DÖRT

Evet, okula başladığım yıl tütüncülüğe de başladık. Her başlama gibi zorladı bizi. Okul değil zorlayan, tütüncülük. Elden bir gider çıkmadan, ele bir getir, girmiyordu. Babam tarlayı kiraladı. Sürgületti, yastıklattı, ödedik. Tarla hazır olunca fidan derdine düştük. Fidanı Kara Memet verecek oldu. Gidip onun fidanlığından sökecektik. Bu da kolaylandı. Başladık araç tekmillemeğe. Bir de eşek gerekti. Hiç olmazsa fidanımızı, çapaları taşısın, su taşısın, sonra kırma zamanı yaprak taşısındı tarladan. Babam bir hafta hayvan pazarını yokladı. Zorlu bir eşek bulamamış. Ertesi hafta bir daha gitti. Bu sefer 125 liraya aldığı bir eşekle döndü eve. Artık burnundan öpülecek bir hayvanımız da vardı. Hem yakında sıpalayacaktı. Babam avlunun köşesine bir kazık çakıp hayvanı bağladı. Dört beş gaz tenekesi açtı. İki dikme ile köşeyi saçakladı. Oldu bir ahır. Bir çuval yarma. Komşu arabacı Yusuf dayıdan da biraz saman.

«Yazı tutarız bunlarla» dedi babam, «ondan öte karpuz kabuğu ile de besleriz!»

Mart sonunda fidana gitmeğe başladık. Tanyeri ağarırken giderdik Kara Memet'in fidanlığına. İki kapanca* kaldırırdık. Yarım köfün (o gün dikebileceğimiz kadar) fidan çeker

* Kapanca: Tütün fidesinin yorganı, fışılga otundan bir hasır.

çekmez düşerdik tarla yoluna. Tarlamız Hasköy altındaydı o yıl. Biricik ahlat ağacının altında eşeğin yükünü indirdik mi, babam hemen ilk sayada* karık** açmaya başlardı. Belki en ağır işi buydu tütüncülüğün. Karık açmak dediğin, toprakla bir çeşit güreştir. Çift çizisi kadar derin olur yerine göre. Tavı bulasıya açarsın. Beş karıktan sonra belini şöyle bir doğrulttun mu, kütürder. On kadar dikicinin önünden karık açabilen gündelikçi, Kırkpınar başpehlivanına meydan okuyabilecek kadar kabadayıdır. Beş lira gündelik torbada keklik!

Ama babam yalnız bize meydan okurdu. O karık açar açar da, biz üç kardeş dikmeye yetişemezdik.

«Ha gayret çocuklar, karıkların tavı kaçmasın!»

Hani birer birer, bicik bicik diye bir söz vardır ya, tam tütüne göredir o. Fidan çekmekten tut, her işi birer birer olur tütünün. Hele dikmesi! Karığa gireceksin. Sol elinde fide destesi, sağında dikme kazığı. Eğileceksin. Ucu demirli kazığı tavlı toprağa sokacaksın boğazına dek. Daha çıkarırken, fideyi de bir yandan bırakacaksın açılan deliğe. Sonra sağ yanından kazığın ucu ile usulca şişleyip kökü sıkıştıracaksın. Öyle ki, toprak fidenin boynunu kolalı yaka gibi sıkmasın, iki yapracığından tutup çektin mi de çıkıvermesin. Mal sahibi çokluk dikicinin arkasından karığa girip üç fidan yoklar. Biri çıkıverdi mi, hemen hesabı görülür gündelikçinin: «Başka kapıya, bana yaramazsın!»

Bunları hep babam öğretti bize. Bir fidan neyse. Ama iki fidan söküldü mü bir karıkta, çapanın sapını gösteriverirdi. Aç gözünü!

«Ha gayret çocuklar, karıkların tavı kaçmasın!»

Benim keyfim tavdan evvel kaçıyordu. Başa çıkılacak iş değildi bu. Her karığa tarak dişleri gibi bir uğurda yirmiotuz

* Saya: Tarlanın tütün dikmek için evlek evlek bölünen her parçası.
** Karık: Sayada çapayla enlemesine açılan çizi.

fidan dikeceksin. Daha ilk gün elim kabardı karıktan. Üçüncü karıktan çıkınca belimi zor doğrulttum. Kazığı atıp yürüyüverdim.

«Nereye?» dedi babam.

«Ufak su dökmeğe!» dedim.

«Şurda yapıversene, tarladan çıkıp gitmek ne gerek?»

«Olmaz, ayıp!»

Döndüğüm zaman, bu kadar uzun su dökmeye güldüler. Umurumda değildi. Beşinci karıktan çıkınca yine attım elimden o namussuz karığı.

Diktiğimiz fidanlara emzikli güğümle birer birer su veren babam yine seslendi:

«Nereye küçük ağa?»

«Büyük su dökmeğe!» dedim.

«Ulen, demin gittiğinde şunun ikisini birden yapsaydın olmaz mıydı?»

«Olmaz. Bu da tütün işi gibi: birer birer!»

Bu sefer yarım saat sonra döndüm. Onuncu karıktan çıktım, pes!

«Karnım acıktı benim,» dedim.

«Yağma yok» dediler, «daha kuşluk olmadı.»

O gün hem kazık vuruğundan, hem de kuşluğu iple çekmekten elim bakla bakla kabardı.

«Aman patlatma! Sonra kazığı tutamazsın!» dediler.

Ben de bunu istiyordum zaten. Avucumdaki kabarcıkların hepsini birer birer patlattım.

Bir hafta geçmeden bütün kabarcık yerleri kabuk bağladı. Bir gün erkenden haydi yine fidanlığa. Ordan da tarlaya. Gitmesi, iyiydi. Eşeğe beni bindiriyordu babam. Yorgun argın dönüş de yenirdi. Yine biniyordum eşeğe. İlle tütün dikmek yenir yutulur şey değildi.

O gün tarla yolunda bir Dramalı tütüncüye rastladık. O da eşekliydi. Geçişeceğimiz sırada çüş dedi, eşeğin boynuna kadar uzayan muhacır semerinden sıyrılıp indi.

«Uğur ola, hoca!»

«Eyvallah. Uğurun karşı gele...»

«Bir ateş bağışla hoca, benim kav ıslanmış mı ne, Hasköy'den beri çaktım çaktım tutturamadım.»

Baktım, gür bıyıklarının arasında mum kalınlığında bir dolama sigara var ama, yarısına kadar da salya ile ıslanmış. Bize rastlamasaydı, kasabaya kadar çakmak çakacaktı besbelli. Babam fitilli çakmağını ateşleyip sundu. Dramalı bir iki fosurdattı. Bizimkinin ardına doğru burnunu uzatan eşeğinin çılbırını sertçe bir çekti. Sonra hoşnutlukla elini göğsüne bastırıp gülümsedi.

«Sen de mi başladın tütün işine, hoca?»

«Eh, ne yapalım, parası tatlı dediler.»

Dramalı, sigarasından bir nefes daha çekip savurdu.

«Bu dumanından başka tatlı şeyi yoktur bu cenabetin,» dedi. «Bir nefeslik keyfi için ne yorgunluğa, ne uykusuzluğa katlandığımızı biz biliriz. Parasının tadı batsın onun. Piyasa ha açıldı, ha tütün elde kaldı derken, bayramdan sonra kına gibi geçer eline. Avuç avuç harcasan her panganot tütün yaprağından da acı olur...»

«Sen de işlediğin gibi birer birer harcarsın be Macıroğlu!»

«İşte o zaman da tadı çıkmaz, hoca! Beni dinle sen. Alaman kömürden şeker çıkarır derlerse inanma. Ama tütüncü zehirden ekmek çıkarır derlerse inan. Hadi biz, elimizden başka bir şey gelmez, işleriz. Ya sen, kalem tutan ellerini neye bulaştırırsın bu veremin zifirine?»

«Çoluk çocuk yazın oyalanırız dedik işte.»

Dramalı bir bacağını aşırıp, ötekini yerden kesmeden eşeğine binerken:

«Çocuk oyuncağı değil bu» dedi, «hem yazık buncağızlara, hoca. Bunun dikmesi biter, çapası başlar: üç el. Çapası biter, kırması başlar: beş altı el. Çüş bre! (Eşeği yürüyüvermişti). Çüç bre, daha lâfımı bitirmedim. Sonra dizmesi... (Çüüş! Lâftan anlasan eşek olmazdın zaten eşşoğlu eşşek!) Sonra kurutması ince iştir. Izgarada, istife şerbet vermeyi bilir misin tütüne, hoca?»

«Eh, öğreneceğiz!»

«Sen o zaman sesleniver bana. Yardım ederim. Benim tarlalar da Hasköy altında bu yıl. Komşuyuz!»

Babam tarlaya kadar hiç konuşmadı. Vardık. Tükürdü karık çapasının sapına. Bir solukta üç karık açtı. Sönükçe bir sesle:

«Hadi yavrularım,» dedi.

Girdik karıklara. Birine ben, birine Emine, birine Ferit. Eğildik. Babam dikildiği yerden çapanın sapına dayanmış, nasıl çalıştığımıza bakıyordu.

«Hah şöyle oğlum... Aferin kızım. Fidan uzuncaysa kazığı köküne kadar batır... O fidanı biraz daha sıkıla... Hah oldu... Dramalının dediğine bakmayın siz. Bu yıl tütünü sattık mı, ilk önce oğluma bir Singer dikiş makinesi alacağım...»

Ferit hemen doğruldu:

«Ama ayaklı makine isterim, baba!»

«Elbette. İki ayaklı, dört ayaklı, nasıl istersen... Kızıma da bir kokin* bebek!»

Bu sefer Emine'cik atıldı:

«Büyük bebek!»

«Elbet. En büyüğünden...»

«Saçlı. Kırmızı yanaklı. Kiraz dudaklı olacak. Yatırdığım zaman gözlerini yumacak, kaldırdım mı açacak değil mi baba?»

---

* Taşbebek.

«Senin anlayacağın, bir dili eksik olacak baboo.»

Ben şöyle eğildiğim yerden bir gözümün yarısıyla baktım. Bana bir şey yok mu gibilerden.

Babam:

«Oğluma da...» (Bir durdu, sonra ekledi) «Eğer geçen haftaki gibi kaytarmazsa, oğluma da bir askılı pantolon!»

Hemen attım elimden kazığı, yine çalılığa doğru yürüyüverdim.

«Kızdı gene!» dediler.

Nasıl kızmam? Askılı pantolon alacakmış bana! Ferit'ten bozup yaptıkları pantolon çok bile. Benim derdim bir mantar tabancası. Altıpatlar! O kadar yalvardım, alıvermedi. Öyle karın doyurmaz şeylere para veremezmiş. Taşbebek Emine'nin karnını doyuracak mı sanki? Ah bu babam! Keyfi yerinde oldu mu, mendile dört düğüm atıp tavşan yapmasını bilir yalnız. Tavşanın böylesi de dürtmeden yürümez. Nar değneğinden bir ata binerim, kişnemek de, dörtnala koşmak da yine bana düşer. Topaç çevirme zamanı gelir, başka çocuklara imrenmekten ağzının suyu akar. Alıvermez. Boş bir dikiş ipliği makarası bulurum. Ekmek bıçağıyla ortasından bölerim. Serçe parmağımın yarısı kadar ufalmış bir kalem geçirdim mi deliğinden, fırıldak hazır. Çevir de çevir topaç niyetine. Baharda cicili kâğıttan gelin teli kuyruklu uçurtmaları zengin çocukları yapar. Benim «Hâkimiyeti Milliye» gazetesinden yaptığım kasnaklının paçavra kuyruğu, değil rüzgârda, fırtınada bile havalanmaz. Oyuncaksız kalan çocuklar neden her yıl ikişer üçer yaş birden büyümez, bilmem. Nah işte, bizim eşek bir doğursa, sıpa iki yıl sonra anası kadar olur. Ya ben? Şuncacık. Yedi yaşında, yedi günlük bir sıpadan da çelimsizim. Zahide teyze doğru söylüyor: Ben sıtmadan büyümemişim, bir. Dayaktan büyümemişim, iki. Şimdi bir de bu tütün, al sana cüce!

Bu öfkeyle gidip oturduğum çalıların arkasında söylendim de söylendim böyle kendi kendime. Yarım saat sonra sallana sallana gittim yanlarına.

Babam yumuşadı:

«Peki», dedi, «altıpatlar olsun istediğin, söz...»

Ben de artık kaytarmayacağıma söz verdim.

İlk yaz yağmurlarının şerbetini de içince, tütün kök tutar artık, o körpe fidanların beli sertleşmeye, boyu o karıklar arası tümseciklerden kurtulmaya, yapracıkları biraz palazlanıp tarla tüm yeşil kadifeye kesmeye başlar.

Nisan içi ilk çapa zamanıdır. İlk çapada, yağmurdan sonra tütünün ümüğünü sıkmaya başlıyan toprağın kaymağını kıracaksın. Bu işi yaparken çapanın ucunu azıcık kaçırdın mı, toprağın kaymağı ile beraber tütünün belini de kırar atar. Ha böylece tütün fidanı kesmişsin, ha bir meyva fidanı kırmışsın, ha da baltayla delikanlı bir çamı devirmişsin hep bir. Kesilen tütün fidanı, karığın içinde yatan bir kurbandır. Kanı akmaz sanma, tütüncünün içine akar onun kanı. Gündelikçinin vurdumduymazı, kurban ettiği fidanın üstüne hemen bir çapa toprak çekip, gömer geçer.

Ben gömmezdim. Önce elim ayağım dolaşırdı korkudan. Birkaç kere Emine'nin çapaladığı karığa attım kurban ettiğim körpe tütünleri. Ama çekirge üç sıçramadı, yakalandım. Cezası belli. Sonra sonra, kurban fidanı hemen kendi yerine sokup geçmeğe başladım. Bu da sökmedi. Güneşte yarım saat geçmeden kopuk tütünün yaprakları pörsüyordu. «Kurt kesmiş» desem de babam yutmuyordu.

«Eğil bakalım!»

Çapanın sapı bir de acıtıyordu ki kaba etimi. Kaç tütün telef ediyorsam, o kadar çapa yiyordum babamdan. Baktım, bu çapa işi zaten kuru olan kaba etimi hepten eritecek. Kolayını çabuk buldum. Çapayla fidanı kestim mi, hemen alıp cebime

sokuyordum. Biraz şişmeğe başlayınca da, fışılgaların arkasına su dökmeğe gidiyor, cebimi boşaltıyordum.

«E bu kadar da olur mu?» diyeceksiniz belki. Olur. Yedi yaşındaki çocuğun tütün çapalaması bu kadar olur.

Bu birinci çapa. İkincisi ayrık çapası. Korkmayın, hepsini eni-konu sayacak değilim. Benim dileğim, size insanın tütünden nasıl ekmek çıkardığını, tütün lokmasının neden acı olduğunu anlatmak. Üçüncü çapadan sonra tütün dizboyu kalkar. Tarlanın üstünde sıcak buğusu talazlanır. Hava tütün tütün kokar. Toprakta yatan dip yaprakların yeşili sarıya sarıya çalmaya başlar.

Haziran dedi mi, tütün kırma zamanıdır. Kırma zamanı dedi mi, tütünün gece işi başlar. Çünkü yaprak serinde kırılır, gün doğduktan sonra pörsüyüverir. Gece işi dedi mi, tütüncü artık güzün buluşmak üzere uykuya allahaısmarladık der.

Biz de dedik kırmaya gideceğimiz ilk geceyarısı, babam üstümüzdeki anam kokulu yorganı aralayıp, üçümüzü ayrı ayrı dürtmeye başladı.

«Haydi Ferit'im, haydi kadın kızım benim. Yooo, öyle bir yandan bir yana dönüp de uyku şekerlemek, olmaz. Gözün açılır açılmaz, tabanın yere basmalı. Haydi kuzularım. Şu tütünü baş ettik mi, ayaklı Singer makinesi hazır, kokine bebek hazır...»

«Altıpatlar da hazır mı baba?»

«Vay, sen de uyandın mı Çakırım! Hazır, altıpatlar olsun istediğin. Çabuk, kalk da yüzünü yıka bakalım.»

Kalktık. İdare lâmbasını biraz açıp, akşamdan hazırladığımız en eski rubalarımızı giydik. Baktım, şiş karnı ile yorganı kümbetleyen analığım derin uykuda. Yanında Melâhatçık mışıl mışıl. Gözleri birer kıymık aralık. Ne düş görür bilmem. Herhalde uçar düşünde. Ben de uçuyordum o gece düşümde ama, babam uyandırınca çat diye düştüm.

Gittim, tulumbada yüzümü yıkadım. Gözümün çapağı arındıysa da uykusu arınmadı. Sundurmada hasıra uzanıverdim. Babam çağırıncaya kadar şekerleyecektim. Nerde? Hemen gelip kucakladı beni. «Eşek hazır, seni bekliyoruz,» diye söylene söylene götürdü. Ben, eşeğin semerine bindirecek diye beklerken, kendimi bir küfenin içinde buldum. Dipte irice bir taş dokundu dizime.

«Baba, bu ne?» dedim.

Ferit'i semere bindirirken:

«Çok sorma» diye tersledi. "Öteki köfünde Emine var. O biraz ağır geldiğinden, yük denklensin diye senin yanına taş koydum. Deh!»

Eşek yürüdü.

«Kapıyı iyice kilitledin mi Ferit?»

«Kilitledim baba.»

«Onlar uyusunlar isterse köfünlerin içinde. Sen uyuma oğlum. Düşersin sonra.»

«Uyumam baba.»

«Eşekten düşmek kötüdür. Bir yerin sakatlanır Allah etmeye... Uykun gelirse, yıldızlara bak, türkü söyle.»

Türküyü asıl köfünler söylüyordu artık. Eşeğin her adımında sallandıkça, bu örgü sepetler bir hoş gıcırdıyordu. Türküyü asıl bu gece yarısında uyanan kasaba söylüyordu. Dingilleri gramofonca öten Kirmastı yaylılarının türküsüydü bu: Yaysız göçmen arabalarının çiğ bir takırtı ile kaldırım taşlarını da uyandıran türküsü. Bu arabalarda arka kapağa kadar ıskarça olan kara yeldirmeli, ak baş örtülü Dramalı kadınların, poturlu muhacırların, gündelikçilerin uykulu seslerinden, arabacıların sövgülerinden, eşkin beygirlerin bütün kasaba dolayını bürüyen toz duman içindeki kişnemelerinden örülmüş bir türkü. Tütün türküsü. Evlerde, çardaklarda, sayalarda yalnız ebelerle bebeleri uyur bırakarak tarlalara koşan tütün ırgatlarının türküsü...

Hepsi de ninni gibi geldi bana. Bu bütün kervan içinde zavallı eşeğimizi düşündüm. Sırtında üç çocuk. Bir de karnındaki... Böylece hayıflanırken, daha kasaba ışıkları gözden kaybolmadan, sağlı sollu tarlalarda tütüncülerin karpit lâmbaları parlamadan gözlerim kapanmaya başladı.

Derken, nasıl oldu, nerden gördü beni bilmem, koca bir kartal süzüldü. Çoban yıldızından aşağı doğru, geldi, köfünün içine gagasını uzatıp fesimin ibiğinden kavradı. Ben de kaptırmamak için iki elimle fesimi kavradım. Ama iki kanat vuruşta aldı beni köfünün içinden, havalandırdı. Aklı sıra fesimi kapacak da, içinde yavrularını besleyecekti kartal. Yağma yok. Sımsıkı tutmuştum fesimi, bırakmıyordum. O inat, ben inat, uçtuk uçtuk. "Ulen, diyordum içimden, ister misin şimdi benim inadıma pes edip de fesimden vazgeçip bırakıversin?" Diyesiye kalmadan bırakmasın mı! Vay anam, ne düşüştü benimki. İnanmayacağınız kadar yüksekten, Arasta camisinin minaresi kadar yüksekten zembille inercesine düştüm yere. Hem de kedi gibi ayaklarımın üstüne. Bir şeycik de olmadım. Yalnız suya düşmüşüm gibi iliklerime kadar bir soğuk işledi. Babam beni sarsıyor, kulaklarımı ovuşturuyor, bağırıyordu:

«Bırak ulen şu fesini! Uyan bakalım, tarlaya geldik.»

Ayıldım. Ama bu köfün uykusuna, Zahide teyzenin masalı olan bu kartal düşüne de bayıldım.

Böylece tütün kırmaya, «dip» yaprakları toplamaya başladık. Ta güneş doğup da mızrak boyu yükselinceye kadar...

Dönüşte köfünler yığmaca yaprak dolu ve ağızları birer çulla sarılıydı. Biz yaya. Bir buçuk saatlik yol. Ter yanaktan akar, uyku gözden. Elimiz yüzümüz, üstümüz başımız batık. Dize kadar pantolon, omuza kadar kol, kırdığımız yaprakları desteleyip kucakladığımız sol meme üstü sıvama zifir. Tütünün kara sakızı. Tütüncünün şanlı kiri. Sıkıp da ekmek çıkardığı zehir!

Eve varınca ben ellerimdeki bu zehirli kiri sıyırıp bir hamur topağı yaptım. Sonra tulumbaya koştum.

«Hiç yıkanma!» dedi babam, «gene olacak.»

«Neden?»

«Şimdi oturup bu tütünü dizeceğiz, çocuğum. Ananız kahvaltı hazırlıyor. Yedik mi hemen oturacağız.»

«Ama baba benim uykum var?»

«Yoo, tütüncüler eylüle kadar uyumaz!»

«E ben artık hiç mi uyumayacağım?»

«İkindiye kadar dizmeyi bitirirsek, karnını doyurup yatarsın hemen. Çünkü bu gece yine on ikide kalkacağız.»

Dediği gibi de oldu. Yarı uyur, yarı uyanık, kâh parmaklarımızı, kâh tütün yapraklarını dizdik yassı uzun iğnelere. İğnelerden ipli kargılara sağdık. Kargıları da kımandolaya asıp bir oh dedik. Benim artık ekmekte suda gözüm yoktu. Hemen içeri gidip tavuklardan önce vurdum kafayı yastığa. Şakası yok, yine horozlardan önce kalkacaktık.

Haziran böyle geçti. «Dip üstü» yaprakları da topladık. Temmuzda üçüncü el, «ana» dedikleri en iri yaprakları kırdık. Sonra «uç altı» yapraklar erdi. Daha sonra «uç». Ağustosta «kovalama» dedikleri altıncı elde tütün çiçeğinin dibindeki tek-tük ufacık kıvırcık yaprakları da topladık ve bir daha tarlaya gitmedik. Gereksizdi artık gitmek. O yemyeşil tarlayı kurutmuş, her tütün kökenini altı kere soymuş, dilenci sopası gibi çırçıplak bırakarak tam bizim köylüye benzetmiştik. Salt çiçeği kalmıştı tepesinde zavallı tütünün. Gelin tacı gibi çiçektir bu ya, varıp da ne arı konar, ne de kelebek. Suyu acı besbelli. Ama insanoğlu bu çiçeğini bile avkalar tütünün. Avkalar da tohumunu alır. Ocak ayında onu mangal altında çimlendirir. Sonra gider de yetiştirmek üzere gübreyle döşediği ocaklara eker. Böylece tütünün, tütüncünün çilesi yeniden başlar.

İlk yıl ben bu çileye dayandım. Daha nice yıl dayandım ama, başlama yılının çilesi daha bir koygundu. Demem o ki, dayak ne kadar ürkütmüş olursa olsun, tütün çilesi benim ince sıtmayı depreştirdi. Sabah ayazında tütün kırarken nöbet gelip de terlediğim oldu. Gündüz tütün dizerken nöbet gelip de titrediğim oldu. Terlesem de kaytarmama göz yummadılar, titresem de. Altıpatlar, askılı pantolon vardı işin ucunda. Dayandım.

Ben dayandım ama, zavallı eşeciğimiz dayanamadı. Onun sıtması değil elbet, inadı tuttu. Tam ana yaprakları kırmaya giriştiğimiz günlerdi. İşin en civcivli zamanı. Babam bir gece avlunun köşesine varınca ne görsün, bizim eşek doğuruyor! Peki, analı babalı büyüsün. O gece yaya gittik tütüne. Küfeler sırtta. Üç gün sonra, hadi bakalım! Hayır, eşeğin niyeti yok. Sıpasını yalamağa doyamamış daha. Gözleri hep arkada. E, bunun ardından sırtımızda üç günlük sıpayı da taşıyamayız ya! Neyse, bir hafta sıktık dişimizi. Dönüşte dolu küfeleri komşuların arabalarına attık. Kırdık sardık. Sıpa avluda cirit atmaya başlayınca, babam «Hadi bakalım,» dedi eşeğe, «Artık lohusalığın yetti»! Yine eski düzenle düştük yollara. Sıpa arkamızda. Gideriz gideriz, eşek zınk der durur. Bakarız, sıpa yok. Deli deli zıplarken ya bir hendeğe düşmüştür, ya da elin bağına girmiştir. Gider buluruz. Koyuluruz yola. Yüz adım gitmeden, eşek yine durup hıklamaya başlar.

«Olmayacak,» dedi babam, «bunu bağlayalım arkasına!»

Bağladık. Bu sefer de sıpa yedekte yürümez. Bir haftada alışmış azatlığa! Çözsen, onun kokusunu almadan anası adım atmaz. Tek sözle, o gece tarlaya gidiş burnumuzdan geldi. Dönüş daha beter.

Ertesi gece, babam Emine'yi yürüttü, onun küfesine sıpayı koydu, bağladı. Benim yanıma bir taş daha kattı. Sıpayla denklendik. İyi. Ya dönüş? Küfeler tıka basa yaprak dolu. İnan olsun, babam arada bir kucağında taşıdı sıpayı.

Bir gün böyle, iki gün böyle. Olanağı yok. Rezil olduk ellere. Zaten gülüyorlardı durumumuza. Sinema oynatıyorduk bu sıpayla. Babamın artık burasına geldi. Bir kuşluk zamanı biz tütünden dönerken, köylerine giden oduncu yörüklerden birine yalvardı yakardı, avucuna elli kuruş sıkıştırdı, sıpayı da ona bağışlayıverdi. Eşek anladı işi. Gözleri hep arkadaydı. Ama geriden sıpa değil, babamın sopası geliyordu artık. İster istemez yürüdü zavallı.

O gün akşama kadar ne ot yedi, ne su içti. Gözleri hep kapıda. Hep hıklar, hıçkırır. Karanlık basınca, hıçkırması bayağı bir ağlamaya döndü. Eşek ağlar mı? Ana olursa, yavrusu yörüklere verilirse, ağlar. Hem de insan gibi ağlar. Sesine de yürek dayanmaz. Bizimki ne kadar ağladı bilmem. Ben yattığım yerden de hıçkırıklarını biraz dinledim. Sonra başımı yastığa gömerek uyudum. Geceyarısı babamın sesiyle uyandım:

«Eşek ölmüş!»

Hemen kalkıp koştuk. Babamın tuttuğu karpit lâmbasının ışığında dört bacağını uzatmış, yatıyordu. Açık gözünden kadife burnuna doğru oluk gibi bir kir izi. Gözyaşları bu oluktan akmış olacak. Eşeğimiz kahrından çatlamıştı. Babama baktım, ağlıyordu.

Eloğlu ne bilsin. Çok geçmeden babamın bir daha adı çıktı.

«Gâvur hoca,» diyorlardı, «çekivermiş ayıtlığa da, bağ desteresiyle kıtır kıtır kesmiş atmış hayvancağızın sıpasını!»

Tanık göstermek için gidip o yörüğü bulmak, sıpayı da getirip bu zevzeklerin gözüne sokmak babamın aklından bile geçmedi. Çatır çatır karşılık verdi hepsine:

«Ne yapalım, sizin gibi koç kurban edemedik Tanrıya, ancak bir sıpa kesebildik. İsterse kabul etsin!»

BEŞ

Güz geldi. Tütünün arkasını alıp elimizin zifirini yıkar yıkamaz okullar açılıverdi. Ben ikinci sınıfa gidiyordum artık. Emine benden büyük olsa da, analığımın geciktirmesi yüzünden yeni başlıyordu. Buna da babamın üstelemesi üzerine yarım ağızla razı oldu. Çünkü bize leyleğin getirdiği yeni bebeğin bezlerini de Emine'ye yıkatacaktı. Bu küçük oğlanı da taşıyacaktım.

Böylelikle bir boğaz daha katıldı soframıza. Ama altı iken yedi olmadık. İlkokulu daha üç yıl önce bitirmiş olan Ferit ağabeyim ansızın çekip gidiverdi.

O sabah erkenden evden çıkarken, babamın iç cebi ağzındaki çengelli iğneyi çözmüş, para çantasından iki lira almış, yerine de iki satırlık bir mektup bırakmış.

Babam analığıma kahvaltıda okuyuverdi bu mektubu.

«Baba,» diyordu Ferit, «sana sormadığıma kızma. Bu iki lirayı, ilk tütün parasından alıvereceğin Singer makinesine tut. Ben terzi çıraklığından da vazgeçtim, makineden de. Balıkesir'e gidiyorum. Orada yatılı öğretmen okulu sınavına gireceğim. Kazanamasam da artık eve dönmem. Bir boğaz eksik olursa daha iyi değil mi? Hem sofrada önüme koyduğun bir dilim ekmeğin her lokması acı gelmeğe başladı bana. Dayaktan da bezdim. Kızacaksın biliyorum, ama ne olur, beni evlâtlık defterinden silme!»

«Sildim!» diye gürledi babam. «Benim artık Ferit diye oğlum yok!»

Analığım bu mektuptan da, babamın tepkisinden de hoşnuttu. Kanı çekilmiş burun kanatları bir kısılıyor, bir kabarıyordu.

«Dayaktan değil efendi, tütünden kaçıyor o, tütünden!»

O güzün yaprak dökümü bizim evde böylece başladı. Babam artık ekşidikçe ekşidi, içkiye düştükçe düştü, evde dırdır ve Ferit'ten artanın da eklenmesiyle bizim dayak payı arttıkça arttı.

O öğretim yılı başında da iki haber çıktı ki, babam artık yere göğe sığamaz oldu.

Birincisi, yardımcı öğretmenler bir kurstan, bir eleme sınavından geçirilip, başarılı görülenler alakonacak, başarısızlar elenecekti. Babamın tepesi attı. Öğretmenlikte artık bir ayağı çukurda demekti. Çünkü çantadan çıkma öğretmendi. Balkan Savaşı çıkıverince, Medreseden sonra bir yılcık gidebildiği idadi* öğrenimi yarıda kalmış. Savaştan yaralı dönünce, memleketi olan Seferihisar'da birkaç yıl okul mubassırlığı** yapmış. Sizin anlayacağınız. öğretmen yokluğunda, okuma kitabına balmumu yapıştırarak, çocuklara «bu akşam şurdan şuraya kadar okuyun» demeyi öğrenmiş. İşte yaladığı mürekkep bu kadar. Birinci Dünya Savaşı'nda «çürüğe çıkmış». Kurtuluş Savaşında da «bedelli» olarak cephe gerisinde kalmış. Eskiden hocası olan İzmir Maarif Emini (Müdürü) de babama ağzından bir diploma vermiş. "Haydi Halil efendi, sen de git, filân kasabada yardımcı öğretmen ol,» demiş.

Demiş ama, şu kadar yıl sonra şimdi ne diyecekler? Bu kurs, bu sınav da nereden çıktı? Şimdi de «Haydi bakalım, boynuz kulağı geçer, yeni yetmeler geliyor, sen artık kalabalık etme Halil efendi» mi diyecekler?

«Yağma yok,» diyordu babam, «vallahi isyan ederim. Yazarım, ta Gazi'ye kadar yazarım!»

* Gimnaz, lise derecesinde okul.

** Mubassır o zamanlar okullarda öğrenciler arasında düzenliği sağlamakla görevli kimse.

İkinci kara haber, Gazi'ye mektup yazmayı filân unutturdu. Ölümcül haberdi bu: Tütün piyasası açılmayacakmış!

Artık bütün kasaba kalkıp kopuyordu. Evde, işde, yolda, kahvede, her yerde, gece gündüz bu haber yorumlanıyordu.

«Neden açılmayacakmış piyasa?»

«Paranın değeri sıfırın altına düşüyor!»

«Buhran!»

«Yabancı alıcılar nazlanıyor.»

«Reji* de alıcı olup fiyatı koruyamıyor...»

«E ne olacak?»

« Bekleyeceğiz.»

«Yahu, tütün bu kadar uzun piyasa beklemez, çürür!»

«Tüccara yalvaracağız.»

Babam kime yalvaracağını şaşırmıştı. Bu yorumlardan bir şey anlamıyor, durup durup sövüyordu:

«Ulan, tam bizim tütün ektiğimiz yıl mı açılmayacağı tuttu bu piyasanın?»

Haydi bizi bırak bir yana. Asıl tütünden başka tutunacak dalı olmayanlar yanmıştı cayır cayır. Mart geldi, yeni tütün ekimi başladı, eski mal hâlâ elde. Herkeste borç gırtlakta. Bakkal, kasap, sattığını deftere geçiriyor. Amma veresiye kalem garson hesabı yazıyor: «Altı yedi daha on üç, elde var iki!» Kahvecide çetele.** Fırıncıda çetele. Sarraf Hacı Osman efendinin başı kalabalık. Herif yüzde kazık faizle para dağıtıyor. Çarşıda alışveriş kesat. Pazar yerleri ıssız. Arabacılar, demirciler çarşısında örste çekiç tınlamaz oldu. Çerçiler, bezirgânlar, kavaflar sinek avlıyor. Köftecilerin önünden geçerken o burcu burcu mis koku duyulmuyor. Kadınlar lâvantalı bohçalarla, ayvalarla, zeytin tanesiyle hamama da gidemez oldu. Çocuklar horoz şekerine bile hasret. Bayram da yakın...

---

* Tekel.

** Çetele: Eskiden okuma yazma bilmeyen esnafın, uzunlamasına ikiye bölüp, üzerine kertikler çenterek hesap tuttukları ağaç dalı. Çokluk, bir kalem uzunluğunda olur, parçanın biri alıcıda, ötekisi satıcıda kalırdı.

Tütün ekicilerin ağzını bıçak açmıyor. Göçmen tütüncüler garip mi garip. Hepsinde surat da, sakal da bir karış. Hazır sigara içebilen artık parmakla gösteriliyor. Çoğu tabakalarda ya kaçak, ya da bir avuç kuru yaprağı avkalıyarak yaptıkları kırık tütün. Defter kâğıdıyla sigaraları dolayıp, günün uzunu Belediye altındaki loncada pinekliyorlar. Haber çıkarsa Belediye Başkanı Ali Rıza beyden çıkacak. En büyük tütüncü o. Amma kılı kıpırdamıyor. Obalı çekip gitmiş İzmir'e. Şerifzade kendi fabrikasında. Umurunda mı heriflerin! Tütün düşerse, üzüm kurtarır onları; üzüm olmazsa, bellerini zeytin doğrultur.

Tüccarlar, eksperler, reji ve banka müdürleri her gün Ali Rıza beyin yanında. Fiskos. Hesap kitap. İzmir'e gidip gelmeler. Telgraflar. Üç beş teneke «hediye» zeytinyağı ile Ankara'ya, Bakan kapısı tıklamaya elçi göndermeler... Bu sıralarda hele Deli Bahri'nin hiç durduğu yok. Koş babam koş. Böyle piyasa geciktiği zamanlar daha bir hızlı koşuyor sanki. Evi barkı, çoluğu çocuğu yanalı dört yılı geçiyor, o hâlâ koşar. Hep öyle. Yaz kış don gömlek. Gözünün gördüğü yana koşa koşa «Yandı!» diye bağırır, «Yandı» diye diye de koşar. Sesi hep kısık. Nerde acıkırsa, nerde yorulur dinerse orda kalır. Çocuklar bir dilim zeytinyağlı ekmekle yolunu kestiler mi, biraz yavaşlar, alır ekmeği, yine hızlanır. Ne onun kimseye zararı var, ne de kimsenin ona. Yıllardır kovalar, bir türlü yetişemez şu kaçanlara divane. Koştuğunu üst üste koşan; nice Maraton şampiyonlarını geçer. Bana sorarsanız, dünyada onun üstüne, ondan daha dayanıklı koşucu yoktur.

Bahri sabah akşam yıldırım gibi bir geçiyor istasyon caddesinden: «Yandıııı!» Görüp duyan tütüncülerin de onun arkasına takılası geliyor. Herkesin yüreğinden geçen de hep bu: «Divanenin hakkı var. Bu piyasa biraz daha gecikirse, tekmil tütüncüler yandı.»

Derken, kasabada bir ses çınladı. Tellâl İsmail ağa muştuluyor:

«Ey ahali! Gıymatlı Belediye ireisimiz Ali Rıza bey, piyasa açılıncaya gadar birez tütün alcek! Tüccar İramazan efendi de biraz alımkâr oluyo. Obalı ağa da, Şerifzadeler de alıyo. Başı darda olan loncaya goştursun. Bugün varsa yarın yoktur ola ki... Duyduk duymadık demeyin haaaa!...»

Fiyat? Bu kimin ne kadar darda, ne kadar zorda olduğuna bağlı. Bu ağalar asıl piyasanın kokusunu almadan, kaçtan alıp kaçtan satarsa kiloda kaç kuruş kazanacağını mendil ucuna düğümlemişçesine bilmeden, babalarının hayırına iç piyasa açıp da tütün alırlar mı ekiciden? Kırdıkça kırdılar fiyatı. Kehlibar gibi tütün indi ıspanak değerine. Ama ölü fiyat yine de hiç yoktan iyi. Tütünü çürütmektense... Alan satan hayır görsün!

Satanlar hayır görmedi elbet. Biz de görmedik. Hepi topu sekiz balya tütünümüzü Obalı'ya sattı babam. Iskartası, tarla kirası, baskı tutarı, borcu harcı derken, babam iki üç aylığı kadar bir parayla eve döndü.

Kahvaltıda bu kısa kazancı uzun bir hesaba vurdular. Doluya koydular almadı, boşa koydular sağmadı. Sonra ne ettiler, yastığa mı doldurdular parayı, analığımın o dediğim kesesine mi koydular, bilmem. Bildiğim bir şey var yalnız: Emine'nin taşbebeği dükkânda kaldı, benim altıpatlar ve askılı pantolon da yine düşlerimde.

Tütüncü yenik pehlivan gibidir. Yenik pehlivan nasıl güreşe doymazsa, bizim tütüncü de piyasaya, ağalara yenildikçe, bu zehirle uğraşmaktan vazgeçemez. O yıl bütün ufak ve orta ekiciler yenik düştü. Ama parsayı yine başa güreşen ağalar topladı. Hem de nasıl! Bir ay geçmeden açılan piyasada ilk fiyat, ağaların eskiciye ödediklerinin üç katı kadardı. Elden ne gelir? Üç kat yenik düşen tütüncüler de ağaları, onların da ağalarını ana-avrat üçer kat kalayladılar. Yirmi bin ekici, üçerden şu kadar sövdü. Ödeşildi. Biz başka türlü ödeştik. Ali Rıza

bey, tütün satımı bittikten sonra, Arasta camisinde bir Mevlût okuttu. Aynı gün Tellâl İsmail ağa bir muştu daha verdi:

«Ey ahali! Böyük Belediye ireisimiz piyasanın hayırlısınnan açılıp gapanması şerefine görülmemiş bir sünnet düğünü yapıyo... Oğlunu sünnet ettirecek. Gapısı cümle fukaraya açıktır. Her kim dilerse, götürüp kendi çocuğunun şeysini de bu düğünde bedava kestirebilir. Bu hayırlı fırsatın gaçırılmaması ilân olunuuuur!...»

Babam bu fırsatı kaçırmadı. Zaten iki yıldır niyetlendiği halde beni bir türlü sünnet ettirememişti. Vakti geçiyordu nerdeyse. Hemen beni de yanaştırdı Ali Rıza beyin oğlunun yanına. Yüz kırk fukara çocuğu birden aynı günde kesildik. «Maşallah»lı birer takke, birer kız fistanı giydirdiler bize. Omuzlarımıza da sümüklüböcek kabuğundan birer nazarlık. Kesik yerimize değmesin diye fistanın önünü bir elimizle tutup öne doğru kabarta kabarta epeyce gezdik, epeyce sünnet çalımı sattık sokaklarda.

Bu günler de uzun sürmedi.

Tütünle yeni güreş çoktan başlamıştı.

Babam bu sefer bir topal eşek aldı. Biz de yeniden katıldık kervana. Ölmek vardı tütüncülükte. Hem de her piyasada ölmek. Yalnız dönmek yoktu.

Bir gün tütün dikmeğe giderken yine Macıroğluna rasladık. Kitaba yazılacak bir lâf daha etti:

«Hoca, hoca, nankördür bu zanaat!» dedi. «İnan olsun, tütüne verdiği emeği sözgelişi ısırgan otuna verse adam, o gidişik ottan Lokman hekimin de bilmediği bir ilâç çıkar da eşek uyuzuna bile deva olur. Yaz bunu bir sinek pislemedik yere. Haydi uğurola!»

Macıroğlunun Kavalalı büyük dedesinin sözüymüş bu.

ALTI

Kavalalı tütüncü dede doğru söylemiş.

Biz o yıl da emek verdik tütüne. Bende artık kaytarma yoktu. Dikerken olsun, çapalarken, kırarken olsun, bayağı pehlivanlığım tutmuştu. Paça kapacakmış gibi çift dalıyordum karıklara. Emine artık yarışamıyordu benimle. Babam, belli etmese bile, hoşnuttu, seziyordum.

Okulların yaz paydosunda, tam kırma-dizme zamanı, ağabeyim çıkageldi. Ona «tütünden kaçıyor» diyen analığım, küçükleri toplayıp çoktan kaçmıştı İzmir'e. Ferit ise yardıma yetişmişti. Bir sevindik, bir sevindik. Biraz rengi gelmiş, yanakları dolmuş, daha da boylanmış, okul rubası ile çiçek gibi donanmış, boyunbağı takmış, sınıfını da geçmiş diye değil, tütünümüzde iş eli arttı diye sevindik. Daha geldiği gün soyunup eskilerini giydi, yanaştı tütüne. Çok çabaladı, babamın gönlünü almak için elinden geleni yaptı. Yine de yaranamadı. Dediği dedik adamdı babam. Soğandan, biberden de acıydı. Yüzü gülmüyordu.

Bir akşam kapışıverdiler.

«Söyle,» diyordu ağabeyim, «daha ne yapayım da, sen böyle...»

«Ben tükürdüğümü yalamam!»

«Peki, nedir hoşnut olmadığın? İmtihan kazandım, yatılı okuldayım, sana yük olduğum yok, ayda iki-üç lira harçlık yollasan da sağol, yollamasan da...»

«Tuttuğun yol, yol değil!»

«Neden olmasın? Ben de bir öğretmen olacağım işte. Kötü mü?»

«Kötü!»

«İyisi terzilik mi?»

«Ne sandın! Bu nankör öğretmenlikten daha çok karın doyururdu. Bak, ustan tıkır tıkır para kırıyor, ev yaptırdı.»

«Sen zaten her şeyi para ile ölçersin!»

«Ya neyle ölçeyim? Arşın da, metre de, okka da, kilo da laf. Al işte, Şerifzade'de üç arşın boy var, herif dikildiği yerden deve kıçı yalayabilecek kadar uzun. Amma onu boyu ile ölçen yok. Bağlarıyla, bankadaki desteleriyle ölçüyorlar.»

«İyi ya işte...»

«Kesme sözümü! Obalı yüz okkalık adam. Nesiyle ölçüyorlar onu, ensesi, göbeği ile mi? Kaç teneke sarı lirası var, biliyor musun? Karısının gerdanında öpecek yer bulamazsın beşibiryerdeden...»

«Peki, baba, şimdi sen söyle bana. Nerde herifin oğlu?»

«Avrupalarda okuyor!»

«Güzel. Ya Obalı'nın oğlu?»

«Seneye doktor olacak.»

«Tamam. Sen ne Obalı'sın, ne de öteki, baba. Madem değilsin, ben de ne Avrupalara gidebilirim, ne de doktor, ya da mühendis olabilirim.»

«Ne olursan ol, yalnız öğretmen olma!»

«Başkasına gücümüz yetmez ki...»

«Dilenci ol istersen, ille bu işe girişme, oğul. Lokması acıdır bu işin. Olacaksan, benden bir parmak yüksek bir şey ol. Yoksa yıllarca âlemin çocuklarını avutursun, eşşeklerini bile okutursun kasabanın, kamburun çıkar benim gibi, derken bir kurs, bir imtihan, «Haydi bakalım Halil efendi, sen artık tütüncülük yap!» derler. Tütüncülük de tutunulacak dal olsa, yüreğim yanmaz. Rüzgâr bir aykırı esti mi, o dalla beraber yuvarlanır gidersin. Kökümüz yok, anlıyor musun? Biz bu-

nun (beni gösteriyordu babam) çapayla kesip de yine oracığa sokuverdiği tütün fidanı gibiyiz. Çektin mi, çıkıveriyoruz. Güneş vurdu mu, hemen sarkıveriyor yaprağımız. Bir de yel esti mi, gazelimiz savruluyor artık...»

«Baba...»

«Kes! Söyletme beni. Bir yıllık mektebinle ötme karşımda. Bana ne anan olacak karının aklı gerek, ne senin!»

Babam rakısından bir kadeh daha doldurdu. İri bir yudumla dibini kurutuverdi. Hafif çilli yüzünü şöyle bir buruşturdu (yarısı çalımdı, rakının acılığından değil!) Eliyle ağzını, kırçıl bıyıklarını sildi. Sonra geceliğinin aralığından elini sokup, kıllı göğsünü epey bir kaşıdı. Biri alaca, ötekisi kahverengiye çalan kedimsi gözleri bir yerlere daldı. O dalgınlıkla eli yine şişeye gitti.

Bize söyleyemezdi ama, kadeh arkadaşlarından birine söylerken duymuştum: Fakirliğin kökünü suluyordu. Belki rakı ile tutar diye!

Dilinin altındaki baklayı çıkarmıştı babam. İçindeki korkuyu dışlamıştı. Öğretmenlikten atılmaktan korkuyordu. O eleme sınavı da gelip çatamadı bir türlü. Ha bu yıl, ha gelecek yıl, uzadı da uzadı. Babamın korkusu ise hiç kısalmadı. İkinci korkusu tütündendi. Ya piyasa yine açılmayıverirse?

Oysa o yıl piyasa çok bekletmeden açıldı. Açıldı ama, tütün bu. On altı oyun bilen acı güçlü bir pehlivandır tütün. O yıl başka bir oyunla yendi tütüncüyü. Havalar kurak gitti. Tütünleri kavurdu. En kabadayı tütüncüler bile yarıdan çok ıskarta verdiler. Haydi bu sefer de marul fiyatına!

Üçüncü yıl, babam işten artana biraz da dişten artanı ekledi, biraz da borca girdi, bir ev aldı. Yine bizim oturduğumuz kesimde, Rumlardan kalmışlığı her halinden belli, çatısı içine doğru, duvarı da sokağa bel vermiş yalınkat bir evdi bu. Ne var ki, kelepir denecek kadar ucuzdu. Daha önemlisi, artık bizimdi. Babam on beş günde tapusunu bile aldı. Bu arada analığım karnı yine burnunda olsa da, daha bir hamaratlaştı.

Saçını süpürge etti, tırnaklarının aşınmasına acımadı, badana etti, pakladı, nemiz varsa dayayıp döşedik, taşındık. Sözgelişi, ayaklarımız dışarda kalsa da, başımızı soktuk kendi evimize. Babam artık bir oh diyecekti, analığım üçüncü çocuğunu yeni evimizde doğuracaktı.

Dört beş ay sonra daha onun doğum sancıları başlamadan, babamı bir sancı tuttu. İmar sancısı! Belediyeden bir emir: «Bu ev yıktırılacak, on güne kadar taşının!»

Babam hemen soluğu Belediyede aldı. Paldır küldür girmiş Ali Rıza beyin odasına.

«Yahu, siz insanı dinden imandan mı çıkaracaksınız?» demiş.

Başkan cennette ev kiralamış kadar rahatlıkla:

«Ne var hoca?» demiş. «Senin dinden çıktığın çoktan duyuldu ama, imandan neye çıkıyorsun?»

«Yeni aldık bu evi, Rıza bey. Tapunun mürekkebi kurumadı daha. Çoluk çocuğumun şu kadar yıllık emeğine bari acıyın. Gelip geçmiş hizmetimi azıcık olsun sayın da...»

«Sen başkasına anlat babanın bayraktar olduğunu, hoca!»

«Babam bayraktar değil, Ankaralı bir deveci. Lâkin ben bu evi yıktırtmam!»

«Cart, kaba kâğıt! Aç gözünü hoca. İmar plânı bu. Ta Ankara'dan geliyor. Ev yıkılacak, yol açılacak oradan.»

«Yahu etme, ocağına düştüm.»

«Ayağıma da düşsen kurtuluş yok, hoca. Okumuş adamsın, lâf anlasana. Niyetin Ankara'ya karşı gelip de Divan-ı Harbe gitmekse, o başka. Hem yıkılacak olan bir seninki değil orda, seksen ev. Herkesle gelen düğün bayram deyip, vakit varken topla pılını pırtını.»

«Nereye? Başka bir ev mi gösterdiniz de çıkmadım?»

«Bak o kadarına gücümüz yetmez, hoca. Yolladık işte bilirkişiyi...»

«Bilirkişinin biçtiği değer, benim bu evi alırken girdiğim borcu bile ödemez, beyim.»

«Eh borca girerken bana sormadın ya, hoca!»

Babam bakmış, aşağıdan alsan da fayda yok, yukarıdan atsan da. Zaten Başkan daha çok konuşturmamış.

«Gülden nazik hatırını yıktırmadan, sen şu kapıyı dışardan kapasan iyi olur!» demiş.

Evleri, daha doğrusu kendileri yıkılacak olan komşulardan eskici İsmail, arabacı Yusuf dayı, bir de saatçi Ali efendi ertesi akşam bizde toplandılar. Analığım daha onlar gelirken çekilmişti odaya. Kaç-göç vardı o zaman. Babam bir göz ederek beni de savdı. Ben de mutfağa gidip saklandım kapının ardına.

Hasıra diz çöküp saygıyla oturan eskici İsmail, babamın verdiği rakıyı ilâç gibi içtikten sonra gözlerini daha sık kırpıştırmaya başladı. Hep kırpıştırırdı zaten ya, bir diyeceği oldu mu artık göz atarcasına sıklaştırırdı. O güleç yüzü asılıverirdi. Nitekim, babamın Ali Rıza beyi nasıl haşladığına dair bire bin katarak anlattığı hikâyeyi zor dinledi. Hemen çözüldü dili.

«Hoca, beni dinle sen,» dedi, «pilân milân değil bu yıkım. Nuri bey var ya...»

Yusuf dayı ekledi:

«Tüccar Nuri bey...»

Saatçi atıldı hemen:

«Harlak Çeşme'nin ordaki hanaylı evde hani...»

«E, bildim,» dedi babam.

İsmail:

«Bölmeyin lâfımı,» dedi. «O Nuri beyin bir kısır avradı var ya, bildin mi Halil efendi?»

«Onu da bildim.»

«İşte o orospunun başı altından çıkıyor bu işler!»

Ötekilerin ağızları açık kaldı.

«Şaşmayın,» dedi İsmail. «Bu sabah Çarşıbaşı kahvesinde söylediler. Orospuyu bütün gün hafakan basıyormuş da, hanaydan bu yana baktıkça yüreği oynıyasıymış da, şu çarpık evler ortadan kalksa da yeşil bahçeleri görsem diyesiymiş de, onun bir dediğini iki etmeyen o kalaklı deyyus da gidip Ali

Rıza beyin kulağına fısılıyasıymış da, o da onun hatırını yıkmıyacağından bizim evleri yıkasıymış...».

«Lâkin, dur İsmail...»

İsmail durmuyordu, coşmuştu:

«Ulen, a kısır orospu, madem Nuri bey yetmiyor sana, arada bir beni çağırsan, ben de hafakanınla beraber seni bir bastırsam, ateşini alıversem de kemiklerini yumuşakcık etsem, dokuz aya varmadan da...»

«Dur, ağır ol İsmail!»

«Ağır olamam, gâvur olup giderim hoca! Eğer benim evi yıkarlarsa, tövbeler olsun ben de «yıkıldı!» diye bağıra bağıra Deli Bahri'nin ardından koşarım gibime geliyor.»

İsmail artık okudu da okudu hafakanlı kadının kısırlığına. Nedense, buna pek tutuluyordu. Anlıyordum. Babama nazı geçiyordu, bir. Kendine de güveniyordu, iki. Eskiden çocuğu olmazmış İsmail'in. Olmaz değil, yaşamazmış. Ya ölü doğar, ya altı aylıkken, ya da yaşını doldurmadan ölürmüş çocukları. Günün birinde babam bir akıl vermiş buna. «Bundan sonra doğacak ilk çocuğunu getir, bana sat, benim adımı koy, bak o zaman nasıl yaşar!» Gerçekten öyle yapmış İsmail. Senesine bir bebek getirip güya beş kuruşa satmış babama. Adını da «Yaşar» koymuşlar (babamın adı Halil Yaşar) ve Yaşar'cık yaşamış. Hem de ayağı uğurlu gelmiş. Arkasından bir ikiz doğum. Teker teker üç tane daha. Bizden daha kalabalık oldu çocukları İsmailin. Akşamları, göğsü meşinli esnaf önlüğünü eteğinin iki ucundan tutup torbalıyarak getirdiği ekmeği, eti, sebzeyi Ayşe kadının önüne yığdı mı, hemen çocuklarının birini sırtına, birini omuzuna bindirir, ikisini kucağına alır, Yaşar'ı da peşine takar, böylece her dalı çocuklu bir yemiş ağacı gibi donanır, türkü söyliyerek geçerdi kapımızın önünden. Ayşe kadın akşam yemeğini hazırlayıncaya kadar, o da bahçeler yolunda çocuklarını gezdirir, oynatırdı. «Nasıl besliyorsun bunları?" diye sorana da gülerdi. Hep babamdan duyduğu gibi karşılık verirdi: «Eh, kısmetleriyle doğuyor bunlar. Ekmek di-

limini birbirinin elinden kapıyorlar ama, yine de yetiyor. Ben eskici oldukca, âlemin de pabucu delinip yırtıldıkça, Yaşar'ımı da İzmir Sanayi Mektebinde okutmazsam, bana da İsmail demesinler!»

İyi ama, herkesin şöyle bakıp da «bahtiyar» dediği İsmailin eskici barakasına bir gün tüccar Nuri bey uğrar.

«Ulen İsmail,» der, «sende çocuk kalabalık. Ha deyince en ufağının adını bile söyleyemezsin...»

«Söylerim, en ufağı kız, adı İnci!» der İsmail.

«İyi ya. Bende ise, çocuk hiç. Vermiyor Allah. Bizim hanımla düşündük taşındık. Senin şu İnci'yi isteyelim dedik. Hem sen bir boğazdan kurtulursun, hem de biz...»

Ötesini söyletmez İsmail. Herifi düpedüz kovar. Merhabayı keserler. O zamandan beri de İsmail bu olayı her gün, her yeni tanıdığına bir kere anlatır.

Üstelik o akşam babama bir daha anlatacak oldu. Bereket versin, saatçi ile arabacı araya girdiler de, sözü yine bayındırlık yıkımına getirdiler.

«Sen ne dersin hoca, Ankara'nın pilânı ve de o kısır karının hafakanı ile bu bizim evleri yıkabilirler mi, yıkamazlar mı?»

Babam bir soluk doldu boşaldı.

«Eni sonu elimizden ne gelir, a Yusuf dayı?»

Eskici İsmail bastırıverdi:

«Sen eğer bu sefer de Gazi hazretlerine mektup yazmazsan, bir daha elin kalem tutar diye gezme bu kasabada!»

Babam, hele o on gün, çok gezdi, çok koştu kasabada: Yeniden kiraya çıkabileceğimiz bir ev bulmak için. Yazamadı. Bu sefer de bir şey yazamadı Gazi'ye. On beş gün geçmeden, Belediyenin kazmalı adamları geldi. Yıktılar. Bayındırlık silindiri o yıkkın evimizin değil, nice uykusuz tütün gecelerimizin üzerinden geçti. Bizim bir türlü alınmamış Singer makinemizi, taşbebeğimizi, altıpatları, askılı pantolonu da çiğneyip ezerek geçti.

YEDİ

Artık olaylar yangına körükle geliyordu. Ertesi yıl da bir yaz ayında o eleme sınavı gelip çattı.

«Bak çocuğum,» dedi babam bana, «bu imtihan yazılı olacakmış. Ben hani öğretimden, eğitimden, gramerden ne sorarlarsa, evvel Allah, altta kalmam gibime geliyor. Lâkin hesabın hendesenin pek incesinden anlamam. Nasıl etsek, a evlâdım? Şimdi ta Balıkesir'den ağabeyini çağırsak yakışık almaz.»

Ne diyebilirdim ben buna? Babama gerçekten yardım etmek isterdim. Beni ilk olarak insan yerine koyup karşısına almıştı da babaca konuşuyordu. Ama elimden ne gelirdi? İlkokulu yeni bitirmiştim. Bir ailede iki öğretmen bile çok deyip, beni tenekeci Yasef'e henüz çırak vermişti. Zaten hoşlanmadığım aritmetikte, geometride ben de yaya idim. Hem yaya olmasam da, bir öğretmene sorulacak şeylerle nasıl başa çıkabilirdim? Unutmuştum da.

«Unutmazsın sen,» dedi babam. «İmtihana girerken seni de yanıma alacağım.»

«Bırakırlar mı baba?»

«Müfettiş Cemil beyin kulağına fısladım mı, tamam. Sen yarından başla, şu kitaplarını aç, unuttuklarını tazelemeğe bak. İmtihanı kazanırsak, sana artık uzun pantolon yaptıracağım, söz!».

Müfettiş Cemil zaten babamın kadeh arkadaşıydı. Sınavdan önce babam onu iki kere daha rakıya çağırdı. Anlaştılar. Sınavda benim de bulunmama göz yumacaktı. Sanki o saatlerde annem evde yokmuş da, sokakta kalıp yaramazlık etmiyeyim diye babam beni yanına almış olacaktı!

Öyle de oldu. Babamla beraber girdik içeri. Odada babam gibi yoklamadan geçecek birkaç yardımcı köy öğretmeni daha vardı. Hepsi de dayanıklı görüşlü olacak ki, beni görünce sevindiler.

Oturduk. Bakanlıktan gelen soru zarfı açıldı. Sınav başladı. Öğretim, dil ve gramer sorularını babamın nasıl çözdüğünü bilmem. Ama ben aritmetik ve geometri soruları karşısında apışıp kaldım. Aritmetikten bir bileşik faiz sorusu. Babam baktı.

«Bunu Sarraf Hacı Osman'dan başkası çözemez!» dedi.

Neyse... Ötekilerle baş başa vererek, eğri-doğru kırıp sardılar. Gelgelelim, geometri sorusu bizde «Eşek dâvası» deyiverdikleri Pisagor teoremiydi. Benim de içinden çıkabileceğim iş değil. Babam çimdiklemedik yerimi bırakmadı. Boşuna. Çimdiğin geometriye faydası yoktu. Artık aralarında yüzüme tükürmiyen kalmadı.

«Tüh, kalpazan! Ulen eşşek, ilkokulu bitiren çocuk eşek dâvasını da bilmez olur mu?»

Babam son sözünü söyledi:

«Unut artık... Uzun pantolonu da unut. Seni tenekecilikten gayrısı paklamaz!»

Bu yoklama sonucunun beklendiği günlerde babam artık bağlasan da durucu değildi. Burnundan kıl aldırmıyordu. Beklemenin ateşten gömleğini giymişti bir kere. İçinin ateşini ne soğuk sular söndürüyordu, ne çay kahve, ne de rakı. Habire ter döküyor, yanıyordu adamcağız.

Bir akşam yemeğinden sonra yine başladı kahırlanmaya:

«Artık perşembenin gelişi çarşambadan belli. İki kere iki dört, tasfiye edecekler beni»

Analığım atıldı öteden:

«Ne edecekler, ne edecekler?»

«Tasfiye!» diye gürledi babam. «Cahil karı, bilir misin nedir tasfiye?»

«Bilirim, harlamasana öyle köpek gibi...»

«Bok bilirsin sen! Günaha sokma adamı akşam akşam. İmtihanı kazanmadıysak, atacaklar öğretmenlikten. Anladın mı?»

«Anladım. Hani o günler! Atsınlar da burnun sürtülsün biraz.»

«Korkarım, bilmem nerene kına da yakınırsın o zaman?»

«Yakınırım ya! O zaman soracağım ben sana hangimizin cahil olduğunu...»

Şırakkadak bir tokat şakladı analığımın yüzünde. O da şırakkadak bayıldı. Zaten her günkü tartışmaları hep böyle başlar, «De-ha yol, al bohçanı, çek arabanı!» ile biterdi. Amma hiç de böyle bittiği yoktu. Babamın analığıma vurduğu ilk şamardı bu. Acıtırdı. Bu şamarı yedin mi, gözlerinde şimşek çakardı, güpegündüz yıldızları görürdün. Beş parmağın bıraktığı kızartı saatlerce yüzünden silinmezdi. Çokluk analığımın yüzünden, hemen her gün yediğim bu şamarın acısını benden iyi bilen yoktu. Yoktu ama, ben başkasına kötülük dileyemeyecek kadar çocuktum daha. Serilip giden kadına acıdım. Kardeşlerimle beraber ben de ağlamaya başladım. Emine, iri bir soğan kırıp koklatıncaya kadar, babam öfkeyle giyindi. Kapıdan çıkarken de bağırdı:

«Biraz da su serpin şunun suratına!»

Serptik. Analığım ayıldı. Artık söylendi söylendi ağladı, ağlıya ağlıya da ilendi:

«Gâvur! Bana vuran ellerin kırılsın, beni de verem edemeden kendi sırtın teneşire gelsin, çifte kurşunlara rastla inşallah! Saçımı süpürge ettim de, kapında bir ak gün göremedim yine. Üç tane piçini kel etmedim, kör etmedim de, yine yaranamadım...»

Emine artık küçük diliyle söylercesine sormaktan kendini alamadı:

«Hoppala, anne, şimdi bir de bizi piç mi çıkarıyorsun?»

Analığım da ağzındaki baklayı çıkarıverdi:

«Sen ağzını açacağına kulağını açsana, kız! Aç da, biraz komşuları dinle.»

«Dinlemem. Bizim iyi-kötü bir babamız var. Ölü anama kara sürme!»

«Süren sürmüş! Ananda Müezzin Hasan'ın gözü olduğunu ben uydurmadım ya?»

«Güzelliğini çekemiyenler uydurmuş.»

«Gözleriyle görmüşler, kız. Anan bir gece teraviye giderken, Hasan efendi ardından yanaşıp fenerini söndürmüş de sarılıvermiş. Bu da mı yalan?»

Artık dayanamıyarak ben de karıştım:

«Senin yalanın bu!»

«Sen sus çakır malak, sarı çiyan!»

«Susmayacağım. Bunların hepsini ağabeyime de yazacağım!»

Bu kez benim yüzümde şakladı tokat. Öfkesini alamadı, babamın değneğiyle dövdü beni. Yine alamadı, biraz da tekmeledi, çiğnedi. Sözün kısası, kabak yine benim başımda patladı. Ama ben onun gibi bayılıvermedim. Alışmıştım artık, dövüle dövüle tabakhane derisine dönmüştüm.

Ne olursa olsun, aklıma koymuştum bir kere, bu «piçliğimizi» ağabeyime yazacaktım. Hem babamla da konuşacaktım. Öyle ya, korkulacak bir şey yoktu. Ne var ki, bu iş evde olmazdı.

Ertesi gün babam çalıştığım tenekeci dükkânına uğradı. Nasıl çalıştığımı görmeğe gelmiş. «Yalnız mısın?» dedi.

«Yalnızım,» dedim.

«Yasef nerde?» dedi.

«Ustam kahveye gitti,» dedim. Epeyce de övündüm. «Benden hoşnut. Günde yüz menteşe yapıyorum. İlistir, turp rendesi, ibrik, şaşola, faraş yapmayı bile öğrendim. En azından lehimle delik tıkamakta, ezik onarmakta birinciyim. Ara sıra ortalıkta beş on kuruş bırakıyor. Elimi sürmüyorum. Süpürdüğüm kırıntılar arasına attığı çeyrekleri de 'buldum' diye eline veriyorum. Eh, böyle çırağı olan usta kahvede iskambil oynamaz da ne yapar?»

Babam hiç de bol keseden harcamadığı aferinlerden birini çekti. Biraz yüz buldum. Hemen karşımdaki kahveciye bir el ederek, babama bir orta şekerli ısmarladım. Çırak şıp diye getirdi. Babam sigaraya davrandı. Mangaldan bir ateş uzatıverdim. O içedursun, ben elimden makası bırakıp tokmağı, tokmağı bırakıp havyayı alarak, işimden başımı kaldırmadan usullacık sözü açtım:

«Baba, sana bir şey söyleyeceğim»

«İki şey söyle, oğlum!»

«Baba, istersen beni burda döv, istersen defterinden sil, istersen öldür, amma dayanamıyacağım, burama geldi...»

«Desene, sen de çabucak bıktın çıraklıktan?»

«Hayır. Ben... (İyi başladık ama, asıl işi nasıl söylemeli?) Benim diyeceğim... şey... (Ne olursa olsun!) Anam güzel miydi baba?»

Elinden fincan düşeyazdı.

«Bu da nerden çıktı?!»

«Hiç öyle sordum işte. Komşulara sorarsan, saçı topuğuna kadarmış, boğazından inen su görünürmüş, dünya güzeliymiş... Ne derlerse desinler, isterse dünya çirkini desinler,

ben başkalarının övmesiyle de yermesiyle de gözümün önüne getiremiyorum anamı. Sen de hiç mi hiç anlatmadın...»

Bir alıcı giriverdi içeri. Babam bir kıpırdadı.

«(Eyvah, şimdi kaçacak!) Dur, daha bitirmedim...»

Alıcı çıkışıverdi:

«Yahu, ne bitmez işmiş bu! Nerde o ustan olacak çıfıt?»

«Sana demedim, sütçü dayı» dedim, «senin güğüm dünden hazır. İşte. Dibi lehim tutmıyacak kadar çürümüş, yeniledik. Bir de çember geçirdik...»

«Görüyorum, kaç para?»

«Dört mecit* dedi ustam.»

«Ustanın havrasına hahamına dedirtme şimdi! Halil hoca, sen söyle, güğümün yenisi altı mecit etmezken, bu çıfıtın attığı kazık değil mi şimdi?»

Babam dalgındı, duymadı bile. Başka yerlerdeydi artık o. Sütçü «Yasef gelsin de parayı benden istesin,» diye güğümü alıp gidecek oldu. Vermedim. Öğütlüydüm ustamdan.

«Kendisi burdayken gel al,» dedim.

Söve saya bırakıp gitti. Kaldık yine baş başa. Sorumu hemen yeniledim:

«Bir resmi de mi kalmadı anamın?»

Eli alnına gitti babamın. Sonra bir o cebine, bir bu cebine. Anamın resmini değil, terini silecek mendilini arıyordu. Oysa her zaman, «Bakın, mendilim şu cebimde, çakımla tespihim bu cebimde, tarağım zaten yok (saçını hep üçüncü makineyle kırktırırdı), bozuk paralarım şurda (bütün para taşıyamadı!), kalemim, belgelerim de burda,» diye sayar, bizim de kendisi gibi tertipli olmamızı, mendil ararken dört cep kurcalıyacak kadar şaşkınlık etmememizi öğütlerdi. Şaşmıştı zavallı.

«Kalmadı,» dedi sönük bir sesle, «o zaman resim çektirmek günahtı. Urla'daki mezarından başka bir şey kalmadı anacığından.»

---

* Bir mecit (mecidiye) yirmi kuruş.

«(Bir de yorganı var ya örtündüğümüz!) Neden Urla'ya gömdün onu?»

«Oralıydı. Son günlerinde kendisi istedi. Ben de götürdüm. Seni de beraber. Memedeydin daha o zaman.»

«Orada mı öldü?»

«Orda.»

«Ben ne yaptım anam ölünce?»

«Ölüsüne bile saldırdın meme diye. Arsızlığa daha yumruk kadarken başlamıştın!»

«Sen de ağladın mı baba?»

«Benim gözümün çeşmesi, çoktan kurumuştu. Daha onu alırken çok ağlamıştım, hastalığına ağlamıştım da...»

«Alırken niye ağladın ki?»

Babam bir sustu. Yutkundu. Belliydi: ben ağzıma, boyuma bosuma yakışmıyan bu sorularımla ne kadar büyüyorsam, babam da karşılık vermekten kaçınamadıkça o kadar küçülüyordu.

«Ağladım, çünkü...» (Sözü bir türlü dilinden dudağına veremiyordu) «Çünkü... kendi gönlüyle gelmedi bana.»

«E nasıl aldın?»

«Uzun hikâye. Kısası, daha Balkan Harbinden de önce, Urla'ya gitmiştik. Arkadaşlarla. Bir Hıdırellezdi. Orda gördüm Şükriye hanımı. Bir bağda. Saçını savurup geziyordu. On dördünde var yok. Seferihisar'a dönünce, ben hemen babamın kapı önündeki pabuçlarını birer çiviyle çakıverdim yere. Biz geveze değildik babamızın karşısında o zaman, böyle sizin gibi ağzımızı açıp da anamızdan da söz açamazdık. Pabucunu çaktık mı babamızın, bu 'artık beni evlendir' demekti. E, kimin kızını alalım oğlum? Urla'da Bıçakçı Hafız'ın kızı Şükriye hanımı! Peki. Gitti görücüler. Geldi görücüler, cevap ters. Bıçakçı deden dikmiş kafayı: 'Yabana kız vermem!' demiş. Gitti yine elçiler. Üsteledik. Geldi elçiler. Ayak diremiş. «Biz okumuş da-

matla aşık atamayız!» demiş. Medresede okuyordum ya o zaman. Baktık olmıyacak. Ertesi yıl, yine Hıdırellezde, üç arkadaş bindik atlara, ver elini Urla. Doğruca Bıçakçı Mustafa'nın bağına. Bir pusu kurduk yolda. Dedenin kızı çok o zaman. Hepsi de çarşafa girmiş. «Ulen, bunların hangisi Şükriye hanım ki?» diyesiye kalmadan, çarşafın altından taşan kumral, bileğim kadar kalın saç örgülerinden tanıdım. Kucakladığım gibi attım terkiye. Ver elini Seferihisar! Sonra elçi geldi. Bu sefer biz diktik kafayı. Ananın kardeşleri (dayıların, her biri avcı, efe...) bir çete olup gelmişler. Beni öldürmeğe. Anamı öldürmeğe. Anamı alıp gitmeğe. Eh biz de aklı tepesinden bir karış yukarda uçarı delikanlıyız o zaman. Varıp kestik bunların yolunu Sığacık'ta, dağlarda biraz vuruştuk. Sokmadık hiçbirini kasabaya. Dökülen kandan, gözyaşından ne nikâh kıyabildik doğru dürüst, ne de düğün edebildik. İki sene ikimiz dört gözden ağladık. O beni istemez, ağlar. Ben onu isterim, ağlarım. Sonra... sonrası zorla güzelliğe bindi iş...»

Babam ha desen ağlıyacaktı. Gelip geçenler vardı. Bir alıcı daha geliverirse diye içim titriyordu. Kerem ile Aslı'yı andıran bu hikâyenin yarıda kalmasını istemiyordum. Babam da pek uzatmadı.

«Ağabeyini, Ferit'i, ağlaya ağlaya doğurdu. Artık susup oturacağını umuyordum. Ne gezer! Gözü hep Urla yolundaydı. Çaresiz, kilit altında tuttum. Ağabeyin, acı süt emdi hep. Balkan Harbine künyem okundu. Giderken helâllaşmak istedim. Elini verdiyse bile yüreğini vermedi. Yaralı döndüm, dudağı burkulduysa da boynuma sarılmadı... Derken Emine doğdu. O da acı süt emdi. Daha sonra veremli südü de sana nasip oldu. En sonu, bir deri, bir kemik, eridi. Urla'ya kucağımda iskeletini götürdüğüm zaman, dedene de, dayılarına da yalvardım: 'Ben affı değil, cezayı hak ettim, Allah aşkına biriniz beni de öldürüversin de, Şükriye hanımla

bir gömüleyim' dedim. 'Onu mezarında bari rahat bırak, iblis!' dediler bana. 'Biz elimizi kirletmeyiz.' dediler. 'Allah belânı versin!' dediler... Çok geçmeden verdi nitekim Allah. Benim için bu analığından daha büyük ceza, daha püsküllü belâ olamaz. Üstelik...»

Kapıverdim sözü:

«Üstelik bize piç diyor, baba!»

«Der. Sen inanma. Yalnız şuna inan çocuğum: Anan Osmanlı kadındı.»

«Ama ben bunu ağabeyime yazacağım.»

«Yazma. Sakın, yazıp da üzme onu. Hastaymış. Bak, mektubu geldi bugün...»

Babam yine iki üç cebini yokladıktan sonra bir mektup bulup çıkardı. Açtı. Şıpır şıpır kâğıda düşen gözyaşlarından okuyamıyordu ki! Aldım. Yer yer mürekkebi dağıtan yaşları elimle şöyle bir silip okumaya başladım. Ağabeyim yazın neden gelemediğini, nasıl hastalandığını uzun uzun anlatıyor, sonunda da «Prevantoryum için sıra bekliyorum, baba» diyordu, «çünkü benimki de anamın hastalığı...»

Kâğıdı geri uzatırken elim titriyordu. Biraz da ikimiz ağladık dört gözden. Babam mektubu zarfa koydu. Sonra parmaklarını pula vura vura:

«Yazmalı artık oğlum,» dedi, «artık her şeyi buna yazmalı!»

Baktım. Mektubun pulunda Gazi gülümsüyordu.

SEKİZ

Babamın yazmasına kalmadan, büyük bir haber bombaladı kasabayı: Gazi geliyor!

Görülmemiş bir hazırlık. Belediye, Hükümet Konağı, Türk Ocağı günlerce arı kovanı gibi işledi. Yanmıyan elektrikler, kanallar onarıldı. Süprüntü yığınları kaldırıldı. Çarşı, loncalar, meydanlar silindi süpürüldü. Ana yollarda duvarlar badana edildi. Hemen her sapa köşede, kerpiç duvarlarda göze çarpan «Buraya işemek yasaktır!» yazılarına da bir kireç çekildi. Perdeler yıkatıldı. Pencere eşiklerinde saksılar çoğaltıldı. Tek sözle, kasaba olanca çeğizini çıkardı sandıktan, al bayraklardan duvak giyip gelin oldu. Bir kilometreye yakın istasyon yolunda, sağlı sollu çınarlardan çınarlara, yüzer metre ara ile çekilen çarşaf çarşaf kırmızı bezlerde türlü türlü ak yazılar belirdi:

«Hoş geldin ulu kurtarıcı!»

«Hâkimiyet milletindir!»

«Türk hür doğar, hür yaşar!»

«Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için!»

«Biz bize benzeriz!»

«Yaşasın Cumhuriyet!»

Havada bu yazılar, yerde de Belediyeden istasyona kadar kilimler, halılar. Bütün camilerdeki kilimler yetmedi de, ağaların evlerinde olanları da getirip Gazi'nin yoluna serdiler.

Hemen her çınarın dibinde dört bacağı ve gözleri bağlı bir kurban: Koyundan danaya, deveye kadar. Koç boynuzları gibi burma bıyıklı kasap Sait, meşin önlüğünde sokulu on kadar bilenmiş ve «okunmuş» bıçakla istasyonun çıkış yerindeki ilk çınarın dibinde alesta. Mustafa Kemal mübarek ayağını kasaba toprağına basınca, başta Obalı olmak üzere «büyüklerimiz» tarafından eli öpülecek. Foto Bayram tarafından resimleri çekilecek. Sonra istasyondan çıkarak bu halı patikasına doğru yürümeğe başladılar mı, Kulaksız Mustafa'nın kumandasındaki Kurtuluş çeteleri ve jandarmalar havaya birer el ateş edecek. Kasap Sait de Gazi'nin önü sıra kurbanları kese kese Belediyeye kadar koşacak. Bu sırada Şerifzade'nin fabrikasında siren düdüğü belki ilk defa «işbaşına», ya da «paydos» demeden ötecek. Elektrik santrali de düdüğünü bağırtacak, tren de, otomobiller de, kamyonlar da. Türk Ocağı bando mızıkası istiklâl Marşını çalacak. Davullar «Hey gaziler»le gümliyecek. Zurnalar «Cezayir» havasını tutturacak. Yol boyunca yaya kaldırımlarına dizilen okul çocukları, izciler, esnaf, tütüncüler durmadan alkış tutacak. Gazi her kime bir şey sorarsa, «evet paşa hazretleri, sayenizde» diye karşılık verilecek. Böylece Belediyeye kadar gelinecek. Sonra...

Karşılama töreni programı uzun mu uzun. Bunların hepsi Parti Başkanı Obalı'nın imzaladığı bir emirde yazılı. Belediye Başkanınınki de ayrı. Onu da Tellâl İsmail duyurdu halka:

«...şu şöyle olacak, bu böyle olacak. Yamalı yırtık giyilmeyecek. Yalınayak sokağa çıkılmayacak. Cami önlerinde dilenci birikmeyecek. Çocukların sümüğü bir güzel silinecek. Çolaklar bile alkışlayacak. Dilsizler de dile gelip yaşa diye bağıracak. Göreyim sizi, yüzümüzü gara çıkarmayın, sevgili hemşeriler. Duyduk duymadık demeyin haaaa!...»

Herkes duydu. Bu emirlere herkes uydu. Yalnız Deli Bahri oyunbozanlık etti. Hem de nasıl! Düşünün, tren gelmiş, Gazi

kasaba toprağına ayak basmış. Obalı el öpüyor. Düdükler, bando-mızıka, davul zurna gırla, Kasap Sait bir bıçakta koç, iki bıçakta dana, üç bıçakta deve kesiyor. Amma nerde yol boyunca alkışlar, hani o «yaşa» sesleri? Yaya kaldırımlarını dolduran, ağaçlara, çatılara çıkan ahalinin gözü artık halı patikadan yürümeğe başlıyan Paşa'da değil. İstasyon yönüne bakan yok. Herkes başını Belediye yönüne çevirmiş. Ordan bir gelen, bir koşan var. Serili halı patikadan yalınayak koşup gelen, Deli Bahri! Üstünde yine don-gömlek, boynunda yine o muska, kan çanağı gözler, ağzında o köpük, yine o çılgın hız ve haykırış:

«Yandıııı!...»

Amma bu sefer kendisi yandı zavallı Bahri. Palas oteli hizasında önlediler. Beş on polisin, jandarmanın elinden deli gücüyle kurtulup yine koştu. Böylece postane, ya da hükümet konağı hizasında da önlenemezse, o hızla gidip, karşıdan gelmekte olan Gazi ile kucaklaşması işten bile değildi. Konak hizasında da önliyemediler. Bunun üzerine, kasabanın «ünlü» Arap Komiseri tabancasını çektiği gibi ayaklarına doğru iki el ateş etti arkasından. Bahricik bir kurban koçun yanına yıkıldı gitti. Silâh sesi düdük curcunasına, insan kanı da kurban kanına karıştı. Bahri'yi yaralı bacağından sürükleyip, kalabalığın arkasına çekiverdiler. Hiçbir şey belli olmadı.

İki dakika sonra oradan Gazi geçiyordu. Sivil giyinmiş. Tığ gibi. Gözleri çivit. Saçları kına. Yüzü güleç. İki eliyle iki yana selâm. Üç adım gerisinde yaverler, koruyucular, kasaba büyükleri: Şişman Obalı, uzun Şerifzade, güdük Ali Rıza bey ve ortakları...

Gece kasabada fener alayı. Gökte donanma fişeklerinin biri sönüp biri yanarak yıldız saçıyor. Türk Ocağı'nda şölen. Rakı kokusu ta Dernek Pazarına kadar geliyor. Burdan öteye de geçilmiyor. Polisle jandarmanın üçüncü kuşak kordonu burdan başlıyor.

Babam:

«Hadi oğlum,» dedi, «fırsat budur, gidip derdimizi anlatalım artık Gazi hazretlerine.»

Varıp üçüncü kordona dayandık. Babam çoğu kendi öğrencisi, Halk Dershanelerinden kendi okutması olan polislere söz anlatmakta güçlük çekmedi.

Vardık ikinci kordona. Arap Komiser babamı göğüsledi.

«Nereye hoca?»

Böyledir, şöyledir diye anlattı babam. Ordan birinci kordona, ordan da içerilere, şölen sofrasına kadar haber gitti. Neden sonra aynı basamaklardan beriye haber geldi. Obalı'dan. Arabın kulağına bir şeyler fısıldadılar. O da babamın kulağına eğildi.

«Kabul edemezmiş hocam,» dedi.

«Neye? Rakıyı fazla mı kaçırmış?»

«O da ne demek, hoca?»

«Dediğim demek! Yol ver, kendisini göreceğim ben.»

«Tadını kaçırma, hoca. Yoksa sen mi fazla kaçırdın rakıyı bu akşam?»

«Sen karışamazsın. Yol ver.»

«Vermem!»

«Geçerim.»

Komiser öyle bir itti ki babamı, ben tutmasaydım arka üstü yıkılıp gidecekti.

«Bas geri!» deli Arap. «Hoca gibi hocalığını bil, hoca! Akıllı adamsın güya. Deli Bahri gibi seninle de mi uğraşalım? Çekil şurdan burnun kanamadan...»

Babamın belki burnu kanamadı. Ama içi kan ağlıyarak çekildi. Dönerken baktık ki, eskici İsmail de dayanmış üçüncü kordona. Sekiz dokuz çocuğunu da dizmiş ardına. Yırtınıyor:

«Bırakın geçeyim!»

«Ne zorun var Gazi ile?»

«Dokuz çocuklulara para verirmiş de...»

«Bas geri! Para seni bulur.»

«Benim para-mara istediğim yok yahu! Haddim olmıyaraktan bir dileğim var Paşa'dan.»

«Ne dileği?»

«Ne kadar zahmetse, şu Al Rıza beye bir selâm etsin de, bize bir ev verdirsin diyecektim, kirasıyle.»

«Bu onun işi değil!»

«Nasıl değil! Koca memleketi düşmandan kurtaran, bir eskici İsmail'i mi kurtaramazmış evsizlikten?»

«Çek arabanı, İsmail, zıpırlığın lüzumu yok!»

İsmail baş kaldırdı artık:

«Zıpır sizsiniz, ulen! Gelin bakın dokuz çocuk nasıl sığınmışız benim barakaya. Karım onuncuyu orda doğurup gider. Sizde insaf merhamet yok mu, ulen Allahsızlar! Bir Nuri beyin şeyi yüzünden...»

Babam kucaklayıverdi İsmail'i.

«Yürü,» dedi, «bunlarda insaf da yok, din iman da, yürü...»

Üçüncü kordonda göğüslenen yalnız İsmail değil. Koca Arnavudu gördüm. Hani o yangında bostan dolabına koşulan Arnavut. Saçı sakalı ağartmış. O da Gaziye çıkacakmış. Şu kadar yıldır merakmış içinde. Atını soracakmış. Paşa, diyecekmiş Kocatepe'deki resmine baktım, diyecekmiş. O resimde bayırın alt yanında bir doru at bekler durur, diyecekmiş. Allah için söyle, o benim dolaptan çözüp de yolladığım sakar beygirin ta kendisi değil mi, diyecekmiş. Geri istediğim yok, helâl olsun, yalnız iki üç yılda bir, damağını delip de yonca zamanı çayıra salıverseniz, bir daha yel yutmaz, ne boğazında sülük kalır, ne de ayakları arpalar, diyecekmiş.

Ona da dedirmediler.

Yahudiler gelip dayanmışlar. Ellerinde boru yapılmış kâğıtlar, daha doğrusu ordan burdan söküp sakladıkları bir

yasaklama: «Vatandaş, türkçe konuş!» buyruğu. Yahudiler varıp da bunları göstereceklermiş Gazi'ye. «Bu ne demek, be kuzum?» diyeceklermiş.

Dedirtmediler.

Tütüncüler gelip dayandı. Başta Kara Memet. Ardında Macıroğlu ve daha birçok göçmen.

«Duuuur! Nereye?»

«Bizim de Gazi'ye iki çift sözümüz var.»

«Neci oluyorsunuz siz?»

«Tütüncülerin elçisi.»

«Ne diyeceksiniz?»

«Piyasa, vaktinde açılsın diyeceğiz. Banka kredisi istiyeceğiz. Bu Ali Rıza beyden de, bu Sarraf Hacı Osman'dan da...»

«Basın geri! Ali Rıza bey de Gazi'nin yanında şimdi, Sarraf da. Onlar tütün işini sizden iyi bilir, ne gerekse konuşurlar Paşa'yla...»

Evet, şölen masasında konuşuyorlardı. Gazi sordu.

«Nasıl, yeni yazıya alıştınız mı?»

Virgül yazmasını bile bilmiyen Obalı:

«Elbet alıştık Gazi hazretleri,» dedi, «sayenizde yumruk kadarcık kerimem cariyeniz bile çatır çatır gazete okuyor!»

«Oh oh, memnun oldum. Kaç çocuğunuz var?»

«Sayenizde üç, Paşam. Büyüğü doktor oldu sayenizde. (Masanın öbür ucuna seslendi Obalı) Faruk! Oğlum da elinizi öpmek istiyor da... (Bir sıpanın anasına benzediği kadar babasına benziyen küçük Obalı yanaşıp el öptü.)

Gazi gözlerinin çivit mavisine kadar kırmızıya kesti. Keklik ayaklı kadehi bir daha yudumladı. Çifte kavrulmuş birkaç leblebi attı ağzına. Sözü değiştirdi:

«E, Ali Rıza bey, şapka reformu nasıl karşılandı kasabanızda?»

«Şapkanın forumu gayet iyidir, hoştur, Paşa hazretleri. Yalnız tekerlek şapkalar biraz pahalı düştüğünden, köylü kasabalı daha ziyade kaskete alıştı...»

«Ayak direyen olmadı mı?»

«Her ne kadar olduysa da, bunlar şapkanın ekmekten ileri bir cumhuriyet forumu olduğunu takdir edemiyen cahillerdir, Paşa hazretleri. Kendilerini festen vazgeçirmek elbette kolay olmadı. Fakat sayenizde Belediye zabıtasının eline birer makas verdik. Pazara gelen köylünün heybesinde, koynunda, kasketinin altında, nerde bulduysak doğradık fesleri. Böyle böyle kökünü kuruttuk sayenizde. Yalnız...»

«Evet, yalnız?»

«Bilmem ki, nasıl arzetsem zatıâlinize...»

«Açık söyleyin.»

«Yalnız inatçının biriyle başa çıkamadık.»

«Kimdir o?»

«Saatçi Ali derler bir cahil. Gerçi ustalıkta üstüne yoktur. Saati gözbağıcı gibi havanda dövüp de eline verseniz, ertesi gün fabrikasından yeni çıkmış gibi onarır ama, bir adam şapka giymedikten sonra ustalığı kaç para eder!»

«Hâlâ fesle mi dolaşır yoksa?»

«Hayır, Paşa hazretleri, dolaşmaz. Bir türlü giydiremedik şapkayı. Dükkânı kapadı. Çekildi evine. 'Şapka kanunundan gayri her şeye ve herkese kapım açıktır' dermiş.Müşterileri de evine gidiyorlar şimdi. O da üç yıldır sokağa çıkmıyor.»

«Hiç mi?»

«Haftadan haftaya bağına gidiyor belki. Lâkin başındaki sargının altında yine fes.»

«Yaman adammış. Çağırtır mısınız şunu?»

«Emredersiniz Paşam. Şimdi mi?»

Gazi bakışlarıyla çivileyiverdi Ali Rıza beyi: «Bu da sorulur mu?»

Saatçi Ali efendi geledursun, Paşa'ya Kulaksız Mustafa'yı tanıttılar. Tahta bacağıyla döşemeyi takırdatarak geldi. Yer gösterdiler. Oturdu. Bacağının sopası top namlusu gibi Paşaya doğru dikiliverdi. Kurtuluş günü kasabaya girdiği kılıktaydı Kulaksız. Amma o zaman saçları böylesine ağarık, alnı bu kadar kırışık değildi.

Gazi:

«Hep böyle mi gezersin efe?» dedi.

«Hayır Paşam, bugün zatınızın gelmesi münasebetinnen giyindik. Bir de 6 Eylül'den 6 Eylüle, kurtuluş günleri geydirirler beni böyle. Topların o günlerden sağ kalan arkadaşları. Jandarma tavlasından at verirler. Sabah erkenden biner gideriz Yeldeğirmenine. Burdan, tören meydanından bir fişek atarlar havaya. Onu gördük mü, koyveririz atları dörtnala, gelip kasabayı kurtarırız sayenizde söz temsili. Beni indirirler atımdan. Şurda mahsustan kara bezlere bürünmüş bir mektepli kız dikilir. Bu bizim esir kasabadır, söz temsili. Ben hemen kılıcımı çekerim, ucudan yırta yırta, o kara rubayı söker atarım kızın sırtından. Koynumdan da al bayrağı çıkarıp sararım onu. Bir alkış kopar ki, tevatür olur. Sonra Obalı ağamız eski nutkunu okumaya başlar ki, sayenizde, gayri ağlamayan insan kalmaz!»

Gazi biraz daha kırmızıya kesti.

«Başka ne iş yaparsın, adaş?»

«Bu bacakla ne yaparım, adaşım! Benimkisi yılda bir gün çalışmak, kalan günlerde yatmak. Beyden, paşadan iyiyim hani...»

«Hani senin İstiklâl Madalyan?»

«O dediğinizden bize düşmedi Paşam, sayenizde. Madalyamız da, nişanımız da işte bu bacak...»

«Bacağını nerde kaybettin?»

Mustafa dizine bağlı gürgene baktı, şöyle bir sıvazladı.

«İlkin Nazilli'de Yörük Ali Efenin çetesine girdiydim Paşam,» diye başladı. «Aydın'ı geri almak için Yunanla ilk ka-

pışmada kurşunu yedim baldırdan. Ayıp olur diye Efeye söylemedim, sıhhiye de aramadım. Zaten kim kime, dum duma. Söylesem, kedi götünü görmüş de yara sanmış derlerdi, hâşâ huzurdan...»

«Büyükler» yerin dibine geçtiler. Mustafa'ya kaş gözle sus diyen diyene. Ama Gazi candan gülüyordu.

«Devam et Mustafa, devam et adaş.»

«Bağışla adaş» dedi Mustafa, «biraz kaba Türkçe kaçırdık lâfı, kusura bakma. Ben kulak asmadım ama, yara azıttı. Kütük gibi şişti bacak. Bir de karardı ki, sorma. Gayrı elimi yüzüme alıp söyledim Efeye. Neyse, öfkeyle biraz sövdü saydı. Bereket versin dövmedi. Hemen arabayla Alaşehir üstünde bir yörük köyüne yolladı beni. Uzatmayalım, orda bir koca, bir ermiş yörük kesti attı bizim bacağı.»

«Nasıl kesti?»

«Nasıl kesmesin Paşam, kangıren olayazmış, geberecekmişim!»

«Canım, adaşım, nasıl, neyle kesti, doktor muydu bu yörük?»

«Sen ne diyon Paşam, doktoru yan cebinden çıkarırmış herif. Ünlü bir kırıkçı çıkıkçı. Doğranmış adamı götür, ekler de kaldırırmış ayağa. Ottan kökten yaptığı bir melhem sürdü ki bizim bacağa...»

«Dur, nasıl kesti, onu söyle önce.»

«Paşam, senin de dediğin dedik. Bilir miyim ben. Kendimde değildim ki...»

«İlâçla mı bayılttı seni?»

«Yooo, danalar gibi böğürdüm ilkin bıçağı dokandırınca. Sonra kızı... başucumda... çıra gibi... on altısında bir kız... her hal acıdı, yüreği dayanmadı benim bağırmama... Allah seni inandırsın Paşam, hemen memesini çıkarıp ağzıma tıkıverdi! Sen ol da bağır gayrı. İşte bayıltması da bu, uyuşturması da...»

Gazi'nin gözleri doluverdi. Sevinçten mi, kahırdan mı. Ötekilerde çıt yok. Mustafa kekeledi:

«Yukarda Allah var, o şahittir Paşam, dünya-ahret bacım olsun o yörük kızı, hani aklımdan şu kadarcık kötülük geçmedi. Yalnız sonradan...»

«E, sonradan?»

«Benim dediğim çok sonra. Kurtuluştan birkaç yıl sonra 'Ulen git de şu kızı iste babasından' dedi bana şeytan. Tek bacakla da pek umudum yoktu ama, gittim...»

«Aferin!»

«Acele etme, Paşam. Gittim ama, iş işten geçmiş. Kızın kucağında üç çocuk... Neyse, kısmet değilmiş dedik. Verdik koca yörüğe götürdüğümüz hediyeleri. Gönlünü aldık. Döndük...»

Gazi epeyce sustu.

«Saatçi geldi,» dediler.

«Beklesin,» dedi.

Yine döndü Mustafa'ya.

«Şimdi ne haldesin, bir dileğin var mı?»

«Sağlığınızı dilerim, Paşam. Dedim a, işim yıldan yıla. Sayenizde rahatım mezarlıkta...»

«Ne mezarlığı?»

«Beni mezarlığa bekçi yaptılar bu ağalar, Allah razı olsun...»

Mavi bakışlar ağaları bir daha çiviledi. Obalı kan ter içinde heceliyordu:

«İstemedi Paşa hazretleri. Loncaya bekçi yapalım dedik, demiryoluna makasçı edelim dedik, yanaşmadı.»

«En iyisi mezarlık, adaşım» dedi Mustafa. «Hep oraya gideceğiz nasıl olsa. Aha, bizim Müftü Enver efendi gitti yattı. Battal Efe gitti yattı. Ben ölünce tabutumu bile taşıtıp da âleme yük olmak istemem. Yakın olayım dedim de, şimdiden gittim oraya...»

Gazi bir şey daha söyliyecekti. Ağzında kaldı. Mustafa kalkıverdi.

«Kafanı ağrıttık Paşam, kusura bakma, bize müsaade...»

Ve yine geldiği gibi tak-tak-tak ederek çıktı gitti.

Kulaklarını, boyunlarını kısarak bir fırtına bekliyen ağaların yüreklerinde hep aynı ilinti vardı şimdi: «Eyvah, Paşa bu öfkeyle Saatçiyi kâat gibi avkalar da itin kuyruğuna sokar!»

Tir tir titriyen Ali efendi, Mustafa'nın kalktığı iskemlenin arkalığına tutunmasaydı, düşecekti. Terden alnına yapışan, biraz da kulaklarının üstüne yığılan seyrek saçlarında fırdolayı fes izi. Kaşık kadar ufak, çiçek bozuğu yüzünde kireç ağartısı. Gırtlak çıkıntısının altındaki can çukuru tup tup atıyor.

Gazi:

«Buyur Ali efendi» dedi, «otur bakalım.»

Saatçi oturdu. Ta kapıdan girerken başından sıyırıp aldığı sargıyı elinde sımsıkı tutuyordu.

«Seninle külâhları değişeceğiz!» diye başladı Gazi. «Amma kavga edeceğiz demek istemiyorum. Senin külâhı ben alacağım, benim külâhı da sana armağan edeceğim. Anladın mı?»

Soluk benzine incecik bir kan yürümeğe başlıyan Saatçi azıcık rahatladı.

«Anladım, Paşa hazretleri.»

«Yani ben şapkamı sana vereceğim. (Alıverin benim şapkamı!) Sen de şu sargının içindeki fesini bana...»

Ali efendi gerçekten fesiyle gelebilecek kadar yüreklilik göstermişti. Çıkarıp koydu Gazi'nin önüne. Yaverin koşup getirdiği «Borsalina» şapkayı da fesin yanına koydular.

«Bak bakalım, hangisi iyi?»

«Cevap vermemize müsaade olunur mu Paşa hazretleri?»

«Elbet. Onun için soruyorum ya!»

«Bu işin ucunda ip mip yok ya Paşam?»

«Daha da neler!»

«Şapkanızın da zatınız gibi başım üzre yeri var. Lâkin kerem edin de bendeniz yine fesimi giyeyim, Paşam.»

«Neden?»

«Çünkü, içinde zatınızınki gibi kafa, o kafanın içinde de zatınızınki gibi akıl olmadıktan sonra, ha fes giymişin, ha şapka, hepsi bir, Paşam.»

Gazi bir daha kesti kırmızıya. Saatçi ekledi:

«Eğer bendenizde de böyle kafa olsaydı, elbet Belediyecilerden evvel bunu kendim doğrardım da, bizim hatuna verirdim mutfakta tencere tutacağı yapsın diye. Gelgelelim, benim eski kafa şapkayla da yenilenmez, Paşam. Amma sözgelişi zatınız şimdi bu fesi giyseniz de yeni kafanız eskimez. İşte bundan ötürü, haddimiz olmayaraktan ve de bu işe ters başlandı gibime geldiğinden, bendeniz çekiliverdim eve. Zaten şurda kaç yıllık ömrümüz kaldı ki dedim... Gayrı ötesini zatınız bilirsiniz. Boynum kıldan incedir...».

Gazi artık bir şey demeden bir el etti. «Alın bunu götürün» gibilerden. Saatçi kalktı, fese uzansın mı, bıraksın mı, ikiledi. Paşa kendi eliyle alıp verdi fesi. Kadehini bir daha yudumladıktan sonra da:

«İlişmeyin bu adama,» dedi ağalara. «Yalnız sokakta gezip de kötü örnek olmasın.»

Gece geç vakit Türk Ocağı'nın şeref defterini istedi. Şu satırları yazdı:

«Bu kasabayı ve insanlarını birbirinden daha çok sevdim. Kasaba temiz, insanları açık yürekli. Vefa hissi bu şehrin havasına ne kadar büyük bir uygunlukla sinmiştir!

Gazi M. Kemal.»*

* O zaman bastırılıp da duvarlara yapıştırılan bu satırları, aklımda kaldığı kadar ve dilce sadeleştirerek veriyorum.

DOKUZ

Güzün daha okullar açılmadan eleme sınavının sonucu geldi. Babam öğretmenlikte alakondu. Amma hemen köy öğretmenliğine aktarıldı. Aylığı da artacağına, yeni bareme* göre azaldı. Demek işte o kadar başarı göstermişti!

Onu Yeniceköy'e verdiler. Kurtuluşta hocalık ettiği köy. Ne sevindi, ne yerindi. Sevinmedi, çünkü ne de olsa düzen bozuluyor, analığım köye gitmeyi aklından da geçirmediği için aile her bakımdan ikiye bölünüyor, bir daha tütüncülüğe yanaşmak olanaksız görünüyordu. Yerinmedi, çünkü ne de olsa «karı dırdırı»ndan kurtulacak, emeklilik zamanı gelinceye kadar köyde biraz başını dinliyecek, köy de kasabaya yakın olduğundan haftada ya da ayda bir gelebilecekti.

Bir gün bağladı dengini, heybeye de öteberisini doldurdu, bindi topal eşeğe, gözleri arkada kala kala gitti.

Giderayak, Emine'yi ayrı, beni ayrı öğütledi.

«Analığını dinle. Altın bilezik gibi zanaatına dört elle sarıl. Ağabeyinden mektup gelirse, hemen köye ilet.»

Gittiği gün analığımın etekleri zil çalıyordu: Öyle ya, artık o «çenesi düşük herif» girdiye çıktıya karışamıyacak, «sabunu yine ne çabuk bitirdin », «ekmek bıçağiyle ne diye

* Barem: Aylıklan basamaklıyan liste. Böyle bir listeyi ilkin Barreme adında bir matematikçi yaptığından, benzerlerine de bu ad verilmiştir. O zaman bizim öğretmenler buna Barem dağil, «Verem kanunu» dediler.

soğan doğradın» diye çatamayacak, analığım da dilediği gün temizlik yapabilecek, istediği kadar çamaşır yıkayabilecek, günün uzunu konuk gezip çene çalacak, komşuları da sık sık dibek kahvesine çağırabilecek, artık hiçbir kadın «Ah, Halil efendi evdeymiş!» diye irkilerek kapımızdan geri dönmiyecekti.

Oysa, yaşayışımızda bütün bunlardan önce başka yenilikler, umulmadık değişmeler oldu.

Benim için baba sofrası değildi artık evdeki. Çiğnediğim her lokma ağzımda büyüyor, daha bir acılaşıyordu. Durup durup iki şeyi düşünüyordum: Urla'da, anamın mezarı, bir. Balıkesir'de hasta ağabeyim, iki. İlle Balıkesir'e gitmek, beni tenekecilikte bırakmayacağını, er geç yanına alacağını gizlice söylemiş olan Ferit'i görmek istiyordum.

Gidip babama söylesem, salmazdı. Ondan gizli gidecek olsam, analığının ağzında bakla ıslanmazdı. Emine'ye danışsam, ağlamaya başlardı...

Böylece iki arada bir derede kalmaktan uykularım kaçtı. Tek başıma karar verdim: Bu işi erkekçe yapacaktım! Babamdan da, analığımdan da, ustamdan da, hepsinden. İyi ama, nasıl, neyle? İşin bu yönü beni yine şaşırttı. Birkaç hafta ustamdan alacağını biriktirsem de tren parasını denklesem, istasyonda tanıdıkların gözüne ilişeceğim, ben daha Balıkesir'e varmadan, köyde babam bile olup biteni duyacak. Yaya gitsem, yol yordam bilmem. Hem Balıkesir neresi?

Çaresiz, bir yoldaş gerekti. Bizim mahallede yalnız içtiğimiz su ayrı gider bir arkadaşım vardı: Hamit. O da hoca oğlu. Akranım. Sık sık dertleşirdik zaten. Ona açıldım bir gün dükkânda. Açıldım dediysem, o değilden ağzını aradım. Coğrafya üstüne konuşuyordum sanki: «Balıkesir neresi? Trenle kaç saat? Yaya gidilse ne kadar tutar? Ah insan kuş olup oraya uçuvermeli ki!..»

Derken o başladı benim ağzımı aramaya: «Ağabeyini çok mu özledin?»

«Hastaymış da...»

«Baban salmıyor mu?»

«Söyleyemem ki!»

«Paran mı çıkışmıyor?»

«Çıkışsa da, ya istasyonda çocuğa bilet vermezlerse?»

«Doğru.»

«E, kuş olup uçamam, tek başıma da kaçamam...»

«Bana bak,» dedi Hamit, «hadi beraber kaçalım!»

Hemen fırladım yerimden. Dükkânın dibinde, tahta perdenin ardındaki kerevette ustanın oğlu uyuyordu. Dönüp yine oturdum yerime. Hamit'e bir göz kırpmayla Moiz'in uyuduğunu anlattım. Elimle biraz daha yaklaş dedim. Başladım sormağa:

«A kardeş, sen babanın bir tanesi, ananın nur tanesisin. Seni döven yok. Tütün de ekmezsiniz. Karnın tok, sırtın pek... Üstelik...»

Bir el savurdu.

«Hepsi eksik olsun!»

«Peki, zorun ne, neden kaçalım diyorsun?»

«Babam ilkokuldan öteye yollamıyor. Evde kendisi Kuran okutup hâfız yapacakmış beni.»

«Bu değil,» dedim, «başka zorun olmalı senin...»

Saklamadı.

«Zehra'ya da kızdım.» dedi.

Der demez benim de içimde bir tel koptu. Koptu ya, aldırmadım, o değilden yine sordum:

«Ne yaptı, sana da mı dilini çıkardı Zehra?»

«Değil... Yemin et kimseye söylemeyeceğine.»

«Valla billâ, ekmek kör etsin, iki gözüm önüme aksın, kimseye söylemem!» dedim.

* Tuhafiyeci.

Ve Hamit epeydir bana açamadığı işi bir çırpıda anlatıverdi. Bu Zehra onların sokağında zengin bir çerçi* kızıdır. Kız değil, bebek. Babası sanki dükkânındaki İstanbul işi bir taşbebek kutusundan çıkarmış onu. Okulda Hamit'ten, benden başka, bir bölük çocuk sevdalıydı Zehra'ya. Dilsizdi elbet bu sevda. Çocuksu bir tutkuydu olup olacağı. Hep ona kendimizi beğendirmek için yarışırdık. Dilini çıkarıverirse, bu her birimize ölüm gelirdi. Cebimizde bir fıstığımız varsa, yarısını ille ona yedirirdik. Kalemi düşse, onumuz birden koşar, bir silgi istese en önce yetiştiren bahtiyar olurdu. Hele temizlik yoklamasında bitli çıkan çocuk, öğretmenin değil, Zehra'nın yüzüne bakamazdı.

Onlar okulu benden önce bitirdiler. Babası Zehra'yı hemen çarşafa soktu. Artık görebilirsen gör. Ama Hamit kolayını bulmuş. Gün aşırı onlara gidiyor, kapının el biçimindeki tokmağına yapışıveriyormuş.

«Çat çat!»

«Kim o?»

«Ben, Hamit.»

Zehra açarsa kapıyı, ne iyi. Anası açarsa yalan hazır:

«Annem selâm söyledi, iki çöp pelin* istedi.»

Kadın avludan pelin koparadursun, Hamit ile Zehra gözden anlaşır, gülüşürlermiş.

«Al oğlum,» dermiş kadın, «sen de selâm söyle annene. Gerekirse gene gel. Bizde pelin çok.»

Çok ama, Hamit gün aşırı kötü dadanmış. Bir gün yine çalmış kapıyı.

«Kim o?» (Zehranın sesi!)

«Ben Hamit.»

«Ne var?» (Kapının arkasından!)

* Hekimlikte kullanılan, yaprakları çok acı ve ıtırlı bir bitiki.

«Aç hele bir.»

«Açmam, annem evde yok.»

«İyi ya kız. Aç. Annem selâm söyledi...»

«Sen de selâm söyle. Bizim pelin kurudu!»

«Kız, dillerin kurumasın, aç şu kapıyı. Hem anam bugün pelin değil, azıcık maydonoz istiyor...»

«Pelini de unut, maydonuzu da, beni de...»

Zehracık hıçkırmağa başlamış kapının arkasında. Hamit üstelemiş. Başkaca bir söz alamamış ağzından. Biri içerde boynu bükük, biri dışarda. Arada koca kapı...

Oysa aradaki bir kara kediymiş. Sonradan öğrenmiş Hamit. Görücüler gelmiş. Söz kesilmiş. Kızı bir uzak hısımın oğluna nişanlamışlar bile. Oğlan polis olacakmış. Daha erken merken demeden, Zehra'yı mendilin ucuna düğümlemiş. Hamit el altından kıza haber yollamış «boz nişanı» diye. Karşılık yok. Bir daha, yine yok. Daha dün bir daha gitmiş «pelin istemeğe», kapı duvar sağır!

Hamit gözlerini sildi. Burnunu da bir çekti.

«Ben bırakıp kaçacağım!» dedi. «Hâfız olmaktan da vazgeçtim. Beraber çıkalım yola. Demiryolunca yürüye yürüye gideriz. Seni Balıkesir'e bırakırım. Ordan İstanbul'a geçerim ben...»

«Ama arada deniz yok mu Hamit?»

«Olsun. Ağabeyin bana vapur parası verir.»

«Valla verir.»

«Elbet ben de bir okula girerim. Şöyle bir gedikli* olayım, subay olayım da Zehra da görsün!»

«Pişman olur ya?»

«Hem de köpekler gibi... Sen onu bırak şimdi. Ne zaman kaçıyoruz?»

---

* Assubay.

Ben hemen kalkıp çırak önlüğümü çözmeğe başladım. «Şimdi!» dedim. «Sen hazır mısın?»

«Hazırım,» dedi.

Tam bu sırada öteden sallanıp gelen Moiz «Ben de hazırım,» demesin mi?

«Ulan sen nereye?»

«İstanbul'a, amcamın yanına.»

Moiz bir güzel dinlemiş bizi. Onun zoru da dayaktan.. Babası değilmiş döven, oturdukları mahallenin «efe» çocukları. Mim koymuşlar Moiz'e. «Kokmuş Yahudi» der döverlermiş, «iğneli beşiğinize» der söverlermiş. Her gün, kıstırdıkları her köşede dayak. Çekilir mi bu? Yasef kaç kere babalarına yalvarmış. Onlarsa çocuklarının kulaklarını çekeceklerine, daha da kışkırtırlar, Havrayı da taşlatırlarmış. İtlerle başa mı çıkılır? Moiz çok yalvarmış ustama:

«Her yanım çürüdü, baba. Yine kafamı yardılar. Ver para gideyim İstanbul'a...»

Yasef tek söz söylermiş hep:

«Masraf olmasın, dayan kuzum!»

«Dayanamayacağım!» dedi bize Moiz. «Şu kafama bakın.»

Baktık. Çetele gibi. Her yanı taş izi. Çocukluğumuzdaki «taş muharebeleri»nin silinmez izleri olan bu ak lekelerden bizim kafamızda da vardı ama, Moiz'inki kadar değil. Acıdık. Onu da aldık yanımıza. Hemen dükkânın önüne kimse girmesin diye bir iskemle koyduk. Usta kahvede tavla oynayadursun, biz kısa pantolonlu üç ahbap çavuş doğruca istasyonu boyladık. Demiryolunca başladık yürümeye. Su dökeceğimiz geldi, durmadık. Susadık, sapmadık. Acıktık dönmedik. Bir saat sonra, öğle vakti Süleymanlı istasyonunu geçtik. Bir saat daha. Medar köyü sağda kaldı. İkindi vakti Harta yokuşuna sardık. Yağmur da orda boşandı. Aldırmadık. Biz daracık bir yarmanın içinden yürürken, karşıdan bir tren düdüğü duyduk.

Hemen yarmanın duvarlarına yamandık. Ekspres yeri göğü gümbürdeterek bir geçti ama, zorlu yeli de rubalarımızdan işliyerek iliklerimize kadar geçti. Yine yılmadık. Yokuşu aştık. Ortalık kararırken karşıdan Kırkağaç'ın ışıkları göründü. Çok geçmeden de bir demir köprünün başında bizi bekliyen iki jandarma göründü! Böylece de bizim kaçaklığın sonu göründü. O yarmada ekspresten görmüş bizi görenler. Durdukları ilk istasyondan telefon etmişler. Ötesi belli. Bizi hemen Harta karakoluna götürdüler. Sert bir çavuşun karşısında başladık titremeğe. Hele «Çivileyin şunları duvara kulaklarından!» diye bağırınca, işi temelli ağlamaya döktük. Daha o gece bir jandarma bizi yük trenine atıp kasabaya götürdü ve birer birer evlerimize bıraktı. Çavuş beni kulağımdan duvara çivilemedi ama, daha o gün çıkıp gelen babam bacağımdan astı.

Tenekeciliğim de böylece sona erdi.

ON

Analığım artık ellerini kaldırmıştı. «Ben böyle piçle başa çıkamam!» diyordu. Babam beni de alıp köye götürecekti. Orda ona yardım edermişim. Okulda çocukları çekip çevirir, akşamları da onların aritmetik ve yazı defterlerini gözden geçirir, not verirmişim. Tek sözle, yardımcı köy öğretmeninin «yardımcısı» olurmuşum!

Olamadım! Ağabeyimin mektubu geliverdi. Bu sefer hastalığından hiç söz açmıyor, kısaca «Enstitü on öğrenci daha alacak, yarışma sınavı için Çakırı hemen yolla» diyordu.

Bu mektubu aldığımız sabah, İzmir'den gelip de Balıkesir'e doğru geçecek trene bir buçuk saat vardı. Benim hazırlığım ne olacak. Hemen Emine'ye tırnaklarımı kestirdim. Ellerimin kirini, çatlaklarını kiremitle bir güzel oğdum. Analığım kısa pantolonumun ağındaki söküğü bir daha dikiverdi. Dizlerime kadar çektiğim kara çoraplarımın kaçığını tutturdu. Yakasız pazen gömleğimin düğmeleri tamamlandı. Berbere gidemeyeceğim için, saçımın kulaklarıma binen uçlarını ve ensemde kuyruklanan yerini babam makasla kesiverdi. Bağcıklı potinlerimi de yıkayıp sildim. Okul çantama bir kat çamaşır, iki mendil, yarım kalıp sabun. Ayrı bir çıkıya da yolluk peynir ekmek. Tamam. Analığımın elini öptüm. Küçükler benim elimi öptüler. Emine'yle sarmaştık. Yüreciği kuş gibi atıyordu. Ufacık yüzünde kuzu kestanesi kadar iri

gözleri dolu doluydu. Kulağına fısıldıyarak, boyumdan büyük bir öğüt verdim ona: «Sabırlı ol, Allah seni de kurtarır!» dedim.

Babamla çıktık. Artık iyice kocayan Zahide teyze iki gözümden öptü, arkamdan da bir testi su boşalttı.

«Sular gibi git gel, öksüzüm!»

«Gelmesin,» dedi babam, «imtihanı kazansın da orda kalsın diye dua et, komşu!»

«Kazansın, mesnedi (mesleği) büyük olsun işallah! Onun paşa olacağı belliydi zaten. Doğduğu zaman pirinç kırığı kadar bir dişi vardı ağzında...»

Ötesini duyamadım. Ben artık yol boyunca her şeye, herkese içimden sesleniyordum. Nar bahçesi, Allahaısmarladık. Narlarından az çalmadım Murat hoca, bağışla! Sırtımda Melâhat'ı, Kadri'yi gezdirdiğim sokaklar, boncuk oynadığım, çember çevirdiğim meydan, hoşça kalın! Sıtmamı bağlıyan Şeyh İsa Dede, nur içinde yat! Hoşça kal eskici İsmail, gelecek yıl bir çocuğun daha olsun! Saatçi Ali amca, inat etme artık, ben öğretmen olarak dönünce seni şapkalı göreyim! Hoşça kal Zehra'cık, öğretmen çıkarsam, sen bir polise gittiğine pişman olmaz mısın? Fırıncı Halim dayı, Allahaısmarladık, artık nar gibi ekmeğin ucundan ısıramam! Sana da Allahaısmarladık Yasef usta, ne olur Moiz'i İstanbul'a gönder! Hoşça kal postanemiz! Dağıtıcı Hayri, artık babama benden de mektup iletmeğe hazır ol. Foto Bayram, hele bıyığım çıksın, ilk resmi sana çektireceğim. Allahaısmarladık, çarşımız, şadırvanımız, loncamız! Allahaısmarladık piyasa bekliyen tütüncüler, tütün tarlaları! Tellal İsmail ağa, sana da, mezarlık bekçisi Kulaksız Mustafa, sana da, istasyon yolundaki ulu çınarlar, size de Allahaısmarladık! Kasap Sait, kurbanlar, Deli Bahri (Manisa hastanesinde yaraların geçti mi, yoksa orda Hacı Hasan Tımarhanesinde misin, bilmem!) hepinize Allahaısmarladık.

Misak-ı Milli İlkokulu, benim okulum, öğretmenlerim, beraber sünnet olduğumuz arkadaşlarım, hoşça kalın! Nice trenler karşılayıp uğurladığım küçük istasyon, kırmızı şapkalı şef, makasçı Kör Hüseyin, Allahaısmarladık! Gidip de gelmemek, gelip de bulmamak var, unutmayın, gönülden çıkarmayın...

Tren gelmiş. Ben oralı değilim. Kalabalıkta biletimi elime tutuşturan, cebime de biraz bozuk para koyan babam, iki omuzumdan tutmuş sarsıyor.

«Sana da Allahaısmarladık, baba!» diyorum.

«Hadi güle güle, Allah zihin açıklığı versin.» diyor.

Sağ elini iki elimle kavrıyorum. Bu biraz kıllı, biraz çilli eli, vurduğu yerde gül bitiren bu sert eli, acı lokmasını yediğim bu baba elini saygıdan çok korku, korkudan çok sevgi ile üç kere öpüyor, üç kere de alnıma götürüyorum. Bu el, ayva tüylü yanağımı belki ilk olarak okşuyor.

«Ferit'e selâm söyle,» diyor babam. «Pek ince düşünmesin. Kendine de iyi baksın, sana da. İmtihan sonucunu çabuk bildirin bana. Hem söyle ona, eğer giymediği bir pantolonu varsa yollasın, benimki iyice eridi...»

Tren yürüdü. Yürüdükçe de, babacığım uzaklaştı, ufaldı, eridi.

ON BİR

Balıkesir'e varınca, ağabeyimi okulun revirinde buldum. Çok solgundu, bitkindi. İstanbul'un prevantoryumunda bir yatak boşalmasını bu revir yatağında bekliyordu.

Ben sınavı kazandım. Birimiz son sınıfta, birimiz ilk sınıfta aynı öğretmen okulunun öğrencisi olduk. O yine revirdeydi. Kışın biraz daha ağırlaştı. Balıkesir'in memleket hastanesine yatırdılar. Biraz da orda bekledi. Artık tam sanatoryumluk oldu.

Nisan sonunda bir gün Direktör çağırdı beni.

«Çok sevdiğimiz Ferit efendiye artık hastanece yapılacak iş kalmamış oğlum,» dedi. «Başvurduğumuz sanatoryumdan da boş yok cevabı aldık. En iyisi hava değişimi. Sen ağabeyini al, trene bindir, yol paranızı okul ödeyecek, babana götür. Benden selâm da söyle. Önümüz bahar. Sizin oranın havası sanatoryumdan da iyidir. Bol bol tereyağ, süt, yumurta, cızbız yedirsin Ferit'e. Üç ayda bir şeyciği kalmaz.»

Dediği gibi yaptık. Babamın çamlık köyüne götürdük ağabeyimi. Ben şehirden eşekle yiyecek taşıdım. Pazara çıkan ilk domatesi, ilk yemişi bile götürdüm. Üç ay baktık. Yine de bir deri bir kemik. Otomobille köye götürdüğümüz en ünlü doktor iş işten geçtiğini söyledi. Bir başkası «bizim hekimliğimiz dörtnal veremin arkasından yetişemez,» dedi.

«Aman doktor, bari şu sürgünü kesecek bir ilâç! Çocuk göz göre göre eriyor...»

Eridi. Sürgünü ne gazyağı kesebildi, ne de yeni sıpalamış eşek südü!

«Aman doktor, çocuk nefes alırken, iki göğsüne iki ok saplanır olmuş, bir çare!»

Köyün bilirkişileri son çare olarak:

«Halil efendi, sen al artık bunu eve götür, tabanları şişmeğe başladı...» dediler.

İndirdik kasabaya. Evin önünde, otomobilden yatağına kadar ben taşıdım Ferit'i sırtımda. Yirmisindeki genç artık bir çocuk kadar ufalmış, yeğinlemişti.

Analığım, verem bulaşmasın diye, ertesi gün kendi çocuklarını alıp İzmir'e gitti. Biz (babam, Eminecik) bulaşmadan da korkmadan biriktik hastamızın başucuna. Artık sırayla beklemeğe, sırayla ağlamağa başladık.

Babam da bütün gece vereme Kuran okuyor, kâh basillerine habire üfürük çekiyordu. Neylesin, bu Kuran'ın içinde ne varsa vardı, ama hiçbir satırında Kalsiyum, hiçbir duasında vitamin olmadığını kendisi de biliyordu. Ne var ki, gidici hastanın başucunda dua okumak gelenekti. Böylesi, sebep olanın soyuna sopuna sövüp saymaktan yararlıydı.. Hele aşırı çırpınma, dövünme günahtı. Zira «Allah daha çok sevdiğini aramızdan tez alırdı!»

Ferit'i de tez aldı. Yaprak dökümünü bile beklemedi. Ağabeyim daha Temmuzun on dördünde, ortalık ağarırken analığımla babamı da kat, hiç kimseden; tütünü de kat, hiçbir şeyden yakınmadan ölüverdi, uçup gitti.

Babam dolaptan bir bohça çıkardı. İçinden de bir kefenlik.

«Ben bunu kendime hazırlamıştım ama, ölümde sıra yok...» dedi.

Sustu. Gözyaşlarını saklamak, Emine'ye, bana dayanıklılık örneği vermek istiyordu. Verdi de. Ocağı kendisi yaktı. Su kazanını kendisi vurdu. Gün doğduktan sonra da beni öğütlemeğe başladı:

«Haydi şimdi git oğlum, bir tanem, önce Murat hocayı gör. Gelip ağabeyini o yıkasın. Sonra çarşıya koş Tellâl İsmail'i bul. Ağabeyinin öldüğünü duyuruversin. Sonra da Foto Bayram'a git. Selâm söyle benden. Hemen makinesini kapıp gelsin...»

Murat hocaya haberi verince, bir dua mırıldandı, şaşı gözü biraz daha çarpıldı. Tellâl İsmail'le konuştuktan sonra, on adım gerisinden ben de gezdim. Önce Arasta camisinin önünde bağırdı:

«Abdesti olan salââ!...»*

Tezgâhlarda tıkırtı kesiliverdi. Yürüyenler durdu. Kim ölmüş diye herkes kulak kesildi. Tellâl bunu da duyurdu:

«Halil hocanın oğlu Ferit efendiiii!..»

Baktım, ilk önce eskici İsmail fırladı barakasından. Ben ordan Foto Bayram'a koştum. Çarpılmışa döndü. İlkin gelmek istemedi. Üsteledim.

Eve döndüğümüz zaman, babamı kapı önünde bulduk. Murat hoca ile çekişiyorlardı. Daha doğrusu pazarlıktı bu. Murat hoca:

«Başka hastalık olsa neyse, lâkin veremliyi yirmi beş liradan aşağı yıkayamam!» diyordu.

«Verememe hoca» dedi babam, «bu para benim yarı aylığımdan çok. Sonra bir ölünün masrafı yalnız yıkaması değil. Zaten battım aylardır. Etme. İşte sana bir onluk. Son param...»

«Bir kuruş aşağı olmaz!»

İçerden başıkabak fırlayan saatçi Ali efendi çekti aldı babamı:

«Üsteleme, kendimiz yıkarız!» dedi.

Murat hoca sağlam gözünü de çarpıtarak dürüldü gitti. Avluya girdik. Kadın-erkek kalabalık. Komşular, Ferit'in arkadaşları, eski öğretmenleri... Camiden tabutla teneşiri getirmişler bile. Burnuma günlük* kokusu geldi, kulağıma bir

* Cenaze namazına çağırış.

Kuran sesi, birçok da hıçkırık. Eskici İsmail, sundurmada, Ferit'in ustası olan terzi Abbas'la beraber kefenliği biçiyordu. Bayram, içerde anacığımın gelinlik yorganı altında yatan ağabeyimin üstüne makineyi doğrulttu. Sonra dayanamadı. «Şu kopçaya sen bas!» deyip çıktı. Bastım. Ölüye şeytan ilişmesin diye göğsüne, yorganın üzerine konulan ekmek bıçağımız bile resme çıktı!

Köşede tanıyamadığım bir kadın, Zahide teyzenin kulağına fısıldıyordu:

«Gâvur hoca! Oğlanı da verem etti, şimdi de resmini çektiriyor...»

Babam bunları duymamış olsa da, sezmiş gibi bağırıyordu:

«Gazi'ye yollayacağım bu resmi, Gazi'ye!..»

Evde acının, telâşın bu en koyu kertesinde, komşulardan yemek geldi. Gelenekti bu. Amma «gâvur hoca» bunu da çiğnedi. Sofrayı getirenlerin elinden kaptığı gibi vurdu yere.

«Yeter yahu!» diye gürleyiverdi. «Bugün bari bir çam kozalağı tıkayın şu boğazımıza! Allah için bugünlük susturun şu insan midesini. Susturun da rahat ağlıyalım!..»

Ferit'i öğleden sonra omuzlarımızda götürüp, Kulaksız Mustafa'ya emanet ettik. Okul şapkasını tabutunun alnına takmışlardı. Mezarlıktan elimizde yalnız bu şapkayla döndük. Güneşliği parlak mikadan, eflâtun şeritli, kokartlı bir şapkaydı.

Onu daha sonra ben giydim. Ferit'in pantolonunu da babam eskitti.

* Tütsü için kullanılan bir çeşit ağaç sakızı.

ON İKİ

İki gün sonra erkenden kapımız çalındı. Koşup açtım.

Tanımadığım iki adam. Biri çantalı. Öteki beyaz önlüklü. «Buban evde mi?» dediler. «Evde...» dedim.

«Çağır bakalım,» dediler.

«Kuran okuyor ya, siz gene buyurun,» dedim.

Girdiler. Onlarla beraber bir de ilâç kokusu esti içeri.

Avluda ikisine de iskemle verdim. Sonra oda kapısını aralayıp, gözlerimle babamın gözlerini aradım. O yakınma bıdırtılı, o yalvarışlı okumasını kesmeden, gözlüklerinin üstünden şöyle bir baktı. Bir el etti. Anladım. Avluya, adamların yanına döndüm.

«Bi dakka,» dedim, «âmine gelmemiş daha.»

Ak önlüklüsü bıyık altından gülerek ötekini dürttü.

«Eğer besmeleyi yeni çektiyse, bu işin âmini uzar...»

«İlişme, okusun.»

«Ölünün arkasından hatim indirmek eyidir amma, acık soluk alsa da biz de işimizi bitirsek...»

«Sen bi ateş versene, oğlum.»

Mutfaktan kibriti alıp getirdim. Bu sefer de öteki su istedi. Ateş de su da beni savmak içindi başlarından. Ama ben yanlarından uzaklaştımsa da, bir kulağım yine onlardaydı.

«Kaç eve uğrayacağız böğün?»

«Beş ev var daha. Biri macır mahallesinde... Ordan da veremli çıkmış.»

«O kuşpalazı çıkan nerde?»

«İstasyon arkasında.»

«Vay anam vay, akşamı buluruz böğün!»

«Sorması ayıp, sizin ayakyolu nerde oğlum?»

Avlunun köşesini gösterdim. Gitti. Öteki bir gerindi.Sonra kalkıp ayak uçlarına yükselerek asmaya uzandı.

Ermişlerinden iki üç üzüm tanesi attı ağzına. Yine oturdu. Arkadaşı önünü ilikliyerek dönerken:

«Böğün güneş tutulacak, biliyon mu?» dedi.

«Biliyom,» dedi öteki. (Yelek cebinden çıkarmasıyle beraber kapağı çin diye açılan saatine baktı.) «Yirmi dakka var daha.»

«Akıllara zarar yahu! Nerden bilir, nasıl hesap ederler? Şu gün şu saat güneş tutulacak derler. Bakarsın, tıpatıp çıkar.»

«Eh, firenklerdeki akıl, bizdeki de tahıl olduktan kelli, daha çoook nal toplarız biz geriden!»

«Toplarız ya. (Söyle şu babana oğlum, uzatmasın gayrı okumayı!) Bizim millete daha bi mikrobu arılatamazsın. Geçen gün, sen yoktun, bi eve gittik. Çocukları ölmüş kızıldan. Evlerden ırak. Neyse. Söktük kapıdan karantinayı. Sonra açın bakalım dedik. Anası dikildi karşımıza: Siz kim oluyorsunuz? Başınız sağolsun dedik. Anlattık. Sağlıkçı olduğumuzu söyledik. (Madem sağlıkçısınız, çocuk ölmeden gelip de neye sağaltmadınız?) Hoppala! Kadın bacım, biz öyle sağlıkçı değiliz. Biz ölü çıkmış evlere gider, dezenfekte ederiz. (Benimki benden gittikten sonra, siz bana bi şey edemezsiniz!) Başladı ağlamaya. Var anlat. Kadın bacım, etme. (Yok, ettirmem!) Canım, bunda bi kötülük yok. Dezenfekte dediğim bi ilâç... (İlâçlık işimiz kalmadı gayrı bizim!) Öyle deme, bu ilâç mikrop öldürür. (Mikrop da neymiş?) Kadın bacım, mikrop dediğim ufah ufah sineklerdir, hastanın geydiğine değdiğine konar, aksırdığı tıksırdığı yere yapışır ve de soluduğu havaya

bile... (Kim görmüş yapıştığını?) Yarabbi sen sabır ver! Kadın bacım, cahallık etme, mikrop dediğin şeytan, gözle görülmez. Onu tutarlar, bi aynalı dürbünün altına koyup bakarlar. (E tutup da bakacağınıza, öldürseniz de, cenaze çıkmış evde âlemin acısını deşmeseniz olmaz mı?), Kadın bacım...»

Babamı görünce ikisi birden kalkıverdiler. İrileşen gözlerinde bir tanıyamamışlık boşluğu vardı. Tanınacak gibi de değildi babam. Sanki odadan değil, bir başka yerden, bir bilinmezlikten, bir karanlıktan ayak sürüyerek gelmiş, geceliği ve takkesiyle öylece dikiliverniişti karşılarına. Alt dudağı sarkmış, kolları dizlerine varırcasına uzamıştı. Uykuda gezer gibiydi.

«Başın sağ olsun Halloca.» dediler.

Babam bir şey diyemeden elini göğsüne götürdü.

«Demek Ferit efendiyi yolladınız?»

«Yolladık...»

«Nur içinde yatsın. Allah geride kalanlara ömür versin.»

«Âmin.»

Alışılmış sözler burada bitti. Babam başını eğdi. Beyaz önlüklü ile çantalı şöyle bir bakıştılar. Hangisi nasıl söylesin önce? Yine alargadan dolaştılar:

«Acar delikanlıydı...»

«Kasabada eşi yoktu.»

«Sarrafın oğlu gibi onu da bi İsviçre'ye yollayan olsaydı...»

«Hiç olmazsa İstambolun sanatoryomunda bi yatak bulunsaydı...»

Babam:

«Bulunmadı işte!» diye bağlayıverdi sözü. «Yeri Kulaksız Mustafa'nın sanatoryomundaymış. Neylersin... Şimdi gelelim sizin derdinize.»

Sağlıkçılar da bunu bekliyorlardı.

«Hocam» dediler, «sen şimdi, ne kadar zahmetse, bize yattığı odayı göster. Yatağını, pılı pırtısını, yediği içtiği kabı kacağı da şuraya çıkarıver...»

Babam o «kadın bacı» gibi eziyet etmedi. Sağlıkçıların her dediğini yaptık. Üstelik, babam çamaşır leğenini, konserve tenekesini de ortaya getirdi.

«Biraz şunlara da sıkın,» dedi. «Buna bir kere kan kustuydu. Buna da üç ay tükürdü!»

Sonra geceleri yaptığı gibi avluda dört dönmeğe başladı. Artık yere göğe, yaprağa dala, kapıya duvara karşı söyleniyordu:

«Var mı daha? Bu kadarı yetmez! Dezenfekte mi... üç şişe, beş kazan, on fıçı dezenfekte ilâcı... Yetmez be! Dereler, göller, denizler de ilâç olsa arıtmaz bu veremi. Havamız verem. Suyumuz, taşımız toprağımız, soframız, yatağımız, itimiz bitimiz... Sonra bu leğen..»

Leğene bir tekme vuran babam, onun tangırtısını da bastırarak bağırdı:

«Verem, hep verem! Ciğerlerimiz, etimiz, kemiğimiz, ellerimiz...»

Ve ellerini kelepçeye verir gibi uzatıverdi adamlara:

«Sıkın» dedi, «ilâcınız kaldıysa ellerimi de dezenfekte edin. İki veremli okşadı, iki veremli dövdü, iki veremli besledi, iki veremli gömdü bu eller.»

Babam çırpınıyordu. Sonunda iki elini de yumruklayıp kafasını güm güm dövmeğe başladı. O artık kendi kuru kafacığında, varamadığı, vuramadığı, derdini duyuramadığı koca kapıları yumrukluyordu.

Adamlar sarıldılar ellerine. Ben bir yandan veryansın ettim ağlamayı. Her dara gelişimde yaptığım gibi bağırmaya başladım:

«Yusuf dayı, Zahide teyze, yetiş!»

Sokakta, kapımızın önünde bir öbek insan varmış zaten. Birikmişler de güneş tutulmasını bekliyorlarmış. Sağlıkçılar apar topar kapıdan çıkarken, aralarından Yusuf dayı ile Helvacı Mehmet daldılar içeri.

«Etme hoca,» dediler. «Müslüman adamsın, bu kadar çırpınmak Allah'a isyan olur.»

Babam gözü karartmıştı artık:

«Ona da isyan ediyorum, var mı daha bir diyeceğiniz?!»

«Yapma hoca. Cenabıhak yukardan her halimizi görür...»

«Görmez. Bizi görmez. O da kör!»

Helvacı Mehmet kıpır kıpır dudaklarıyla içten bir iki tövbe çekerek bırakıp yürüdü.

«Koş müzevir!» dedi babam arkasından. «Herkese söyle. Yay mahalleye. Tellâl İsmail'e de haber sal da bütün kasabaya duyursun gâvur hocanın Allah'a kör dediğini...»

Yusuf dayı hemen eliyle ağzını tıkadı babamın. Helvacı gibi korkmadı, bırakıp gitmedi. Yatıştırıncaya kadar da kaldı. Sonra kolundan tutup kaldırdı.

«Gel hoca,» dedi, «gel bir de sen bak. Güneş tutuluyor. Millet sokakta...»

Babam direndi:

«Bırak Yusuf. Tutulan güneş sizin olsun. Benimki evvelsi gün battı. Bir daha da doğmaz.»

Arabacı düşündü kaldı. Babam gidip yine odaya kapandı. Çok geçmeden, o yakınma bıdırtılı, o yalvarışlı Kuran okuması yeniden duyuldu. Yusuf dayı omuzlarını kaldırarak bir dudak büktü:

«Baban böyledir işte. Hem rakı içer, hem namaz kılar, hem Allaha söver, hem Kuran okur,» dedi.

Sokağa beraber çıktık. Herkes güneş tutulmasını seyrediyordu. Hele Helvacı Mehmet, elinde çıra isine tutulmuş bir cam parçasıyla bakıyor, şaşıp şaşıp söyleniyordu:

«Uleeen, benim gözüm korktu. Güneşin bugün, bu saat, bu dakka tutulacağını bilen kâranacı, benim karının ne zaman oğlan doğuracağını da bilmezse tükürün suratıma!...»

Bu Mehmet, helvasından çok patavatsızlığı ile ünlüydü zaten. Bilmiyen yoktu. Eskici İsmail'den sonra çok çocuk rekoru ondaydı. Birer basamak ara ile altı kız dizmişti merdivene. Şimdi yedincisi oğlan mı gelecek diye merak içindeydi.

İsli camı gözüne tutup bakan Yusuf dayı:

«Helvacı,» dedi, «o kâranacı dediğin müneccim senin karının ne doğuracağını değil ama, kıyametin ne zaman kopacağını tıpatıp söyleyecek galiba!»

Patavatsız taşı gediğine koyuverdi:

«Söyler elbet. Bu Halil hoca gibi beş on gâvur daha türerse, tez günde Deccal da çıkar, bu dünyanın çivisi de çıkar. Unutma, yaz bu dediğimi bi sinek sıçmadık yere..»

Unutmadım işte. Yazdım.

Babam küsmüştü artık. Ama herkese, her şeye. En başta feleğe. Sonra Gazi'ye. Hani o yoluna Arap komiserleri diken Gazi'ye. Hem de o kadar küskündü ki ona, ilkin kızgın bir buluş saydığı halde, sonradan ağabeyimin ölü resmini yollamaktan bile vazgeçti. O resimde, yorganın dışında salt iskelet başı görünen Ferit'i artık iç cebine, sol memenin üstüne yerleştirdi. Cep ağzına yine çengelli iğneyi vurdu. Onu ordan ne zaman çıkardığını, ne zaman baktığını, kimlere gösterdiğini bilmem. Bize doyasıya göstermedi.

Ağustosta analığım İzmir'den döndü. O gün çocuklarla beraber köşeden ansızın göründükleri zaman ben sokaktaydım. Küçükler uça koşa üstüme geldiler, kimi boynuma sarıldı, kimi göğsüme kapandı, kimi de koluma dalıma sarıldı. Analığım da hazır ağlayıcılar gibi yaygarayı bastı: «Sarılın yavrularım, sarılın artık biricik ağabeyinize... Ah, ben bu Ferit'siz evlere nasıl girerim şimdiii?!..»

Bayağı girdi. Şöyle kapıyı açtı ve ayaklarıyla tıpış tıpış girdi. Girer girmez de taşlıkta şırakkadak düşüp bayıldı.

Babam pek de umursamadan:

«Biraz su serpin şunun suratına!» dedi.

Serptik. Emine yine soğanı yetiştirdi. Koklattık. Ayılttık. Koltuklayıp odaya götürdük. Babam, bu arada, en küçüğü, artık horozunu çoktan yediği şekerin çubuğunu emip duran kardeşimi kucakladı. Hemen çeneciğinin altına yumularak gıdısını kokladı. Öylece de kaldı.

Analığım içerden veriştiriyordu:

«Geliyoruz diye mektup yazdım güya. İstasyona inip de bir karşılamak yok mu? Haydi köpek yerine koydun gelmedin diyelim, e burda olsun bir hoş geldin demek yok mu?»

Bu aşırmalı sözlerin adresi belliydi. Babam ağzını bile açmadı. Anlaşılan analığıma da küskündü. Ama analığım o değilden yakınıp duruyordu.

«Eşşekbaşı mı bu gelen? On yıllık ailen. Üç evlât anası... Senin üç öksüzüne de hiç mi analık etmedi. Kel olmasın kör olmasınlar diye, genç yaşta saçını süpürge mi etmedi?..»

Babam Emine'ye döndü:

«Söyle şuna da kıssın çenesini, yoksa...»

Emine bunu hemen adresine iletti. Boşuna. Analığım artık çeneyi dördüncü vitese takmıştı:

«Susmam! Yaptı yakıştırdı, dağ gibi delikanlının başını da yedi de, şimdi tafrası bana mı, acısını benden mi çıkarıyor?»

Babam bu sefer bana doğru bağırıverdi:

«Eğer bu lâfı bir daha söylersen, hem çeneni dağıtırım, hem de şimdi geldiğin yere yollarım seni!»

Ben de bu gözdağını hiç üzerime almadan, o dakka adresine aktardım.

«Yollasın. Ben değil, o sürünür!»

«Anam yollasın diyor, baba. O sürünür diyor.»

«Merak etmesin. Elimi sallasam ellisi, başımı sallasam sıra tellisi!»

«Babam merak etmesin, diyor. Elimi sallasam sırma tellisi, ellisi birden... tövbe, ters söyledim, şey diyor, başımı sallasam...»

«Benim başımı yaktıktan sonra, eteğime üç çocuk doladıktan sonra ha? Yazıklar olsun! Ben çocuklarımı bırakır mıyım ona...»

«Baba, anam çocukları bırakmam diyor.»

«Bir tanesini bile vermem!»

«Bir tanesini bile vermezmiş.»

«Onları da birer birer öldürmek için mi?»

«Onları da birer birer öldürmek için mi diyor, baba.»

«Ben bu karıyı öldürürüm!»

«Duydun mu ana?»

«Cart kaba kâat!»

«Valla öldürürüm. Öldürürüm de, mezarına bir de kazık çakarım. Sonra başucuna da edeceğimi ederim.»

«Tuh, terbiyesine turp sıkayım ben onun!»

«Turp sıkıyor baba!»

«Alsın bohçasını defolsun!»

«Bohçan nerde, ana?»

«Yağma yok. Ben onun öldüğünü görmeden hiçbir yere gidici değilim.»

«Senin ölmeni bekleyecekmiş, baba.»

«Ben ölmüşüm zaten. Ölmüş eşek kurttan korkmaz.»

Ben ölmüş eşeğin kurttan korkmadığını söylemeğe gittiğim zaman, analığım artık yeniden bayılmıştı.

İşte yıllar yılı sürecek olan bir karı-koca küsü ve bizim ağızdan postacılık böyle başladı. Daha önce, onların kavga kızgınlığına çokluk geceler su serper, bir yastıktaki uykuya dargın varılsa bile barışık uyanılırdı. Ama bu sefer öyle olmadı. Namaz seccadelerini daha o gün ayırdılar. Ertesi sabah kahvaltıya beraber oturmadılar. Çok geçmeden babam Emine'ye son emri verdi.

«Söyle ona, bu akşam ayrı sersin benim yatağımı. Kilere!»

O günlerde Emine'cik çocukluğunun ilk sevincini tat-

tı. İzmir Kız Öğretmen Okuluna giriş sınavını kazanmıştı. Sonucu bildiren mektubu okur okumaz, o mektupla kanatlanarak babamın yanına uçtu. İki haftada artık hepten tanınmıyacak kadar çöken adamın yüzünden bir gülümseme esintisi geçti. Daha önce ağabeyime ve bana yaptığı gibi ayak diremedi.

«İyi ki kazandın kızım,» dedi, «git, sen de git. Durulmaz bu evde artık. Hemen hazırlan. Zaten ben de...»

Üçümüz de hazırlandık. Eylül başında Emine İzmir'e, ben Balıkesir'e, babam da köye...

İstasyonda beni uğurlarken, ona biraz yarın umudu verebilmek için dedim ki:

«El ol da baş yar. Benden bir şey bekleme yalnız. Benim de kimseden bir hayır umduğum yok. Anla. Benim direğim göçtükten sonra senin gibi çarpık payandayı nereme vurayım?»

Babam bana da küskündü. Ben bunun nedenini düşününceye kadar o sabrını yitirdi: Trenin gelmesini de beklemeden bırakıp gitti.

Çok geçmeden vagon penceresinden el sallıyordum. Kime? Kasabama. Daha soğumamış bir ölüye.

ON ÜÇ

Okula varır varmaz bir soru yağmuruna tutuldum. Çoğu diplomalarını almış ve yurdun dört yanına dağılmış olsa da, uzak yakın öteki arkadaşları ağabeyimin sağlık durumu ile ilgilendiler. En önce bavulumu elimden alan Kapıcı Salih Ağa sordu:

«Nasıl oldu Ferit?»

Dudağım burulu buruluverdi. Bir futbol topu kadar yusyuvarlak olan Salih Ağa, yüreğine çivi batmış gibi bir soluk boşaltarak pörsüdü. Hemen «Sandoz» kutusu tabakasına el atıp bir sigara yakacak oldu. Oysa dudağında yapışık olan sigara daha yarımdı. Hangisini söndürüp hangisini yakacağını şaşırdı. Sonra tükürüklü bir tüh çekti. Artık bu başı bitli dünyayı da, Bakanlığı da, Sanatoryumu, okulu, Direktörü ve Ambar Memurunu da sıradan kalayladı. Arkasından yana yakıla anlatmağa başladı:

«Çalıyor bu namussuz. Ambar Memuru değil, ambar faresi. Eksiltmelerde fırıncısı, kasabı, bakkalı çakkalı ile uyuştuktan başka, burda kantarda kazanda da yapacağını yapıyor. Yeniri kemiriyor, şekeri tırtıklıyor, yağı parmaklıyor, sabunu ıslatıyor... On beş yıldır burdayım, bu ambar faresini yutacak bir kedi çıkmadı, vesselâm! Müdürün biri takışacak oldu bununla, sonunda kendisi bastı karpuz kabuğuna zavallı. Bir kaydı ki ayağı, ta Diyarbakır'da aldı soluğu. Sonra bir öğretmen takıştı. Ambarcı onun da alnını karışladı. Ankara'dan soruşturmaya gelenler öğretmeni haksız çıkardılar. Üstelik Ambarcıya kara

sürmüş diye bir de dava açtılar... Böyle böyle Ambarcı konakları ikiledi, değirmeni üçledi, ağa oldu çıktı. Ama bu kapıdan da her yıl dört beş veremli çıktı. Kaç kere söyledim ağabeyin gibi aklı eren efendilerin* kulağına: Sabah kahvaltısında tartacaksınız peyniri. Kırk dokuz buçuk gram da gelse, kazan kaldıracaksınız, hani bunun yarım gramı diyeceksiniz. Şaka değil. Beş yüz efendiden yarımşar gram, etti 250 gram. Günde bu kadar peynir. Ya yılda? O kadar da yağ, et, şeker, sabun, pirinç... Ah dinine yandığım, İzzettin Bey** gibi hesap olmalı ki bende... *O* sade sıfır verip efendileri sınıfta bırakmayı bilir. Asıl bu Ambarcıya sıfırı basmalı. Onu da bir imtihana çekip, uçkur dikişine kadar terletmeli. Tükürmeli kalemin ucuna, ulen namussuz demeli, günde kaç kalori lâzım burada okuyan bir efendiye? Şu kadar bin. Peki. Darbet*** bakalım 500 efendi ile. Ne etti? Hepsine günde şu kadar bin kalori... Şimdi gelelim senin ambardan verdiğin erzaka. Ne kadar peynir çıkardın? Yoo, el terazi göz kantar demek yok. Tartacağız. Kimyacı Abdi Beye de sorup, bu zıkkımın bir gramında kaç kalori olduğunu öğreneceğiz. Yağı da böyle yapacağız, eti de, şekeri de. Eğer hesap sonunda, bu kâranacının verdiği erzakta on yüz bin kalori eksik çıkmazsa, ben de şu bıyıkları yolarım, yolarım da avrat diye gezerim...»

Ben bir an önce yatakhaneye gidip bavulumu bırakmak, tren penceresinden bakarken gözlerime sıvanan duman sürmesini yıkamak, arkadaşlarımı görmek istiyordum. İstiyordum ama, bırakmıyordu ki Salih Ağa. Coşmuştu.

«Çok değil. Bak... (Kel beneklerini örtmek için ensesine yığdığı kasketini bir çıkarıp attı tavana doğru). İşte bu kadarcık, şu kasket böyle elime düşünceye kadarcık müdürlük verseler bana. Seyret sen o zaman gümbürtüyü. İlkin bu domuz ambarcıyı kovarım burdan. Ulen, hasta efendiyi hava de-

* Öğrenci yerine «efendi» diyor.
** Matematik öğretmenimiz.
*** Çoğalt. (Çarp)

ğişimine yollamak ne gerek? Sanatoryom da istemez. Yalnız bu Ambarcıyı mapusaneye yollamak yeter. Rezalet canım! Doktora çıkar veremli efendi. Mehmet Ali Bey, sağ olsun, kan tükürene de aspirin-kodein yazar. Ulen yahu doktor bey kardaşım, kahvaltının yanına iki de yumurta yaz şu Ferit efendiye. Yok. Ambarcı vermez. Yahu şimdi bu efendilerin ateşleri başlarına vurmuştur. Hepsi de tuğyan delikanlı. Hepimiz delikanlıydık. Biliriz. Delikanlı kısmı bu sıra uma uma döner muma. Budak deliği bile görse, aklından olmıyacak şeyler geçer... Öyle değil mi, sen söyle.»

Bana soruyordu Salih Ağa. Utandım. Kulağımın memesine kadar kızardım.

«Utanma o kadar,» dedi, «Ambarcı utansın, doktor ve de müdür utansın. Bana inanmazlarsa, bir zahmet edip alt kata çamaşırhaneye insinler de Dudu Kadına sorsunlar. Beş yüz efendinin çarşafları nasıl yelken bezine kesiyor, onu görsünler. Kodein değil, tereyağı yazmalı efendilere doktor. Bu koca Osmanlı tarihi armut kakı hoşafıyla ezberlenmez. Bal yazsın biraz da, Edirne peyniri, reçel, yığmaca pilâv, baklava, börek yazsın, arada bir 'kadıngöbeği' de yazsın. Amma ilkin şu Ambarcıya ham bezle çiğ toprak yazsın. Yazsın da Ferit gibi efendiler öleceğine, Ambarcı gibi domuzlar gebersin. Gebersin de, şu Kapıcı Salih Ağa gibi garibin de azıcık yüzü gülsün. Yoksa bu yaştan sonra kız kaçırmak düşecek bize, mapuslarda sürünmek düşecek... Biliyor musun ne cevap verdi kâranacı?»

Ben şaşkın şaşkın bakakaldım. Kim ne cevap vermiş, benden ne cevap istiyordu Salih Ağa, ne bileyim.

«Bak, bütün efendiler biliyor ya, sana da anlatayım da, âlemden değil, benden öğren işin aslını. Bu Ambarcı domuzun melek gibi bir kızı var. Yalnız bir gözü şöyle azıcık yan bakar yaradana. Eh, baksın dedik. Yaradan da fukaraya böyle bakar. Bu kadarcık kusur Kadı kızında da bulunur. Kusursuz insan mı olur? Aha benim de saçımda biraz dökuntü var. Küçükken pişik sivilceleri çıkmış kafamda. Uyuz dediler. Anam rahmetli fışkı sürdü, fayda etmedi. Sonra katran yakısı sıvadı. Yangısına

dayanamadım, acısından altıma da işedim ama, sıktım dişimi. Geçti. Şu üç dört benekten başka izi kalmadı çok şükür. Kalmadı ama, adımız Kel Salih kaldı. Saçım dökülmeseydi bunlar da örtülür, belli olmazdı ya, el kapısında on beş yıl uşaklık kolay değil. Neler gördü bu kel kafa neler! Bereket versin, sonradan ağa kapısından bu devlet kapısına geçtik, biz de memur sınıfına karıştık. Lâkin gel de bunu anlat o domuza. Çamaşırcı Dudu ile haber yolladıydım. Kadıncağız Allahın emri, Peygamberin kavli ile başlayıp, senin kızı bizim Kapıcı Salih efendiye falan feşmekân demiş. Der demez dediğine de pişman olmuş. İtin kuyruğuna sokup çıkarmış Dudu'yu. Vay efendim, koskoca Ambarcının daha yirmisine yeni girmiş kızı, bu kırk beşlik kel kapıcıya verilir miymiş? Domuza hak sen! Ulen otuz dokuzunu bitiren turşuluk kız kırkına değil de yirmisine mi girer? Salih Ağa o kadar enayi dümbeleği değil. Nüfus kâtibinin eline yarım lira sıkıştırıp baktırmışım ben kütüğe. Kızla yaşımız da denk, başımız da, gözümüz de. Amma Ambarcının hesabı başka. Yarın carppadak geberir de, konaklarla değirmenler bana da kalır diye korkuyor. Ulen a namussuz desen ona, Ambarcı değil de Karun olsan, üç arşın ham bezden başka ne götürebilirsin mezarına? Kız dediğin el kiri, yıka arınsın. Veriver de, şu Salih de dünya evine girsin. Hayır. Niyeti bizim müdüre satmak kızını. Müdür de benim gibi tohuma kaçmış bekâr ya, ona yamayacak şaşı kızı. Ulen, ikinci kolordudaki tekmil yüzbaşıların eskittiği kızı neylesin bizim müdür? Almaz. İşte, evine çağırıp rakı içirdin, almadı. Büyü yaptırdın, almadı. Kızın ut çalıverdi, 'Adalar sahilinde ekispereslen bekliyorum seni yavrum!' diye türkü çağırıverdi, yine almadı. Alır mı? Valla almaz. Ben olsam ben de almam. Kız kız değil ki. Şimdi burda olsa da şuraya otursa söz temsili, bana mı bakıyor, kapıya mı bakıyor, valla anlıyamazsın. Oysa kız dediğin, adamın gözünün bebeğine bakacak. Bakacak ki, adamın aklı başından gitsin. Gitsin de güpegündüz yatağa girsin... Ah, ah, ben olmalıydım ki müdür. Çok değil, şu kasket şöyle havadan elime düşünceye kadar...»

Salih Ağa kasketini yine tutuncaya kadar, ben kalktım. Gözüm pencereden avluya kaydı.

«Direktör geliyor!» dedim. «Ambarcı da yanında.»

Kapıcı hemen ceketini ilikleyip benden önce dışarı fırladı. Ben de elimde bavulla arkasından. Yaklaşmalarını bekledik. Direktör yere, Ambarcı taze süde baksa anide yoğurda kestirecek kadar ekşi suratlıydı. Salih Ağa göbeğinin izin verdiği kadar eğilip ikisini de selâmladı. Ben de şapkamı çıkardım.

Ağa:

«Küçük Ferit geldi, efendim,» dedi.

Direktör:

«Hoş geldin oğlum,» dedi, «nasıl oldu ağabeyin?»

Ağa benden önce davrandı:

«Davas'a yollamışlar efendim... Sayenizde.»

Ben artık yürüyüverdim içeri. Doğruca yatakhaneye çıktım.

Kara haber çeyrek saat içinde okulu dolaşıvermiş. Her gören başsağlığı diliyordu. Ben bu alışılmış sözlere ne karşılık vereceğimi bile bilmiyordum o zaman. Acımaklı bakışlar altında gülümsediğim de oluyordu. Yanımı yönümü sarıveren arkadaşlarım yüzüme bakıp bakıp dalıyorlardı. Oysa ilk yıl bana takılmadan bir dakka rahat edemezlerdi. Bücür derlerdi. Tenekeci derlerdi. Salih Ağanın serçe parmağıyla açtığı demir kapıyı omuzumla da açamayışıma gülerlerdi. İlk ay içinde karyoladan her gece kaç kere düştüğümü sayıp dökerlerdi. Yemek yerken ağzımı şapırdattığımı söyleyerek eğlenirlerdi... Bunların hepsi unutuluvermişti artık. Yaralı kuşa taş atmıyorlardı. Adımı bile unuttular da, bana hep «Küçük Ferit» demeğe başladılar. Ne de çok severlermiş ağabeyimi!

Koridorda revirin hemşiresiyle karşılaştık. Sarıldı boynuma güzelim kadın. Sarılır sarılmaz da «Sende de Ferit'in kokusu var,» diye diye gözlerini silmeğe başladı. Aşçıbaşı başka türlü hayıflandı: «Nur içinde yatsın. Kaç kere et ayırdım, ciğer ayırdım ona. El ayak çekildikten sonra geliver de cızbız yapayım sana Ferit, dedim. Bir kere bile gelmedi...» Çamaşırcı Dudu kadın, Ferit'in unuttuğu bir gömleği getirdi bana.

«Burda ondan temiz efendi yoktu,» diye övdü. Gece bekçisi Arif Dede, Ferit'in dört yıl içinde bir gece bile okuldan kaçmadığını söyledi. Öğretmenlerimizden biri «Benden hiç kırık not almadı,» dedi. Bir başkası «Öğretmen değil, milletvekili bile olurdu,» dedi. Bakaloryada edebiyattan takılıp diploma alamıyan bir arkadaşı da, yerli gazetede «Bir ışık daha söndü,» diye bir ağıt yayınladı...

İşte hepsi bu kadar. Hayır, bir ölünün arkasından söylenenlerin hepsi bu kadar değil. Bir de Kantinci Recep başsağlığı diledi. Sonra da kulağıma eğildi. «Ağabeyinin üç paket sigara borcu var. Giderken unuttu. Sen unutma,» dedi. Ferit'i borçlu yatırmak olmazdı. Hemen ödedim.

Yine de bunların hepsinden çok Kasım avuttu beni. Kasım dediğim, sınıf arkadaşım. Boydaşım. Yetimler okulundan yetişip gelen yetim Kasım. Kürt Kasım.

«Üzülme,» dedi, «işte benim babamı Kürdistan'da Jandarmalar vurmuş. Anam beni dünyaya getirince kendi dünyasını yitirmiş. Kimsem yok, senin anlıyacağın. Âdem ile Havva masalı bir yana, ağaç kovuğundan çıkmışım diye yemin etsem başım ağrımaz. Çoban da oldum, çıraklık da etmişliğim var. Neler çektim, bilemezsin. Çöp tenekeleri mi mıncıklamadım, yük trenlerinde kaçak yakalanıp da gece yarıları yollarda mı kalmadım Ama yayan yapıldak Konya'dan ta İstanbul'a vardım. Yetim okuluna da girdim. İşte buraya kadar da geldim. Demem o ki, aldırma, yetimin en iyi arkadaşı öksüz olurmuş. Ver elini. Hem bu yıl aynı sıraya oturalım.»

«Oturalım Kasım,» dedim.

«Öyleyse gel önce bir boy ölçüşelim.»

Göğüs göğüse, sonra omuz omuza verip ölçüştük. Kasım üç parmak kısa geldi.

«Ulan Bücür,» dedi, «biz geçen yıl beraber değil miydik?»

Doğruydu. Beraberdik ama, Kasımcık büyümüyordu. O benden de yanık, benden de kavruktu.

ON DÖRT

İkinci öğrenim yılı böylece başlar başlamaz, bir yabancı duygu da gelip yerleşiverdi içime. Nasıl geldi, kafama nasıl girdi, yüreğime nasıl yerleşti, iliklerime kadar nasıl sindi, anlıyamadım. Hem pek o kadar da yabancı değildi. Öyle bir duygu ki, bana ne zaman ne duyurduğunu, ne düşündürdüğünü, ne yaptırdığını biliyorum. Şuracığımda durup durur. Şöyle soluğumu keserek bir kuş yuvasına yaklaşır gibi usullacık elimi uzatsam, avucumda. Yakalandım diye çırpınıyor o zaman. Yürek gibi küt küt vuruyor. Açıveriyorum avucumu, özgürsün diyorum, yine gidip içimde yuvalanıyor. Gün oluyor, gönlümce kanat çırpıyor. Gün oluyor, enimce genişliyor, boyumca büyüyor. Ölç, tam bir buçuk metre. Gün oluyor, etim kemiğimce ağır basıyor. Tart, tam kırk kilo. Artık şapkamla ayakkabılarımın arasını salt o dolduruyor. Yutuyor mu, kaplıyor mu beni bilmem ama, sanki ceketimi o giyiyor. Yediğim içtiğim onun boğazından geçiyor. Başımı kaldırdığım yastıkta kalan çukur bu duygu ile dolu. Yastıktaki ıslaklık da onun gözyaşı...

Onu duymak, yakalamak, tanımak kolay. İlle adını koymak zor. Ben çok denedim. Körpelik yıllarımda bu duygu öksüzlüğümle yaşıttır. Sırtımda kardeşim, elimde bir dilim ekmekle bizim sokakta dolaşırken, komşunun biri cık cık çekip de vah vah demeğe başladı mı, benim de içim cızz derdi hemen. İşte o duygunun cızlamasıydı bu. Ama çabucak üstesinden gelir-

dim. Gözümdeki sinekleri kovar, yüzümden yüksünmeden daha canlı yürür giderdim.

İlkokuldayken, öğretmenimiz bir gün beni bütün arkadaşlarımın önüne çıkarmıştı. Demişti ki:

«İşte size örnek bir öğrenci! (Ben hemen Zehra'ya baktım.) Saçı makasla kırkılmışsa da zararı yok. Bitsiz.Kulağının kovuğunda bile kir yok. Gözü çapaksız, burnu sarkmıyor. Dizleri yamalı (arkası da yaralıydı) ama, yırtık değil. Çoraplarında lâstik var, sicimle bağlamamış. Potinleri azıcık büyükçeyse de...»

Terledim. Potinler ağabeyimden artıktı. Ona da babamdan. Yine bir cızz dedi içim. İşte o duygunun cızlamasıydı bu.

Analığımdan, ya da babamdan dayak yedim mi, artık akşamleyin ağabeyim dükkândan gelinceye kadar, içimden yine o cızlamanın çalar saati zırlar dururdu.

Sonra hele tütün kırmaktan döndüğümüz sabahlar. O yorgunluk cellât kesilir, o uykusuzluk ilmek olur, seni bir güzel asarlar. Ama sen yine eşeğin arkasından yürürsün. Dizlerinde bir testere işleyip dursa da, ayaklarını sürürsün. Gözkapaklarına birer gülle otursa, kapanı kapanıverse de, sağdan soldan sana acıyarak bakanları yine görürsün. Cızz der için. Desin varsın. Sen artık tütün zifiriyle kayışlaşmış rubanın içinde daha bir dirilerek yürürsün. Sırtında bayramlık ruba varmış gibi, resim çektirmeğe giden yeni bir onbaşı gibi yürürsün. Zehirden ekmek çıkardığını, askılı pantolon parası kazandığını, babanın ev alacağını düşünürsün. Böyle yürümedin mi, böyle düşünmedin mi, o duygunun cızlamasını susturamazsın.

Ben tenekeciyken de böyle sustururdum onu. Elimin karasını bile bile yüzüme sürerdim. Çok çalışmış desinler diye. Biraz da yüzümdeki utanç kızartısını örtmek için. Utanç da neden? Bunu bana değil, o duyguya sormak gerek. Söz gelişi, bir okul arkadaşım uğradı dükkâna. O zaman içimdeki cızla-

maya kulak vermekten, arkadaşımın ne dediğini anlıyamazdım. Gün olur, Zehra geçiverirdi ordan. Artık ben ufalır da fındık kabuğuna girerdim. Bir keresinde Zehra içeri bile geldi. İlistir alımağa yollamış babası. Eridim. Var da diyemedim, yok da. İçimdeki duygu ağustosböceği gibi çırlayıp dururken dilim ne söyliyebilirdi?

Sonra sünnetim... Belediye Başkanının şımarık oğlu. Boydaşımız olduğu halde, minare tepesi kadar yukardan bakışı. Ona sünnet armağanı altın kol saati. Cır cır ikide bir kurar. Sormıyana da saati söyler. Benim içimde de o duygunun ağustosböceği cır cır öter.

Artık onun cızlaması, sızlaması, kesik acısını bile unutturur.

Sonra kasabamıza Gazi gelir. Babam yanına gidecek olur. Yolumuza Arap Komiser dikilir. Babamı göğsünden iter. Benim içim yine cızz eder. İşte o duygunun cızlamasıdır bu. Evimizi yıkarlar, cızlar. Eskici İsmail'in bir sepet dolusu çocuğu barakada meleşir, cızlar. Koca Arnavut atını düşünür, cızlar. Tütüncüler piyasa bekler, cızlar. Saatçi Ali efendi fesiyle evine kapanır, cızlar. Kulaksız Mustafa'yı ölmeden mezarlığa yollarlar, cızlar. Deli Bahri'yi bacağından vururlar, cızlar. Moiz'i döverler, cızlar. Zehra polis karısı olur, cızlar. Ferit ölür, cızlar. Güneş tutulur, cızlar. Babama gâvur derler, cızlar. Artık on beş yaşıma girerim, Balıkesir'de ikinci öğrenim yılıma başlarım, içimde hep o duygu. Hayır, başta yabancı bir duygu dedim ya, yalanım değilse bile yanlışım var: Yabancı değil, tanıdık, bildik bir duygu bu. İçime yeni gelmiş değil, hiç çıkıp gitmemiş. Eski sızı. Dinmez ağrı.

Artık yatılı okulda bu duygunun adını da buldum. Bu duygu benim kasabamdır. Hem de babamdır. Hem de korkumuzdur. Hem de yalnız kalmışlığımızdır.

Değil mi ki böyle bir duygum var, artık sınıfta 42 arkadaşım da olsa yine yalnızdım. Bana ağabeyimin arkadaşlarının kanat germesi de güven vermiyordu. Kapıcı Salih Ağanın ba-

bacanlığı da beni yüreklendirmiyordu. Ne çamaşırcı Dudu ana, ne revirdeki abla, ne de aşçıbaşı... Ne bileyim, nasıl anlatayım, sıcak ilgiyi bile yadırgıyordum. Ola ki, babamın döverken sevmesine, öperken ısırmasına pek alışmıştım. Ola ki, güçlülerin ilgisi, bana bir yıl önce hasta ağabeyimin duyurabildiği kadar da güvenlik vermiyordu. Tek sözle, yalnızdım. Ha sudan çıkmış balık, ha ben. Tut ki, hayvanat bahçesinde yeni kafeslenmiş bir kurt yavrusuyum. Yırtıcılığım da ne ki? Daha dişim süt dişi, tırnağım peynir tırnağı. Yumruğum dersen, üç kere de vursam bir soğanı zor kırardım.

Korkuyordum. Herkesten: Direktörden, öğretmenlerden, Ambarcıdan... Hepsi de güçlü. Kimi kulağını çekebilir, kimi notumu kırabilir, kimi ekmeğimi azaltabilir, üstelik kimi de sulanarak yanağını sıkabilirdi. Korkuyordum. Her şeyden: Karyoladan düşmekten. Kalk zilini duymayıp, nöbetçi öğretmen gelinceye kadar uyuyakalmaktan. Karatahta başında rezil olmaktan. Sınıfta kalmaktan. Mektupsuz kalmaktan. Parasız kalmaktan. Kasım'cık gibi cüce kalmaktan...

Bunların hepsi bana o duygunun ettiğidir. Onunla çok şeyler kazandım. Dost duygudur. Var olsun. Onunla çok şeyler de kaybettim. Düşman duygudur. Yok olsun.

Artık adını da söyliyebilirim. Yanılmıyorsam, aşağılık duygusunun ta kendisiydi bu.

Üst üste iki yaz kasabama gidemedim. İlkinde Fransızca, musiki ve beden eğitimi derslerinden bütünlemeye kaldım. Babamın karşısına çıkacak yüzüm yoktu. Çaresiz, yazı da okulda geçirdim. Bir sürü Fransızca sözcük ezberledim. Kalın do'dan incesine kadar sekiz notayı bağıra bağıra koridorlarda konserler verdim. Spor salonunda «kasa» dedikleri «uzun eşek»ten atlama denemeleri yaparken kafamı da kırdım. Ama güzün kırık notlarımı da düzeltip sınıfı geçtim.

Ertesi yaz babamdan yol parası beklerken, kısacık bir mektubu geldi. «Orda rahatına bak. Bizim ev ev değil. Zaten bu

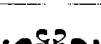
yaz ben de köyden inmiyeceğim.» diyordu. Zarfı yapıştırdıktan sonra aklına gelmiş olacak ki, arkasına eski Türkçe bir satır daha eklemişti: «Yine de yakında iki üç lira yollarım. Orda ekmek elden, su gölden. Paranı çarçur etmezsen bütün yaz yeter.»

Yetmedi. Ekmek elden, su göldendi, okulda kazan kaynıyordu ama, babamın üç lirası üç ay değil, üç hafta bile harçlık olamadı bana. Dayanmadı. Uçarılık yıllarımızdı artık. Üstümüze başımıza titiz davranıyorduk. Yakamıza çiçek takıyorduk. Akşam üstleri ana caddenin kalabalığında bir aşağı bir yukarı sürtüyorduk. Yürekte yangınımız vardı. Balıkesir'in sarı üstlüklü benli kızları içinde bizim de dengimiz vardı. Gözünün elifine baktığımız, gözümüzün elifine bakan vardı. Sinemadan çıkıp parka, parktan çıkıp kahveye, kahveden futbol maçına gidiyorduk. Ne papuç dayanıyordu, ne de para.

Yazın okulda kalanlar da birbirine beş kuruş borç verebilecek durumda değildi. Çoğu Kürt Kasım gibi kimsesiz. Kimi benim gibi yoksul. Kimi de 28 Mahmut gibi çaresiz. Bütün Bulgarya'lı akadaşlarımız gider, Mahmut kalır. Ona da Vidin'den para gönderen yok zavallı, onun bunun delik papucunu alır, Bulgarya'lı bir kunduracının dükkânında tezgâhın kenarına ilişir, diker, çiviler, onarır, pençe vurur, getirir, masrafı bu kadar der, kendi el emeği için yalnız iki paket sigara parası ister, öylelikle geçinmeye çalışır. Ne zaman da bir sigara istesen, yok demez.

Kasım'la bizim kesemiz birdi. Babamın yolladığı harçlığı tüketince, kaygıyı da bir ettik. Ne yapalım? O gitti, bir yapıda tuğla taşıdı. Ben de arastanın en sapa yerinde bir teknecinin yerine girdim. Bir hafta çalıştım, kazandığımla bir gün «bey gibi» gezdim. Sonra bir hafta daha çıraklık, bir gün daha çocuk «beyliği». Derken yeni öğrenim yılı geldi.

ON BEŞ

Okulda habire ulus pilavı yiyorduk. Bize yurt bilgisi öğreten öğretmen, bu pilavı yediğimiz kaşıkla hemen de her derste alnımıza vuruyordu. Tavında demir döver gibi, alnımızda örs, pilav kaşığı çekiç.

«Unutmayın. Millet bu pilavı dişinden tırnağından arttırıp da yediriyor size. Devletin giydirdiği bu ruba köylünün parasındandır. Yılda bir çift kundurayı azımsamayın. Buna karşı beş köylü çarıksızdır...»

«Unutmayın. Lokmadan hırkadan yoksun köylümüz ışıktandan da yoksundur. Gün ışığından, çıradan başka birşey bilmez. 'Güneş girmeyen eve hekim girer' küpe gibi atasözüdür.»

«Unutmayın. Köye, köy evine sizler gireceksiniz. Öğretmen olmak dağbaşına çivi gibi çakılmaktır. Mum olup da köyün orta yerine dikilmektir. Kendini yakıp da karanlığa azıcık ışık tutmaktır.»

«'Unutmayın halkın yüzde sekseni okuma yazma bilmez daha. Bu ayıptır bundan utanmak gerek' der Atatürk. Ona göre yeni kuşağı sizler yetiştireceksiniz. Yetiştiremezseniz ayıp. Kaytarırsanız, size de utanmak düşer. Yediğiniz millet pilavı burnunuzdan fitil fitil gelir.»

«Unutmayın. Bir tekniker bir yapı kurarsa, öğretmen insanın iç yapısını kurar. Bir doktor her hastalığa ilaç salık verebilir ama, cahillik mikrobunu öğretmeninkinden başka reçete paklayamaz. Tanrı aramıza inse, işsiz de kalsa, iki kere iki dört,

öğretmen olmak için Bakanlığa dilekçe verir. 'Öğretmenlik Tanrıya yakışır iştir' demeleri boşuna değildir.»

«Unutmayın sizler omuzlamazsanız, memleket, bu millet kalkınamaz. Öğretim-eğitim her kalkınmanın başıdır. Her kalkınma, sizin köy okulunda tahtaya yazdığınız A ile başlar...»

«Unutmayın. Bu pilav emanettir. Karnınıza ne kadar dolarsa da üç beş saatten fazla kalmaz. Önemli olan pilavın karnınızda ve beyninizde ne bıraktığıdır. Bu Tosya pirincinin her tanesi kafanızda başaklanmalı. Yoksa, pilav kaşığı ile alnınıza vurdum mu, kafanız boş teneke gibi tangırdar...»

İşte böyle pilav kaşığı ile sık sık vurup kafamızı yokladılar. Kimimizin kafası gerçekten tangırdadı. Öğütlediler. Yeni bir yoklamada yine tangırdadı. Cezaladılar. Sonra artık hangi kafada kavak yelleri dinmiyorsa, hangi kafa bir karpuz kadar da umutlu kütlemiyorsa, o kafayı gezdirenin pilavını kesiverdiler ve «temelli hava değişimi» ile yine geldiği yere yollayıverdiler.

Öğretmenlik üstüne bu «unutmayın»lı öğütleri dinlerken, benim asıl unutamadığım babamdı. Bu kadar yüce, bu kadar ak pak işi babamın neden yerdiğini, neden kara gördüğünü tam anlıyamıyordum. Mektup yazdım. Sordum ona. «Neden kara görüyorsun baba?» dedim. Karşılığı gecikmedi. «Senin yaşındayken ben de pembe görüyordum,» diyordu. «Sen daha yurdu tanımazsın. Köyü bilmezsin. Korkarım, size Yurt bilgisi okutan öğretmen de bu yurdu tanımaz. Hele bir sor kendisine...»

Sordum. Öğretmenimiz doğma büyüme Balıkesirli. Daha bu ilin bir tek köyüne gitmemiş. İstanbul'da yüksek okul bitirmiş. Orda Erenköyüne yerleşmiş. Yıllarca avukatlık etmiş. Avucunun içi gibi biliyor İstanbul'u. Bir de Ankara'yı, çünkü bir süre milletvekili de olmuş. Milleti ordan biliyormuş. İri konuşmağa, demeç vermeğe de orda alışmış.

Babama bunları da yazdım. Bu kere verdiği karşılık şöyleydi: «Bir de coğrafya öğretmenine sor. Sana köyü kenti ile yurdu ve milleti bir de o anlatsın.»

Sordum. Öğretmenlerimizle ders dışı konuşmalarımız oluyordu. En çok da coğrafya öğretmenimiz yaklaşırdı bize. Anlatmayı sever, dinlemeğe değer bir adamdı. Dünyada bir kuru kafacığı var. Daha gençken yüklü bir mirasla dolmuş, sonra dünyayı gezip boşalmış. Okulda yatıp kalkar. Bizimle beraber millet pilâvı yer. Aylıklarını hep biriktirir. İki üç yılda biriktirdiği ile yaz aylarında henüz görmediği bir ülkeyi daha gezer. Odasında kitaplığı türlü gezi kılavuzları ve albümlerle dolu.

Panayırlarda gezgin «sinemacılar» vardır hani. Ayaklı fotoğraf makinesine benzer aygıtını meydana kurar. Çeyreği ödersin, kara bezi başına örtersin ve makinenin büyüteçli gözlüğünden bakarsın. Sinemacı da kolu çevirir. İçerde kartpostalların geçiti başlar. Adamcağız bir yandan okur da okur: «Seyreyle gözüm, bu gördüğün, cihan tarihine namı altın harflerle yazılan meşhur Boğa Mustafa'nın yere yatıp da karnının üstünden beş tonluk otomofil tekerleği geçirttiğinin resmidir.. Seyreyle gözüm, bu gördüğün, Timur'un kuş südünnen beslediği filler... Seyreyle gözüm, bu gördüğün, yedinci Selim'in bir kurnasından amber, bir kurnasından gülsuyu akan Hünkâr hamamında halvet safası. Seyreyle gözüm, bu gördüğün, Hazreti Ali'den Sultan Süleyman'a miras kalan ve de kan bulaşığından altı okka çeken cenk donu.. Seyreyle gözüm, yaklaştı sinemanın sonu... Seyreyle, yarı Müslüman dedikleri Hitler'in tahta çıkması münasebetinnen Alamanya'nın hökümet makarası* Berlin'de fener alayı... Seyreyle gözüm, seyreyle karanlık dünyayı...»

Biz asıl dünyayı coğrafya öğretmenimizin albümlerinde seyrettik. O da böyle «sinema» oynatır, fotoğrafları makinenin ekranından geçirirken birer birer anlatırdı:

«İşte, hocanız Japonya'da, çocuklar. Arkada görünen ak takkeli, başı dumanlı dağ Fujiyama. (Önde dikilen kolo-

* «Hökümet makarası» - makarrhükümet, başkent.

niyal şapkalı ve şortlu adam da hocamızın ta kendisi!) İşte «Güneşin oğlu» Japon Kralının dilber karısı. Kadının sağ gerisinden yürüyen adam «Saç hizmetçisi» dir. Bir gümüş tepsi içinde Kraliçenin saçını taşıyor...»

«İşte hocanız Çin Seddi önünde. Bu bir Çin tapınağı. Pagoda... İşte Hindistan'da Tac-Mahal. Mısır. Ehramlar. Önde gördüğünüz Sfenks. Onun önündeki de hocanız...»

«Orda eşeğe mi bindiniz, hocam?»

«Yok canım, bu Büyükada'da çektirdiğimiz bir resim. Yanlışlıkla girmiş buraya...»

«İşte, hocanız Akropol'de. İşte Venedik. Hocanız gondolda. Ah cânım Venedik! Dünyaya bir daha gelmek varsa, oralı olurdum. İşte Roma. Panorama. Amfiteatr... Bu kilise Sen-Piyer...»

«Bu kule de Roma'da mı hocam?»

«Hayır, Eyfel bu. Paris'te. Bakın, hocanız kulenin üçüncü katındaki gazinoda kahve içiyor.»

«Yanınızdaki kadın kim hocam?»

« Kılavuz!»

«Ama kolunu omuzunuza atmış, hocam?»

«Kulağıma bir şey söylüyordu...»

«Nasıl olur, hocam?»

«Uzatmayın.. İşte Londra. Burası Hayd-Park.. İşte bu vapurla geçti hocanız Okyanusu. Vapur değil, yüzen şehir. İçinde sineması, futbol alanı, plâjı tekmil... Nüyork işte böyle görünür karşıdan. Bu gördüğünüz Hürriyet Anıtı. İşte göğdelen dedikleri ulu yapılar. Bakarken şapkanı tutmadan son katını göremezsin. Bu yapı 158 kat. Daha anlatayım mı?»

«Anlat hocam, anlat.»

«Benim gezilerim Binbir Gece Masalları gibi, çocuklar. Anlatmakla bitmez. Hangisini anlatayım size, gezmediğim memleket kaldı mı ki?»

«Bir de Anadolu'yu anlat, hocam!»

«Anadolu'yu mu? Başka zaman...»

«Şimdi anlatın, n'olursunuz hocam.»

Hocamız cavlak tepesine kadar kızardı.

«Yorgunu yokuşa çekmeyin.» dedi. «Nasıl olsa, sınıfta her biriniz yurdun bir köşesinden gelme. Herkes kendi memleketini anlatsın birbirine. Böylece hepiniz Anadolu'yu gezmiş olursunuz.»

«Ama sizin gözünüzle görmek, Anadoluyu sizden dinlemek başka, hocam.»

Onu artık duvara dayamıştık. Kaçamadı. Doğruyu da söyledi:

«Ben daha Anadolu'yu gezmedim, çocuklar. Gezemedim. Sıra gelmedi, vakit kalmadı, ne bileyim.. Ama programıma koyacağım. İlk fırsatta. Söz veriyorum.. Siz şimdilik Anadolu'yu Türkçe hocanıza sorun.»

Çok geçmeden Türkçe öğretmenini sıkıştırdık:

«Hocam, siz anlatın bize, Anadolu nasıldır?»

«Cennettir, çocuklar!»

Ve hoca başladı okumaya:

Sen ne güzel bulursun
Gezsen Anadolu'yu,
Dertlerden kurtulursun
Gezsen Anadolu'yu.

Sonra anladık ki, Türkçe öğretmeni de görmemiş Anadolu'yu, belki okuduğu bu şiiri yazan da. Ensonu dayandık botanik öğretmenine.

«Hocam, ille sen anlat şu Anadolu'yu bize.»

«Çocuklar, Anadolu bence bitki ve çiçek türleri bakımından dünyanın en zengin memleketidir. Çiçek deyip geçmeyin, çocuklar. Çiçeklerin şahı güldür. Gül olmasaydı, bülbül ötmezdi. Bülbül ötmeseydi, bizim bunca yüzyılın nice şairleri ne yazacaklarını sapıtırlardı. Anadolu gül gülistandır. Gül deyip de geçmeyin, çocuklar. Ben güle tutkunum. O öyle bir bit-

kidir ki, dibine fışkı da döşesen, köküne her gün itler de siyse, çiçeği yine mis kokar...»

«Bahçıvan» adını taktığımız botanik öğretmenimiz, özel konuşmalarımızda ne kadar sıkıştırsak, bundan başka bir şey anlatmazdı. Gülün albenisi almıştı onu.

Biyoloji öğretmenimiz desen, onun da bir tek bildiği ve dediği vardı: «İnsan, insanoğunun şimdiye kadar yapabildiği bütün makinelerin hepsinden daha bileşik, daha üstün, daha dayanıklı bir motordur, tüm fabrikadır.»

Biz de gider, kimya öğretmenine sorardık:

«Biyoloji öğretmenimiz böyle böyle diyor, doğru mu hocam?»

O bir cık yapar, sonra kendi kanısını söylerdi:

«İnanmayın. İnsanoğlu en entipüften motor, en kötü mal çıkaran, hammaddeyi de kepaze eden bir fabrikadır. Bakın, kuzunun eti süt kokar. Av kuşunun eti kekik kokar. Ama ben mis gibi portakalı yerim, beş dakika sonra bir geğiririm, leş kokar. Siz söyleyin şimdi, övülecek fabrika mı bu?»

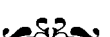
Bu fabrikayı bize yalnız psikoloji öğretmenimiz övüyordu:

«Ne derlerse desinler, çocuklarım. İnsanoğlu yine de daha üstünü bulunamıyacak olan makinadır. Düşünen, konuşan, seven bir makine. Düşünün siz de. Düşünebildikçe insansınız, sevebildikçe varsınız. Konuşun. Konuşabildikçe yurttaşsınız...»

Ve biz düşünmeğe başladık: Bir gün kalkıp gideceğimiz, ortasına çivi gibi çakılacağımız, mum gibi dikileceğimiz köyleri. Her gün pilâvını yediğimiz milleti. Kendimizi. Dünümüzü. Yarınımızı...

Düşünüyorduk ama, daha konuşamıyorduk.

ON ALTI

Yine yaz geldi. Sınıfı takınaksız geçmiştim. Kasabama dönmeğe can atıyordum. Babamdan yol parası istesem yine mırın-kırın edecek, yine dokuz dereden on su getirecekti. Yine «bu ev ev değil» diyecekti. Yine analığımla dargın olduklarını yazacaktı. Ona, evle, analığımla zorum olmadığını, kasabamı, sokağımızı, arkadaşlarımı, bacımı, öteki kardeşlerimi, ne bileyim, kendisini bile özlediğimi yazamıyordum. En iyisi bir oldu bitti yapmak dedim. Bit pazarına gidip mandolinimi sattım. Tren parasına yetmedi. Bir de eski pabuçlarımı sattım. Tamam. Ver elini kasabam!

Bizim istasyonda trenden inince iki yanıma boşuna bakındım. Kavuşanlar, ayrılanlar içinde ne boynuna atılabileceğim biri, ne de boynuma sarılabilecek bir kimse... Yürüdüm. Çıkış yerinde bir delikanlı yapıştı bavuluma.

«Hoş geldin be!» dedi. Baktım, bizim hamal Momçe.

«Hoş bulduk Momçe. Zor tanıdım seni yahu, çok büyümüşsün.»

«Sen de kocaman olmuşsun be! Mektepli rubası da yakışmış ha. Ver şunları da bir resim çektirelim.»

«Alay etme.»

«Valla değil. Yok mu sizden kimse?»

«Yok, baksana. Mektup bile yazmadım.»

«Bırak bavulunu bana.»

«İstemez. Ben kendim taşırım, Momçe.»

«Ver ver. Para almam, korkma. Zaten müşteri yok bugün.»

Yürüdük. Bizim istasyon yolu, o iki sıra çınarların yeşil hevengi altında serin, yumuşacık uzanıyordu. Ama uzun görünmedi bana nedense. Sol yana baktım, bir zamanlar bana dünyanın en büyük yapısı görünen ilkokulum ufalmış gibiydi. Belki Momçe haklıydı, ben biraz büyümüştüm.

«Ne var ne yok?» dedim ona.

Tam yeni atılmış bir sigara artığını almaya eğilmişti. Doğrulduktan sonra yükünü bir silkeleyip denkledi.

«Ne dedin?» diye sordu.

«Ne var ne yok dedim.»

«Ne olsun be abi. İşler yaş. Tütün satılmadı bu yıl. Ortalık kesat mı kesat. Bize de iş yok. Köfteci Ramiz veresiye vermese, benim işim her gün ramazan.»

«Sen şoför yardımcısı değil miydin?»

«Şüferciliğe de boş ver abi. Dört yıl guma şişirdim. Araba yıkadım. Dört ton toz yuttum kapakta, çamurlukta, güvertede. Namussuzlar bi kere de 'Ulen Momçe, hadi sen de geç şu direksiyona' demezler. Korkarlar öğrenirim diye. Ekmeciklerini alırım diye...»

«Demek öğrenemedin otomobil sürmeyi?»

«Boş ver dedim ya... Hamallık hepsinden iyi. Lâf aramızda, senin bu bavul epey ağır. Ne var içinde?»

«Kıvır zıvır dolu be Momçe.»

«Bi eski pabucun yok mu?»

«Vardı ama, sattım.»

«Böylesiniz siz zaten. Bu Momçe'yi düşünen yok, vesselâm!»

Gözüm ayaklarına kaydı Momçe'nin. Çıplaktı. Yalnız ayakları da değil. Üstünden bir iplik çek, sonra kırk yama topla yerden. Yağız, topaç bir delikanlı bu Momçe. Yakışıklı da. Hele yanağındaki Halep çıbanı...

«E daha ne var ne yok Momçe?»

«Dün İzmir takımı geldi buraya. Top maçı oynadılar...»

«Kim galip, kim mağlûp?»

«Orasını bilmem. İzmirliler üç gol soktular bizim kapıya..»

«Ya bizimkiler?»

«Bizimkiler hiç sokamadılar. Şey oynamadı da ondan. Ayağı kırıldı da.. Şu be, Kerestecinin oğlu Kereste.»

«Cemal mi?»

«Kereste Cemal. Hoş şimdi adı Gebe Cemal oldu ya.»

«Ulan, Cemal nasıl gebe olur?»

«Olur. Sen bu matrağı duymadın galiba.»

«Ne matrağı?»

«Senin anlıyacağın, sinama! Bu Kereste Cemal hem gebe kaldı, hem düştü, hem düşürdü. Üstelik ayağını da kırdı açıkgöz enayi.»

«Hepsi olur ama, gebe olamaz.»

«Bak. Bu Kereste elebaşı. Kuyrukları da fabrikacının küçük oğlu, bir Zabit mektebinde hani, bildin mi? Bir de o ezzacı olacak teke. Üçü bi gonfurans olup karar vermişler, şu ebe hanımı tongaya bastıralım demişler. Ebe hanım da ebe hanım ama ha! Sen bilmezsin, geçen kış geldiydi. Bi içim su. O bacaklar ezzane şişesi gibi. O defransiyel nah! O balkonlar.. Allah'ın başka işi yokmuş bunu yaratırken canım. Kereste Cemal, ulan şunu yiyelim demiş. Eh yiyelim. Gece yarısı Fabrikacının oğlunu salmışlar ebeye. «Amman ebe hanım, yetiş, doğuruyor!' Kim doğuruyor, nerde, sordurmamış. 'Çabuk ebe hanım, çocuk çatallandı!' Apar topar çıkarlar beraber. Seninki, ebeyi doğruca tongayı kurdukları eve götürür. Odaya girerler. Yatakta biri doğuracak gibi inler. Ebe hanım tepe gibi tümsek yorganı açınca ne görsün, Cemal! Hemen karnındaki yastıkları atıp fırlar Kereste. 'Gel bakalım ebe hanım, doğurtmak öyle olmaz, böyle olur!' Yatırmışlar güzelim kızı. Sıradan. Biri ağzını tıkar, biri elini ayağını tutar, biri... Kızın bağırtısı ta istasyondan duyulur. Pazvantlar, pulisler yetişirler ama, ara da bul... Kereste Cemal kaçarken bacağını kırar. Kırsa da daha ertesi gün ka-

pağı İstanbola atar. Fabrikacı da oğlunu ele vermez. Ezzacı kayıplara karışır...»

«Ya ebe?»

«Anasını belliyen Kadı, kimden dâvacı olsun kız? Çekti gitti. Koca kasaba üç aydır ebesiz...»

«Yazık. Buralarda bir yanık kokusu var Momçe?»

«Var ya. Geçen gün mapusane yandı.»

«Neden?»

«Macıroğlu yaktı diyorlar.»

«Hangi Macıroğlu?»

«Şu be, tütüncü, Sarraf Hacı Osman'ı öldüren.»

«A, ne zaman öldürdü Sarrafı o?»

«Ohooo, haberin yok mu oğlum, altı ay oluyor. İstambol gazataları bile yazdı bunu.»

«Okumadım.»

«A be siz gazata da okumazsanız ne okursunuz bu mekteplerde?»

«Onu bırak şimdi sen. Ne diye öldürdü Sarrafı Macıroğlu?»

«Ne diyesi var mı yahu? Herif öder öder, fayız yıldan yıla borcun anasını da geçer. Ne yapsın Macıroğlu? Borcu temizleyemeyince Sarrafı temizledi vesselâm! Hem de sağlama. Öyle kurşunu karşıdan da atmadı. Olur da rastlamaz, rastlasa da belki işkembesini delmez diye. Usulcana yanaştı, toplu dabancanın namlusunu şöyle diklemesine çaktı herifin tepesine, ondan sonra sıktı kurşunu içine. Sarraf nalları dikti...»

«Macıroğlu da yandı.»

«A be yanmazdı, cızlamı çekecekti Macıroğlu ama, yapamadı. Bi damla bile kan çıkmamış Sarrafın tepesinden. Çıksaymış, acık elini bulaştırıp da yüzüne sürebileymiş Macıroğlu, kaçarmış, tutamazlarmış gayrı. Lâkin kan tutmuş, sapıtmış zavallı, gitmiş de kendi ayağınnan teslim olmuş pulise.»

«Kaç yıl verdiler?»

«Ne yılı be! İdam edip asacaklardı herifi.. Ama nah asarlar artık!»

«Kaçtı mı?»

«Lâf mı seninki? Babasının hayırına yakmadı ya koca mapusaneyi...»

Momçe yangının nasıl çıktığını eni-konu anlatıyor, ben yıllarca önce tütün yolunda babamdan sigara yakan, bize acıyan Macıroğlu'nu düşünüyordum. Para babası, faiz dedesi Sarrafı düşünüyordum. İkisi de tütün kurbanıydı bence. Biri tütüne elini sürmeden dumanı savuran. Öteki, paraya elini süremeden dumanı savrulan...

«İnan olsun abi,» diyordu Momçe, «Sarrafı tabuta koyunca kapağını örtemediler. Göbeği alay davulu gibiydi ölüsü kandillinin. Tabutuna kimse omuz veremedi de loncadan hamal tuttular beşer papele...»

Momçe sustu. Sözü değiştirmek için yine önünden yuvarlandım:

«E daha daha?»

«Daha daha.. (Düşünüyordu). Ha, Deli Bahri'yi biliyor musun?»

«Bilmem mi? Öldü mü yoksa?»

«Yo, demir gibi Tımarhanede çok tutmadılar. Bunun koşmaktan başka bi zararı yok deyip salıvermişler.»

«E ayağı?»

«Çıkarmışlar kurşunu. Acık topallıyor ama, seke seke gene koşuyor.»

«Yandı çekiyor mu yine?»

«Ara sıra. Mapusane yandığı gün çok bağırdı. Sesi mesi kısıldı da...»

Çarşıbaşına gelmiştik. Fırıncı Halim hemen önümüze geçti. Hoş geldin yerine, şöyle bir çenemi okşadı. Sonra Momçe'ye döndü:

«Bi papel var sana lan» dedi, «sonra gel de şu çuvalları indir.»

«Başüstüne amca, şimdi!»

Momçe benim bavulu indiriverdi sırtından. Hemen yanaştı orda duran un arabasına. Ben yola koyulduktan sonra da arkamdan bağırdı:

«A be, unuttum söyleyim sana. Dün de ablan geldiydi İzmir'den!»

Momçe bu. Sevinçli haberi en sona bırakmış. Artık adımlarımı açtım. Yollar uzamıyordu nedense. İlk köşeyi döndüm. İşte Harlak Çeşme. İşte Nuri Beyin hanaylı evleri. Bir köşe daha. İşte aşık oynadığım meydan. İşte evimizi yıkıp geçen yol. İşte Eskici İsmail'in çocukları. Hani Zahide teyze, nerde onun sesi? «Yavrum!» desin şimdi. «Senin paşa olacağın dişli doğuşundan belliydi,» desin. «Hıh demiş, anacığının burnundan düşmüşsün.» desin. Bir de ağlayıversin. Ne yazık, artık diyemez, ağlıyamaz da. Eskicinin oğlu Yaşar pattadak muştulamıştı: «Zahide nine öldü!»

«Yeter be!» dedi içimin sesi. «Yeter bu ölüm haberleri. Neye geldin sanki bu kasabaya?»

Neye olacak, ölüm haberleri almaya gelmişim. Dahası var: Saatçi Ali efendi de sizlere ömür. Şapkayı ancak tabutuna giydirmişler. Kulaksız Mustafa da, Gazi'ye dediği gibi, oracıkta, sessizce kendi mezarına uzanıvermiş bir gün.

Bunlar da babamın verdiği ilk haberler.

Evde hoş geldin sevinci yatıştıktan sonra, daha ayağımın tozunu silmeden, babam giyinmeğe başladı.

«Biraz çıkalım sennen,» dedi. (Sonra ablama döndü) Emine, dün biraz çim tohumu aldıydım, nereye koymuş soruver şuna!»

«Emine'nin sormasına kalmadan, analığım mutfaktan seslendi:

«Pencere eşiğinde!»

Çıkacağımız sırada babam tütün çapalarından birini de kâğıda sarıp koltuğuna kıstırdı. Nereye gideceğimizi sordum. Duymazlıktan geldi. Yürüdük.

«Sizin bu dargınlık uzun sürdü..» dedim.

Ağzını da çarpıtarak bir el savurdu. Anasını eşek kovalasın gibilerden. Köşebaşında karşı komşumuz Helvacıya rastladık. Adam beni görünce gülümsiyerek:

«Gözün aydın Halloca!» dedi.

Babam ona da karşılık vermeden geçti.

«Helvacı ile de küs müsün?» dedim.

Yine ağzını çarpıtarak el savurdu. Artık sorularımın yersizliğini anladım. Anladım ki «gâvur hoca» hiç de unutkan değil. Kolayca bağışlamıyor. Onun kendine göre bir isyanı var. Nitekim yolda aksak ayağını bir taşa çarpıp da tökezleyince, hemen Belediye Başkanını kalayladı:

«Yıkmayı bilir deyyus,» dedi, «amma şu yolları onartmak aklından bile geçmez!»

Taşı ayağıyla bir kenara attı. Sonra eğildi. Oracıkta ucu ısırılmış bir de ekmek dilimi ilişmişti gözüne. Onu da aldı. Kerpiç duvarda bir kovuk ararken de homurdandı durdu:

«Bu memlekette çocuklardan önce anaları okutmalı. Eline ekmeği verip de çocuğu sokağa salanı dövmeli. Çocuk bu, ekmek dilimine bal da sürsen, zeytinyağı da sürsen, kuru kuruya tuz da eksen, ikicik ısırır, işte böyle atar. Sonra gelip geçen de ekmeği çiğner. Sonra da günahı çiğniyenin defterine geçer.»

«Biz de böyle büyüdük baba.»

«Analığın da ana değil de ondan!»

«Onu da okutmalı.»

«Öğretmen ol da sen okut. Benden pes!»

Mezarlık yoluna doğrulmuştuk. Ferit'i görmeğe gidiyorduk. Yattığı yere varınca benim gördüğüm şu: Beli çökmüş bir tümsek. Orasında burasında delice otlar. Taş yerinde, kurt yenikleriyle delik deşik bir tahta parçası. Babam ceketini işte bu tahtaya asıp çömeldi.

«Ben bir Yâsin okuyuncaya kadar, sen çapayla otları temizle de şu çimi ekelim,» dedi.

Ektik. Ordan ayrılmadan da sözleştik: Artık benim kasabadan her ayrılışımda, her dönüşümde ilk işimiz Ferit'e uğramak olacaktı. Nemiz varsa, derdimizi, sevincimizi ona söyliyecektik. Öğretmen olduğum zaman da ilk aylığımdan para ayırıp ona bir taş yaptıracaktık.

İşte bu geleneğe göre, yaz sonunda ağabeyime hoşçakal demeğe gittim. Çimen yeşil bir yorgandı üstünde. O sıcacık uyuyordu. Ben de başucunda sesli sesli konuşuyor, ona yaz aylarında olup bitenleri anlatıyordum:

«Yazın böylesi, dinlenmenin böylesi düşman başına ağabey. Önce harçlık diye babama yük olmamak için gündelikçi pazarına çıktım. Tütüne gittim. Dinlenirken taş taşımaktı bu. Kırma dizme 120 kuruş gündelik. Az değil. Ama ben çok dayanamadım. Hepi topu kazandığım 15 lira. Bundan ablama bile yol parası ayırdım. Neyse, bırakalım bunları. Benim asıl anlatmak istediğim başka. Yalnızdım bu yaz. Hamit gelmedi. Bir mektubunu aldım sadece. Denizde, Gedikli Okulunda o ya. Bir gemi ile ordan oraya geziyorlarmış. Moiz geldi. Gelmesiyle de gitmesi bir oldu. Doyasıya görüşemedik. İstanbul'da bir çorap fabrikasında işçiymiş. Üç beş gün için izinli gelmiş ama, gündeliği işlemezmiş. Bundan ötürü çabuk döndü. Başka akranım çoksa da hiçbirine ısınamadım. Kimi zengin çocuğu, burnu havada. Kimi kahveden çıkmaz, lirasına tavla oynar. Kimi başka sevdalarda...

Bir gün Halkevi'ne gittim. Satranç oynıyanlara bakıyordum. Bir ara Davulcu Besim omuzuma dokundu. Gelsene biraz, dedi. Çekildik bir kenara. Baban hocamdır, ağabeyin dünya-ahret kardeşim, seni de severim, diye başladı. Sonra dilinin altındaki baklayı da çıkardı. O artık hem Bandoda davulcu başı, hem de Halkevi'nin oyun kolu başkanıymış. Bir oyun yazmış bizim kasabanın kurtuluşu üstüne. Üç perdelik.

Kurtuluş yıldönümünde oynanacakmış. Bu oyunu görüp de ağlamıyanın parası geri verilecekmiş. O kadar acıklı yazmış Besim. İyi ama, provalara bir türlü başlanamıyormuş. Çünkü bir ana, bir de kız rolü varmış oyunda. Hadi anayı her zamanki gibi Altındiş Berber Osman oynıyacakmış ama, kız rolü bel büküyormuş. Bu rolü Ebe'ye oynatmayı düşünüyorlarmış, kendisi de razıymış, ille kızcağızın başına o iş gelince, Davulcu Besim apışıp kalmış. Bayan öğretmenlerden bir ikisine başvurmuş, yanaşmamışlar. Murat Beyin kızını istiyecek olmuş. Azarlanmış. A Murat Bey, demiş Besim, bunca yıldır kurtuluş bayramı törenlerinde karalara bürünüp de 'esir kasaba' olan senin kızın değil mi? Rahmetli Kulaksız Mustafa al bayrağa sarıp da senin kızı alnından öpmez miydi? Ha bu sefer de sahneye çıkıversin kızın. Murat Bey dikmiş kafayı. Olmazmış, onun kızı çengi de değilmiş, köçek de değilmiş...

Hikâyeyi böylece anlattıktan sonra:

'Bir umudum kaldı,' dedi Besim, 'sizin Emine. Hem sana da bir haberci rolü veririz. Ne dersin, babana söylesek mi?'

'Söyle,' dedim.

Söylemiş. Emine'nin oynıyacağı kız rolünde hiçbir kötülük yok demiş. Yalnız bir çetenin karısı olacak, yaralı kocasının göğsüne kapanıp azıcık ağlayacak, kocası da bir kerecik onun saçlarını okşıyacak, işte o kadar.

'Hem merak etme, hocam. Onun yaralı kocası benim. Eğer şöyle elim değdi değmedi saçını okşarken içimden şu kadarcık kötülük geçerse Allah beni davul etsin...'

'Uzatma' demiş babam, 'kendisine sor!'

Emine ne desin? Benim yüzüme baktı. Ben de gözlerimle olur yaptım. O da kızara bozara eh dedi.

Rollerimizi yazdık. Ezberledik. Provalar ilerledi. Kurtuluş yıldönümüne bir hafta kala, 'büyüklere' özel davet mektupları yollandı. Duvarlara kâğıtlar yapıştırıldı: 'Dikkat! Yüksek Tahsil Gençliğinin de iştirakiyle büyük müsamere! Kurtuluş

günü akşamı. Şafak sinemasında. Zengin program. İstiklâl Marşı Halkevi Bandosu tarafından. Şiir — Okuyan Davulcu Besim. Milli Piyes 'Kurtuluş Rüzgârı' — Yazan Davulcu Besim. (Sahneye koyan ve başrolü oynıyan da o!) Zeybek — Semerci Remzi idaresinde Halkevi Folklor Kolu tarafından. Monolog, kedi köpek ve çocuk ağlaması taklidi — Postacı Rifat tarafından...»

Kurtuluş günü gelip çattı, ağabey. Sönük bir tören yapıldı. Ne de olsa, Kulaksız öldükten sonra gelenek unutulmuş. Angarya töreni gibi bir şeydi bu. Ama yine de bizim içimiz içimize sığmıyordu. Kolay değil. İlk olarak sahneye çıkacaktık. Bende rolümü unutmak korkusu. Ablamda Davulcu Besim'in 'ölüsü' üstünde ağlıyamamak korkusu...

Ne kadar korksak boşunaydı artık. Akşam oldu. Kafayı çeken sinemaya doldu. İğne atsan yere düşmez. Bütün kasabalı ordaydı sanki. Perde açıldı. Ana rolünde Berber Osman kırdı geçirdi milleti. Üstelik bir ara suflöre kızdı da 'Bağır biraz ülen, ben bi kocakarıyım, kulağım ağır işitir!' deyiverdi. Bu milli komedinin asıl son perdesi yürek yaktı. Kulis arkasından veryansın ettik mantar tabancalarını. Muharebe! Derken Davulcu Besim pat diye düştü! 'Keziban, ölüyorum!' dedi. Ablam kapandı bunun üstüne! 'Ölme!. Sen öleceğine ben öleyim.' 'Hayır Keziban, ben kendim ölürüm.' Bundan sonra artık ablam ağladı, millet ağladı. Getirip bir bayrak örttüler Davulcu Besim'in üzerine. Perde! Ve 'saatlerce' alkış.

Sonra da günlerce dedikodu:

'Davulcu Besim öldü ama, kolları kızın koynunda kaldı!'

'O kırkmalı haspanın sulu sulu ağlamasına ne dersin?'

'Anan da mı köçekti afettan?'

'Kızın ne kabahati var yahu? Kabahat onu Davulcunun kucağına veren Gavur Hocada...'

Ne derlerse desinler, gerçekten başarımız büyüktü, ağabey. Büyük de bir armağan kazandık. Yakamıza nişan değil, bir

gece kapımıza bir çift koç boynuzu taktılar. Ağlıyasım geldi boynuzları gördüğüm zaman.

Bağırdım:

'Helvacının işidir bu!'

Babam boynuzları elimden alarak:

'Helvacının değil, oğlum.' dedi. 'Bu bizim kasabanın işi. Memleketin işi. Geriliğimizin işi. Dışımızda elektrik de yansa para etmez. İlle kafamızın içinde bir ışık yanmalı önce. Bu da öğretmenin işi. Bizim kuşak yakamadı bu ışığı. Sizin kuşak da yakamıyacak. Dilerim, sizden sonrakiler bari yakabilsin.'

Babam boynuzları çöplüğe fırlattı. Emine'yi de kolayca avuttu. Ama onu kim avutsundu? Kahrından gömgök kesildi adam... İşte sözleştiğimiz halde, bugün sana gelemedi. Beni yolladı yalnız.

Biliyorum, sen ona dargın öldün, ağabey. Ama ben darılamıyorum babama. Hem seviyorum da galiba onu. Kurtarmalı bu adamcağızı. Yalnız onu değil, kendimizi. Yalnız kendimizi de değil. Ne bileyim, neden, ne yüzle kurtuluş bayramı kutluyoruz, aklım ermiyor. Anlıyorum ki, kurtulamadığımız çok şeyler var daha. Babam öğretmenin kurtarıcı olacağını söylüyor, ama öğretmeni kim kurtaracak? Dedim ya, aklım ermiyor. Çare yok. Ben gidip bir yıl daha okuyayım. Sen de burda bir yıl daha uyu. Gelecek yaza yine görüşürüz. Hoşçakal ağabey.»

ON YEDİ

Her öğrenim yılının sonunu iple çekiyorduk. Her yıl bir kalburdu. Kırk kadar arkadaşımızla sınıfça içine dolduğumuz bir kalbur. Bununla her yıl elendik. Dökülen döküldü. Üstte kalanımızı daha yukarı sınıf kalburuna aktardılar. Orda da elendik. İşte böyle böyle dökülenler içinde yitirdiğimiz üç arkadaşımız var ki unutamam.

Biri daha üçüncü sınıfta elendi: Bursalı Fethi. Sınıfımızın en yakışıklısı, en çapkını, en kurnazıydı. Zorlu derslere girmezdi. Geceleri kaçardı. Yatağını bozar, yerine yastığını yatırır ve öyle düzenlerdi ki, en titiz nöbetçi öğretmen bile onun mışıl mışıl uyuduğuna inanırdı. Türkçe hocamız onu hava değişiminde sanırdı. Matematikçi, doktordan izinli bilirdi. Sözün kısası, Fethi her öğretmeni kandırmanın yolunu bulur, eni sonu bir yoklamada kıstı mı, ne yapar eder, yine kurtarıcı bir üç alırdı. Arada bir, en çetin yoklamadan hepimizi kurtardığı da olurdu. Sözgelişi, Coğrafya hocası girmiş sınıfa. Yüzü gülmüyor. Ders mi verecek, yoklama mı yapacak, bilemezsin. Bakarsın, kara kaplı not defterini çıkarıvermiş. Birer birer kaldırıp sormağa hazırlanıyor. Ters ters soruları vardır. Avrupa, Asya haritasında elini ansızın bir yere basıverir, sonra, «Söyle bakalım efendi elimin altında hangi şehir var?» der. Sen de nişangâhsız atarsın artık, ya tutar ya tutmaz. İşte böyle beklendik beklenmedik bir yoklamaya kıstık mı, hepimiz donup Fethi'ye bakarız. O da hemen parmak kaldırır.

«Ne o Fethi?» der hocamız. «İyice çalıştın, hazırsın anlaşılan. Önce seni mi kaldırayım?»

«Kaldır hocam. Yalnız ben değil, hepimiz çalıştık, hazırız, su gibi biliyoruz. Ancak....»

«Ne var?»

«Hocam, bütün arkadaşlar adına bir ricam var. O da şu ki, biz...»

«Sıkılma Fethi efendi, söyle.»

«Yoklamayı ne vakit olsa yaparsınız hocam. Ne olur, bize bugün Hindistan gezinizi anlatsanız...»

Tamam. Fethi basmıştır artık hocanın can alacak yerine. Önce olmaz molmaz der. Bu sefer hepimiz bineriz dalına: «Amman hocam, ille anlat!»

Ve hoca bir ucundan başlar. Biz de kırk kere anlattırdığımız bu gezileri yeni duyuyormuş gibi soluğu keserek bir daha dinleriz. Hoca daha yarısına gelmeden de paydos zili çalar.

Fethi böylece nice öğretmenlerin bamtelini bilirdi. O üsteledi mi, Türkçe hocamız yoklamayı bırakır, aşklarını anlatırdı. O üsteledi mi, Yurtbilgisi hocamız Kurtuluş Savaşı'ndaki «yararlıkları»nı anlatırdı. O üsteledi mi, bilmem hangi hocamız yeni baştan hayatını anlatırdı.

Bizim Fethi yalnız Botanikçi «Bahçıvan»'a meram anlatamadı. Bu hoca titretiyordu hepimizi. Daha onu görür görmez terlerdik. Sen ol da terleme. Verir eline bir bitki, bir sebze, bir çiçek. Anlat bakalım. Künyesini okuyacaksın bunun, soyunu sopunu sayacaksın: Latince adı. Familyası. Kökü, sapı, yaprağı. Taç yaprakları. Bitişik mi? Değil mi? Neden? Kaç çenekli? Döllenmesi. Meyvası. Tohumu...

Sözgelişi eline bir keçiboynuzu verir. Oku bakalım. «Nesini okuyayım bunun hocam?»

«Familyası nedir?»

Bilemezsin. Keçiboynuzunun baklagillerden olduğu şeytanın bile aklına gelmez. Hoca ikinci soruyu bastırır:

«Neye yarar?»

«Neye yarayacak bu, hocam. Bir çuval keçiboynuzu yesen, bir gram bal alamazsın.»

«Aferin oğlum. Sen de sıfırdan yüksek not alamazsın benden!»

Biz işte böyle çarpıla çarpıla, artık sınıf geçmek için bir maydonozun, marulun, turpun, hıyarın bile yedi sülâlesini okumayı öğrenmiştik. Ama Fethi öğrenemedi. Daha doğrusu öğrenmedi. «Son yoklamada ben onun kolayını bulurum» dedi. Biz çalıştık. O gezdi.

Son yoklama gelip çattı. «Bahçıvan» Fethi'nin eline bir çiçek verdi. Bu bir çobançiçeği idi ama, çobançantası mı, çobandüdüğü mü, çobanpüskülü mü, çobaniğnesi mi olduğunu çobanlar bile ayırdedemezdi.

«Oku bakalım Fethi efendi oğlum!»

Fethi çiçeği evirdi çevirdi, baktı, kokladı, sonra geri verdi.

«Bu da çiçek mi hocam...» dedi. «Çiçeklerin şahı güldür. (Hemen yakasındaki gülü eline alıp okumağa başladı) Latincesi: Rosa. Familyası gülgiller. Yedi sekiz bin çeşidi vardır. Gül deyip geçemeyiz hocam. Sevdiğimize gülüm deriz. Gül olmasaydı bülbül ötmezdi. Gül öyle bir süs çiçeğidir ki, dibine fışkı da döşesen, köküne itler de...»

«Otur gülüm!» dedi hoca.

Fethi yerine oturdu. Şapa da oturdu. Üstelik hocayla alay etti diye, eski suçları da eklenerek okuldan kovuldu.

Kalburun altına düşenlerden ikincisi Ayvalıklı Orhan. Adı bu olsa da Orhan diyenimiz yoktu ona. Takma adını kendisi de seviyordu: Patron. Babası da patron. İki yağ fabrikası varmış. Zeytinlikleri orman gibiymiş. Amma adamcağızın imzası başparmağındaymış. İlle de oğlum okusun, İstanbul'un en yüksek okulunu da bitirsin de, gelip işleri o çekip çevirsin dermiş. Peki, öyleyse bu küçük Patron Balıkesir'in öğretmen okulunda, çoğu yoksul çocukları arasında ne ararmış, diyeceksiniz, değil mi? Hikâyenin kısası şu:

Bizim Patron önce İstanbul'da paralı bir liseye gitmiş. Aynı sınıfta iki yıl demir atmış. İlk yıl bir nasır yüzünden çakmış. Öyle bir nasır çıkmış ki ayağında, okuduğunu anlıyamaz olmuş. Allahın bir hikmeti işte! İkinci yılı da sevda yüzünden yitirmiş. Öylesine sevdalanmış ki bir kantocu aftosa, babasının yolladığı taksit paralarını onunla nasıl yediğini bir anlatsa, romanlara sığmazmış. Babası bakmış ki, olmayacak, geleceğin öğretmenleri arasında bir de dangalak bulunsun deyip, Patron'u bir yıl önce öğretmen okuluna aktarmış. Biz geçtiğimiz sınıfta bulduk onu. Aynı sınıfı bir de bizimle beraber okuyordu. Adına «Bizon» dediğimiz matematik hocasına da yatıp kalkıp «okuyordu». Geçen yıl kancayı o takmış Patron'a. Bütünlemeye bırakmış cebirden. Güzün yine sıfır verip çaktırmış.

Böyleyken, öğrenim yılı başında Patron yine de umutluydu. Çalışmaya, cebiri öğrenmeye çabaladığından değil, babasına güveniyordu. Adam Ankara'ya kadar gitmiş. Bakan ile görüşecekmiş. Tez günde bu «Bizon»u buradan attıracakmış.

«Göstereceğim ben ona!» diyordu Patron. «Bakalım kim kime takıyormuş kancayı. Babam bir kere kancayı taktı mı, kurtuluş yoktur.»

İnanıyorduk. Çünkü Patron'un «torpil»i zorluymuş. Dayısının bacanağı Ankara'da Gazi'nin gayet yakını, Orman Çiftliğinde aşçıbaşı imiş. Bir selâm etti mi, akan sular dururmuş.

Bunlar bir yana, Patron kalender oğlandı. Yatakhanede onun dolabı sınıfın ortak gardrobu: Kilitlemez bile. Aç istediğin boyunbağını al. Beğendiğin gömleği giy. Yeter ki uysun. Hele bir kahverengi iskarpinleri vardı Patron'un, paylaşamazdık da, bu Pazar sen giyeceksin, ben giyeceğim diye çekiştiğimiz olurdu.

Bunlara karşılık, Patron'un bir tek dileği vardı: Sabah akşam okuma saatlerinde ona yardım edeceksin. Yalnız cebirden. İki bilinmezli denklemleri çözmeğe çabalarken, zavallı-

nın dilinin altı bile terlerdi. Sen ona kare kökü almayı öğrettin de, bir de yazılı yoklamada kopya verebildin mi dile artık ne dilersen.

Hepimiz iyilik yapmaya çalışırdık ona. Karşılığında da çoğumuzun dileği birdi: Bir lira ödünç! Bir dediğimizi iki etmez, verirdi. Ama defterine de yazar, aybaşında vergici gibi tepemize dikilirdi: Öde, sonra yine iste!

Öğrenim yılının ilk süresi bitti. Bizon hep yerli yerindeydi. Patron cebirden yine sıfırı almıştı. O dişlerini gıcırdata gıcırdata ağzında un ediyor, biz de yangına körükle giderek takılıyorduk:

«Ne oldu Patron, hani baban karpuz kabuğu koyduracaktı Bizon'un ayağına?»

Patron kara kara düşünüyor:

«Aşçıbaşı torpili bu kadar olur işte...» diyordu.

Çok geçmeden babası geldi. Patron'un anlattığına göre, Direktörle uzun uzadıya (beş dakika kadar) görüştü. Sonra «Ocağına düştüm, eti senin kemiği benim» demek için Bizon'un evine uğradı. Sonra da oğluna adamakıllı göründü: «Tapanı sıkıp bu yıl da sınıf geçmezsen, artık Ayvalığa gelme!»

Patroncuk tapayı çok sıktıysa da para etmedi. Yıl sonuna kadar iki kere kendini öldürecek oldu. Birinde, içtiği tentürdiyota su katarken fazla kaçırmış. Kurtardık. Ölemedi. Birinde de kalorifer borusuna asmış kendini. Daha doğ rusu asamamış. Boyunbağı çözülüvermiş... Bunları boşuna yapmadı Patron. İyod içtiği zaman, bir lira verip, arkadaşımızın birine mektup yazdırdı. Babasına. «Oğlun böyle böyle kendini öldürüyordu az kalsın...» diye. Kendini astığı zaman da yazdırdı. İkisine de karşılık alamadı.

Ve yıl sonu geldi. Artık Patron'un cebirden kaç aldığını söylemesem de olur. Son notlarımızı okudukları gün Patron gözden kayboldu. Ta sabaha karşı yatakhaneye körkütük sarhoş geldi.

«Kalkın lan!»

Girerken kapıyı çarpmasıyla uyanmıştık zaten. Emir emirdir deyip kalktık, oturduk. Patron hemen bavulunu indirdi dolabın üzerinden.

«Ben gidiyorum. Kimde neyim varsa getirsin!» dedi.

Artık hepimiz taşımağa başladık. Dedik a, kimimizde boyunbağı, kimimizde gömleği, kimimizde pabucu... Tek sözle, hangimiz eğreti ata binmişsek, tezelden iniyorduk. Patron bir yandan öteberisini bavuluna yerleştiriyor, bir yandan da unutulanları hatırlatıyordu:

«Lan İzmirli, dalga geçme, üç liraımı öde! Vidinli, sende çoraplarım vardı...»

Bir aralık bana döndü!

«Sen de lan, üç aydır ödemedin şu elli kuruşu!»

«Valla bu sefer vereceğim!» dedim. «İşte bugün yarın babamdan yol parası bekliyorum.»

«Senin babanın şarap çanağına! Bugünü yarını yok, ben gidiyorum oğlum.»

«Döndüğün zaman öderim be Patron.»

«Dönmesi de yok, oğlum. Hapisaneye gidiyorum ben, hapisaneye!»

«Deme be, ne hapisanesi?»

Bayağı hapisane! Aha, buna para derler. (Cebinden bir avuç bankınot çıkarıp vurdu yatağa) Şimdi bir tabanca alacağım. Eğer bir kurşunda göbeğinden işetemezsem o Bizon'u, bana da şey demesinler...»

«Yahu delirdin mi?»

«Bana da Patron demesinler! Hem görürsünüz, siz öğretmen çıkıncaya kadar ben de mapustan çıkarım.»

«Yahu, adam vurana dört yıl mı verirler?»

«Yirmi dört yıl da verseler, yarısı yaşım küçük diye düşer, yarısı için de biraz babam çabalar...»

«Bak bu doğru!» dedik. «Valla baban fabrikanın birini satıp da iki üç avukat tutarsa, biraz savcı, biraz da yargıç yutarsa, sen bizden de önce çıkarsın mapusaneden!»

Buna Patron'un da aklı yattı.

«Haydi şimdi biraz uyu,» dedik.

Yattı. O kadar. Fırtına geçti.

Keçi gibiydi zavallı: İki yudum rakı içti mi, parçalayacağım diye aslan arardı. Birinci süre sonunda da böyle yapmış, öldürmüştü Bizonu, ikinci süre sonunda da. Yine böyle kafayı çekmişti. Kırmızı Fener'de* Pakize'nin koynunda sabahlamıştı. Ordan okula gelip yine böyle herkesle ilişiğini kesmişti. Tabanca da almıştı. Bizon'un göbeğinden birkaç hava deliği de açmıştı. Hemen hapisaneye girmişti. Daha biz öğretmen çıkmadan da kurtulmuştu... Bunların hepsi uyuyuncaya kadardı. Uyanıp ayıldı mı, bir daha içinceye kadar kendini öldürmeyi de, Bizon'u vurmayı da unuturdu.. Bir lira ödünç istesen yine verirdi.

O gün öğleye doğru uyandı. Bu sefer unutmamıştı. Tabanca almayı değil, otobüs saatini. Ayvalık otobüsünün kalkmasına kırk dakika vardı. Kapıcı Salih Ağa telefon etti. Bir fayton geldi. Bavulları yüklediler. Patron da bindi, kasıldı. Bir gidiş gitti ki, bir daha da dönmedi.

Bursalı Fethi'nin başını botanik hocamız «Bahçıvan», Ayvalıklı Patroncuğun başını da matematikçi «Bizon» yedi. Artık anlattığım gibi. Bunlardan başka, Afyonlu Hasan'ın başını da tarih öğretmenimiz «Aksak Timur» yedi. Şimdi anlatacağım gibi.

Bizim Hasan'ınki yenecek baş da değildi kolay kolay. Pazarola Hasan Bey'in kafası hiçti bunun yanında. Sınıfta karatahtaya bir elma şekeri çiz, al sana Hasan'ın karikatürü! Kendisi öylesine ince ufak, kafası öylesine kocamandı. O

* Genelev

yıl okul rubalarımızı alırken beş yüz kadar şapkanın içinde Hasan'ın kafasına uyanı bulunamadı. Ona özel şapka diktiler. Numarası 61. Şapka değil, şemsiye.

Ne olursa olsun, Hasan işte bu kafayla da kalburun deliğinden geçti. Osmanlı tarihi yüzünden. Gerektiği gibi bilmediğinden değil, gerektiği gibi bilmek istediğinden ötürü düştü. Hem de isteyerek.

Sabahın ya da akşamın okuma saatlerinde, kırk kişilik sınıf sinek kanadı duyulacak kadar sessizken, Hasan'ın şişe tapası fırlar gibi bir of çektiği olurdu.

«Zorun ne Hasan?» derdik.

İşi şakaya vurup sorardı.

«Yahu, Allah için söyleyin. Ben bu okula geldiğim zaman kafam ne kadardı?»

Kırkımız bir ağızdan, hem de istediği gibi karşılık verirdik:

«Fındık kadardı.»

«Peki neden şinik kadar oldu bu kafa sonradan?»

«Osmanlı tarihi yüzünden!»

«Elbet. Amma kendisi yedi diyara sığmıyan bu imparatorluğun tarihi şinik kadar kafaya da sığmaz.»

«Haklısın.»

«Ben bu ölüsü kandilli padişahların hangisini belleyeyim, birader? Üçer tane Osman, Ahmet, Selim... Dört tane Mustafa... Beş Murat... Altı tane de Mehmet... Üşenmezseniz sayın.»

«Hepsi 42.»

«Belle işin yoksa. 42 doğum tarihi. Taht'a çıkması ayrı, inme tarihi ayrı. Bunun yorganda öleni var, urganda öleni var, meydanda öleni var. Tek durmamışlar ki... Atına binen çekmiş kılıcı. Nereye? Rumeli'ne. Ordan Avrupa'ya. Nereye? Eflâk'e. Ordan Mısır'a, Tunus'a... Arada bir durup da soluk alan, Rumuna İslâmına soluk aldıran olmamış. 639 yılın 300 yılı savaşlarla muharebelerle geçmiş kardeş.»

«Hepsi 216 muharebe, savaş.»

«Anladık. Bunun 21'inde yenilmişiz. 990'ında yenmişiz...»

«Beşinde de sıfıra sıfır berabere kalmışız, Hasan!»

«Kalmışız ama, herifler bu muharebeleri yaparken şu kadarcık düşünmemişler. Ulen, bu dökülen kanlar bir gün tarih kitaplarını da boyar, dememişler. Bu yenmelerde yenilmelerde ne kadar kelle uçtuğunu, hangi kalelerin ne zaman alındığını, hangilerinin içerden verildiğini, hangi andlaşmanın ne zaman yapıldığını torunlarımız ezberliyemez, dememişler. Denemesi bedava. Haydi, gelip geçen 214 Sadrazamdan kaçının eceliyle öldüğünü, kaçının ipten kazıktan gittiğini bilen varsa içinizde, çıksın karşıma!»

Hasan böyle çıkıştıkça gülen gülerdi ama, kendisi bayağı ağlamaklı olurdu. Hele arada bir öyle boşanır, öyle şeyler söylerdi ki, sayıklıyor sanırsın. Osmanlı tarihi ile oynattı sanırsın. Sözgelişi, tarih hocasiyle kendisini karşı karşıya koyar, onun ağzından sorar, karşılığını da verirdi:

«De bakalım Hasan efendi oğlum. Kaç yıl yaşamış Osmanlı İmparatorluğu? 639 yıl, hocam. Nasıl sürmüş bu kadar ömrü? Nasıl sürmesin, o kadar ganimeti ben toplasam, o kadar haracı, hası, tımarı, zeameti, öşürü ben alsam, kıyamete kadar da yaşardım hocam. Hangi kitapta okudun sen bunu oğlum? Elimizdeki böyle yazmıyor elbet, hocam. Peki kimden öğrendin öyleyse?..»

Burada keserdi Hasan. Sır vermezdi. Bu sırrı bilen birkaç kişiydik yalnız. Asıl hocamız gececi Arif Dede'ydi. Eski kurt. Gece kurdu. Uykusuzluğa çetelikte alışmış, sonra bir daha da gündüz işi tutamamış. Okulun on yıllık gece bekçisi. Boynunda asılı kontrol saati ile yaz kış her gece her saat okulun dışını içini dolaşır durur.

Bir gece, yat zilinden çok sonra, el ayak çekildikten, nöbetçi öğretmen de uyuduktan sonra, bizim sınıfta ışık görmüş. Çıkageldi. Hasan'ı, beni ve daha iki arkadaşımızı hâlâ kitap

üstünde görünce usul usul sokuldu. Adımları kadar yumuşacık, sevecen bir sesle:

«Yatın artık çocuklar,» dedi, «gündüzler çuvala girmedi ya. Zorunuz ne bu kadar?»

Tarih kitabından kafasını güçlükle kaldıran Hasan:

«Zorumuzu ne sen sor dede, ne de biz söyleyelim» dedi.

Dede bomboş ağzıyle gülümsedi:

«Öyleyse sen sor da ben söyleyim be Hasan.»

«Terlersin dede, içinden çıkamazsın.»

«Sen hele bir sor da deneyelim.»

Bu kez Hasan gülümsedi:

«Etme be dede. Sen ne bilirsin ki Osmanlı tarihi üstüne?»

Arif Dede şöyle bir ayağını yerden kesmeden sıraya ilişti. Kasketinin önlüğünü sağ kulağı üstüne çevirdi. Kalın camlı tel gözlüklerinin ardında hepten ufalan gözlerini yumarak başladı:

«Topal Timur, daha muharebeye tutuşmadan, Yıldırım Bayezid'e bir mektup yolladı. Velâkin Yıldırım bu mektubu okumadı ve de getiren elçiyi kovdu. Timur buna öyle kızdı ki, Yıldırım'ı esir edip Ankara'da bi demir kafese koyduktan sonra karşısına geçti. Ey koca Yıldırım, dedi. Sana elele verelim de Firengistan'a yürüyelim diye yazdığım mektubu okumadın. Okumadın emme, işte gör, bu dünya senin gibi köre de kalmaz, benim gibi topala da...»

Dede burasında bir durdu. Biz arkasını getirsin diye susuyorduk. Gözlerini açıp her birimize ayrı ayrı baktı.

«Kıssadan hisse, Sultan Süleyman'a da kalmamıştır bu dünya!» dedi. «Gazi paşaya bile kalmaz. Sizi böyle uykusuz koyan topal hocaya da kalmaz. Lokmanızla oynıyan Ambarcıya da kalmaz... Demem o ki, hadi gidip yatın gayrı. Uykudan tatlı ekmek olmaz. Ve de hanginizde varsa bana bi cıgara verin de öyle gidin.»

Verdik. Kuzu gibi de dinledik onu. Gidip yattık.

Bir başka gece yarısı yine geldi yanımıza. O gece bize 42 padişahı 42 kelimeyle özetliyen bir ders verdi:

«Bu padişahların azı akıllı, çoğu deliymiş. Akıllısı altın biriktirmiş, delisi kopça. Azı camiye meraklı, çoğu hareme. Kimi Arap kızına, kimi Rum oğlanına. Kimi Acem halısına, kimi Hint şalına. Kimi horoz dövüşüne, kimi kaplumbağa yarışına...»

Dedenin üçüncü dersi Osmanlı ülkesi ve uygarlığı üstüneydi:

«Ta anasının örekesine kadar gitmişler. Kazık çakıp da haraca kesmedikleri ülke kalmamış. Ot bitmemiş bastıkları yerde, ot. Bi koca kazan kurmuşlar, sizin anlıyacağınız. Bu kazanın altında İslâmın kemikleriyle ateş yakmışlar. İçinde Hıristiyanın kuru kafasını kaynatmışlar. Suyuna pirinç salıp zerdeli bi yağma pilâvı pişirmişler. Yemişler, içmişler, daha da var mı demişler...»

Hasan bir gece Arif Dedeye hiç beklemediği bir soru dayadı:

«Türk müsün sen?»

Dede bir irkildi.

«E Müslümanız ya...» diyebildi.

«Benim sorum o değil, dede. Yedi göbek sülâleni bi tamam sayabilir misin?»

Dede susarken, Hasan elini sıranın üzerindeki «Orhun» dergisine vura vura ekledi:

«Sayamayan öz be öz Türk değildir diye yazıyor burada!»

«Onu öyle yazana mahsus selâm ederim,» diye başladı Arif dede. «Türkün sen ben gibisi yedi göbek sülâlesini sayamaz. Neden dersen, dedemizden ötesini saymanın olanağı yoktur. Ya kellesini uçurmuşlardır, ya tepesi delinmiş, ya da kazığa çekilmiştir.»

«Amma padişahlarınki bi tamam sayılı, dede. Bak, burda, bizim kitabın sonunda. Abdülhamit'ten tut da ta Osman'a kadar...»

«Helbet, oğlum, kelle uçuran kılıç onların elindeydi.»

«Demek şimdi onlar öz be öz Türk, biz değiliz, öyle mi?»

«Öyle değil!»

Bu kesin değilden sonra epeyce sustu Arif Dede. Arkasından dördüncü derse başladı:

«Öz be öz Türk dedin mi, ilkin merhaba Simavna Kadısıoğlu Bedrettin, diyeceksin. İşte mazlûmların yedinci göbek atası o. Padişah bu dünya mülkümdür derken, Bedrettin bu dünya kardeş soframızdır demiş. Padişah bütün dişiler haremimdir derken; Bedrettin yârin yanağından gayrı her şeyde, her yerde hep beraber olmak gerek demiş. İslâmın ruhu kardeş olmalı demiş. Bu derebeylik batmalı demiş. Dediğinden ötürü de, bütün Bedrettincilerin üstüne Yeniçeri orduları çullanmış. Ayasuluğ'da. Mubalâğa bir cenkten sonra Börklüce Mustafa'yı yakalayıp bir deve üstünde çarmıha germişler de Ayasuluğ sokaklarında günlerce dolaştırmışlar. Sonra en zorlu Bedrettincilerden Torlak Kemal'i de Manisa'da asmışlar. Bedrettin'i de Ağaçdenizi'ndeki otağında oyunla esir edip Serez'in esnaf çarşısında asmışlar. Bedrettin şimdi İstanbul'da Türbe'de küflü bi sandıkta bi avuç kemik... Onun başını yiyen, her biri bi Köroğlu olan en zorlu koçaklarının başını yiyen Osmanlı, en sonunda kendi başını da...»

«Dur dede, sonuna varma daha, o şeyh dediğini de anlat.»

«Sakarya Şeyhi mi? O da derebey düşmanı. Pirimiz Bedrettindir diyen. Bedrettin gelecek gine günün birinde diyen...»

«Gerçekten gelecek mi, dede?»

«Kendisi değil elbet, çocuklar. Soluğu gelecek, aklı yürekliliği gelecek tekrar tekrar. İşte Sakarya Şeyhi onun bi gelişidir. Adının şeyh olduğuna bakmayın. Kendi Sakarya köylerinden bi Ahmet. Ekin ekenin olacak, toprak da işliyenin, budur bu demiş. Yanında on iki kızanı ile beraber yıllar yılı adalet dağıtmış. Beylerin topraklarını mızrakla ölçermiş fakir fukaraya dağıtırken. Parayı kalkanla, kumaşı kılıçla ölçermiş...»

«Onu da padişah mı öldürtmüş...»

«Dördüncü Murat, Vardarlı Ali Paşayı sürmüş Ahmet'in üstüne. Bozmuşlar paşanın ordusunu... Yazıyor mu bunları kitabınız?»

«Adını bile anmıyor, dede.»

«Ondan sonra Çiftererli Osman Paşayı yollamış Eskişehir'e. Gine mübalâğa cenk olunmuş. Ahmet'i de bi pusuya düşürüp esir almışlar. On iki kızanı ile beraber Konya'da padişahın karşısına dikmişler. Cellât Ali anadan doğma soymuş Ahmet'i. Tersine bi eşeğe bindirip kasabada dolaştırdıktan sonra, belden yukarı derisini yüzmüş. Elinin ayağının pamaklarını tokmakla kırmış birer birer. Koca Ahmet gık bile dememiş. Telâş etme cellât ağa, demiş yalnız, yavaş yavaş gör işini! Burnu kesilirken, kulakları doğranırken, hep o dediğini dermiş Ahmet: Pirimiz Bedrettin gelecek... Gelmiş de dediği gibi. Neden sonra bi de Gâvur imamı gelmiş. Onun da bi elinde silâh, öteki elinde adalet kantarı. Onu da esir etmişler sonunda. Kızanları ile beraber kızgın bi sacın üzerine çıplacık oturtmuşlar. İmam demiş kızanın biri, benim altım yanıyo... İmam cevap vermiş: Sık dişini evlât, benim oturduğum da güllü minder değil...»

Bütün bunları kendinden geçercesine dinliyen Hasan, yaşlar domurlanmış gözlerini kırpmadan soruyordu:

«A dedem, sen bunları kimden öğrendin, dedem?»

«Dedemden.»

«Biz nerden, hangi kitaptan okuruz bunları, onu söyle.»

«Bedrettin üstüne kitap çok derler. Benim okuyabildiğim, eski Türkçe, şöyle, kapağı vişne çürüğü, şu ufak parmağımın yarısı kadar ince bi risale... Kendi kitabı da varmış, derler. Şöyle, dört parmak kalınmış...»

«Ya Sakarya Şeyhi?»

«Onun vasiyetnamesi vardır. Velâkin hükümet yasaklamıştır: Gizlidir.»

«Nerde bulunur?»

«Bedrettin'in gine geleceğine inananlarda. Onların arasına karışmadan da bulunmaz... Acele etmeyin. Günü gelir, siz de muallim olursunuz, köylere gidersiniz, insanlara karışırsınız, o zaman belki de...»

Hasan işte o günleri beklemedi. Daha o yılın sınavında tarih hocasının hiçbir sorusuna karşılık vermedi. İnadına sustu. Bütünlemeye kaldı. Yaz paydosunda memleketine giderken de bize bir şey söylemedi. Ve bir daha da okula dönmedi. Neden sonra, bir bayramda mektubu geldi. O da Arif dedeye. Yeni yazıyla olduğu için bana okuttu dede. Bayramın mübarek olsun dedem, diyordu. Ben artık insanlar arasında bir okula karıştım, diyordu. Bildiğimi bilmediğimi bunda tekmilleyeceğim, diyordu. Kitapları arıyorum, «Varidat»ı buldum bile, diyordu.

O yıl kalbur az kalsın Kürt Kasım'la beni de eleyecekti. Biz de düşeyazdık. Düştük hattâ. Ama bir hafta için. Sonra yine zıplayıp girdik kalbura, yine karıştık öğretmen olacaklara. Verilmiş sadakamız varmış. Alacağımız sadakalıklar varmış. Çekeceğimiz varmış.

Bir peynir olayı yiyordu bizim başımızı. Kahvaltıda verilen peynir ufala ufala fındık kadar olmuştu. Derken bir sabah nöbetçi arkadaşımız bir tabure üzerine çıkarak bütün yemekhaneye seslendi:

«Arkadaşlar!»

Bütün sofralardan gözler ona çevrildi.

«Bu sabah peynir yok arkadaşlar. Yalnız çay-ekmek...»

Bir uğultu sarstı birden camları. Öğretmenler yemekhanesinden de Bizon fırladı ve bir böğürdü:

«Ne oluyor?»

Bizim sofradan hemen tabureye binen Kürt Kasım karşılık verdi:

«Peynir yokmuş!»

«E yoksa yok. Babanın evinde de peynirle mi kahvaltı ederdin?»

«Babamın evinde peynir de yoktu ama, bu millet evinin ambarında var. Parasını da babalarımız ödemiş hem...»

Orta yerden nöbetçi arkadaş atıldı:

«Yok, Kasım. Ambarda da yokmuş. Ambarcı yarın iki parça peynir yerler, bugün ekmeklerini çaya bansınlar demiş.»

Demesine kalmadan aşçıbaşı kaptı sözü:

«Ambarda peynir var. Vermiyor!»

Ve bizim Kasım, çatalıyla boş peynir tabağını tıklamağa başladı. Arkasından hepimiz bir tıklama korosu tutturduk: «Peynir! Peynir!» Bizon tos vuracakmış gibi kafayı dikerek bağırdı:

«Zıkkım yiyin!»

«Peyniiir!»

«Peynir diyen eşşektir!»

Kasım yine çıktı tabureye:

«Peynir vermiyen...»

Arkasını da ben getirdim:

«Eşektir!»

Bizon geldi, ikimizi birden tosladı.

«Haydi erkekseniz bir daha tıklayın tabağı da göreyim!»

Eh, görsün diye biz birer kere daha tıkladık. Hem bunu o kadar soğukkanlılıkla yaptık ki, Bizon çileden çıktı.

«Ne istiyorsunuz ulan siz?» dedi.

«Peynir verilsin istiyoruz» dedik.

«Verilmeyecek» dedi.

«Ambarcı şimdi buraya çağrılsın istiyoruz,» dedik.

«Gelmeyecek. Bir diyeceğiniz var mı daha?» dedi.

«Var» dedik.

Kasım yine çıktı tabureye:

«Arkadaşlar, beni dinleyin..» dedi. «Ekmeği çaya banmak yok. Boykot!»

Kalkıverdi bütün yemekhane. Acıktığımız zaman açılıveren dört kapıdan nasıl ayaklarımız yere değmeden dalarak içeri doluyorduysak, bu sefer de aynı hızla dört kapıdan dışarı fırlayıp salonu boşaltıverdik. İçerde hiç kimse kalmamıştı desem, yalan olur. Kaldı. Yalnız İstanbullu Selim kalkınadı yerinden. Adı üstünde «Obur» Selim. Midesi boykot edemezdi. Onun bunun artığını da yerdi şopar. Hele dişe dokunur bir şey verildi mi, kimse saldırmasın diye, söz gelişi, tabağındaki böreği önceden yalar, kadıngöbeği tatlısına da şöyle ufak tertip bir tükürürdü.

Çıktığımız kapılardan el ettik, kaş göz ettik, yumruk da gösterdikse de, Obur hiç oralı olmadı. Çay sıcak, ekmek yumuşak, bandı bandı yedi, doldurup doldurup içti.

O gün öğleden sonra da Kasım'la beni görmek için revire geldi. «Geçmiş olsun,» dedikten sonra söyledikleri bugün gibi aklımda:

«Sizin gibi enayiler olmasa, benim gibi oburlar aç kalır. Bu sabah sekiz çay içtim. Aman siz şu boykotu sık sık...»

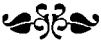
Kasım'la bir olup yıktık hergeleyi yatağa. Yarı öfke, yarı şaka, vura vura pestilini de çıkardık. Gücümüz yerindeydi. Revirdeydik dedimse, hasta değildik elbet: Okul Yönetim Kurulu daha o sabah bir «yıldırım» toplantısı yapmıştı. Ömrümde ilk olarak suçlu iskemlesine oturdum. Bizon suçlandırdı. Tanıklar dinlendi. Arkasından da «şimşek» kararı okundu: İkimizi bir hafta için okuldan kovdular. Böylece revirde kalafata çekildik. Katıksız hapis gibi.

Gece geç vakit Salih Ağa ile Arif Dede uğradılar. Biri sırtımızı sıvazladı. Öteki övdü:

«Pıravo!» dedi. «Adam olacak çocuk ettiğinden belli olur.»

Sonra artık Salih Ağa saydı saydı sövdü, sövdü sövdü saydı. Elbet bu arada Ambarcının şaşı kızını sayınayı da unutmadı.

ON SEKİZ

O zamanlar bizim öğretmen okulunda beş yıl okunuyordu, sıra bize gelirken altı yıl oluverdi. Bu da benim değil, babamın sabrını tüketti. O yaz artık beni diplomamla bekliyordu. Kendisi de hemen emekliye ayrılacaktı. Ama evdeki hesap çarşıya uysun uymasın, dilekçeyi dayadı: Benden bu kadar!

Artık düşündüklerimiz apayrı idi. Ben öğretmenliğin giriş kapısı eşiğinde, nereye gideceğimi düşünüyordum, o çıkış kapısı eşiğinde ne yapacağını.

«Çok düşünme baba» dedim. «Emeklisin. Unu eledin, eleği astın. Oturup dinleneceksin...»

Acı acı güldü.

«Elbet,» diye sözümü pekiştirdim, «gelecek yıl ben başlıyorum. Benden sonra da Emine. İkimiz her aylığımızdan birer parça ayırdık mı, seninki artık emeklilik değil, tam aylıkla dinlenme olur.»

«Bu da evdeki hesap» dedi.

Boş gün geçirmiyordu babam. Emeklilik emrini de beklemeden yine çabalamaya koyuldu. Gündelikle bağ işlerine gidiyordu. Bir yandan, kışın imam durabileceği bir köy araştırıyordu. İnanmıştı artık: Köy mü, ya ağa olacaksın orada, ya imam. İlle öğretmen olma!

O kadar soğumuştu ki bu işten, çarşıda bakkalı kasabı okutmaktan bile vazgeçti. Oysa böyle geçici öğretmenliği kelepir sayardı. Akmasa da damlar, derdi.

Nitekim, bir gün Hamurkâr Süleyman damladı bizim eve. Fırıncı Halim'in işçisi. Pehlivan. On beş yıldır hergün iki yüz kilo hamurla güreşir. Bilekleri var, on iki burgatalık halat. Yumrukları var, bahadır topuzu. Un çuvalından yapılmış donu gömleği içinde yüz okkalık bir et-kemik çatkısı. Bu çatkının içinde bir çocuk yüreği. Tepesinde kirpi tıraşlı bir kafa. İki yanağında iki elma. Bir de kız sesi. İşte sana Süleyman!

«Ocağına düştüm Hoca!» dedi Süleyman. «Etim de senin, kemiğim de. İlle beni de okut.»

Ocağına düştüm demesi boşuna değildi. Babam elifi mertek sanan nicelerine üç ayda gazete heceletirdi. Ne pedagoji okumuştu benim gibi, ne metodika. Ne analiz ne sentez. Ne cümle ile öğretim, ne ünite. İşte size onun derslerinden bir örnek: «Buna derler A. De bakayım, A de: A. Aferin. Buna derler B. Bir de B de bakayım: B. Aferin. B-yi A ya vur: Ba. Bir daha vur: Ba-ba. Haydi bakalım bana yüz tane baba yaz yarına kadar!»

Süleyman'ın da istediği bu kadarmış zaten. Bir imzasını atsınmış, iki satır mektup yazdıracak, okutacak adam aramasınmış, üçü beşi toplayıp çıkaracak kadar, çetelesiz veresiye defteri tutacak kadar da hesap bilsinmiş. Zere el kapısında hizmetkârlık gayrı canına yetmiş. Karısının bağını satıp kendi başına bir fırın açacakmış. «Patıron» olacakmış. Babama her gün «bilâmeccanen» bir francala verecekmiş. Bir eşeği daha okuttu diye de ömrünün sonuna kadar dua edecekmiş...

Babam bunları dinledi dinledi, sonra beni göstererek: «Çırağıma söyle, Süleyman. Okutursa o okutsun seni,» dedi.

Süleyman bu sefer bana asıldı:

«Aman okut beni. Etim kemiğim de senin, gündeliğim de!»

Daha o gün bir Alfabe alıp, fırında, Süleyman'ın hamur yoğurduğu yerde derse oturduk. Hamura Alfabenin A-sını yazdık. «İki direk bir mertek» diye başladık. Ne var ki, Alfabede çocuklar için yararlı olan resimler Süleyman'ı yanıltıyordu. O yukarda fare resmini gördükten sonra, sen istediğin kadar

F-yi A-ya vurdurup fa-re okutacağım diye çırpın. Süleyman sı-çan deyip düşüyordu. İşte böyle düşe kalka Z-ye vardığımız gün Süleyman sordu:

« Demek bundan başkası yok?»

«Yok.»

«Bütün okumak yazmak bu mu?»

«Bu. Hepsi işte bu 29 harfin içinde.»

«Demek ben hepsini belledim?»

«Belledin ya.»

«Bir ayda?»

«Sürmedi bile.»

«Peki a aslanım,» dedi Süleyman, «siz o mekteplerde bunca yıldır bunun nesini okursunuz daha?»

Ben bu soruya birden karşılık veremedim. Verebilene de aşkolsun derim.

İkinci ay Süleyman «Köroğlu» gazetesini çatır çatır sökmeğe başladı. Her yanı un ağarık, kolları paçaları çemrenmiş, ekmekçi küreği kadar iri ayaklarında nalınla fırının önünde oturur, gelip geçene de duyurarak bu gazeteden «siyaset» okurdu: «İsviçre gıralının gafası gızdı! Donanmamla tekmil Firengistanı batırırım diyor... Allah Allah! Bu gadar da gızılır mı be yahuuu?!»

Süleyman bu «be yahu»yu uzattıktan sonra dönüp bana sorardı:

«İsviçre neresi aslanım?»

«Firengistanda bir cennet memleket.»

«Nesi meşşurdur?»

«Saatleri, bankaları, bir de inekleri...»

«Ekmekleri nasıl aslanım, ekmekleri?»

«Pamuk gibiymiş.»

«Allah Allah, demek orda da iyi hamurkârlar var benim gibi.»

«Hayır, onlar ekmeği makineyle yoğururmuş.»

«İşte bu gâvur işi! Hamur dediğin, yumruk ister aslanım, topuk ister. Yoğuranın burnundan hamura şırıp şırıp ter dam-

lamadı mı, o ekmek kabarmaz. Bereketi de olmaz. Doyurmaz. Adam kısmı doymayınca da aha böyle İsviçre gıralı gibi saldıracak yer arar. Demek ki, ekmeksiz siyaset olmaz. Sen yaz bu dediğimi...»

Yazardık dediği yere. Sonra başka haberlere geçerdik. Artık ilânlarına kadar okuyup yorumlardık gazeteyi. Ama Süleyman bununla da kalmaz, başını kaldırır karşı dükkânların levhalarını birer kere daha okurdu: «Güneş Çayhanesi Halit Balaban. Selâmet Ticarethanesi. İmdat Eczanesi...»

«Doğru mu okudum aslanım?»

«Doğru.»

«Helbet. Hocam sensin. Sana bir de şu parayı okuyayım mı?»

Okuma desen de o artık pantolon cebinden yeşil bankınotu çıkarmış ve başlamıştır:

«Bir Türk Lirası. Maliye Vekâletinin 7.9.1933 tarih ve... ve... bu rakam hem böyük, hem çok sıfırlı, sen oku şunu...» «600012.»

«Vay anasını! Altı yüz bin sayılı emriyle...»

Söker artık ötesini. İmzalara kadar: «Maliye Vekili Abülhalik Rende. Tövbe, Renda... Merkez Bankası Umum Müdürü. İmza Okunamadı!»

Doğrusu ya, Süleyman için okunamıyacak şey kalmamıştı. Nice günler çarşıda bir aşağı bir yukarı mekik dokudu. Sokak levhası gördü okudu: «Kurtuluş Sokağı» Çınarın gövdesine yeni yapıştırılmış bir ilânı okudu: «İpotek haciz, açık arttırma ile satış.» Sinema kartelâsını okudu «Yaşamak hakkımızdır.»

Bir gün yine böyle «dünyayı» okumaya çıkmıştık. Belediye Meydanı'ndan geçerken, Süleyman «Genel Ayakyolu»na saptı. «Erkekler» yazılı bölüme girdi. Girdi ama, bekle, bir saat sürdü çıkması.

«Ne oldu Süleyman?» dedim.

«Ne olsun aslanım,» dedi, «içerde dört duvara bir resimli elifba donatmışlar ki, bedava gazete, okuya okuya bitiremedim!»

«Okumasaydın.»

«Pişman oldum zaten. Ama lâf lâfı açıyor orda, aslanım. Hele birine adamakıllı gızdım...»

«Neye?»

«Buraya yazı yazan eşşektir diye yazmış.»

« Doğru.»

«E kendisi de eşek değil mi?»

«Eşek.»

«İşte ben de yüzüne vuruverdim bunu. Galemin ucunu tükürükleyip bir satır da ben döşendim altına: 'Ülen eşek öyleyse sen neden yazı yazıyorsun buraya?' dedim.»

«İmzanı da attın mı?»

«Helbet. Tura gibi!»

«Aferin Süleyman.»

Köroğlu gazetesini bırakmıştı artık Süleyman. Ne diye boşuna para versin? Canı okumak istedi mi, kâh o ayak yoluna gidiyor, kâh Belediye'ye gidip askı kâğıtlarını okuyor, Pazarları taş okumak için mezarlığa uğruyor, bir yandan da sokaklarda boş sigara paketleri topluyordu. «Köylü» paketini okumak kolaydı: «20 yassı sigara T.C. İnhisarlar İdaresi. Milli Müdafa vergisi dahil 6 kuruş.» İlle «Serkldoryan» onu zorlardı. Bir kere heceledi sökemedi. Söyledim. Kıvıramadı. Bu sigaranın adı da kendisi de onun ağzına göre değildi.

Süleyman böylelikle bütün çarşı esnafının, kalfaların, çırakların alay konusu olmuştu. Hepsiyle takışıyordu. Söz gelişi, kasaptan et alacaksa ille gazete kâğıdına sarılacak diye önceden pazarlık ediyordu. Artık kimi yüzüne karşı kimi arkasından, alay eden, kızan, «Hepten delirdi bu hödük,» diye söylenen çoktu.

Bir gün onunla «dünyayı» okuyup döndüğümüz sırada, karşıdan Deli Bahri göründü. Ağır aksak yine koşuyor o da Yandı'sını okuyup duruyordu. Süleyman arkasından baktı baktı, sonra yine bir allah allah çekerek:

«Hepten delirdi bu herif!» dedi.

Yaz sonu gelmişti artık. Süleyman'a diplomasını verdim.

Ertesi yaz okulu bitirerek kasabama döndüm. Babam artık beni Ferit'in yerine koyar da övünür, alnımdan öper sanıyordum. Yine aldandım. Ne övündü, ne yerindi. Öyle bir hoş geldin dedi ki, neye geldinden beter. Ben yine elini saygıyla öptüm.

«Bitirdim baba,» dedim.

«İyi haltettin» dedi. «Düşün bakalım şimdi geleceğini!"

On dokuz yaşımın basamağından şöyle bir baktım ötelere: Yemyeşil. Bundan sonra ne baba ocağının acı lokması, ne de okulun.

«Nesini düşüneyim geleceğimin, baba? İşte hayat yolu önümde. Yokuşu aşmışım...»

«Yokuş asıl bundan sonra başlıyor, oğlum. Geçeceğin yol da benimkidir. Bana bak da, ama şöyle alıcı göziyle bak da ilerde ne olacağını gör.»

Alıcı gözüyle baktım babama. Daha bir ufalmış, kurumuş, kırışmış göründü bana. Gözlerim doluksadı. Bu sefer de o bana baktı. Şöyle yürekten.

«Çocuklaşma!» dedi.

Ağlamaya vardırmadım işi. Çok geçmeden beraberce çıktık. Yine koltuğumuzda bir çapa, cebimizde biraz çim ve çiçek tohumu. Düştük mezarlık yoluna.

«Ne düşünüyorsun, ne yapacaksın bu yaz?» dedi.

«Bulursam, Süleyman gibi birini daha okutacağım, baba.» dedim.

«Süleyman sana yerden göğe duacı.»

«Adamakıllı söktü mü artık?»

«Patron bile oldu.»

«Olur ya. Diplomayı kim verdi ona?»

«Sen aldın mı kendi diplomanı? Söylemedin.»

«Bitirdim dedim ya. Diplomalarımız yaz sonuna Bakanlıktan gelecekmiş. Şimdilik bitirme notlarımızla iki satırlık bir belge verdiler elimize.»

«İyi mi bari notların?»

«Pek parlak değil. İyi hal notumu kırmışlar yalnız.»

«O da neden?»

«Peynir grevinden.»

«O zaman da dedim ya, sizinki boyunuzdan büyük iş..»

«Peki, susalım mıydı baba, doğruyu söylemeyelim miydi?»

«Dünyanın eğrisini düzeltmek size mi düştü be çocuk?»

«E herkes düşmedi der de susarsa ne olur?»

«Böyle gelmiş, böyle gider. (Babam yine bir taşa çarpıp tökezledi) İşte kırk oldu söylüyoruz da, Belediye Başkanı olacak herif şu yolları onartıyor mu? Ah, sen öğretmen olacağına Belediye Başkanı olmalıydın ki...»

«Her şeyin başı yine bizim iş, baba. Sen eğer iyi başkan olacak çocuklar okutsaydın...»

«Sen okut öylesini artık.»

«Okuttuğum çocuğu adam olduğunu görüp sevinmek iyi şey değil mi baba?»

«Ben çokluk sevinemedim ki. Okuttuklarımın kimi kasap oldu, kimi celep, kimi de çırak çoban.»

«İyi yurttaş olsunlar da...»

«Okuttuklarımın içinde biricik güvendiğim vardı. O da gitti, gitti de zanaatin en kötüsünü seçti.»

«Kim o?»

«Sen!»

«Etme baba. Ben işin en iyisini yaptım.»

Babam «ne yaptın sanki» gibilerden yüzüme baktı. Ekledim:

«Çünkü sana ne yitirdiysen onu kazandırdım: Ağabeyimin alamadığı diplomayı getirdim."

Yine bir el savurdu.

«Sık da suyunu iç!» dedi.

Günler Bakanlıktan diplomamı, hangi ilde çalışacağımı bildirecek emri beklemekle geçiyordu. Altı yılın armağanını bekler gibiydim. Bu armağan da gecikmedi. Şöyle ki: Bir gün kahvede oturuyordum. Çocuğun biri yaklaştı yanıma. Un tozu içinde bir çırak. Gözüm ısırasıya kalmadan, muskaca katlanmış bir mektup tutuşturdu elime.

«Ustam yolladı.» dedi.

«Kim senin ustan?»

«Fırıncı Sülman.»

Açtım. Bizim Süleyman şunları yazıyordu: «Babanın borcu olan 72 ekmek bedeli 18 lira 60 kuruşun tezelden ödenmesini rica ederim.»

Çırağı savdım. Oturduğuın iskemle altımdan kayar gibi, ben de yere yığılır gibi, çok yükseklerden, minare kadar yerden düşer gibi oldum. İçimden «Evet Süleyman,» dedim, «işte böyle alacak mektubu yazmak için üç ayda yirmi dokuz harfi bellemek yeter. Ama biz böyle verecek mektupları okumak için okullara gider de yıllarca dirsek çürütürüz.» Bunları biraz seslice söylemiş olacağım ki, sağımda iki kişi tavlayı bırakmış, bir niçinin boşluğu içinden bana bakıyorlardı. Sapıttım mı gibilerden. Bir sapıtmadığım kalmıştı zaten.

O akşam mektubu babama gösterdim. Gözlüğü yanında değildi, benim okuyuvermemi istedi. Kendi idam kararımı okurcasına tekrarladım.

«İyi ya işte,» dedi babam, «diploma miploma bekleme artık, bunu çerçevelet, başucuna as.»

Gerçekten de, ha deyince bir kalemde on sekiz lira ödeyebilecek durumda değildik. Babamın emekli aylığı bu kadardı zaten. Kardeşlerim büyümüşlerdi. Büyük kız ilkokula gidecekti artık. Analığım emekli aylığına destek olmak için «moda berberliği» yapıyor, evde on kuruşa kadın saçı kesiyordu. Sonra tanesi beş kuruştan gizli gizli hacamat* yapıyordu. Hele şehirde pazar kurulduğu günler bizim ev «Kan Bankası»na

dönüyordu. Kan aldırmaya gelen yörük karılarının analığımla pazarlık yapmaları ömürdü. Kimi iki yumurtaya başından kan aldırıyor, kimi sırtına üç boynuz çektirip «yeğinledikten» sonra bir çömlek yoğurt bırakıyor, dua ede ede gidiyordu.

Tek sözle, on parmağında on hüner varmış analığımın da biz bilmezmişiz. Babamın ar zoruna abone olduğu, tutarı aylıklarından kesildikçe sövdüğü ve bir tanesini bile okumadığı Eğitim-Öğretim Gazeteleri, Öğretmen Dergileri yıllardır birikmiş, sandık, sepet, raflar ve tavan arası bile dolmuştu. Analığım bunlardan bir yığın alıp da çocuklarla beraber bir oturdu mu, günde üç yüz kadar kesekâğıdı yapıyorlardı. Hangi bilgin söylemişse, doğru: Doğada hiçbir şey yeniden var olmuyor, hiçbir şey kaybolmuyor! İşte öğretmen gazeteleri kesekâğıdı oluyor, kullanılıp atılıyor, sonra toplanıp eritiliyor, yine kâğıt, yine gazete, yine kesekâğıdı oluyor. Kesekâğıdı, deyip geçme. Dibini bolcana çirişledin mi, elli tanesi bir kilo. Kilosu yirmi kuruş. Müşterisi ayağında. Parası peşin...

Hepsi iyi ama, bütün bu çabaların ürünü yine de beş altı boğaza yetmiyordu. Borç boğazdaydı. Çare yoktu. Fırıncı Süleyman'a borcumuzu da benim alacağım ilk aylıktan ödemeğe karar verdik. Nedense, bu ilk aylığa çok güveniyorduk. Ağabeyime mezar taşından başka, listede şunlar yazılıydı: Babama bir palto. Analığıma bir hacamat makinesi. Kızlara birer entari. Erkek kardeşime de bir bisiklet... Adamakla mal tükenmezmiş. Öyleyse ilk aylık da tükenmez.

*Şişe, ya da boynuzla kan alma.

ON DOKUZ

Afyon iline verilmiştim. Yolluğumu aldım. Yüz lira kadar tutan «Donatım Bedeli»mi daha sonra babam alsın diye gerekli işlemi yaptırdım. Derslerin başlamasına daha yirmi beş gün varken kasabamdan ayrıldım.

İstasyonda İzmir'e bilet aldığımı gören babam sordu:

«Neden Manisa'dan Afyon'a almıyorsun biletini?»

«Sonra geçeceğim baba. Önce Urla'ya uğrayıp anamı görmek istiyorum,» dedim

Sustu kaldı. Bir kızardı, bir terledi, yutkundu. Bu sefer dilimin ucuyle ben sordum:

«Mezarı tam nerdedir, söyleyebilir misin bana?»

«Mezarlıktadır!»

«O belli ama...»

«Dayıların gösterirler.»

«Ne Urla'yı biliyorum, ne onları tanıyorum. Sağ mıdırlar acaba?»

«Birinden biri sağdır elbet. Dayın da teyzen de çoktur orada.»

«Adres?»

«Bıçakçı Mustafa'nın çocukları diye kime sorsan gösterirler.»

«Dedem o kadar ünlü müydü baba?»

«Tıraş bıçağı kadar ince bağ destereleri yapardı.»

Urla'ya varınca, babamın salık verdiği gibi sordum. Avcı dayımın bıçakçı-tüfekçi dükkânını gösteriverdiler. Girdim. Mengene başında sırtı kapıya dönük bir adam. Gıcırt gıcırt bir şey eğeliyor. Dama dama kırışık ensesi gözüme çarptı, bir. Yüzünün iki yanından uğrıyan burma bıyık uçları, iki. Neden sonra dönünce karşılaştığım şaşı gözü, üç. Bir elinde eğe, ötekinde mengenede dişediği bağ desteresi, alt dudağında yapışık bir sigara... Önce kolunu alnından geçirip terini sildi. Beni şöyle tepeden tırnağa süzdü. Sonra bir de tırnaktan tepeye. Nerdeyse beni gözünün ısırdığını söyliyeceğini bekliyordum.

«Ne istedin efendi?» dedi.

«Hiç...» dedim

«Bilenecek çakın mı var?»

«Hayır.»

«Sıkılma canım, söyle. Tabancan tutukluk mu yaptı, mermi mi istersin yoksa?»

Gülümsedim. Biraz oturmak için izin istedim. Yer gösterdi. Sigara tabakasını çıkardı. Ben ondan önce sigara paketimi uzatıp:

«Hele sen şu... sigarasından yak.» dedim.

Bizim kasabanın adını duyunca sordu:

«Sen oralı mısın?»

Evetçesine başımı salladım.

«Kimlerdensin?»

«Kökten yerlisi değiliz.»

«Orda bir öğretmen Halil Hoca vardır...»

«Tanırım, o okuttu beni.»

«Okutması batsın onun. Benim eniştemdi. Yedi, verem edip bitirdi benim gül bacımı. Sonra getirdi, ölüsünü yığıverdi başımıza. Üç dene çocuk döküldü kaldı geride. Biri, en ufağı memeden yeni kesildiydi daha...»

Azıcık sustu. Yaktığı sigarayı bir sömürdükten sonra, dumanı savururken kahırla ekledi:

«Öldüler mi, kaldılar mı, yirmi yıl geçti aşağı yukarı, ne bileyim...»

«Büyüyorlar,» dedim.

«Biz de duyduk. Halil Hoca sonra İzmir'den bir karı almış, bakarmış çocuklara, dediler. Lâkin inanamadık. Merhabamız kesik olduğundan yazıp soramadık da... Demek ikinci karıyı verem edemedi hoca?»

«Ne gezer! Hoca nerdeyse kendisi...»

«Geberdi mi yoksa?»

Adamın gözleri gözlerime çivileniverdi.

«Sorması ayıp ama, senin kimin var burda?» dedi.

«Bir avcı dayım varmış,» dedim.

Benzi atıverdi.

«Evet. Buralarda baba zanaatını işlermiş.»

Artık bağırıverdi:

«Ulen sen deminden beri söylesene!»

«Süleyman dayı!»

«Yüreğime indirecektin benim a çocuk!»

Sarmaştık. Pos bıyıklar yüzüme gözüme yapışıyor, dayım öpe koklıya sıralıyordu:

«Vay kardeş kuzusu vay! Vay benim bacım kokulu tosunum... Vay benim...»

Getiremedi ötesini. Hıçkırdı. O şaşı gözünde domurlanan ilk damla, bıçak kesiği yanak kırışığından süzülüp pos bıyığa giriverdi.

O akşam bir bağ evinde kırk kadar akrabanın arasındaydım. Avcı, deveci, bıçakçı dayılar. Semerci, balıkçı enişteler. Beşer altışar çocuklu teyzeler (benim yarı analarım), yengeler, gelinler. Ağır başlı güveyler. Künyesi yeni okunmuş delikanlılar. Çiçeği burnunda kızlar. Okulluk çocuklar. Emekleyen

torunlar... Bir dedem, bir de anacığım eksik yalnız aralarında. Hepsi de ağzıma bakıyorlardı. Anlat! Anlata anlata kâh ağlattım onları, kâh güldürdüm. Geceyi yarı ettik.

Çardakta yatacağım yeri gösterdikleri zaman, avcı dayıma fısıldadım:

«Yarın erken uyandır beni e mi?»

«Ulen yat uyu doyasıya. Zorun ne?»

«Yarın yolcuyum.»

«Valla olmaz! Gelmesi senin elindeyse, gitmesi...»

«Öyle deme, dayı. Sen uyandır erkenden beni. Hem bir de dileğim var.»

«İki dileğin olsun tosunum, söyle.»

«Sabahleyin önce anamın mezarına götür beni.»

Dayım biraz durakladı, ikiledi, susuverdi.

«Kimse gücenmesin,» diye ekledim. «Ben daha çok onu görmeğe geldim buraya, dayı. Hem sonra yolcu yolunda gerek.»

«Sen hele uyu bakalım. Sabah ola, hayır ola...» diyebildi.

Sabah oldu. Ortalık ağarırken çabucak giyindim. Daha akşamdan kızlara hazırlattığım güllü kadifeli buketi aldığım gibi yola çıktık. Bağlar arasından kasabaya indik. Çarşı içinden iskele yolunu bırakıp sağa saptık. Park gibi bir yere girdik. Geçip gideceğimizi sanıyordum. Dayım ise ağır alıyor, yavaşlıyordu.

«Şu kestanenin altında biraz oturalım,» dedi.

Yeşil boyalı arkalıksız bir sıraya oturduk. Dayım kasketini çıkarıp dizine geçirdi.

«Hah şöyle, güneş alnımıza doğsun,» dedi.

Sonra tabakasını çıkardı. Kendisine ve bana birer sigara dolayıncaya kadar düşündü. Bir ucundan anlatmağa başladı:

«Biliyor musun, burda Yunanın ardından giden Rumların her şeyi kapanın elinde kaldıydı. Evlerinin merdiven mermer-

lerini bile söktüler. Bunlardan bir iki parça da bizim elimize geçtiydi. Neyse, kestirdik, işlettik, ananın mezarını bir güzel onarttık... Yazı bile yazdırdık kaymak gibi mermerin üzerine... İyi ama, gel zaman git zaman, namussuz bir Belediye Reisi mezarlığın mermerlerine dadanmış. Kasabalının haberi bile yok. Ağa üçer beşer söktürür, İzmir'e, tutturabildiğine satar dururmuş. Ölü taşından Belediye geliri arttırasıymış herif! Eh, böyle anasının ipini satmış hergele, senin ananın mezarını da satmaz mı? Satar. Bir gün varıp baktık ki, domuz girmişe dönmüş mezarlık. Arada bul gayrı Şükriye hanım nerde yatar? Çok geçmeden de bir karar: Mezarlık park olacak!»

Dayım bir göğüs geçirdi. Eğilip bir atkestanesi aldı yerden. Kozasını soyınağa başladı.

«Aksilik bu ya,» dedi, «o zaman ben Karaburun ormanlarında kaplan kovalıyordum. Sürek avı vardı. Ama sonunda da vurdum kaplanı. Avcı yalanı değil, bayağı kaplan. Otuz kırk kadar dana yediydi bu dağlarda. Ölüsü bile korkunçtu. Davul zurna ile götürdük İzmir'e. Orda resmimizi filan çektiler de «Anadolu» gazetesine bile bastılar...

Neyse sözümüz bu değil. O zaman küçük dayılarından, eniştelerinden kimi askerde, kimi mapusta, kimi balıkta...

Senin anlıyacağın, suçumuzdur, varıp da sahip olamadık ananın kemiklerine. Anladın mı?»

Tam anlıyamamıştım daha. Hattâ budalaca sordum:

«Dayı, uzak mı bu mezarlık?»

«Burası işte, tosunum. Park ettiler dedim ya.»

«Demek artık anacığımın mezarı da yok?»

«Yok oğul. Yetişemedik. Kalıntısını torbaya doldurup yeni mezarlıkta bir yere de gömemedik. Lâkin sonradan gelip keşif yaptık. Saliha teyzenin dediğine bakarsan, şu kestanenin olduğu yerdeydi anan. Bana sorarsan, burası, aha bu oturduğumuz yer...»

Dilim damağım kuruyuverdi. Otursam saygısızlık olur. Kalksam, ana mezarına basılmaz. Ağlasam yakışmaz. Bir kurşun delip geçse böğrümü, bir damla kanım akmaz. Ne yapacağımı, ne diyeceğimi şaşırdım. Bir elham okumak geldi içimden. Bir de şiir yazmak...

Dayım kolumdan tutup kaldıracak oldu.

«Bırak dayı, güneş alnımıza doğsun» dedim.

Doğdu. İki mızrak boyu yükselinceye kadar da oturdum o yeşil sırada. Sırada değil sanki, anamın dizlerinde.Yumdum gözlerimi. Başımı da göğsüne dayadım. «Anacığım,» dedim hep içimden, «bir adın kaldı artık anacığım.»

İzmir'e bilet almak için otobüslere doğru yürüdüğümüz zaman, arkamızdan bir kız çocuğu bağırıyordu:

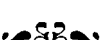
«Amcaaa!»

Dönüp baktık. Çocuk, kalktığımız sıraya bıraktığım buketi gösteriyordu:

«Çiçekleri unuttunuz!»

Elimle işaret ettim: Kalsın.

YİRMİ

Afyon'da çok kalmadım. Beni bir köye verdiler. Gidip çivi gibi çakıldım orta yerine. Başka bir deyişle, mum olup dikildim. Yanmaya başladım. Tepemdeki yalım lodosa da dayanıklıydı, poyraza da. Çarktan yeni çıkmış öğretmen mumu, on dokuz yaşının yalımıydı bu. Köyümün karanlığı bununla ışıyacaktı. Bu mum kendi dibinden gayrı her yere, her şeye ışık tutacaktı. Yapısı bir cami odası olan okulum, içinde sıra yerine hasır serili okulum, bir gaz lâmbasından bile yoksun okulum bu yalımla ışıyacaktı. Sümüklü, yalınayak, bitli çocuklarımın gözbebeklerinde bu yalım parlayacaktı. Bu yalım var oldukça, onlar da ben de giyim kuşam kaygısını bir yana atacaktık. Bir tarhana çorbasından öteye içimizi bu yalım sımsıcak tutacaktı. Kuru yerde yatsak da üşümeyecektik. Bu yalım bana köylümü sevdirecek, erkeği ile akran arkadaş, kadını ile bacı kardeş olacaktık. Okumuşluğumun, bilmişliğimin «yüce» katına tüneyip de onlara «Haydi, tırmanın bana doğru!» demeyecektim. Ben önce kendim inecektim o «yücelerden», içlerine girecektim, halk adamı gibi aralarına karışacaktım, sonra el kol omuz kanat verip, onları da kendi katıma çıkaracaktım. İşte birbirimize böyle uyacaktık. Bütün yitiklerimizi benim mumla arayıp bulacaktık. En önemlisi, tepemde bu yalım oldukça ben hiçbir güçlükten yılmayacaktım, hiçbir gözdağından korkmayacaktım. Namık Kemal'in ozanca söylediği gibi: Dönmeyecektim, isterse karşıma mezartaşım çıksın!

Ne var ki, benim karşıma mezartaşı kılıklı bir adam çıktı: Köyün hocası, hatibi. Öyle bir üfleyiş üfledi ki adam, benim mumun yalımı şöyle bir titredi, gitti geldi, eğrildi doğruldu. Bereket versin dayandım, sönüvermedim.

Daha ilde, ilçede kulağını doldurmuşlardı. Ünlü bir köye gidiyorsun, demişlerdi. Nesiyle ünlü? Hocasiyle. Öğretmen dayandırmazmış. Üfürüğü zorluymuş. Ta Cumhuriyetle beraber gelen ilk öğretmene bir üflemiş, ânide söndürmüş. Tekirdağlı öğretmen Mustafendi kahrından ölüp gitmiş. Ölüsünü de Hoca yıkamış ve köy mezarlığının dışına gömdürmüş. Neden? Ölüsünü tek başına yıkayan Hoca kestirip atmış: Ben gördüm, «kabuklu gâvur'dur, mezarlık içine gömülemez! İşte o kadar...» Bu «Müslüman» Hoca ikinci öğretmene de bir üfürük çekmiş ve onu üç günlük yerdeki bir başka köye düşürmüş... Üçüncüsü yerli, bu köylüymüş. Birkaç yıl dayanmış. Ama köyün üç çeyreğini tutan Hocaya karşı kendi soyu ile azınlıkta kalmış. Eni sonu, Hoca onun kuyruğuna da tenekeyi bağlamış. Okulu geç açıyor, erken kapatıyor da hep keklik avına gidiyor diye... Dördüncüsü sarhoşmuş. Beşincisi sabahları temizlik yoklaması yaparken, oğlan çocukların yakalarından birer düğme, kız çocukların yakalarından ikişer düğme çözermiş... Altıncısı gelmiş ama, bu hikâyeleri öğrenir öğrenmez, daha o akşam geri dönmüş. Gidip işine başlasın diye yukardan üst üste emir vermişler. O da bütün bu emirlere bir tek karşılık vermiş: «Hocanın ölmesini bekliyorum. Ancak ondan sonra gidip işte başlıyabilirim!» Hoca da inat: Ölmemiş. Öğretmen de inat: Başlamamış. Bu yüzden de okul iki yıl kapalı kalmış...

Okulu ben açtım. Öğretmen kütük defterine «yedinci» olarak resmimi yapıştırdım, künyemi yazdım. Onların işe başladıkları ve ayrıldıkları tarihler kendi bölümlerinde açık seçik yazılıydı. Ayrılış sebepleri belli: Birincisi ölüm. Ötekiler aktarma. Sizin anlıyacağınız, üfürük... 5 Eylül 1936 diye işe baş-

lama günümü yazarken, bir gün ayrılış tarihi sebebi yerine ne yazılacağını düşünüyordum. Resimlerine baka baka altısına da soruyordum: «Ne olabilir, ben de benzer miyim sizlere acaba?» Mustafendi «Burda ölmemeğe bak, yoksa sen de gâvur olursun!» der gibiydi. Ötekiler de «Dayan, belki başarırsın!» diyorlardı.

Evet. İyi kötü bir okulum vardı. Direğinde bayrağım, tabanında hasırım, duvarında çakılı bir karatahtam vardı. Ben de vardım. Amma çocuklarım nerdeydi? Kütük defterinde üç sınıf üstüne 115 öğrenci yazılı. İlk sabah tellâl ünlettik. Hademe ihtiyar Hacı Bekir köyün dört yanına doğru düdük öttürdü. Gelip de hasıra diz çöken çocukları bir saydım, 15 bile yok!

«Hacı Bekir, nerde bunların yüz kadarı?»

«Onları hiçbir öğretmen toplayamadı, a oğul.»

«Neden?»

«Kimi çiftte çubuktadır daha. Kimi evde çocuk bakar. Kimini büyüdü diye okula yollamazlar. Ceza kesersin, ödemezler. Kötü olduğunla kalırsın... En iyisi, siliver sen hepsini defterden de aha bu elindekilerle işe başla.»

«Olmaz Hacı. Bakkal defteri değil bu. Okutmadığım çocuğu nasıl silerim?»

«Kasavet çekme sen. Onların hepsini Hoca okutuyor.»

«Hoca mı, ne okutuyor?»

«Kuran.»

«Nerde?»

«Evinde.»

«Öyleyse kalk gidelim şunun evine!»

Hacı Bekir delirdin mi gibisine yüzüme baktı, bir de güldü.

«Candarma bile giremez onun evine, a oğlum» dedi. «Daha doğrusu, girmez. Kaymakam avucunda herifin. Konağa gitti mi, ayağa kalkıp da temenna ile karşılıyorlar bunu. Oturur oturmaz da kahvesini veriyorlar eline. Gülden nazik hatırını sorup sual ediyorlar. Vilâyette ha keza. Ankara'dan da korkusu yok. Diyanet İşleri Reisi medreseden arkadaşıymış...»

«E ne yapalım arkadaşıysa?»

«Otur oturduğun yerde. Ağırlığını yeğniltme. Onunla aşık atamazsın. Senin gibi altı öğretmen geçirdi koltuğundan o. Birincisi...»

«Biliyorum Hacı, hepsinin hikâyesini öğrendim.»

«Öyleyse ne belânı arıyorsun daha?»

«Belâmı değil, çocuklarımı arıyorum.»

«Hoppala! Vermez oğlum. Kendisi okutuyor dedik a. Yalnız namaz dualarını belletti mi, harman kalkımında üç ölçek ekin alıyor her çocuğun babasından. Eğer hâfız ederse, bütün harman Hocanın! Artık kuzusu, tavuğu, yağı, yumurtası, fitresi, zekâtı da caba...»

«Kalk gidelim şuna Hacı!»

«Otur. Öfkeyle kalkma. Ziyanla otursun sonra. Hem öfkelendin mi, evveli baştan bir otur da 24 saat düşün...»

Düşündüm. Bu 24 saat içinde Hoca'dan haber geldi: «Odama gelsin de bir konuşalım.» Gitmedim. Haberi getirenle haber yolladım: «Okuluma gelsin de bir konuşalım.» Gelmedi. Darılmış: «İnsan bir eve iner de, ev sahibini sorup aramaz mıymış?» demiş. Darıldım: «İnsan çocuklarımı çeker alır da, öğretmenlerine sormaz mıymış?» dedim.

Derken, bir yandan o, bir yandan ben, aramızdaki ipi gererken, bir gün sokak ortasında karşılaşıverdik. Bir uzun adam. Şalvarlı kuşaklı. Kuşaktan uç veren bıçağının sapı gümüş. Saatinin kösteği gümüş. Suratı sütlâç kaymağı gibi pörsümüş. Bir tek de tüyü yok. Köse. Bir gözünün alt kapağı çekik, içinin kırmızısı görünüyor kıpır kıpır. Hep okurmuş. Camiye gidiyormuş. Yanında muhtar, yönünde ağalar. Ardında adamları. Benim yanımda ise Hacı Bekir ve 15 kadar öğrenci. Birinin elinde dürülü bayrak. Ötekinin koltuğunda Atatürk'ün çerçeveli portresi. Hacı ile benim ellerimiz de boş değil. Okulca ayaklanmışız.

İşte böyle iki küme halinde karşı karşıya durduk. Hoca gülecek oldu. Ağzında tek dişi yok. Yok ama, bu kadar öğretmeni

neyle ısırır? Bereket, beni hemen ısırmadı. Önce çenemi tutup okşadı.

«Bakın,» dedi yanındakilere, «bunun sakalı bile ayva tüyümüş daha!»

«Evet Hoca, ben köseyim!» dedim.

Çarpılmışa döndü.

«Nereye böyle ya?» dedi.

«Hiç...» dedim. (Elimde, okulun kapısından söktüğüm levhayı, Hacı Bekir'in koltuğundaki kara kaplı defterleri gösterdim.) «Artık taşınıyoruz!»

«Nereye?»

«Sizin eve Hoca!»

Bakışıp kaldılar.

«Bunda şaşılacak bir şey yok, Hoca. Nasıl olsa, çocuklarımın çoğu sende. Bari şu levhayı da senin kapıya çakalım, beni de sen okut, tamam olsun dedik!»

Benim elim ayağım, Hoca'nın da dudakları titriyordu.

«Anlaşıldı...» diyebildi. «Seneye varmaz, sen de taşınırsın başka köye!»

«Niyetim yok, Hoca!»

«Orası artık benim niyetime bağlı.»

«Peki, bir dene.»

«Neyine güveniyorsun ki?»

«Gel okula da söyleyim neye güvendiğimi.»

«Namazdan sonra geliyorum, bekle.»

Bekledim. Geldiler.

«Bak Hoca,» dedim. «Buna güveniyorum, bir. (Atatürkün portresini gösterdim.) Tanıdın mı? (Ses yok) Bir de buna güveniyorum, iki (Parmağımı, duvardaki Türkiye haritası üzerine serpilen Altıok'un birine bastım.) Bu ok laik olduğumuzu söyler. Senin anlıyacağın, din ile dünya işini ayırmışız birbirinden. Bu demektir ki, sen kendi çocuğundan başkasına din öğretip ticaret yapamazsın, beni de bu okulda öğrencisiz ko-

yamazsın. Öğrencilerimin 115'ini birden istiyorum. Anladın mı?»

Hoca ne yapsa beğenirsiniz? Güldü. Hem de «şunun güvendiklerine bak» dercesine, kasıklarını tuta tuta, avrat kıkırtısıyla gülüyordu. Sanki ben komiklikte Naşit'i* de, Dümbüllü İsmail'i* de bastırmıştım. Gülüyorlardı. Güle güle de çıkıp gittiler. Biz kaldık Atatürk'le baş başa.

«Görüyor musun?» dedim.

Onun gözleri çakmak çakmaktı, benim gözlerim dolu dolu.

«Ben kaybedersem, sen yok olursun, Altıok kırılır, Atam.»

Atatürk çattı kaşlarını. Bir şey diyor mu diye kulak verdim. «Dayan!» diyordu.

Ertesi gün Hocadan haber geldi. Ben de gelen haberi Atatürke aktardım:

«Ne demiş biliyor musun? Ben o oku kırar da, o medeniyet yularlı** taharetsizin bilmem neresine sokarım, demiş. Vermiyor çocuklarımı, atam. Bugünkü yoklamada yine 15 öğrencim vardı hepi topu, Hoca'da yine yüz. Hoca zorlu üflüyor, Atam. Benim mumun yalımı titriyor. Ülkü, ideal kabadayılıkları bir yana, gerçek bu. Öğretmen gazetesinin başına, Bakanlığın armasına, bütün öğretim kitaplarına eğitim meşalesi kondurmak kolay. Amma bizim mumun yalımı sönüp gider. Kaytarsam, altı yıl yediğim ulus pilâvı gözüme dizime durur. Yılsam, Cumhuriyet ölür! Dayanıyorum.»

Artık Ata'ya her gece bir rapor veriyordum. İşte bunlardan birkaçı:

«Bu sabah Hoca'nın kapısı önüne dikildim. Gelen çocuğu çeviriyordum. Kimi daha köşeden beni görünce dönüp kaçtı. Kimi de beni iplemeden, elimden kurtulup girdi. Aralanan kapıdan içeri bir göz attım: Merdiven ayağında elli,

* Halk tiyatromuzun ünlü komikleri

** Boyunbağı

altmış çift irili ufaklı pabuç ve nalın! Yeraltından gelir gibi bir ilâhi korosu bile duydum: 'Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu!' Yıl 1937, Atam. Okuyor çocuklarımız 'elif-be-te-se' deyu deyu. Akıyor gözyaşlarım Cumhuriyet deyu deyu. Anayasaya yazdık ya her Türk ilkokuldan geçer diye, sen artık Çankaya'da rahat uyu.»

«İlkin bu çocukların ana-babalarını okutmağa karar verdim. Yaşlılar için gece okulu açtım. Gelmiyorlar. Karılarla erkekler bir arada olmazmış. Eh, öyleyse, bir gece erkekler, bir gece kadınlar, dedim. Karılarımız geceleri bize lâzım, dediler. Bari delikanlıları kurtarayım, askerlikte dayak yiye yiye belliyecekleri alfabeyi burda benden dayak yemeden öğrensinler, dedim. Onlar da gelmediler. Gece vakti bir ahır bastım. Kumar oynuyorlardı içerde. Sabundan zar yapmışlar. Kaptım zarları, hepsini okula çağırdım. Yapışıverdiler yakama. Zarları vermeseydim, onlar beni döveceklerdi, Atam.»

«İlçeye gidip yakındım. Kaymakam 'ileri gitme,' dedi. Geri gidiyoruz öyleyse, Atam!»

«Müfettiş geldi. Beni değil, gidip Hoca'yı teftiş etmesini istedim. Bozuştuk. 'İdare et' dedi. Nasıl idare edeyim, Atam?»

«Bakanlığa her şeyi iğneden ipliğe yazdım. Karşılık gelmedi. Bir de sana yazmayı düşündüm, Atam. Sonra babam gibi ben de vazgeçtim. Böyle 'küçük' işlerimizle sizin büyük işleriniz arasına girip de kıymetli vaktinizi almak istemedim. İyi mi ettim, Atam?»

«Bu sabah Hoca'nın kapısı önünde göğsüme tabancayı dayadılar. 'Hocamızla uğraşma, yoğusa...' dediler. İyi kötü biricik hocası varmış köyün. Ama Kurtuluş Savaşı'nda ak çarşafla harman yerine çıkıp da bu köyü Yunan'a o teslim etmişmiş. Eder a. Kiminin malını, kiminin ırzını peşkeş çekmişmiş düşmana. Çeker a. Medreseler buğday ambarı, tekkeler bölük debboyu, camiler ahır, ezan Türkçe, fesler tencere tutacağı olalı, kadınların başı kıçı açılalı, yazımız gâvurcaya, cumalar

da pazara döneli, bu Hoca yatar kalkar, Cumhuriyet'e sövermiş. Söver a. Sana bile sövüyor, Atam!»

«Hoca bir haber daha yolladı. Benim gençliğime acımasa, bir dua okur, o saat erkekliğimi bağlar da beni avrada döndürürmüş! Ben de hemen haber yolladım. Okusun, dedim, bağlasın da, sonra denemek için kendi avradını yollayıversin, dedim. Ne bağladı, ne de yolladı. Hoca'nın üçüncü karısı 22 yaşında, Atam!»

«Muhtarla Hoca bir olup, her cumartesi öğleyin hafta paydosunda yaptığımız bayrak törenlerini yasak ettiler, Atam. Okul cami yanında ya. Biz burda İstiklâl Marşı söylerken, orda namaz kıldıran Hoca okuduğunu şaşırıyormuş. Ben artık ne okuduğumu, ne okutacağımı şaşırır oldum, Atam!»

«İkinci öğrenim yılına başladım. Mum daha yanıyor. Okul çağına yeni girenlerle beraber öğrenci sayısı otuzu geçti. Hoca da artık gözdağını kesti. Batı cephesinde yeni bir şey yok, Atam!»

«Var. Sözümü geri alıyorum: Yeni bir şey var. Hoca suyumu ekmeğimi kesti: Ekonomik abluka, aforoz! Neden? Ben zaten kimsenin bedava ekmeğini yemiyordum. Satın alma gücü bedava ekmeğinkinden daha yüksek para olmadığını da biliyordum. Bunu böyle bildiğim için köyde konuk sofrasına bile oturmuş değilim. Her şeye para sayıyordum. Ama artık parasını saysam da yok. Köylü söz birliği etmiş. Yumurta, tavuk, süt istiyorum, satmıyorlar. Üç gün aç kaldım. Sonra Hacı Bekir'i şehir pazarına yolladım. Bir şeyler alıp getirsin diye. Artık kendi lokmam da acılaşıyor, Atam!»

«Hacı Bekir'i okul hademeliğinden çıkardılar. Otuz iki lira yıllığı vardı yoksulun, ondan da oldu. Benim yüzümden. Aforoz, abluka çemberi daralıyor. Okulum kuşatılmış eğitim kalesi. Aç susuz savunuyorum, Atam!»

«Bir düş gördüm. Beni öldürdüler. Götürüp mezarlığın dışında Mustafendi'nin yanına yatırdılar. Bu düşümü de günün

gerçeği yorumladı sanki: Oturduğum bir gözcük evden attılar beni. Açıktayım. Okulda yatmak emirle yasak. Gel de yatma, Atam!»

«Başka bir oda buldum. Bırakıp gurbete gitmiş bir yoksulun eviymiş. Perilidir o ev, dediler. İyi ya, yalnızlık çekmem, dedim. Dedim ama, ikinci gece nerdeyse delirecektim. Karanlıkta duvarlar güm güm gümlüyordu. Kalkıp lâmbayı yakıyordum. Tıs pıs, suyu çekilmiş değirmen. Söndürüp uyumak istiyordum. Bu sefer bitişik evlerdeki «periler» yine duvarı yumruklamağa başlıyorlardı. İşler iyice sarpa sardı, Atam.»

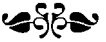
«Bizim kale düşüyor, haberin olsun. Kış ortası. Kiremit aktaracağız diye okulun üstünü açtılar. Bir daha da kapamadılar. Yağmur, yel benim mumu söndürdü. Bu damlıyan, mumun içyağı değil, yüreğimin yağıdır, gözyaşımdır, kanımdır. Bu gece yağan kar, duvarda senin portrene bile sıvanmış. Elimle karları sıyırdım da öyle konuşuyorum seninle şimdi. Başka da bir diyeceğim yok. Nerdeyse teslim oluyorum, Atam!»

«Oldum. Öğretmen kütüğüne, o dediğim yere bir de ayrılış tarihi koydum: 1938. 'Sebep?' dediği yere de kısaca şöyle yazdım: 'Hocanın üfürüğü!' Resimlerine baka baka, benden önceki altı meslek arkadaşıma Allahısmarladık dedim. Sana da Allahısmarladık diyorum, Atam.»

Hacı Bekir yatak dengimle bavulumu eşeğe yüklemiş, kapının önünde bekliyordu. Birkaç çocuk geldi yanıma. Biri Pepe Osman, en güvendiğim öğrencimdi. Elimi öperken ağlamağa başladı.

«Harman yerinde Hoca'nın itleri birikti öğretmenim, arkandan teneke çalacaklar,» dedi.

YİRMİ BİR

Nerden estiğini kestiremediğim bir yel beni İstanbul'a attı. Orda Ankara Devlet Konservatuvarı'na giriş sınavı vardı. Ben de adaylardan biriydim. Öyle oldu ki, yüzümün yolculuk kirini bile yıkayamadan sınav yerine vardım. Hemen kimlik, iyi hal, sağlık raporu ve diploma örneği gibi gerekli belgelerimi verdim, aday numaramı aldım, salona girdim. Baktım, kız-erkek daha iki yüz kadar aday. Bayramlığını giyen, saçını tarıyan gelmiş.

Bir boş yer kestirdim gözüme. Varıp da oturmadan, komşu iskemledeki kıza sordum:

«Boş mu?»

Karşılık vermeden önce, üzüm gözleriyle beni şöyle bir süzdü. «Bu da nerden çıktı»yı dili söylemediyse de bakışı söyledi.

«Oturabilir miyim?» dedim.

Başını salladı. Sinema koltuğuna benziyen iskemle de öyle gıcırdak bir şeymiş ki, dönüp dönüp bakanlar oldu. Ben ne bilirim, sınav başlamış. Ta en önde çoğunun tepesi cavlak birileri oturuyor: Jüri. Onların önünde de bir aday dikiliyor. Bir şeyler soruyorlar. Onun söylediklerini de bütün salon dinliyor. Karşıda perdesi açık bir sahne. Sağ köşesinde bir piyano...

Ağzım açık kaldı. Alnının terini sildim. Baktım, mendilin orası kapkara. Yanımdaki kız görecek diye utandım, Görmüş bile. Fısıldadı:

«Yoldan mı geliyorsunuz?»

«Evet. İyi ki yanınıza oturdum,» dedim.

«Neden iyi?»

«Sizin parfüm kokunuz benim teri bastırıyor da...»

Bakıştık. Üzüm dedik ya gözleri. Bir çift tabanca namlusuyle göz gözesin sanki. Kaldır ellerini, teslim ol. Nar çiçeği kadar taze, canlı, dolgun dudaklarının kıpırtısına bakarken, ne söylediğini anlıyamadım.

«Ne dediniz?» dedim.

«Siz de operaya mı gireceksiniz dedim.»

«Nerde bende o ses!»

«Niye, kalın sesiniz var bayağı...»

«Kargada da var.»

Gülmemek için alt dudağını ısırıverdi. İçim gitti. O dudak ısırılır mı hiç? Kanatacaktı nerdeyse.

«Komiksiniz...» dedi.

«Evet, biraz. Köyde Hoca'yı da, ağaları da kırdım geçirdim gülmekten.»

«Siz köy öğretmeni olmayasınız?»

«Olmaz olaydım.»

«Demek tiyatro bölümüne gireceksiniz?»

«Hiç umudum yok ya. Bakalım... Neler soruyorlar?»

Gözleriyle ileriyi gösterdi. Beraberce dinlemeğe başladık. Jürinin karşısına dikilenlere önce havadan sudan bir şeyler anlattırıyorlardı. Besbelli hangi diyalektle konuştuğunu yoklamak için. Sonra kimine şiir okutuyor, kimine de bildiği bir piyesten, bellediği bir rolden parçalar oynatıyorlardı. Bu birinci eleme imiş. Kazananları yarın öbür gün mimik sınavına çekeceklermiş.

Yarı sesle:

«Yandık öyleyse,» dedim.

«Ne varmış yanacak?»

«Ben mimiğin miminden bile anlamam.»

«Anlaşılmıyacak bir şey yok bunda. Bir duyguyu, dileği, işi, olayı, ne bileyim, söz katmadan, ellerinle, yüzünle, bakışlarınla anlatacaksın.»

«Kitapta böyle yazar ama...»

«Nasıl yazarsa yazsın. Bütün iş sıkılmamakta. Ne duyuyorsan, onu serbestçe...»

Elimi serbestçe elinin üzerine koydum. Gözlerine de bakarak sordum:

«Ben şimdi böyle elimle, bakışımla bir mimik anlatabiliyor muyum sana?»

«Anlatıyorsun,» dedi.

«Ne anladın?»

«Senin dağdan indiğini!»

Sıram gelmişti. Ağır ağır gidip jürinin karşısına dikildim. İki yüz kişinin gözleri üzerimde. Sanki bir panayır çadırının ortasındayım, bu kadar insan da beşer kuruş verip girmişler, seyrime bakıyorlar. Bir çığırtkan eksik yalnız kapıda. «Haydi!» diye bağırsın. «Giriş beş kuruş. Fındık kadar bir cüce değil, dev adam değil, yarısı balık insan, kesikbaş da değil, capcanlı bir köy öğretmeni! Hem de sakalı üç günlük, gömlek yakası kirli, boyunbağı kazık düğümü, avcı ceketli, golf pantolonu diz vermiş, çorabı yırtık, iskarpinleri tozlu bir öğretmen...»

Jüri ile bakışıyoruz. Ortada ak saçlı, pancar benizli, boncuk gözlü bir adam. İçimden «Alman profesörü bu olmalı» dedim. Oturduğu yerde gümüş saplı bir bastona dayanmış, sağındaki dilmaçla konuşuyor. Ağzında bütün bir patates var sanki. Dilmaç ise, tam tersine, onun dilini bir yumuşak, bir tatlı, bir ulamlı konuşuyor. Dilmacın sarı tel gözlükleri var. Eli gerekli gereksiz hep gözlüğünde... Profesörün solundaki adamı tanıdım: Muhsin Ertuğrul. Ötekiler edebiyatçılar, kompozitörler, daha ne bileyim kimler...

Bana adımı sanımı, yaşımı başımı, işimi dişimi sorduktan sonra:

«Konuşun bakalım, bize bir şeyler anlatın,» dediler.

«Bir varmış, bir yokmuş.» diye başladım. (Salon kulak kesildi. Dilmaç hemen Profesörün kulağına bu masal başlangıcını fısıldadı. Ben artık okulda öğrencilerimin karşısında konuşurcasına özgür, güleç, canlı, sürdürdüm masalı.) «Bir köy varmış. Bu köyde bir Hoca, bir de öğretmen varmış. Yıl 1936 imiş. Cumhuriyetimiz 13, öğretmen 19 yaşındaymış...»

Böylece mişi mışa bindirip Hoca'yla takışmamızı bir güzel anlattım. Atatürk'le baş başa konuşmalarımızın bir ikisini da söyleyip kestim. «Daha» dediler, sonrasını sordular. Anlatmamak olmazdı.

«Sonra o kızgınlıkla doğruca Ankara'ya gittim. Bakanı görecektim. 'Ya Hoca, ya ben!' diyecektim. Bakanın kapısından beni döndürdüler: 'İlköğretim Genel Müdürünü gör.' Genel Müdürün kapısından da döndürdüler: 'Şube Müdürünü gör.' Ordan da döndürdüler: 'Yazışma şefini gör.' Gördüm. Bana şunu salık verdi: 'Git, Afyon'da kendi Eğitim Müdürünü gör. Çözerse o çözer bu işi.' Çözemiyeceğini, zaten işi onun düğümlediğini söyledim. Şef üsteledi... Döndüm Afyon'a. Yine Müdüre çıktım. Başka köy istedim. Kaldırıverdi ellerini. Benimle daha fazla uğraşamazmış. Ben de Hoca ile daha fazla uğraşamıyacağımı söyledim. 'Kendin bilirsin, günü gelince görevine dönmezsen işi bırakmış sayılırsın.' dedi. Çıktım. Nereye dedim kendi kendime. Ne yol, ne iş tutmalıydım şimdi?... Rastgele bu Konservatuvar sınavlarını okudum gazetede. Hemen belgelerimi tekmilleyip yola çıktım. Bu sabah da ucu ucuna yetişebildim. Kendime biraz olsun çeki düzen veremeyişimin karşınıza böyle çıkışının sebebi de bu. Kusura bakmayın. Hem benimkisi çaya taş atmak gibi bir şey. Kolum yorulacak değil ya. Şansımı denemeğe geldim. Yoksa tiyatro

okuluna girmek, aktör olmak aklımdan bile geçmiş değil şimdiye kadar...»

Masalı bitirdim böylece. Aralarında biraz fiskos ettiler. Sonra bir de şiir okumamı istediler. İstedikleri şiir olsundu. «Kırk Haramilerin Esiri»ni ezbere biliyordum. Yazanın adını söyleyip başlıyacağım sırada, biri araya girdi:

«Başka şiir bilmez misiniz?»

«Aşk şiirlerini ezberliyemedim.»

Nerdeyse çatışacaktık. Bereket M. Ertuğrul durumu kurtardı.

«Bırakın, bildiğini okusun!» dedi.

O dilmaç, o sıcak bakışlı adam da bir baş salladı bana: Başla. Başladım. Veriştirdim.

Akşamüstü o günkü ilk elemenin sonuçlarını astılar duvara. Listede numarasını bulan kazanıyordu. Böyleleri ertesi gün için yine çağrılıyordu. Numarasını bulamıyanlar elenmiş demekti.

Bir kenara çekilmiş, listeler önündeki itişip kakışmanın yatışmasını bekliyordum. Yanımda o kız vardı. Adını öğrenmiştim artık.

«Fatma, benim hiç umudum yok...» dedim.

«Benim de yoktu ama, elenmedim işte. Git sen de bak,» dedi.

«Hayır, sen bakıver.»

Gitti. Uçar gibi de döndü. Ve sonucu bana bacım kardeşim kadar yakın ve içten bir mimikle anlatıverdi.

Ertesi gün mimik sınavına girdik. Artık azalmış, yüzlerden kırka inmiştik. Sıram çabuk geldi. Profesör şöyle bir mimik konusu verdi bana:

«Evinizde, ya da mahallenizde bir yangın çıkmış. İlkin de siz gördünüz bu yangını. Nasıl haber verirsiniz?»

Yemini bastım hemen:

«Valla ben bunu mimikle haber veremem!»

«E ne yaparsınız?»

«Bağırırım.»

«Peki bağır.»

O dakika bizim Deli Bahri geldi gözümün ününe. Sahnenin arkasına geçtim. Biraz düşündüm. Bir rolü oynamak için kendi kişiliğinden çıkacaksın, o rolün kişiliğine gireceksin ya. Ben de kendi kişiliğimden çıkıp, Deli Bahri'nin donla gömleği içine girdim. Yakam bağrım açık, gözlerim yuvalarından uğramış olarak soluk soluğa kendimi sahneye attım. Tam da Deli Bahri'ye benzeterek gürleyiverdim: «Yandıı! Yanıyooor!..»

Profesör bir «gut» çekti.

Üçüncü gün on sekize inmiştik. O gün yine mimik. Bu sefer bize mektup okuttular. Mektup ya bir hısımından, ya bir arkadaşından geliyor. Kimden olduğu önemli değil, daha dördüncü satırda babanın öldüğü yazılı. Ne yaparsın? Şunu yaparım, bunu yaparım demek yok. Yap. Oyna. Mektuplar çeşitli. İstediğini seç. Ama şunu bil ki, hepsinde senin için en acı haber... Odana gireceksin. Masada o adı var kendi yok mektubu göreceksin. Açacaksın. Okuyacaksın ve...

Artık kimi yırttı mektubu, kimi avkalayıp attıktan sonra kafasını dövmeğe başladı, kimi de işi gerçekten ağlamaya vurdu.

Ben mektubu okudum. Acı acı güldüm. Katlayıp cebime koydum. Sonra güya bir sigara yaktım. Bir de kahve söyledim. Kısaca da anlattım hikâyeyi...

Dördüncü gün edebiyat, tiyatro kültürü, genel bilgi üstüne yalınkat bir yoklamadan sonra dilmaç beni bir köşeye çekti.

«Birkaç gündür bize orijinal hikâyeler anlattın,» dedi.

«Orijinal mi bilmem,» dedim. «Ben sadece yaşadıklarımı, gördüklerimi, özentisiz, eksiksiz ve katkısız anlatmağa çalıştım.»

«Şunları biçimine getirip bir de yazsana.»

«Kalemim de dilim kadar dönseydi kolaydı..»

«Bir dene.»

«Denedim. Tutmuyor. Herkes kaşık yapar ama, sapını Sabahattin Ali gibi ortaya getirmek zor. Sözgelişi onun her hikâyesi bir 'Sulfata'. Sonra...»

«Tanır mısın onu?»

«Kitaplarıyla. Kendisini görmedim.»

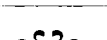
Dilmaç elimi kavrayıverdi.

«Benim S. Ali» dedi. «Bundan sonra beraber yazarız. Ben Konservatuvarda Profesör Ebert'in asistanıyım. Ankara'ya gelince, hemen beni ara.»

«Başüstüne ama, ben Ankara'ya gelecek miyim?»

Bu soruma S. Ali de ağa kardeş kadar yakın ve içten bir mimikle karşılık verdi. Dediği gibi, eylülde Konservatuvarda buluştuk. Hem onunla, hem de Fatma ile. Fatma opera bölümüne girmişti.

YİRMİ İKİ

Ne de olsa durumu babama bildirmeliydim. Yarım ağızla bir mektup yazdım. İyi ettim diye güvenle konuşamadıysam da, kötü ettim diye de gocunmadım. Bir süre babamdan ses çıkmadı. Ya düşünüyor dedim, ya da temelli küstü, artık ölse de yazmaz. Boşuna kuruntuymuş bunlar. Öyle bir mektubu geldi ki zehir zemberek. Özü şuydu: «Ulan sahneye düşesin diye mi okuttuk seni bunca yıl? Köçek olasın diye mi? Karagöz oynatasın diye mi? Ben artık el ortasına çıkıp da seninle nasıl övünürüm?..»

Artık ben de döşendim. Nasıl olsa tiyatro üstüne üç buçuk kitap okumuştum. Bunların özünü Diderot'nun birkaç sözüne sığdırarak şöylece karşılık verdim: «Baba, sahneye düşülmez, çıkılır. Yüksek yerdir sahne. Halk okuludur. Ben artık öğretmenliğimi bu alanda sürdüreceğim. Adım da, senin dediğin gibi köçek değil, aktör olacak.»

İşte böylece başlayan mektup düellomuz uzadı. Mektubu geldi. Diyordu ki: «Anladık. Öğretmenlikten batak iş yok. Yok ama, battın mı bir kere, artık debelenme. Daha çok batarsın.»

Mektup yazdım. Dedim ki: «Ben o batakta senin gibi yirmi beş yıl bekleyemem. Bence, battın mı, çabalamak daha iyi. Oldu olacak, ya temelli batarsın, ya temelli kurtulursun.»

Mektup yazdı. Diyordu ki: «Seninki yağmurdan kaçarken doluya tutulmak, oğul. Hem yalnız kendini değil, beni

de değil, kardeşlerini düşün. Emine'yi sayma. Nişanlandı. Yarın evlendi mi yardımını keser. Küçükler senin eline bakıyorlar. Onları kim okutacak? Kadri'nin de sünneti gecikti. Umudumuz sendeydi. Oysa şimdi sen yine benden yardım bekler durumdasın.»

Mektup yazdım. Dedim ki: «Kırk para beklemiyorum senden. Okulun verdiği dört lira aylık da yeter bana. İlle beni rahat bırak...»

Bırakmadı. Öğretmenlikte ilk aylığımın tümünü ona ayırmış, sonra da her aylığımın bir çeyreğini yollamıştım. Böyle bir yardımı yitirmek onu çileden çıkarıyordu. Bu yüzden düelloyu beni yere sererek bitirdi: «Hangi baba hayır görmüş zaten evlâdından! Cehenneme kadar yolun var. Oku bakalım. Çık o yüksek dediğin sahneye. Çık da başın göğe ersin. Boya suratını, soytarı ol da herkesi güldür. Güldür de benim gözümün yaşı dinmesin...»

Bir gün S. Ali'ye dert yandım:

«Bu durumda hangimiz haklıyız, hocam? Babamın dediği gibi batakta beklemek mi daha iyi, yoksa debelenip çıkmaya çabalamak mı?»

«Çabalamak!» dedi. «Hem sen biçimine getirip bunları da yaz.»

Yazıyordum artık. Yazarak çabalıyordum. Buna vaktim de vardı. Tiyatro tarihi, diksiyon, fonetik, mimik, edebiyat gibi bellibaşlı derslerimiz bana pek zor vermiyordu. Daha doğrusu, sahne denemesi diye bir Hamlet olmak, bir Othello, bir Romeo, bir Peer Gynt olmak, sevmek, kıskanmak, öç almak, düelloya tutuşmak, zehirlemek, zehir içmek gibi şeyler sarmıyordu beni. Bu rollerin kişiliğine girmek belki kolaydı, amma ben kendi kişiliğimden kolay kolay çıkamıyordum. İçim kan ağlarken, Şekspir'in «On İkinci Gece»sinde Sir Tobi'nin ağzından alabildiğine gülmek zordu. Bütün bu yapmacık dene-

meler bana angarya geliyordu. Hepsi de yabancı kokuyordu. Bunlarda Türk olan bir şey yoktu. Ben bizim kokumuzu, bizim acımızı, bizim sevincimizi arıyordum. Biz ya olduğumuz gibi sahneye çıkmalıydık, ya da olduğumuz yere bir sahne kurmalıydık... İşte bu düşünceler bir kıyı feneri gibi ışıyıp kararıyordu kafamda. Ama daha bunları yazamıyordum.

Bir şey yazmaya oturduğum zaman da aklım, belleğim, gözüm hep dünlere, gerilere kayıyordu. Tuttum, bir zamanlar tütün parasıyla aldığımız evi yıkanları yeren bir hikâye yazmayı denedim. Bitirince S. Ali'ye götürdüm.

«Şuna bakar mısın usta, biçimine getirebilmiş miyim?»

Ertesi gün o da bir biçimine getirip kulağımı büktü:

«Konu kötü değil ama, sen ilerde tekrar yazmak üzere, bu hikâyeyi yırt.»

İkinci hikâyemi sundum. Saatçi Ali Efendinin fesi üstüne.

«Koy bunu yastığının altına da biraz yatsın, demlensin...» dedi.

«Biraz dediğin ne kadar usta?»

«Bir yıl»

Hiç unutmam, üçüncü hikâyemi üç kere yazdırdı bana. Yine beğenmedi. Bir de öğüt verdi:

«Hikâye yazmaya oturunca karşı dağlara, bulutlara bakma. Bulunduğun yere, çevrene, sokağa, insanlara bak önce. O alaca boyalı tasvir fırçasını da at elinden. Tumturaklı konuşmaya da özenme. Sakın bilgiç de olma. Gerçeği de şöyle bir koçan mısır gibi yeşil kabuklarını soyarak koy ortaya. Hikâyenin biçiminde istersen dülger gibi kaba çalış, ille özünde oymacılık yap, kuyumcu ol...»

Ben kuyumcu olamadım ama, kısa zamanda hikâye yazıp yırtmanın bayağı ustası oldum. O yıl bana yalnız iki hikâye yırttırmadı. Biri okul müdürümüz, biri de Prof. Ebert üstüne.

İki yaşındaki Konservatuvarın ilk direktörü Raif Bey emekli bir albaydı. Biyoloji lâboratuvarından bir iskelet çıkar,

ruba giydir, eline bir tespih ver, konuştur, al sana Raif Bey. Yıllarca Almanya'da bulunmuş. Bu, sivil ruba ile bile kalçadan kaz adımiyle yürümesinden belli. Adam terliklerine bile malımuz takabilecek kadar «soylu» asker. Bize Almanca dersi verirdi. Bu dilden ne kadar anladığı bir yana, ama sanattan, tiyatrodan, hele müzikten anlamakta üstüne yoktu. Ne var ki, yaşlanmıştı artık, pek öyle gürültüye gelemiyordu.

Bir gün bakmış ki, koridor keman sesleriyle çınlıyor. Açıvermiş seslerin geldiği odanın kapısını:

«Ne zırıldatıyorsunuz burda ulan?»

«Triyo yapıyoruz,» demişler.

Raif Beyin tepesi atıvermiş. Hemen üç öğrenciden birini kulağından tutup bir odaya sokmuş, ikincisini başka odaya, üçüncüsünü de o odada bırakmış. «Haydi çok zırıldatmadan şimdi yapın triyonuzu!» demiş.

Bu hikâye hiçbir yerde basılmadı ama, her nasılsa (fiskos gazetesiyle) onun kulağına kadar gitmiş. Bir gün beni çağırttı.

«Ulan, şimdi bir manga asker getirtir, seni şurda kurşuna dizdiririm!» dedi.

«Başüstüne, sağol komutanım!» dedim.

İkinci hikâyeye Prof. Ebert'in bir sözü çanak tuttu. Profesör, bir uygulama dersinde, Kayserili arkadaşımızın Kral karşısında el-etek savurmalı bir reverans yaparken belini bükemeyişine kızdı. Bağırıverdi:

«Ne de mağrur Cumhuriyetçiler olmuşsunuz! Beliniz kolay bükülmüyor.»

Bunu dilimize çevirerek bize aktaran S. Ali ile göz göze geldik. Dersten çıkar çıkmaz yanaşıp sordum:

«Usta, biçimine getirip bunu da yazayım mı?»

«Hiç durma,» dedi. «Yalnız, yazarken bu Profesör kadar enayileşme. Milliyetçiliğe düşme yani...»

Ben de durmadım. Yazdım. Hem biraz enayilik de ettim. Ettim ama, artık okulda da çok duramadım. Çünkü «Biz si-

zin karşınızda bel büken İttihat ve Terakki kuşağı değil, kurtuluş kuşağıyız,» dedim. «Artık Krallar, Sultanlar karşısında bel bükmeyi unuttuk,» dedim. «Sen gel de zeybek oynarken nasıl bel büküyoruz, ona bak,» dedim. «Yooo, sayın Profesör» dedim, «hem babamın emekli aylığı kadar gündelik al, hem Ankara Palas'ta safa sür, hem de kalkıp bize kara sür, işte bu olmaz!»

Olurmuş meğer. Bizim bu hikâye fiskos gazetesinde çıktıktan sonra beni yine Direktör çağırdı.

«Haydi bnkalım, Profesörden özür dile, yoksa şimdi bir manga asker getirtir, seni buracıkta hemencecik kurşuna...»

Özür dilemedim. Kurşuna da dizilmeğe razıydım. Dizmediler. Yalnız bir hafta için beni okuldan kovdular. Haydi yine revirde kalafata!

Ordan Fatma'ya bir mektup yazdım: «Ben bu işten soğudum. Yine öğretmenliğe dönmeyi düşünüyorum. Benimle gelir misin?» dedim. Acı bir karşılık verdi. Beni artık sevmez olmuş. Yeşil bir yaprak düşüverdi içimde. Kötü oldu. En kötüsü, bu ilk sevgi dalı bir daha yeşermedi. Ben de başka Fatma sevemez oldum.

Cezam bitince hemen Bakanlığa başvurdum. Geçim zorumuzu ileri sürerek, bu sefer Manisa ilinde çalışmak üzere yine mesleğime dönmemi sağladım. Sonra babama bir mektup yazdım: «Aman, beni yine yaz oğul defterine. Geliyorum.»

S. Ali beni uğurlarken:

«Korkma bataktan, çabala!» dedi.

YİRMİ ÜÇ

Artık çabalama yıllarının sonu gelmedi. Birkaç yılım daha orda burda öğretmenlikte, birkaçı da askerlikte geçti. Acı günlerin acı lokmalarını saya saya çabalarken hangi aydan çıkıp hangi yıla girdiğimizi kestiremediğim zamanlar oldu. Hele asker ocağında...

1941'de Trakya'da yedek subaylık çilemi dolduruyordum. Bu düzayak bir kışla askerliği değildi. Borular savaş arifesi diye ötüyordu. Bulgaristan'a giren, Yunanistan'a inen Hitlerci sürüler üstümüze geliverir diye tetikteydik. Alman «Drank nach Osten!» demişti yine. Kime nerden vuracağı bilinmiyordu. «Hitler Müslümanmış», «Hocam Doğudadır demiş» gibi tevatürlere, bunları uyduranlar bile inanmıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Arap petrollerine doğru yol isteyenlerin, bu kez Karadeniz'e, Kafkas'a, Bakû petrollerine doğru yol istemeyeceklerini kim söyleyebilirdi? Ama Trakya'da da söylenen bir şey vardı: Alman-Türk silâh arkadaşlığı 1914'de kaldı. Bu sefer bize de vurursa dikileceğiz karşısına. Geçerse, bağrımızı delip de geçsin!

Hazırız. Trakya toprağı Midye'den Gelibolu'ya, Çatalca'dan Edirne'ye, bekliyordu. Haçlılardan beri Kudüs yolunu zorlayanların, Osmanlılardan beri de Tuna boyuna saldıranların basıp atladığı bu toprak, balçık çamuruna nice bin haç saplanmış, nice bin tolga, kavuk, mızrak, kalkan, kılıç, kurşun, et ve kemik çürütmüş olan bu çiğnek toprak, avuçlayıp sıktın mı yine kan kokuyordu. Havada yine barut kokusu vardı.

Hazırız. Trakya Doğu Batı arasında kapıysa, Edirne bu kapıda kilit. Ellerinde yine Kayzer'in anahtarlariyle gelenler Edirne önlerinde. Biz Edirne gerisindeyiz. Trakya köprüyse, Edirne köprübaşı. Kayzer'in atlarından inip Hitler'in tanklarına binenler köprünün önündeler. Biz köprübaşı gerisindeyiz. Biz dediğim, hepi topu üç dört «yemlik» tümen. Biri allahlık Zırhlı Tümen: «Zis» marka Rus kamyonları. İngiliz tanketleri. Fransız Röno tankları. Alman «NSU» motorları. Sizin anlıyacağınız, benzini «milli gayret» ve yedek parçası yalnız Mehmetçik olan bir perişanlık kervanı. İstanbul-Edirne asfaltı üzerinde topal eşekten daha hızlı, asfalttan ayrılıverince, kırda bayırda kaplumbağadan daha yavaş bir «yıldırım» tümeni! Sonra atları iki yıldır bir giyim nala hasret birkaç suvari tümeni. Çoğu ganimet toplarıyla bir topçu tümeni. Bir de bu yemlik tümenlerin tekmil şehitlerini Tanrı'ya, Trakya'yı da Almanlara teslim edecek olan tabur imamlarımız...

Hazırız. Çoğu subayların yerlerini değiştirdiler. Dövücü, yiyici subayları başka alaylara verdiler. Ortalık bir karışırsa, daha ilk ağızda Alman kurşunundan önce Mehmetçik kurşunu yemesinler diye birlik değiştirmeler aldı yürüdü. Bütün subaylar evleriyle ilişiği kestiler. Çoluk çocuk Anadolu'ya yollandı. Trakya'nın köyü kenti boşaltıldı. Hemen her Mehmetçik köyüne son mektubu yazıp helâllaştı. Subaylara Çörçil armağanı botlar verdiler, amma Mehmetçiğin ayağındaki postalların yalnız konçları kaldı. Kış ortasında hâlâ yazlık rubayla titriyorduk. Tayın eksikti. Cephane tekmildi. Boyunlarımıza künye numaramız yazılı birer teneke parçacığı takmayı da unutmamışlardı...

Hazırız. Alman'ı bekliyoruz. Ankara şöyle düşünüyor: «Edirne'den oyalama savaşı yapa yapa, köprüleri ata ata, Alman'ı Çatalca'da Çakmak Hattı'na kadar çekeceğiz...» Mehmetçik şöyle düşünüyor: «Çekeceğiz ama, asfalttan çıkınca ayağımızı çamurdan nasıl çekeceğiz?» Ordu Komutanı Omurtak Paşa şöyle düşünüyor: «Hayır, oyalama savaşı ile oyalanmak yanlış. Alman'ı püskürteceğiz ve... 24 saat sonra

Şipka'dayız.» (Herif Omurtaklı, memleketini özlemiş!) Bizim Bölük Komutanı Yüzbaşı da şöyle düşünüyor: «24 saat değil, 24 dakika sonra Alman İstanbul'da olur. Majino'da yaptığı gibi Çakmak Hattı'na da içerden dolaşıp girer. Bir de bakarsın, bir sabah onun kalk borusuyla uyanırız.»

Biz de Yüzbaşıya şöyle takılıyorduk:

«Göbels de böyle düşünüyor, böyle konuşuyor, değil mi?»

Yüzbaşı, sözü Almanya'da birkaç yıl motorlu eğitim stajı yaptığına dokundurduğumuzu anlıyor ama, hiç de alınmıyordu. Körükörüne aka kara diyen askerlerden değildi. Dar çevremizde onunla senli benli konuşabiliyorduk. Bağrı yanığın biriydi. Babası vaktiyle Çerkes Ethem'in gönüllü alayındaymış. Arkadan vurulmuş. Hem de kardeş kurşunuyle...

«Üç yıl kaldım Almanya'da.» diyordu Yüzbaşı. «Faşistlerin nasıl kuduzca hazırlandıklarını gözlerimle gördüm. Ben ne Göbels gibi düşünür konuşurum, ne de bizim Başbakan gibi. Lâf değil. Hitler ekmek dilimine sürmüş tereyağını, üstüne de bir kat ırkçılık reçeli, Alman milletine yalnız bunu yedirmiş. Milli Marş: 'Über alles!' Milli kılık: Üniforma. Üniformanın içindekinin adı da insan değil, 'insanüstü' asker. Öğrendiği de öz yurdu savunurken ölmek değil, el yurdu çiğnemek için öldürmek. Milli strateji: Dünyayı Alman'dan gayrı herkesin mezarı yapmak. Milli taktik: Saldırmak... Buna hazır işte herifler. Anlayın beni. Biz savunmaya bile hazır değiliz. Hem neyle savunuyoruz yahu motora, zırha, füzeye karşı, neyle, çaptan düşmüş kaval tüfeklerimizle mi?...»

«İşte biz de zırhlı tümeniz ya Yüzbaşım!»

«Adımız tümen ama, zırhımız sadece nasırlı derimiz. Gördünüz, bir manevra yaptık işte kışın. Ne oldu bizim tümen? Tanklar, Zisler, Staverler ve motorlarla 'bindirilmiş' gittik manevraya, sonra «indirilmiş» olarak döndük. Tankımız Ergene suyunu geçemedi, kamyon yan yattı, motor çamura battı. Makinist Binbaşı bütün gezgin onarım atelyeleriyle hâlâ dağda bayırda motor ölüsü diriltmeğe çalışıyor. Manevra dediğin savaş denemesidir. E ya sahicisi olursa işin?..»

«Kulak, bölükte erata ders verirken, evvel Allah demesi kolay. Hattâ hamaset tarihinden âyet indirmek, Türk gücü üstüne şiirler okumak, Vatan-Silistre, Çanakkale, Sakarya türküleri söylemek de kolay. Amma o zaman böylesi de bize göre bir Nasyonal-Sosyalizm olur.»

«Yani?»

«Yani Alman tereyağlı ekmeğe ırkçılık reçeli sürüp yerken, biz de kuru ekmeğimize Turancılık reçeli sürmeğe kalkışırsak, Osmanlılardan pek de ayrımımız kalmaz!»

«Peki ne yapalım, Yüzbaşım, üstümüze gelirlerse teslim mi olalım, savunmayalım mı kendimizi?»

«Yahu niye yorgunu yokuşa çekersiniz böyle? Ben kendimizi savunmayalım demiyorum. Bir savunma yenilgisi bile saldırma yengisinden üstündür. Elbet biz de savunacağız. Amma kendimizi, haklıyı, doğruyu, suçsuzu savunacağız, bize saldıranı değil...»

«Tamam. Aramızda zaten saldırganı savunan yok. Anlaştık mı Yüzbaşım?»

«Hayır, daha anlaşmadık. Aramızda saldırganı savunan da var..»

«Kim?»

«Ankara. Ankara'nın politikacıları, Almanların eski silâh arkadaşı generalleri ve ortakları ve de basını... Açıver 'Cumhuriyet'i, oku politikacıyı, göreceksin. Almanların 'hayat sahası' isteğinde haklı olduğunu yazıyor. Açarsın 'Yeni Sabahı, bakarsın, bir emekli general, Alman 'yıldırım' savaşını övüyor... Korkmak gerek bundan. Mehmetçiğin gücüne, milli duygularımıza, yurtseverliğimize ne kadar güveniyorsan, bu soysuzluğumuzdan da o kadar kork. Soysuzluğun böylesi memleket satar, millet yıkar. İşte biz bunu anlamıyalım, görmiyelim, söylemiyelim, karşı koyalım diye, politika ile askerlik arasına bir duvar örmüşlerdir: Yasak! İşte bu yüzden, cephede süngü ile yazılanı, çoğu zaman masada kalemle rahat rahat bozarlar...»

«E masada böyle kalemle bozulan, sonra süngü ile yeniden düzeltilemez mi Yüzbaşım?»

«Kimi zaman evet.»

Anlaştık. Ama bu anlaşmalı arkadaşlığımız ne yazık ki uzun sürmedi. Çok geçmeden, Almanlar Edirne'den vurmadan, bizim «Majino»ya uğramadan, Ankara kalesini içerden alıverdiler! Biz beride süngüyle ne yazacağımızı beklerken, Ankara'da kalem rahat rahat oynadı. Ve bu kalem, Alman denizaltılarının Boğazlardan Karadeniz'e geçmesine izin veren gizli anlaşmanın altına bir imza attı: İnönü!

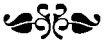
Sonra, Haziran 1941, Almanlar Ukrayna üstünden Sovyetlere vurdular. Ankara nankör sevinciyle bir oh dedi. Amma Sovyetleri karagün dostumuz bilenler, Kurtuluş Savaşımızda Rus altını ile aylık alanlar, Konstantin sürülerini onların gazi tüfekleriyle kovalıyanlar ve kovalıyanların oğulları derin bir iç sızısı ile ah dediler.

O günlerde bizim gazetelerin çoğunda değişmez bir manşet vardı: «İnönü'nün uzağı görüşü sayesinde harbe girmedik.» Ve sayıyorlardı artık: Bundan ne kazandık? Harbe girseydik neler yitirirdik?..

Evet, harp vurguncuları çok şeyler kazandılar. Halk: koca bir dostluk yitirdi. Bunlar da, daha sonra yitirdiklerimiz ve yitireceklerimiz de bir yana, biz tümende küçük bir dost yitirdik: Bizim Yüzbaşı. «Her asker biraz diplomat, her diplomat biraz asker olmalı» diyen İrfan Küçük. Gizli anlaşma haberi duyulduğu gün, Lüleburgaz'da, ordugâhta, çadırda, Küçük İrfan'ın büyük ölüsünü bulduk. Bir elinde omuzundan söktüğü apoleti. Öteki elinde Tagarof tabancası. Şarjörde bir kurşun eksik. Öylece, portatif masa başında otururken öldürmüş kendini. Masada not defteri açık. Ak yaprağa burnundan kan sızmış biraz. Bundan başka tek satır yazamamış.

Yazmamış olsa da, siz yazmış da sayabilirsiniz. Zira benim askerlik üstüne yazdığım bu satırların hepsi onundur.

YİRMİ DÖRT

1946 Temmuzunun bilmem hangi gününde, döne dolaşa beni aramaktan başı dönmüş bir mektup aldım. Bu mektup beni önce kasaba adresimde aramış. Ordan öğretmenlik adresime aktarmışlar. Ordan, öğretmenliği bırakıp da Tavşanlı'da bir süre yazıcı olarak çalıştığım yapı adresine. Ordan İstanbul'a, ikinci askerliğimi yaptığım Anadolukavağı adresine. Ordan da işsizlik ayları geçirmekte olduğum Çamlıca adresime...

Karım (evet, bu arada evlendim) adres aktarmaları yüzünden zarfı işlemli bir dilekçeyi andıran bu mektubu elime tutuşturduğu zaman titredim. O da içimi okumuş gibi diyeceğini dedi:

«Aç bakalım. Herhalde eski sevgilin seni arıyor yine!»

Açtım. Zarf içinde zarf. İkinci zarftan çıkan mektup, karımın dediği gibi, sevgilimden, daha doğrusu eski sevgililerimden, yirmi sekiz sınıf arkadaşımdandı.

«Aziz...» diye başlıyordu mektup. «Öğretmen oluşumuzun onuncu yıldönümünü Ankara'da kutlamaya karar verdik. 26 Temmuz akşamı Gar Gazinosu'nda olacağız. Gel! İmza: 5 Sadettin.»

İlk sözüm «geliyorum» demek oldu içimden. Karımın ilk sözü de «Otur oturduğun yerde!» son sözü de «Otur oturduğun yerde!» Son sözü de buydu onun. İlk ve son sözü arasına da şunları dizdi:

«İki aylık kira ödememişiz. Çocuk hasta. (Oğlum artık üç yaşındaydı.) Satacak bir şey de kalmadı evde. Dün evlenmemizin yıldönümüydü. Unuttun. Şimdi de Ankara'ya bilmem ne kutlamaya... Yağma yok!»

«Öyle deme. Gitmem gerek.»

Gerektir, değildir derken, karım dilinin altındaki baklayı da çıkardı:

«Sen zaten oraya yıldönümüne değil, Fatma'nı görmeğe...»

«Valla değil... Aklımdan bile geçmedi!» (Söz aramızda, geçmişti. Hem geçmesini bırak, hiç de aklımdan çıktığı yoktu.)

«Yalan! Fatma şarkı söyliyecek diye radyonun içine girmediğin kalıyor bir. Uykuda sayıkladıklarını da unutmadım.»

«Karı, kurcalama eskileri. Ben Fatma'yı unuttum.»

«Unutsan böyle mi yaparsın? Benim burda ayağımda çorabım yok, sen borç para ile Ankara'ya gitmeye kalk...»

«Borçla değil. Yarın 'Varlık'tan hikâyemin parasını alacağım. Hani 'Uyku Hapı' diye yazmıştım ya...»

«Böyle haplar yaza yaza hapı yutacaksın zaten!»

«Yutmam.»

«Komiser yutturacak sana. Öksüre öksüre fıtık dikişini koparttığını yazmışsın adamcağızın gazeteye. Utanmıyor musun sen?»

«Utanacak ne var bunda? Ben 'Dikiş' hikâyesinde Komiserin öksürmesini değil, onun fıtığını çürük iplikle dikenleri yerdim.»

«Bunu git de kendisine anlat. İnsan kapı karşı komşusunu yerer mi diye köpürmüş. Haber yollamış, ya gidip özür dileyesinmiş, ya da seni mahkemeye verecekmiş.»

«Versin bakalım.»

«Verse de haklı adam. Sen onu yazacağına kendi soytarılığını yazsana!»

«Yazacağım karı. Kendi soytarılığımı da, seni de yazacağım bir gün...»

«Kırk kere söyledim sana. Ağabeyim de söyledi. Enişte de söyledi. Bırak bu serseriliği.»

«Ne serseriliği?»

«Şair karısı diye eğleniyorlar benimle. Hikâye karın doyurmaz. İş istiyorsan tuğla taşı da bizim de başımızı yakma!»

«Karışma işime.»

«Karışırım. Karın değil miyim?»

«Olmasaydın keşke! Asıl sen yaktın benim başımı.»

«Nah, tuzlayayım da kokma! Kimin kimi yaktığını komşular söylüyor. Bana acıyorlar hepsi. Nice subaylar istedi beni, ne müdürler istedi gitmedim de, senin gibi şeye...»

«Söyle, söyle, çekinme.»

«Senin gibi çiyana düştüm!»

«Daha söyle. Eczacının 'Bugün boşansın, yarın alırım o kadını' diye haber yolladığını da söyle!»

«Yollamış. Ne var bunda? Sen utan.»

«Peki, utanıyorum karı. Ama ben taş çatlasa Ankara'ya gideceğim.»

«Cehenneme kadar yolun var. Gidersen, bir daha eve dönme!»

«Başüstüne.»

Daha ertesi gün «Varlık»tan hikâye paramı istedim. Yaşar Nabi o zamanlar bir hikâyeye üç işkembe çorbası parası ödüyordu. Ola ki benim hikâyem de üç işkembe çorbasından daha değerli değildir düşüncesiyle boynumu büktüm. Ama bu iki buçuk lirayla Ankara'ya gidilmezdi. Hemen Kapalıçarşı'ya uğrayıp nişan yüzüğümü okuttum. Yol parasını ayırdıktan sonra kalanını karıma verecektim. Dönüşümde evde durmadı. Ben bavulumu hazırlarken, çocuğu alıp dayısıgile gitti. Parayı yatağın üzerine bıraktım. Bir kâğıt parçasına da şunları yaz-

dım: «Çorap parası! Ben söz dinlerim. Dönmeyeceğim. Eğer oralarda bir iş bulur da yerleşebilirsem, istersen siz gelirsiniz. Sensiz olurdum ama, çocuksuz edemem. Hoşçakalın.»

Neden bütün bunlar, diyeceksiniz. Ben de trende ta Ankara'ya kadar hep bu nedeni düşündüm. Sevişmemiştik. Hele evlenelim de, sevgi de istim gibi arkadan gelsin dedik. Gelmedi. Çocuk geldi. İkimiz birden onu severken, birbirimize alışır gibi olduk. Paramız yettikçe, aramızdan su sızmadı, yetmedikçe benim gözlerimden habire yaş sızdı. Böyle böyle cicim ayları bitti, geçim ayları tükendi ve yıkım ayları başladı. Yokluğun, yoksulluğun gözü kör olsun. Yoksullukta babadan oğula geçen ilk kalıt bile mutsuzluktur. Biz de babamla analığıma benzeyiverdik. Kedi köpek olduk çıktık işin içinden. Benim elimde onun tırmığı, onun elinde benim ısırığım...

Yoksa, karımı bugün bile hiçbir kara ile kötüleyemem. Gerçi fatalistti. Hem öyle ki, bir gece düşünde «erenlerle» konuştu, sabahleyin uyanınca hemen ceplerimi aradı ve Fatma'nın bir mektubunu buldu. Bulsun. Gerçi ortaokulu yarıda bırakmıştı. Ağzı burnu yerinde olsa da akılcığı pek yerinde değildi. Olsun. Gerçi kıskançtı, şımarıktı, sulu gözlüydü, inattı. Olsun. İlle biricik oğlumun anasıydı. O benimle belâsını bulmuştu, ben de onunla cezamı. Ama çocuk yanmasındı arada. Bundan ötürü dişimi sıkıyordum. Sıktıkça da babamın eski mektuplarını karıştırıyordum. Birinde «Deliğe sığamıyan sıçan bir de kuyruğuna kabak bağlar mı?» diyordu. Sonra da öğütlüyordu: «Beni dinle oğlum. Etme bu işi. Sonra köşebaşında eve ne götüreceğim diye çok düşünürsün. Al da benden pay biç. Gözlerimi temelli yumduğum gün, benim üçüncü ölümüm olacak, zira iki kere evlendim!»

Ah, hepsi bir yana, babamın yalnız bu öğüdünü dinlemek varmış. Nerde bende o kafa? Başımda kavak yelleri esiyordu o zaman. Trakya'da yedek subay olduğum zaman. Baktım, her-

kes evleniyor. Hani Almanlarla dövüşürsek ergen ölmemek için evleniyordu çoğu. Bir tek düşündükleri, ölmeden «dünya evi»ne girmekti. Peki, evlendin diyelim. Sonra da gittin öldün. Ya geride bırakacakların? Haydi canım, geride kalacak olanı kim düşünüyor o zaman. Sonra şu gerçeği ters çevirmek de gereksiz: Ölenler kalacak olanları istese de düşünemez; ancak ölenin kaygısı kalanlara düşer.

İşte ben de böyle yaptım. Benim kafam kel değildi ya. Erkeğin güzeli aranmaz bizde. Bana da kız veren bulunurdu. Nasıl olsa, eksiğimi kusurumu da üniformam örtüyordu. Subayın ölüsü de dirisi de para deniyordu. Öğretmen olduğum anlaşılıncaya kadar, nasıl olsa göz doldurur, kızın aklını çelerdim. Öyle de oldu. Tekirdağ'da bir kız gördüm. Birkaç kere izledikten sonra, bir akşam yürekleneyim diye birkaç kadeh rakı içip kapılarına dayandım: Çat çat! Kim o? Benim. «Allahın emri, Peygamberin kavli» ile sizin kızı istemeğe geldim!

Daha ikinci görüşmemizde, öğretmen olduğumu söyledim bile. Ooooo, tamam. Bu ablası, dediler, öğretmen. Bu eniştesi, öğretmen. Bu da rahmetli babasının resmi: Öğretmendi. Ben de hemen aile fotoğrafımızı çıkardım cebimden ve saydım: Bu babam, emekli öğretmen. Bu ablam, öğretmen. Bu da ağabeyim, öğretmen olacaktı...

Anlaştık. Söz kesildi. Tencere yuvarlandı, kapağını buldu. Buldu ama, bir türlü uymadı işte. Bu tencerede bi gün bile bahtiyarlık aşı kaynatamadık. Yoksulluğa diş geçiremedik. Hep birbirimizi yedik. Acı lokma çiğnedik. Buluşan kapak bensem eğer, böylece tencereden düştüm. Yuvarlanıyordum artık. Yine Ankara'ya doğru.

YİRMİ BEŞ

Akşam Gar Gazinosu'nda on iki arkadaş kucaklaştık. Gelebilen bu kadardı. Aramızda bir de öğretmenimiz vardı. Bizim Coğrafyacı. Gezgin. On yıl önce bize verdiği sözü tutmuş. Ancak o yaz çıkabilmiş Anadolu gezisine. Doğudan dönüyormuş. İyi bir rastlama. Zaten Ankara'da bulunan arkadaşlar onu da yolundan alıkoymuşlar. «Hocam, kal da onuncu yılımızı beraber kutlayalım,» demişler. O da hoşnutlukla razı olmuş. Hem «Onar yaş büyümüş olsanız da, başınızda yine bir değnekçi gerek!» demiş. Kutlama gündemini bile beraber hazırlamışlar.

İçerlek bir masadaydık. Garsonlar mezeleri verip ilk kadehleri doldurduktan sonra çekildiler. 5 Sadettin kadehe dokunmadan kalktı. Bir hımm ile gırtlağını temizledikten sonra ağır ağır başladı:

«Arkadaşlar. 28 kişi bitirmiştik okulu. Bunu hepimiz biliyoruz. Bu akşam on altımız aramızda değil. Neden değil, bunu hepimiz bilmiyoruz. Ola ki mektubumuz ellerine değmedi, gazetedeki çağrımızı görmediler, ola ki adreslerinde yanlışımız var. Ama adreslerini sağlama bildiğimiz iki arkadaşımız var ki, artık yazsak da, ayaklarına da gitsek kaldırıp getiremeyiz. Bunlardan biri Kürt Kasım, öteki de 22 Mustafa. Haydi her ikisini anmak için bir dakika ayakta susalım!»

Bu saygı dakikasının sonunda, Sadettin kadehini kaldırdı: «Şimdi de her ikisi için içelim!»

İçtik. Artık bilmeyenler bilenlerden çabucak öğrendi. Sınıfta kolunu hiçbirimizin bükemediği «Ayı» Mustafa da Çivril'in bir köyünde milli illetten ölüp gitmişti. Kürt Kasım ise Dersim'de öğretmendi. Kürdistan'a gönüllü gitmişti. «Ölünceye kadar da orada çalışacağım,» demişti. Ancak öldürülünceye kadar çalışabildi. Onun ölümü üstüne değişik söylentiler duymuştuk. Bir söylentiye göre, kendi kendine kıymış. Bir söylentiye göre, onun tabancasını kurcalayan bir arkadaşı boş sanarak tetiğe dokunuvermiş. «Kaza kurşunu» dediler. Gerçeği ise Coğrafya öğretmenimiz çıtlattı. Bu gezisinde oralara uğramış, soruşturmuş. Bizim Kasım'ı Kürtler değil, 1936 - 37'de Kürt kırmağa gidenler vurmuş. O zamana kadar yetmiş bin Kürdü doğrayanlar, bir o kadarını da «rejime alıştırmak» için evinden barkından koparıp Anadolu'ya sürgün edenler, bir punduna getirip Kasım'ı da temizlemişler. Oysa hiç de kirli yanı, kirli işi yoktu onun. «Kürt dediğin Kürtçe okur yazarsa alışır rejime» demiş, «yurttaşlığı Kürtle de kardeş payı etmenin alfabesi budur.» Ve Kasım alfabeden başlamış işe. Bakanlığın bastırdığı alfabeyi bir kenara atarak sıvamış kolları, Kürtçe bir alfabe hazırlamaya koyulmuş. Neylersin ki, Kasım daha alfabeyi yarı etmeden, halkımızı okutmaktan oldum olası korkanlar, ucuz el emeği olarak sömürmek için bile bile karanlıkta bırakanlar, Kasımcığın ömürcüğünü tamam edivermişler.

Öğretmenimizden bunları dinledikten sonra, ikinci kadehlerin de dibini kuruttuk. Sadettin gündemi okudu: 1. On yıllık yoklama. 2. Yarenlik. 3. Sayın Coğrafya hocamızdan bir örnek ders: «Anadolu masalı». İşte on yıllık yoklamanın kısacık raporu: «Defterde yazılı 28 kişiyiz. Burda olanlar 12. Gelemeyenler 16. İkisi ölü. Sekiz arkadaşımız öğretmenliği

bırakmış. Bildiklerimiz şunlar: Ramazan Babıâli'de yayınevi açmış, şimdilik patron palazı. Sarhoş Hayri zengin bir dulun üçüncü kocası olarak çiftlik işletiyor, İstanbul'da Yavuz zırhlısı gibi bir apartımanı var, adresi şudur, oraya giderseniz otele para vermeyin, arkadaşımızın kapısı hepimize açıktır. (Mektubunda böyle yazıyor, isteyen sonra okusun.) Enver bir avukatın yanında yazıcı. Pancar Memet İzmir'de gazeteci. Sallabaş Niyazi Almanya'da kimya okuyordu, harp çıkınca döndü, şimdi eczacı kalfası. Sümüklü Tahir orduda kaldı, artık pilot üsteğmen. Obur Selim Etyemez'de lokanta açmış... Biraz da kırık derik haber: Okulda bizim Ambarcı ölmüş. Kapıcı Salih Ağa da şaşı kızla muradına ermiş. Artık kapıcılığı bırakıp ambarcı olmuş... Kalburun elediği unutulmaz arkadaşlarımızdan Bursalı Fethi –sayın hocamız hoşgörsün— eni sonu emeline kavuşmuş, bir genelev açmış: (Ondan da mektup var, Bursa'ya yolu düşen uğrasın, para almayacakmış!) Afyonlu Hasanımıza Topkapı Müzesini gezerken rastladım. Orda kitaplık bekçisi olmuş. Ne kadar Osmanlı tarihi varsa didiklemeğe karar vermiş. Kafası biraz daha şişmiş... Sevgili Patronumuz Ayvalıklı Orhan'a gelince, onun durumu hepimizden iyi. Hazret beş bin liraya bir hukuk diploması edindikten sonra 'Gizli Emniyet' kadrosuna girmiş: Artık 'Komünist Masası'nda çalışıyor. Bize göre hava hoş ama, yalnız Küçük Ferit kollasın kendini...»

İşte bana atılan bu taşla gündemin yoklama bölümü bitmiş ve yarenlik başlamış oldu.

«Neden kollayacakmışım kendimi?» dedim.

Beni hemen makasa alıverdiler:

«Biz Orhan'ın yalancısıyız ama, gerçekten poliste dosyan epeyce kabarmış!»

«Yok canım, ben daha dosya kabartacak kadar bir şey yazmadım.»

«Eh, sen de merdivenli şiirler, arka sokak hikâyeleri filan yazıyorsun ya!»

«Evet, biraz...»

«Sahneye de düşmüşsün...»

«Hayır, çıktım.»

«Yapıcı da olmuşsun...»

«Yahu, biraz biraz her şey oldum. Amma bir şeyin tam adamı olamadım gitti işte! Öğretmenliğime bakıp 'ayarsız kabiliyet' dediler bana. Yazdıklarıma bakıp 'yatağını arıyan deli çay' dediler. Sizin var mı daha bir diyeceğiniz?»

«Orduda da sicilin bozukmuş!»

«Doğru. Bölüğümde erleri kurtlu mercimek boykotuna kışkırttım da ondan...»

«Tugay mahkemesini de boyladın.»

«Ufak işti, savdık.»

«Amma Orhan işin büyüdüğünü söyledi. İstanbul'da peşine polis takmışlar.»

«Kötü mü? Koruyorlar beni. Önemli, değerli yurttaş oluyorum demektir.»

«Böyle önemlileri eni sonu kilit altında koruyorlar ama...»

«Olur a!»

«Öyleyse, eğer bir gün on beşinci yılımızı da kutlarsak, seni çağırmak için hangi cezaevine mektup yazalım?»

«Şimdiden söyleyemem. O zaman önce Orhan'a sorarsınız.»

Hocamız işte burda girdi araya. Tam gözlüklerini temizleyip bitirmişti. Taktı.

«Bana sorarsanız çocuklar...» diye başladı. Mendili bir de kuru kafacığından geçirerek sözünü yeniledi. «Bana sorarsanız, şu tartışmayı kesin artık da, ben size Anadolu gezimi özetleyip anlatayım.»

«Aman hocam, buyurun, söz sizin!» dedik.

«Yalnız, başlamadan, izin verin bana, çok geç kalmış olsam da bir özür dileyeyim sizden...»

«O da ne demek hocam?»

«Kesmeyin sözümü. Derstesiniz! Biliyorsunuz ki, dünyayı dolaşmış adamım. Anadolu'yu neden bu zamana kadar gezmemişim diye utanıyorum... Bana sorarsanız, daha bu memleketin coğrafya kitabı yazılmamış. Ömrüm yeter de ben yazabilirsem bunu, dediğim utançtan ancak o zaman kurtulacağım... Sadettin efendi benim anlatacaklarımı gündeme 'Anadolu Masalı' diye koymuş. Doğru. Gerçekten masal gibi. Başından başlamayacağım. Sonuna varmak da elde değil. Sadece notlarımdan kırk dökük bir şeyler vereceğim size. Herkes bunlardan ne anlarsa odur bu masal. Eveeet...»

Hocamız not defterinden bir yaprak çevirdi. Baka baka söylüyordu artık:

«Fıratı tulum kayıklarla geçtik... Doğuda taşıt araçlarımız tulum, zanka, çeten, katır... Ağrı dinmez ağrımız. Tekerlek döner yolu yok. Van dolaylarında nice dikili taşlar gördüm. Tarihsel kalıtlar mı diye indim katırdan. Etilerden, Selçuklardan filân değilmiş. Hepsi de Cumhuriyetimizle yaşıt taşlar. 'İstanbul'cu taşı' diyorlar bunlara. Her gurbetçi İstanbul'a doğru giderken böyle bir taş dikiyor. Sonra, ne zamansa, dönüşte deviriyor taşını. Ya bu yosunlu taşlar? Bunlar gurbetten dönmeyenlerin. Dikili kalmış ve mezartaşına kesmiş gurbetçi taşları!

Doğunun Allahı şeyhler, padişahı derebeyleri. En ufak derebeyinin kırk köyü var. Toprağı ve insanıyle beraber alınıp satılabilen köyler. Varlıklı bir derebeyi üç ırgat verip bir tazı almış!

Bitlis'de yeraltı köyleri, mağara insanları. Elâzığ'da cüzzamlılar kampı. Urfa'da bir tek ebe yok. Mardin ili doktorsuz. Hakari'de eczane nedir, bilmiyorlar. Doğunun eczanesi dağlar,

ilâcı da otlardır. İngiliz Penisilin buldum diye çok övünmesin, bizim köylü de 'Peynirsilin' bulmuş. Peyniri bir toprak çukuru içinde küflendiriyor, kızıl hastalığına tutulana fındık kadarcık yediriyorlar, bire bir! Anadolu, uyuzuna tüfekyağı, yarasına katran, keline fışkı, trahomlu gözüne de pekmez toprağı sürüyor. Muş'ta bir ceza yargıcı kudurdu. (Onu ısıran kuduz köpek koca ilde serum bulunmadığını ne bilsin!)

Erzurum'da köyün 800'ü okulsuz. Kışlaları sıra sıra. Konserve fabrikası kurulmakta. Çarşamba'yı yine sel almış. Merzifon'da has çimentoyla hava alanı kuruyorlar. Bismil'de sağlık evi yok. Mapusanesi ise tevatür. Altından su geçer. Akrepleri el gibi olur. Bir vuruşta kazan delen Hasankeyf akrepleri bunların yanında hiç kalır.

Batman'da petrol, Erzincan'da tezek töreni: Allı tezek, pullu tezek, şanlı tezek... Kerpiç duvarlara yapışık tezeklere bak, sonra aç gazeteyi oku: «Batılılaşmanın neresindeyiz?» Bunu bilmeyecek ne var, Batılılaşmanın tam tandır çağındayız. Kulak ver, radyodan duyduğun seçim demecidir: 'Oyunuzu bize verin! Bu memleketi biz kalkındıracağız. On yılda Avrupa'yı geçeceğiz...' Avrupa'yı geçmek de iş mi sanki, biner uçağa, üstünden geçersin, işte o kadar!

Ne dağlar, ne ormanlar gördüm. Cayır cayır yanıyor! Dört elle baltaya sarılmış millet. Su, sınır, toprak, otlak kavgasında balta. Orman açmacılıkta balta. Çölleşiyor Anadolu. Bundan keçileri suçlu tutamayız. Milli varlığımızı keçilerden, Süne böceğinden, Pembe kurttan, çekirgelerden başka bir şey kemiriyor olmalı...

Nüfus artışımız binde otuzmuş. 1960'da 25 milyon, 1970'de 40 milyon olacakmışız. Ben bu toprakların 60 milyonu da besleyeceğine inandım, amma o zamanlara kadar şimdiki 18 milyon kırılıp gitmezse. Her yıl anaların doğurduğu bir milyona yakın çocuğun yarısı yaşını doldurmadan ölüp

gidiyor. Onlar için bir tek koruyucu ilâcımız var: Gök boncuk! Anadolu'nun omuzunda bu nazarlık, boynunda da muska...»

Hocamız buğulanan gözlüklerini bir daha sildi. Mendili bu sefer gözlerine bastırdı.

«Gezin çocuklar!» dedi. «Siz de gezin Anadolu'yu. Gezin ki...»

Ben öteden şiiri bastırıverdim:

Sen de güzel bulursun
Gezsen Anadolu'yu,
Dertlere tutulursun
Gezsen Anadolu'yu...

«Doğru, çocuklarım. Arkadaşınızın şiirde yaptığı bu düzeltme doğru... Ne diyordum, gezin ki Anadolu'yu, biraz sizler de paylaşın onun dertlerini. Siz de bu dertlere tutulmadıkça, memleket dertlerine deva bulunmaz. Sizler hem öğretmensiniz, hem doktor, hem yargıç... Amma biraz da savcı olmayı öğrenin. Suçlandırmayı da bilin. Hesap sormayı da deneyin. Yurt adına, halk adına, kanun adına, geleceğimiz adına... Ben payıma düşeni yapmak için, o dediğim kitabı yazacağım. Siz de bir şeyler yapın. Yoksa salla başını al maaşını kolaydır... Haydi bakalım, birer daha içelim»

Hocamız elinde kadehle kalktı, dolaşıp yanıma kadar geldi. Bir eliyle omuzumu tuttu. Gücü yettiği kadar sıktı. Sonra kadehleri usulca tokuşturup dört göz arasında içmeğe başladık.

Arkadaşlarım bizim okul marşını tutturmuşlardı.

YİRMİ ALTI

Gezaevinin berberi avluda saçımı kırkarken, bir yandan aklı sıra beni avutuyordu.

«Korkma, kökü sende kalıyor ya, yine büyür.»

Böyle diye diye işini bitirdikten sonra, cebinden gözlük camı kadar bir ayna çıkardı. Hohladı, pantolonuna sildi ve yüzüme tuttu.

«Bak bakalım, kendin misin?»

«Benim,» dedim, «işte şurada iki taş vuruğu, şurda da bir yarık izi...»

«Seninki bir şey değil,» diyerek aynayı soktu cebine. «Sen asıl taş beneklerini Yahudi'de gör...»

«Hangi Yahudi'de?»

«Moiz derler, bir çorapçı. İlistir gibi delik deşik çıfıtın kafası.»

«Nerde şimdi o?»

«Burda. Hücrede. Kumanislikten yatıyor.»

«Görebilir miyim kendisini?»

«Merak etme, komşu olacaksınız, tanışırsınız bugün.»

Etüvden sonra, bir Meydancı beni önce «ayırma» dedikleri tutuklar bölümüne götürdü. Burası, ahır duvarlarının gübre deliklerini andıran pencereleriyle daracık bir avluya bakan odacıklar, odacıklar... Ben dört kişilik bir odacığa beşinci olarak yerleştim. Demem o ki, döşeğimi betona serdim, bavulumu başucuma koyup oturdum.

İçerdeki «yerliler»le hemen tanıştık.

«Hoş geldin arkadaş,» dediler.

«Hoş değil bu geliş...» dedim.

«Boş ver, geçmiş olsun!»

«Eyvallah.»

«Ne geçti başından?»

«Sormayın. Sizinki gibi insan başına gelen bir iş...»

«Eh, tırhallı bir hallıyız öyleyse. Elden gel!»

Hiç de bir halli değildik ama, düzeltecek sıra değildi. Bir daha el sıkıştık. Onların başından geçeni biliyordum. Beni getiren Meydancı daha etüvden çıkarken birkaç sözle anlatıvermişti: «Dördü de kafa dengi. Biri kanuna sövmüş. Ben hükümetin kanununa değil, dımbırtılı bir çalgı vardır hani, kanun derler, işte ona sövdüm dediyse de, yutturamamış. Öteki böyle adaletin terazisine tüküreyim, demiş. Üçüncü, 17 lira açık vermiş bir banka kasadarı. Dördüncüsü de karısını mı öldürmeğe kalkmış ne... Gripin hapının içine bir iki gramofon iğneği koymuş da, yutuver karı demiş, bu hapın bir tanesi öksürüğü de keser şıp diye, başağrısını da...»

Onların ellerini sıkarken, Gripin güllâcı içine iğne koymayı akıl edenin hangisi olduğunu kestirmeğe çalışıyordum: Şu hemen yerine yatıp da gözlerini tavana diken mi? Öteki çopur yüzlüsü mü? Yoksa kapının ardındaki gazocağında fasulyenin tadına bakan tonton göbekli mi? Kestirememişim. Yanımdakiymiş. Yine iskambil falı açmaya koyulan. Maçanın kızı açılır açılmaz, seninki bir tükürdü.

«Gidi kara orospu!» dedi. «Koca kamyonu yedin ya benim, hâlâ yanımdan ayrılmazsın değil mi?»

Maça kızının arkasından sinek oğlanı açılmıştı. Bu kendisi de sinek yapılı, sesi sinek vızıltılı bir adamdı. Ertesi gün mahkemeciymiş de onun için harıl harıl fala bakıyormuş. Açılırsa, üç takvim (yıl) ceza giyecekmiş. Açılmazsa...

Ötekiler de üşüştüler falcının başına. Böylece beni unutmaları da iyi oldu. Kalkıp Moiz'i aramaya çıktım.

Bizim «ayırma» bölümünün avlusundan «tek hücreler» avlusuna geçmek için izin almak gerekmiş. Kimden? Önce bizim bölümün sorumlusundan. Adı Nihat'mış. Bıçkın mı bıçkın. On sekiz yıl hükümlüymüş. Sekizini yatmış. Oysa kendisi yirmi beşinde var yok. Kan dâvasından der demez anladım. O daha on dört yaşındayken, babası eline tabancayı vermiş ve vurulacak adamı gösterivermiş. Hadi oğlum demiş. Çocuk da babasının sözünü dinlemiş.

Beni de dinledi ve şöyle dedi:

«Benden sana öğüt. Hiç arama, yanaşma o çıfıta daha iyi..»

«Olmaz,» dedim. «Eğer benim bildiğim Moiz'se, kafası çentik Moiz'se, hemşerimdir, ille görmeliyim.»

«Öyleyse git bir de Gardiyan Osman'dan izin al.»

Bereket o da Başgardiyana yollamadı beni. Yalnız gözümün içine baka baka ara kapıyı açarken, yarısı yüzüme karşı, yarısı arkamdan mırıldandı:

«Hepiniz aynı manda fışkısısınız zaten, yalnız ortanızdan araba tekerleği geçmiş!»

Tek hücreler avlusu bizimkinden de ufak. Yüksek duvarların üstünde bir mavi mendillik gök. Bu göğün altında, kapı önünde don-gömlek biri oturuyor. Boyacı iskemlesi gibi bir taburede. Pösteki kadar kıllı bacakları bir çift nalınla bitiyor. Baş o çentik baş ama, bir kıvırcık sakal belki on beş yıldır görmediğim o çocuk yüzü tanınmıyasıya erkekleştirmiş. Koskoca adam hanım hanımcık oturmuş, çil boncuk örüyor. Dalgın. Öksürür gibi yaptım. Döndü. Hah işte bu bakışlar Moiz'di. Bu bakışlar boyumu şöyle bir karışladı. Bir daha karışlamadan, Moiz'in dili çözülüverdi:

«Bre kuzum!..»

Kalkarken az daha boncuk kutusunu saçıp dökecekti. Eniğini okşıyan bir ayı gibi kucakladı beni. İçerden iki arkadaşı koşup geldi. Ama Moiz daha onlara söz bırakmıyordu. Sordukça soruyordu:

«Ne işin var senin burda?»

«Hiç be Moiz, seni görmeğe geldim işte. Yolum Ankara'ya düştü de...»

«Ağız yapma be kuzum. Ben biliyorum. Geçen yıldan beri Ankara'dasın.»

«Nerden biliyorsun?»

«Hikâyelerini okuyorum. Sonra...»

«Yahu, size gazete kitap veriyorlar mı burda?»

«Eskidik artık be kuzum, üç yıldır demleniyoruz.»

«Tüh, bileydim uğramaz mıydım şimdiye kadar...»

«Geç uğradığın daha iyi. Sesini duymak da yetiyordu bana. Radyo temsillerini kaçırmayız burada...»

«Demek radyonuz da var?»

«Var. Bu yaptı.»

Moiz bu diye esmer arkadaşını gösterdi. Bizi tanıştırmadığını da o zaman sezinledi.

«Bu Karaoğlan yaptı işte...»

«Cihat.»

«Memnun oldum.»

«Teknisyendir. Bir yumak telle iki mukavva kutudan radyo yaptı. Bir çift kulaklıkla üçümüz dinliyoruz. Yakında bizim Cihat bir de telsiz yapacak ve her gece İstanbul'dan karısını çağıracak: S. O. S!»

«Yeter Moiz...» dedi öteki. Moiz daha da takılıyordu:

«Sonra şairdir de. Mayakovski'ye taş çıkarır.»

«Yeter ulan!»

İhtar böylece sertleşti ama, Moiz yine oralı değildi.

«Sonra da bizim sacayağı Komünanın aşçısıdır...»

«İşte bu doğru.»

«Bu da satın alma işlerimizle uğraşır. Hesapçımız!»

Elini sıktığım üçüncü de Moiz'i gösterdi:

«Evet, Cihat doğrar, ben basarım, bu da Agopun kazı gibi yutar ve işte böyle habire şişer!»

Moiz güldü. Sakalını sıvazlayıp oturdu. Bana da bir tabure verdiler. Artık ağzının içine bakıyorlardı.

«E söyle bakalım.»

Ben önce kaçamak aradım:

«Yahu, madem radyoda olduğumu da biliyordun, insan iki satır yazmaz mı bu zamana kadar?»

«Yazmaz!» dedi Moiz. «Bizim mektupları burada okurlar, bir. Sonra seni de radyoda mimlerlerdi, iki...»

«O mimleme işi çoktan olmuş, a Moiz. Geçen ay gençler Ulus Meydanında S. Ali'nin kitaplarını yaktılar ya. İşte o gün radyonun önünden geçerlerken, ağzı köpüklü birkaçı bizim pencereyi de gösteriyordu: 'Burda da var, burda da yuvalanmışlar!' diye bağırıyordu.»

«Demek sana da komünist diyorlar?»

«Valla, dedikleri doğru olsa, bayağı sevineceğim...»

«Sakın o dedikleri gerçekleşsin diye girmiş olmıyasın buraya?»

Dondum kaldım. Moiz üsteledi:

«Hapiste yatmayı sen de hüner saymıyasın bizim gibi?»

«Hayır Moiz. Benimki düpedüz acemilik...»

«Bizimki de pek ustalık değil.»

«Benimki daha doğrusu edepsizlik.»

Gözleri irileşiverdi.

«Şaşma,» dedim, «evet, hem de babamdan öğrendiğim bir edepsizlik.»

«Sağ mı baban?»

«Sağ.»

«Haberi var mı?»

«Olsa, bu sefer İnönü'ye mektup yazmağa kalkışır.»

«Benimki yazmış bile. Kurtar benim Moiz'i, yoksa ölürüm demiş... Hem dediğini de yaptı.»

«Öldü mü Yasef usta?»

Moiz gözlerini tepemizdeki o mavi mendile dikti.

«İşte bu duvarlar kadar yüksek bir saçakta oluk lehimlerken bir kaymış ayağı...»

«Ne zaman yahu?»

«Çürüdü bile artık... Anlat sen, anlat. Yasef usta için bir dakika susmak çok.»

«Ne anlatayım daha Moiz? Dedim ya, babam yolda ayağını bir taşa çarpsa, hemen Belediye Başkanını kalaylardı. Ben de ona çekmişim işte... Bir akşam ben de sıcak kafa ile bütün belediye başkanlarının başkanını kalaylayıverdim, tamam.»

«Tanık var mı?»

«Var. Karpiç Lokantası'nın kapıcısı, bir de garsonu...»

«Orda ne işin vardı be kuzum?»

«Yemek yemeğe değil elbet, birini aramak için uğramıştım. Daha kapıda göğüslediler. Yasak! Neden? İçerde Amerikalılar var. Olsun, ben Amerikalı yemem. Olmaz, resmî ziyafet bu. Olur, olmaz, azıttık işi. Beni yaka paça atmak istediler oradan. O zaman artık Amerikalıya da, onu memlekete balmumu ile çağırana da sıradan okudum. Daha ben bitirmeden iki sivil kollarıma giriverdiler!»

Moiz burnundan solumağa başladı. Yine beş altı kere «Bre kuzum,» dedi. «İşte insan doldu doldu mu, böyle akümülatör gibi boşalır, kuzum.»

«Dolmasına doldum ama Moiz, benimki boşalma filân değil, düpedüz hava kaçırma. Lâstiği de patlattık, senin anlıyacağın. Ertesi gün bir de evimde arama tarama...»

«Bir şey buldular mı?»

«Kitap. Ne bulacaklar başka? 'Tan' yayınlarından birkaç kitap. Birkaç da 'Yurt ve Dünya' yayınlarından. Nâzım Hikmet'ten 'Bedrettin Destanı'. Bizim Ilgaz'dan 'Yaşadıkça'. Sonra Sabahattin Ali'nin yakılan kitapları. Bir de benim yakılan kitabım...»

«A, senin kitabını da yakmışlar mıydı gençler?»

«Yok canım, benimkini karım yakıyormuş!»

«Deme be kuzum!»

«Demesi bu... Arama sırası kömürlüğe gelmişti. Sivillerden biri kömürü küreklerken, ötekisi yonga sandığını açtı ve gömü bulmuş gibi bağırdı: Kitap! Bulduğu da bir matah olsa bari.

Benim beş yüz tirajdan yarısını bile satamadığım şiir kitabım. Bereket, karım durumu kurtarıverdi. 'O saklamadı, ben doldurdum onları bu sandığa da her gün bir iki tanesiyle soba tutuşturuyorum' dedi. Neyse, alacaklarını aldılar. Çıkacakları sırada bir kitap da ben tutuşturdum ellerine. Nedir bu, dediler. Sormayın, alın, dedim. Nutuk bu. Bence bu da 'suçlu' kitap! Aval aval bakakaldılar. Bana bakmayın, ne yazıyor sonunda, ona bakın, dedim. Rahmetli 'Biz kurtardık bu memleketi ama, olur a, yine hayınlar türeyebilir, kaleyi içerden düşmana verebilirler.' diyor. İşte bugün Amerikalıya verdikleri gibi. Ata 'Düşmanla ortak olabilirler' diyor. Diyor oğlu diyor da. 'İşte böyle bir daha batarsak, iş gençlere düşer' diyor. 'O zaman artık hayınların polisi varmış, jandarması varmış demek olmaz. Yılmak olmaz. Topuna birden sonuna kadar dayatacaksın. Devrimlere bekçi olacaksın. Cumhuriyeti kurtaracaksın...' İyi, doğru, peygamberce söylemiş bunları o ama, bu vasiyetin altına şimdi bir satır ekleyip sormalı: 'Atam, senin emanete bekçi bıraktığın gençlik de, türedi hayınların elinde miting kalabalığı olursa, basımevi yıkarsa, gazete yırtar, kitap yakarsa, hele Amerikalıyı hayranlıkla alkışlamaya kalkışırsa, o zaman ne yapmalı?' İşte o zaman polisin eline senin bu demirbaş kitabını da vermeli ve 'Hadi Ulus Meydanında önce bunu yaktırın! Benim parmak izimden önce onun parmak izini alın, önden yandan onun resmini çekin, onu yargılayın!' demeli...»

Moiz gözlerini yine yukarı, mavi mendile dikti.

«O zaman işe yeni baştan başlamalı, kuzum» dedi. «Amma bu işe elbette sövmekle başlamamalı. Hem ne yapıp edip içeri de düşmemeli...»

Biraz sustu. Sonra yine boncuk kutusuna eğilerek ekledi:

«Hele bizim gibi beyanname tutturup da düşmemeli buraya. Eğer yine de düşersen, deli olmamak için işte böyle benim gibi boncuk örmeli.. Daha doğrusunu istersen, halk arasında

iğneyle kuyu kazarcasına sabırla çalışmalı, insanlarımızı da bu boncuklar gibi yan yana, omuz omuza dizmeli...»

Bu sırada yukardan, tepemizdeki kuleden nöbetçi jandarma seslendi:

«Lan çıfıt, seet kaç?»

Moiz palamar bileğindeki saate hiç bakmadan karşılık verdi:

«On ikiye beş var!»

«Lan kumaniz seeti sormadım sana ben. Şuna bi bak da doğrusunu söyle. Ayaklarıma kara su indi burda. Nerde kaldı bu dinini imanını...»

O nöbet değişimine gecikenlere kızıyordu. Cihat başını eğmiş, patatesten bir satranç figürü yapıyordu.

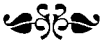
Öteki de Cihat'tan bıçağı bekliyordu. Bıçak dediğim, taşta bilenmiş bir teneke parçası. Üçüncü, bu bıçakla limon sandığı tahtalarını kesip yontacakmış da, oğluna yılbaşı armağanı bir kamyon yapacakmış.

«İki ay var daha. Her gün çalışsam, ancak yetiştiririm,» diyordu.

Ayrılmadan Moiz'den bir kitap istedim. İçerden getirip verdi. Bir kitap ki, ne başı, ne sonu var. Kapağı ak. Adsız. Amma içinde 68 ad var: 1944'de Askeri Mahkemenin yargıladıkları.

Ben belki altmış sekiz kere okuduğum bu kitabı orda yastığıma yastık yaptım. Üç ay geçmeden cezaevinden çıkarken de yine Moize verdim. Bugüne dek bir bu kitabı unutmadım, bir de Moiz'in yarım gaz tenekesinde sabah akşam sulayıp büyüttüğü günebakanı. Adı üstünde, bu bitki çiçek yüzünü güneşe döner, sabahları doğuya, akşamları batıya bakar. Öyle ama, Moizi'nki ne doğuya, ne batıya, diklemesine yukarı bakıyordu. Çünkü güneş her gün yalnız bir saat için avlunun tepesindeki o mavi mendilden geçiyordu.

YİRMİ YEDİ

Üç ben daha saçım yeniden büyümeden kasabama gitmek zorunda kaldım. Babam mektupla bir «toplan» borusu çalmıştı. Hepimizi Kurban Bayramına çağırıyordu. Mektubu kısacıktı: «Al çoluk çocuğunu, ille gel. Artık ayağım çukurda, belki son görüşmemiz olur.»

Gerçekten de son görüşmemiz oldu. Son ama, aslında her şeyi konuşabildiğimiz ilk görüşme de bu idi.

Arife sabahı istasyonda trenden indiğim zaman karşılıyanım çoktu: Babam, analığım, bacılarım, kocaları, çocukları...

«Hani Kadri?» dedim.

Babam:

«O asker.» dedi.

«Biliyorum ama, senin toplan borusunu önce asker olanımız duymalıydı.»

«Eh, biri duymazsa, öteki duyar. Benim asker oğlum bir tane değil ki...»

«Beni hâlâ asker mi sayıyorsun yoksa?»

«Elbet. Saçını yine kırkmışlar baksana!»

Babamın çiviyi nereye çaktığını şıp diye anladım. Hiç oralı olmadan, ablama ve öteki bacılarıma döndüm. Zaten beni sıkboğaz etmişlerdi, karımla oğlumu neden getirmediğimi sorup duruyorlardı.

«Uymadı işte...» dedim.

«Ne iyi olurdu görseydik!»

«O kadar özenmeyin canım. Pek de görülecek şey değil karım.»

«Amma yaptın ha!»

«İnanın. Benim bile bir daha görmeğe niyetim yok.»

Bu sırada usullacık eteğimden çeken babam fısıldadı: «Onlar gidedursunlar, biz hele şurda birer kahve içelim.»

Hükümet kahvesine oturduk. Babam soluk bastırıncaya kadar biraz düşündü. Sonra başladı:

«İşte böyle... artık istasyondan eve kadar üç yerde dinleniyorum. Bir burada, bir Çarşıbaşı kahvesinde, bir de Harlak Çeşmenin orda.»

«Seni ilk olarak bastonla görüyorum.» dedim.

«Ne yapalım, kuyruk sokumuna kadarki omurgamız kocamış adama kısa geliyor. Ordan aşağı da bastonla uzatıyoruz omurgayı!»

«Ama gene de aksıyorsun?»

«Bir ayak çukurda olduktan sonra, adam İzmir asfaltında da yürüse yine aksar.»

«Pek de karamsar konuşuyorsun baba!»

«Sen ol da iyimser konuş...»

Babam kahvesinden bir yudum höpürdettikten sonra ekledi:

«Sen altı yıldır uğramadın. Bu analığın köpeksiz köy buldu, değneksiz geziyor artık. Bir yandan o, bir yandan Kadri yiyip bitirdiler beni...»

«Analığımı bilirim ama, Kadri'den niçin yakınıyorsun?»

«Seni tedirgin etmiyeyim diye yazmadığıma bakma. Defter doldu. (Babam sol elinin parmaklarını avucuna yatıra yatıra sayıyordu) Günün birinde yakamdan tutup beni duvara dayadı, bir. Telkâri bir kahve takımımız vardı ya, onu götürüp satmış, iki. Geçen sene dört beş şişe rakı gömdüydüm avluya,

ikisini gizlice boşaltıp yerine su doldurmuş, üç. Helvacının kızına sataştı, dört...»

«Delikanlılık baba. Çocuk tifo geçirdiği zaman söylemişti ya doktor, bir kusur kalır bunda, ya dilinde, ya gözünde filân demişti.»

«Bunun kusuru kulağında, oğlum! Ne söylersen öteki kulağından çıkıp gidiyor, beş. Canım, parmak mı yeter onun ettiklerini saymaya.»

«Sözün kısası, askere gitti de kurtuldun ha?»

«Kurtuldum derken başıma daha kötüsü geldi.»

«Nedir o?»

«Senin ettiğin!»

Ben hemen kahveleri ödemek için garsonu çağırdım.

«Gürültüye getirme sözümü,» dedi.

Ödeyip kalktık. Koluna girdim.

«Benim gürültüye getirdiğim yok. Açık söyle baba,» dedim.

«Açığı bu. Kime çektin sen böyle, bilmem. Bizim soyda eli kelepçeli ölü de yok, diri de yoktu. Sen aklını peynir ekmekle mi yedin?»

«Dur baba...»

«Durmam. Kulaksız Mustafa'yı radyoda piyese yazan sen... Obalıyı kitaba yazan sen... Saatçinin fesini, Süleymanın hamur teknesini, Tellâl İsmail'in göbeğini, Belediye Reisinin ettiklerini gazeteye yazan sen...»

«Kötü mü ettim yazdım da, baba?»

«Hâlâ kötü mü ettim diyor yahu! Ne uğraşırsın ölülerle be çocuk? Kadı körse, ona kör diyecek senden başka geveze kalmadı mı? İnönü'ye söveceksen, benim Ali Rıza Beye söğdüğüm gibi tenha yerleri kollamak yok mu?..»

«Bitti mi baba?»

«Bitmedi.. Hele oturalım şuraya...»

Bu sefer Çarşıbaşı kahvesine oturduk. Daha oturur oturmaz, bastonun sapıyle omuzuma dokuna dokuna gözdağı vermeğe geçiverdi:

«Bana bak, eğer sen de Ali Hocanın oğlu gibi bolşevik gâvuru olup çıkacaksan...»

«Bu da nerden çıktı baba? Kim demiş Hamit bolşevik diye...»

«Bütün kasaba! Manisa hapisanesinde gün doğsun diye bekliyor şimdi sevgili arkadaşın. Hükümet doktoru ile beraber...»

«Hangi hükümet doktoru?»

«Sorguya çekme beni, sorma sırası bende!»

«Benim hiçbir şeyden haberim yok da ondan soruyorum.»

«Kabak arkadaşın çete kurmuş doktorla beraber. Bu hamal Momçe gibi it kopuk takımını da toplamışlar. Her sabah Dernekpazarı'nda amelenin arasına girerlermiş. 'Gitmeyin ulen, on lira gündelik verseler de gitmeyin' diyerek adam ayartırlamış.»

«Affet, yine soracağım: Nereye gitmesinler diye?»

«Firenkli'ye. Orda, 'Gâvur Mezarı'ndan ötede Amerikalılar havaalanı yapıyorlar şimdi. Yapacaklar ama, bunlar da beriden amele, usta caydırıyorlar. Köylüleri kışkırtıp, ordan çimento aşırtıyorlar. Hattâ bir gece iki dönümlük taze betonu nadas gibi aktarıp atmışlar.»

«Kimler?»

«Bağları, tarlaları, otlakları ellerinden gidenler. Bozmuşlar betonu ama, ele geçen de geçmiş. Sıkarlamışlar bunları biraz. Kim akıl öğretiyor ulen size? Kimse. Yıkın şunları falakaya! Yer misin yemez misin, der misin demez misin, çorap bir ucundan sökülmüş, gele gele Doktorla Hamit'e dayanmış. Sonra ikisine bir kelepçe, haydi içeri! Anladın mı şimdi?»

«Anladım baba.»

«Ne anladın?»

«Bizim kasaba bir kere daha işgale uğruyor, bir kere daha yanacak, amma bir kere daha kurtulacak.»

«Peki ne yapalım, biz de Deli Bahri gibi bağıralım mı?»

«Bağıralım. En aşağı onun kadar akıllı olalım. Yanıyoruz, satılıyoruz zira...»

«Karışma büyüklerin işine, nene lâzım?»

«Sen eskiden böyle nemelâzımcı değildin baba. Çetelere yardım eden Halil Hoca olduğuna bugün kırk şahit ister doğrusu.»

«Ulen, zaman o zaman değil. Çocuk olma. İleri gidenin başına vuruyorlar şimdi, geri kalanın kıçına.»

«Onu bunu bilmem baba. Doğrusu ya, ben Hamit'ten geri kaldığıma utanıyorum.»

«Sen ortadan giderken bile kork!»

«Ecele faydası yok.»

«Olmasa da, ben kendi payıma korkuyorum.»

«Kimden?»

«Bütün dümen başındakilerden.»

«Ama dümen başına Amerikalı geçiyor şimdi. Sen asıl bundan kork.»

«Elbet bizim kaptanların da bir düşündüğü vardır.»

«Düşündükleri belli, baba. Herifler buraya üç deniz aşırı yerden kara gözlerimiz için gelmiyorlar ya. Bu Amerikalı Hacı Osman gibi tefecinin domuzu. Sömürmek için açıyor kesenin ağzını Ankara'ya. Niyeti sırtımıza basıp atlamak. Bizi ana parayı da geçecek faizlere boğmak. Ha parasiyle girmiş memlekete, ha silâhiyle. Çıkarmak zor olur sonra...»

«Orasını bilmem. Söz Ankara'nın...»

«Değil. Söz halkın. Bir düşünsene Kuvayı Milliye zamanını: Tıpatıp aynı. O zaman İzmir dayatmasaydı, Yörük Ali Efeler, Demirci Memetler Nazilli'de cephe tutmasalardı,

Kütahya'da o senin beğenmediğin bolşevik gönüllüler olmasaydı Mustafa Kemal hangi yürekle çıkacaktı Samsun'a? Söyle, İstanbul Hükümeti o zaman da Amerikalının kanadına sığınmamış mıydı? Bu Türk artık kendi ocağını tüttüremez, kendi başını bile bitliyemez diye yedi düşman birden çullanmamış mıydı tepemize? Canımıza malımıza susayanlar, kökümüzü kazımaya, anayurdumuzu da üleşmeğe kalkışanlar onlar değil miydi? Soruyorum baba, o zaman söz kimindi, kim söyledi son sözü?...»

«Yorma kendini. Benden söz söylemek de geçti böyle, nutuk dinlemek de...»

«Öyleyse sıra bizde.»

Babam bıyıkaltı bir gülümsemeyle sordu:

«Kimde, kimde?»

«Bizde. Hamit'te, Doktorda, Momçe'de, Deli Bahri'de, Macıroğlu'nda, ne bileyim ben, bu memleketi gerçekten seven uyanık okumuşlarda, çarıklılarda, kasketlilerde...»

«Aferin, nutuk çekmeyi bayağı iyi öğrenmişsin!»

«Hayır, ben şimdilik yalnız Gazi'nin Nutkunu iyi okumayı, hattâ onun satırları arasındaki görünmez yazıları da okumasını öğreniyorum.»

«O nutku iyi okusan, bolşevik olmazsın.»

«Allasen, şu beylik sakızı çiğneme baba! Ben artık tanışabildiğim komünistlerin hiç de umacı olmadıklarını, onları kimlerin neden karaladıklarını öğreniyorum.»

«Kendin de onlardan olup çıkmışsın maşallah!»

«Olamadım. Daha kırk fırın ekmek yemeliyim olmak için...»

«Ben hepsini duydum, oğlum. Yerin kulağı var, lâkin bir gün senin de yakana yapışırlarsa, benden şefaat bekleme. Jandarmalar karakoldan karakola Manisa'ya götürürken Hamit'e bindikleri gibi sana da binerlerse, babacığım diye bağırma.»

«Hamit'in sırtına mı binmişler?»

«Ne sandın? Babası anlattı. Haktır bolşeviklere demiş jandarmalar. Sizin yüzünüzden taban teptiğimiz yeter, çüüş, demişler. Ve ta Manisa'ya kadar, elli kilometre boyunca Hamit'ten inip Doktora, ondan inip ötekine binmişler....»

Kahrımdan çatlıyacaktım artık. Elim kendiliğinden cebime gitti. Ancak kibriti çakıp da ilk nefesi çektikten sonra şöyle bir irkildim: Babamın önünde ilk olarak sigara içiyordum. Dumanı ne yutabildim, ne bırakabildim. Sigarayı atıp çiğniyemedim de...

«Kalkalım,» dedi.

Çarşıbaşı kahvesinden eve doğrulduk.

«İyi düşün» diye başladı yine, «delifişekliğin faydası yok. Her yerde senin arşınına göre bez vermezler...»

«Biz hep böyle dersek, Amerikalı işte böyle gelir, bizim Frenkli düzünü kendi arşınına göre bez yapar!»

«Peki, ne yapabilirsin buna karşı?»

«Her devrimci gibi, her yurtsever gibi ben de doğruyu söylerim, savunurum.»

«Ateş olsan, cürmün kadar yer yakarsın, kendini yakarsın...»

«(Ben yanmasan, sen yanmasan, biz yanmasak, nasıl...)»

«Nasıl nasıl?» dedi babam."Sövüyor musun?»

«Hayır, elham okuyorum!»

«Pek benzemiyordu elhama.»

«Kurtuluş elhamı bu.»

«Anlıyamadım.»

«Anlamı şu ki, karanlıkları aydınlığa çıkarmak için Kerem gibi yanmak gerek diyor.»

«Kim diyor?»

«Bursa Cezaevi'nde yatan bir koca ozan.»

«Ozandır, söyler..»

«Yalnız söylemez. Kendisi yanar da, dört yanını ısıtır da...»

«Düşman gibi konuşma, baba! Ne olur, şu yaşa gelmişin, bu yaşa gelmişim, bir kerecik övün benimle.»

«Neyinle? Bu sapık sözlerinle mi? Ağızda pilâv pişse, Tuna kadar yağı benden, a oğlum. Hem bana bak, çok şükür, bunamadım daha. Ben karabatak gibi nerden dalıp nerden çıkacağı belirsiz oğulla övünemem. Sabıkalı gibi peşinde polis gezenle, radyodaki işini de bırakanla, üstelik...»

«Bıraktıracaklardı nasıl olsa, baba. Ben elimi daha tez tuttum.»

«E üstelik karı boşamaya kalkmana ne buyrulur?»

«Anlaşamıyorduk. Anlaşamıyacağımızı da anladım.»

«Ne var anlaşamıyacak? Analığın gibi cenabet değil bu ya!»

«Dışı seni, içi beni yakar, baba. Hapisten çıktığım gün, bir yandan müfettiş bacanağım, bir yandan mühendis kayınbirader dayattılar: Yürü! Nereye? Emniyet Müdürünün yanına. Onun önünde beylere, beylerin önünde de ona söz vermeliymişim ki, bundan sonra âvare şair takımıyle ilişiğimi keseymişim, dilimi tutaymışım... yoksa, her yerden kuyruğuma teneke bağlatırlarmış, isterlerse kurtarmayı bildikleri gibi beni yeniden hapse attırmayı da bilir, sürüm sürüm süründürürlermiş! Buna ne buyrulur?»

«İyi ya, sana babalık etmişler işte!»

«Buna babalık demezler, baba. Hattâ, darılma, ama darıl istersen, seninki de babalık değil. Bana cesaret yerine pısırıklık aşılamanı beklemezdim.»

«Benim sana son öğüdüm şu: Battın mı debelenme dedim, dinlemedin. Bari şu siyaset katakullisine karışmadan çabala. Senin deden diplomat değil, deveciydi. Sen de bu deveyi gütmeğe bak...»

«Gütmem baba. Ben aklıma kelepçe vurdurmam. Güdülmeğe de niyetim yok.»

«Amma bu diyardan gidersin.»

«Eh, gerekirse onu da göze alırım. Var mı ölümden öte köy?»

«Var. Ölümden azıcık beride bir köy var. Oraya bir daha düşersen, üç ayda çıkamazsın bu sefer, yerlisi olur kalırsın. Hem oranın kapısı bir girdiğin vakit açılır, bir cezan dolduğu vakit, bir de geberdiğin...»

«Bir olanak daha var, baba.»

«Af mı diyeceksin?»

«Hayır. Bir de içerden dışardan zorlanarak açılır o kapılar!»

Bu sefer babam başladı kendi elhamını okumaya. Epey mırıldandı, homurdandı.

«Peki,» dedi, «bırakıyorum ipini üstüne. Artık acıkırsan çayıra koş, susayınca göle...»

«Temelli siliyorsun demek beni evlât defterinden?»

«Hayır, sen beni sil. Babam var deme. Benim altın adımı bakır etme. Senin yüzünden it uğursuz siymesin üstüme.. başka bir şey istemem. Bir dileğim daha var: Bunları konuşmamış olalım...»

«Hah, ben de bunu istiyecektim senden, baba. Evde de bu konuyu tazelemiyelim.»

İşte böylece, tartışmayı kapadık. Kapıyı açtık.

İçerde bayram. Benim içimde yas. Hamit'ten ötürü yas, Firenkli'ye yerleşen Amerikalıdan ötürü yas. Acısı alabildiğine koygunlaşan lokmamızdan ötürü yas...

Asmanın altında torunlarla dolu kurban sofrası dedeyi bekliyordu. Oturduk. Babam ellerini açıp bir bayram duası etti. Sonra besmele ile ilk lokmayı aldı. Arkasından, hepimiz et tepsisine uzandık. Ben çaya taş atar gibi bir iki lokma yut-

tuktan sonra sofradan çekildim. Gözüme ilişen bir gazeteyi alıp sofaya uzandım. Daha iki satır okumamıştım ki, sofradan eniştenin biri (küçük kızkardeşimi tutan) elindeki buttan ısırdığını avurduna kıstırarak seslendi:

«Yahu, orda bir şey var, gazetede, pek aklım sarmadı benim. Turumanın doktorunu kabul ettik diyor, nedir bu?»

«Doktor değil o, doktrin!»

«Peki, ne cenabetse, şimdi bu doktorin kabul edilince ne olacak, onu söyle bana.»

«Firenkli'de hava alanı kurulacak!»

«Onu da bırak. O iyi. Asker bollaşır da para oynar kasabada. Sen şeyi söyle, o zaman bu Belediyenin etlere koyduğu nark kalkacak mı?»

Bu soruyu hiç yadırgamadım. Bizim küçük enişte kasaptı. Kasabınki de elbette mal derdi. Eniştemiz elindeki budu hart diye bir kere daha ısırdı!

İkindi üstü kendimi dar attım dışarı. Çıkarken babamı da çağırdım:

«Haydi beraber gidelim. Bir de Ferit'le bayramlaşalım.»

«Yorma beni,» dedi. «Nasıl olsa yakında temelli giderim ben onun yanına.»

Dönüp gözlerine bakayım dedim. Hemen kaçırdı. İçerden gözlerine yürüyen suyu yutkunduğunu gırtlağının oynayışından anladım.

Mezarlığa ben de gözlerimin suyunu yutkuna yutkuna vardım. Ağa-kardeş altı yıldır görüşememiştik. Çöktüm başucuna da her şeyi bir bir anlattım. Hiç kimseye açılamadıklarımı ona söyledim. Sonunda bayağı sesli konuşmaya vurdum işi: «İşte böyle ağabey. Tut ki babamla son olarak üç sözcük konuştuk: Hoş geldin, hoşça kal, uğurola! Yarın gideceğim. Nereye, ben de bilmiyorum. Döner miyim, ne zaman, bunu da söyliyemem. Razı mısın, değil misin,

sormam. Değilsen bile, beni artık sen de önleyemezsin. Ölüler büyümediğine göre, on yıldır ben senin ağabeyinim. Hoşça kal kardeşim Ferit!»

Mezarlıktan dönerken Firenkli yoluna doğru vurdum. Bağlar arasından akşam güneşini alnımda taşıya taşıya ne kadar yürüdüm, bilmiyorum. Geriden horuldayıp gelen açık bir Cip beni toz bulutu içinde bırakıp geçti. İçindekilerden bir subay ayağa kalkmış, karşıdan gelmekte olan kadınları selâmlıyordu: «Ok-keeey!»

Üçü de gebeydi kadınların. Bunu farkedince o Teksaslı avının yılışıklığına bir kat daha canım sıkıldı. Sonra yanıldığımı anladım. O gelenler kadın da değil, gebe de değilmiş. Günebakan yüzlü, günebakan boylu üç muhacır kızı. Yalınayak. Kar gibi dizleri açık. Şiş olan da karınları değil, etekleri. Ot toplamaktan dönüyorlarmış. Anlayın, Kurban Bayramında ebegömeci, güneyik, labada...

İstanbul Çınarı'na varınca kuyudan bir su çekeyim de kana kana içeyim dedim. İpi, mermer bilezik taşının en derin yivinden saldım. Tahta kova dipte bir cuplıyarak suya daldı. Dolunca kolumu şöyle bir tarttı. Bir kulaç aldım yukarı, iki kulaç, üçüncüsünde ipe bir yardımcı yapışıverdi. Siz olsanız, ak gömleği içinde eli ayağı kuru ağaç köklerini andıran bu adamı görünce birden irkilirdiniz. Ya kuyudan çıktığını sanırdınız, ya da ulu çınarın bir kovuğundan. Ben ürkmedim, hemen tanıdım Deli Bahri'yi. Tek söz söylemedi bana. Kovayı birkaç kulaçta yukarı aldı. Bileziğe oturttu. Bıyıklarının yarısını suya gömerek ağzını dayadı. Gurtlata gurtlata içmeğe başladı. Ne kadar yutuyorsa, o kadarı da sakalından sızıyor, ordan boynundaki muskayı da ıslatarak yere damlıyordu. Kandıktan sonra kovayı bıraktığı gibi çekti yürüdü. Topallayışını seyrettim beş on adım. Sonra arkasından bağırdım:

«Dur, bir de sigara yak, Bahri!»

Döndü. Ben de sigara paketini çıkararak yaklaştım. Sigarayı verdikten sonra da kibritimi arıyormuş gibi o cebimi bu cebimi kurcalamaya başladım.

«Nereye böyle Bahri?»

Eliyle Firenkli yönünü gösterdi.

«Ne var orda?» dedim.

Uzatma da, şu ateşi ver gibilerden bir el salladı. Kibriti çaktım. Sigaranın ucu yalıma değdi değmedi, Bahri yine yürüyüverdi.

«Dur, yanmadı!» dedim.

Bahri önce usuldan «yandı» dedi, sonra sigarayı da yere çalarak o çılgın narasiyle tekrarladı: «Yandıı!»

Toprak yolda Ciplerin bıraktığı yılan sırtı izler içinden koşuyordu artık Bahri. Amma o eski koşu değildi bu. Daha pek uzaklaşmadan bir kapaklandı. Debelendi tozun içinde. Kalktı. Az ilerde bir daha kapaklandı.

Deli Bahri, kasabamın değme akıllılarından da akıllı hemşerisi, böylece, bana son dersi veriyordu: «İşte oğlum düşman böyle kovalanır!»

Havayı yılan ıslığı ile karışık bir yel çığlığı yarıyordu. Başımı kaldırıp baktım: Karayunt dağı üstünden peş peşe iki tepkili geçiyordu.

Ertesi gün ben yine abbas yolcu deyince, en çok Eminecik ağladı.

«Otur be kardeşim, otur da şu çocuklarım biraz da dayı demeyi öğrensinler!»

«Canım ablam,» dedim ona, «biz seninle ana baba demeyi öğrenememişiz, varsın çocuklarımız da...»

«Hep böyle mi olacak, dur dinek bilmiyecek misin daha sen?»

«E ne yapalım, yük ağdırmayınca taş gurbet gezmezmiş.»

«Peki, nereye şimdi?»

«Göğüs dolusu soluyabileceğim bir yer aramaya..»

«Ankara'ya mı yine?»

«Sırtımda jandarma değil, ceketimden başka yük taşımıyacağım bir yer arıyacağım.»

«Ne yapacaksın, onu söyle.»

«Bilmem ablacığım. Belki birkaç arkadaş bir gezgin tiyatro kurup Anadolu'ya çıkacağız.»

«Zor iş...»

«Kolay işi herkes yapar. Belli olmaz, belki bir gazetede çalışırım.»

«Bak, bu daha iyi.»

«Daha da iyisi bulunabilir. Olmazsa, son çare oturup bir tenekeci dükkânı açmak.»

«Ah daha neler!»

«Demem o ki abla, yaşım otuzu geçiyor. İlk yirmide ham kaldım. İkinci yirminin yarısı gitti. Bari bundan sonra bir şeyler okumak bir şeyler yazmak gerek...»

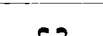
Ablam göğsüme kapandı:

«Zavallı kardeşim benim,» dedi, «ne istediğini, ne aradığını sen kendin de bilmiyorsun.»

«Bilmiyorum abla. Ayarım yokmuş benim, onu arıyorum. Bir deli suymuşum ben, yatağımı arıyorum. Bulacağım da!»

Çıkarken babama allahaısmarladık diyemedim. Uyuyordu. Acı bir benzerlik. Ankara'da da böyle olmuştu. Evimden son çıkışımda oğlum da uyuyordu.

YİRMİ SEKİZ

Evet, neye tutunursam kopuyordu, çabaladıkça daha da batıyordum, doğru. Kaçmaktan kovalamaya sıra gelmiyordu, bu da doğru. Amma bu kaçışların birinde yurt sınırını da aşabileceğim henüz aklımdan geçmiyordu. Bu ateş içime daha sonra düştü. Daha sonra dediğim, 1948 Nisanı. Bir ölüm acısıyle beraber. Ölüm acısı dediğim de, söylemesi bile zor, S. Ali'yi yitirmiştik. Tut ki, bizim Gorki'mizi, Markopaşa'yı, bizim kuşağa sözü dudaktan gözü budaktan esirgememeyi öğreten, bana çabalamayı öğreten ağabeyimizi yitirmiştik.

Gerçi o yıllarda habire cezaevine giriyordu. Girse de kalıcı değildi. İşte onun bu inadından korktular. Bize, son hikâyeleriyle, Haramilerin Sırça Köşkü'nü tuzla buz etmek için kendi kellesini fırlatmaya hazır olduğunu söylüyordu. Söylese de ölücü değildi. İşte onun bu diriliğinden korktular. Korktukları için, kalemle yazdığını kılıçla bozamadıkları için de onu öldürdüler. Hem de o Saltanat kalıtı gizli emirle: Vur emriyle. Hem de sınırda, şurda, Pınarhisar ile Sazara Balkanı arasında...

O gün, gazete satan çocuklar «S. Ali Bulgar sınırında öldürüldü!» diye bağıra bağıra İstanbul'u çınlattıkları gün, ben Gülhane Parkında, Boğazı gören bir kanepede, zonklıyan başımı yumruklarımın arasına almış, düşünüyordum. Bu çocuk çığlıkları kulağımın dibinde bir bomba ateşlemişti sanki değil,

gerçekten bir bomba patladı. Bir de değil, saydım, yirmi bir: Liman ağzında Dolmabahçe önüne demir atan bir Amerikan filosu yirmi bir salvo ile İstanbul'u selâmlıyordu!

Düşünüyordum. S. Ali Bulgaristan'a kaçarken öldürülmüştü: Öldüren, Ankara'nın fraklı polislerinin polisi. Düşmanımız. Bu düşman şimdiye kadar kendi ini olan Sırça Köşk'ün üstüne yürüyeni vuruyordu. Amma şimdi uzaklaşanı da vuruyor. Demek ki, bundan da gocuntusu var. Demek S. Ali'ninki kaçış değil, daha geniş bir alarga yaparak Sırça Köşk'ün üstüne yürümek için bir hazırlık çıkışıydı.

Gazetelerde okuduklarımla fiskos gazetesinden duyduklarımı günlerce yoğura yoğura, bu düşüncelerime bir biçim vermeğe çalıştım. Olmadı. Tutturamadım. O zamanlar bu konuyu orda burda deşmek, şunun bunun ağzını aramak bile olur iş değildi. Çiyden nem kapıyor, adamın rüzgârını bile dövüyorlardı. Kendi kendime en iyisi Trakya'ya geçmek dedim. Eğreti hikâyecisi olarak çalıştığım dergiden bir gazeteci belgesi uydurdum. «Çekmece» Karakolunda otobüsü durduranlar bu belgeyi görünce bana da yol verdiler. Ver elini Kırklareli dedim.

Köyden köye geçerek, bizim ustanın öldürüldüğü ormana kadar gittim. Orda, onun arkadan vurulduğu su başında oturdum. Köylülerle konuştum. «Kılavuzu karga olmasaydı, burdan öte sınır bir cıgara içimi sürmez-di,» dediler. Bizim köylünün saati araba tekerleği kadar da olsa, bu deyiş gerçeğe yakındı. Artık ben de S. Ali'ye her zamankinden daha yakındım. O da bana öylesine... Düştüğü yerde ben oturuyordum ama, kalktığım zaman bende dirilen ve kan revan içinde doğrulan o idi. Hemen yürüyüveresim geldi. Onun yarıda kalan yolunu tekmillemek, kurtuluş eşiğini onun yerine atlayıvermek için. Bir adım isterdi yalnız bu. Atamadım. Cesaretim yetmedi.

Şimdi doğru oturup doğru konuşalım. Görünmez bir kement geldi sanki ve beni ilmiğine alıp geri çekti. Neydi bu ke-

ment? Vatan mı, ölü anam mı, baba ocağı mı, evlât mı, son aylarımda acı lokmayı paylaştığım bir iyi kadın mı, yoksa bekâr odamda okuyup bitiremediğim son kitap mı? Sonra arkamdan namussuzların namussuz, vatansızların vatansız diyecekleri kaygısı mı? Kaçaklığın çiğ ve çıplak anlamı mı? S. Ali gibi öldürülmek, değilse bile bir daha dönememek, gurbette ölmek korkusu mu? Kafa dengi bir yol arkadaşından yoksunluk mu?.. Hangisi olduğunu bilemedim. Bildiğim şu ki, bu kement beni yine İstanbul'a kadar çekti.

Derken bir kement de Ankara'dan geldi. Bu bir açık posta kartı ile bir mektuptu. Önce kartı okudum. Avukatımdan. Yargı sonucunu bildiriyordu: «Boşandınız. Çocuğunuz için ayda yetmiş beş lira geçimlik ödeyeceksiniz.» Aleyküm selâm. Zaten bu parayı birkaç aydır yolluyordum. Bir oh dedim. Hayır, tam diyemedim. Açtığım mektup zehirledi beni. Karım sövüyor muydu, mektupta yine gözdağı mı vardı, ileniyor muydu? Değil. «Çok şükür kurtuldum senden, ayrıldık!» diyordu. «Ayrıldık ama, oğlun dün akşam yalvardı da yalvardı. Ne olursun anne dedi, babamın eski pijamasını, terliklerini, takkesini giy dedi, sonra odaya ansızın giriver de babam gelmiş oynıyalım dedi.» İşte bu sefer gözlerime yürüyüveren suyu yutkunamadım. Eğer kopçaları temelli koyverseydim, bu kement beni boş bularak Ankara'ya kadar da çekebilirdi. Direndim. Büyük bir çabayla ben de işi oyuna vurdum. Kendi kendime «oğlum gelmiş» oynadım. Onu belleğimde bir güzel giydirdim. Tahta atına bindirdim. Atı Ankara'dan İstanbul'a uçurdum. Getirip kapı önüne bağladım. Oğlumu odamda karşıma aldım. «Şimdi beni dinle, yavrum!» dedim. «Şeker ver!» dedi. Verdim. «Ben gideceğim, yavrum!» dedim. «Su ver,» dedi. Verdim. «Hiç olmazsa senin lokmanı nasıl tatlandıracağımızı öğrenmek için yol göründü, yavrum,» dedim. «Çişim var!» dedi. Ettirdim. «Dönebilirsem, bekliyebilirsen, yine gö-

rüşürüz, yavrum,» dedim. «Uykum var,» dedi. Yatırdım. O gece baba-oğul sarmaş dolaş uyuduk.

Ertesi gün, kafa dengi iki arkadaşımla yol hazırlığına başladık.

İşte böyle geldim Bulgaristan'a. Söze başlarken de dediğim gibi, anlatarak yazacaklarım da, yazarak anlatacaklarım da bu kadar. Sizinle, kendimi sorguya çekilmiş saymadan konuştum. Bu bir roman değil. Olsa olsa, yolunu arıyan bir genç adamın otuz kadar yılının yaşantıları üstüne otuz kadar hikâyeden bir hikâye. Haydi adını da «Acı lokma» koyalım. Ben işte bu acı lokmayı tatlandırma hünerini öğrenmeğe geldim sizden. Kaçtımsa, satılan Türkiye'den kaçtım. Kurtulacak Türkiye'nin kavgasına katılabilmek için...

Artık sözü bağlıyabilirim. Nokta.

Soruşturmanın sözlüsü yazılısı bittikten sonra, üç arkadaşı yine bir araya getirdiler. Üçünün yüzünde de dinçlikten çok yorgunluk, iyimserlikten çok bekleme ilintisi okunuyordu. Az konuşuyor, çok düşünüyorlardı. Odada, oturdukları en yumuşak yer bile diken oluyordu. Birisi uzanıp yatarsa, öteki çenesi avucunda duvara bakıyor, daha öteki de köşeden köşeye volta vuruyordu.

İki pencerede gözün görünmez fırçası işleyip duruyordu. Camların gösterdiği her yeşile artık kırmızı-sarı alaca benekler düşüyordu. Avluda bir telli kavak yeşil rubasını her rüzgârda biraz daha soyunarak yavaş yavaş ayakları dibine yığıyordu. Köy kilisesinin çan kulesindeki leylek, yavrularına her gün birkaç saat deneme uçuşu yaptırmaya başlamıştı.

Yazdan aldığını vere vere kısalan bu ekim günleri, bir yandan üç konuğun sabırlarından birer parça ala ala uzar gibiydi. Amma ne kadar uzasa da, sınır kışlasındaki bu konukluk bir hafta daha sürdü.

Bir akşam, yemekten epeyce sonra, yat borusu çalar çalmaz, yazıcı asker Popof odaya giriverdi: Kalkın! Popof ne kadar güleçse, onlar da o kadar gülümsediler.

«(Yahu, şimdi yatma zamanı değil mi?)»

«Hazırlanın!»

Hazırlanması ne olacak gariplerin? Salyangoz gibi evleri barkları sırtlarında zaten. Pardesü de şapka da giyecek değiller. Yok.

İçeri iki asker daha girdi. Bunlar birer kaput getirmişlerdi.

«İster giyin, ister sırtınıza alın!» dediler. «Dışarısı serin. Kamyon da açık...»

Ay altında şıkır şıkır yıkanan avluya çıktıkları zaman, artık işlemeğe başlıyan kamyonun önünde birkaç subay bekliyordu. Biri o karayağız iri yüzbaşı, öteki de dilmaç teğmen. Konukların ellerini sıktılar ve askerce bir selâm çakarak:

«Hayırlı yolculuk!» dediler.

O kadar. Nereyesi, nedeni sorulmazdı. Üçü de öğrenmişti artık: Sınır askerleri az konuşur, onlara konuk olanlar çok sormaz ve bir şey sorulmadıkça da karşılık vermezler.

Kamyonun arka kapağı açıldı. Konuklar bindiler. Popof'la beraber iki de silâhlı asker bindi. Kamyon yürüdü. Kışla avlusundan çıktı. Köyü solda bırakıp bir bayıra sardı. O bir toprak yolca pek de zorlanmadan tırmandıkça, geride kalan tepelerin ötesinde öbek öbek yere düşmüş yıldızlar gibi parıldıyan bir şehir göründü.

«Neresi bu, Popof?»

«Edirne!»

«Bu kadar yakın mıydı?»

«Öksürmeyin, duyulur!»

İkinci, öksürüğünü hemen kesti. Daha yarılamadığı sigarasını da yanıbaşına bastırıp söndürdü. Üçü de yine diz dize, göz gözeydi. Boncuk gözler ötekilere sordu:

«Nereye gidiyoruz acaba?»

«Sınıra.»

« Etme!»

«Etmesi yok. Kamyon şimdi varıp yanaşacak. Arka kapağı açacaklar ve kalburda kalmış delice gibi bizi oraya silkip dönecekler!

«Sanmam.»

«Sanmam.»

«Soralım mı?»

«Gerekmez. Ay aydın, yön belli. Edirne gitgide uzaklaşıyor.»

«Peki, biz nereye yaklaşıyoruz?»

Kamyon zınk diye durdu. Sağı solu yeşil bir yerdi burası. Havada, iri bir karpuz yarılmış gibi çayır kokusu vardı.

«Nedir burası Popof?»

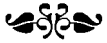
Kamyondan atlamaya hazırlanan Popof:

«Burası halk bağı!» dedi. «Bizim bağ. Torbalarımızda peynir ekmek var hepimiz için, ama biraz da üzüm toplıyalım. Sofya'ya kadar yolumuz çok. Sen şunu tutuver hele...»

Popof'un tutuver dediği otomatik tüfek artık Birinci'nin ellerindeydi. Öteki askerler de tüfeklerini İkinci'ye, Üçüncü'ye verip üzüm toplamaya indiler.

Üç arkadaş dolu dolu gözlerle bakışıp, kaldılar. Artık bu ellerindekiler silâh değil, Bulgaristan'ın onlara sunduğu avuç dolusu güven, yürek dolusu inançtı. Birinci'nin eli, alışık bir uzanışla kabzaya gitti. Kavradığı bu kabza, her Bulgar yoldaşın eli kadar sert ve sıcaktı.

"ACI LOKMA" ÜZERİNE YAZILANLARDAN

İBRAHİM TATARLI:

Fahri Erdinç, Bulgaristan'da yazar olarak daha da gelişti, Türk devrimci yazınının başta gelen sanatçıları arasında yer aldı.

Nâzım Hikmet, Fahri Erdinç'in öyküleriyle ilgili bir eleştirisinde (*Memleketimi Anlatıyorum* adlı kitabına önsöz), onun sanatsal başarılarını şöyle değerlendirdi: *"Fahri'nin kitabı için, kısacık da olsa, şu önsözü yazdım diye seviniyorum. Övdümse, güzeli, doğruyu, haklıyı övdüm."*

Acı Lokma, Türk yazınında zengin gelenekleri bulunmayan otobiyografik roman türündendir. Bu tür, Türk yazınında ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişti. Gorki'nin etkisi altında otobiyografik roman dizisini kaleme alan Orhan Kemal'den sonra, Fahri Erdinç'in sözkonusu yapıtıyla da Türkiye'nin bu yazın türü zenginleşti.

Romanda yaşamdan geniş görünüler veriliyor. Yeni kişinin yetişmesi ve gelişmesiyle organik bir ilişki içinde çeşitli yaşam ortamları ve yazgılar gözler önüne seriliyor.

Erdinç, yaşam yolunun zengin malzemesinden yararlanarak, büyük sanatsal genellemeler (sentezler) yapmayı başarıyor.

Roman sürükleyici bir biçimde yazılmış. Sanatsal özellikleri, yazarın öteki düzyazı yapıtlarında da az ya da çok görülüyor. Dili arı, duru ve kıvrak. Nâzım Hikmet, Erdinç'i Türk dilinin ustaları arasında sayıyor. Orijinalinden Bulgarcaya çevrilmiş olan bu roman, Bulgar okurları arasında eğitici ve tanıtıcı bir rol oynayacak.

MÜNEVVER ANDAÇ:

Acı Lokma'yı bir gecede bitirdim. Kitabı elime aldım bir kere, bırakamadım.

Konu çok iyi bulunmuş. Kompozisyon temelde güzel. Ama biraz oranlama kusuru var. Birinci bölüm, daha doğrusu orta bölüm, yani çocukluk yılları ağır basıyor. Hem uzunluk, hem işleniş, hem de kalite bakımından. Son bölüm, yani delikanlılık yılları, ötekilere oranla az işlenmiş. İhmal edilmiş adeta... O yıllar ayrı bir roman konusu olabilir senin için. Bu romanı da yazmalısın. Bizim aydının yalnızlığı –maddi ve manevi–, tutunacak bir tek dalı olmayan bu entelektüel tipi ele alınmaya değer bir konu. Sağdan hücuma uğrar bu entelektüel, soldan en ufak bir yardım görmez, bocalar durur; kimi dayanır, kimi mahvolur, gürültüye gider.

Yine de çocukluk yıllarını veren bölüm çok, ama çok güzel. Bu çocuk konusu romanımızda ilk defa bu kadar geniş ve güzel verilmiş.

Baba tipi de harika: Bütün kusurlarıyla, bu adamı sevmemek, acılarına katılmamak elde değil. İnanır mısın, romanı okuduktan sonra, babana müthiş acıdım, hayatına, ölümüne. Senin baban olduğu için değil tabii...

Diline gelince, bayıldım. Ne kadar güzel, temiz Türkçe bu seninki. Rahat çok. Dilin bu rahatlığını sende ve Kemal Tahir'de görüyorum bugünkü edebiyatımızda...

İşte *Acı Lokma* hakkında düşündüklerim bunlar. Unutma, senin yazacağın bir roman daha var önünde: Bu gençlik yılları. Onları da çocukluk yıllarını yansıttığın gibi yazmaya bak. Aynı samimiyetle, aynı sevgiyle...

JAK İHMALYAN:

Senin *Acı Lokma*'nı büyük bir iştahla, bazen gülerek, bazen ağlayarak yedim yuttum.

Böyle bir ziyafeti ancak Kemal Tahir'lerin, Orhan Kemal'lerin sofrasında bulmak mümkün. Beni pek sardı kitabın. Ellerin, dillerin dert görmesin.

Sabahattin Ali'nin öğütlerini bitamam tuttuğunu, uyguladığını görüyorum. Anlatımın ne bir sözcük fazla, ne bir sözcük eksik. Hele samimiyetine, alçakgönüllülüğüne bayıldım. *Acı Lokma*'nın bu kadar tatlı yutulacağını düşünmemiştim. Bana memleketimizi bir yaşattın ki, sorma.

Büyük üstadlarımızdan boşalan yerler, seni ve benzerlerini bekliyor, yolun açık olsun kardeşim.

NURER UĞURLU:

Acı Lokma Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiyesinin Batı Anadolu yakasının toplumsal görünümünden bir kesit olmasıyla da önemli. Anılara dayanarak, Türkiye'nin o döneminden sergilediği "insan manzaraları" F. Erdinç'in sanatçı vurgulamasıyla aydınlığa çıkarken, önemli ve belirgin bir Türkiye gerçeğine de ayna tutulmuş oluyor.

Acı Lokma büyük, hele çok büyük bir roman değil. Ama gerçekten, yürekten ve içten yazılmış iyi bir roman. "Gurbet Korkusu"nu içinde yaşayan bir sanatçının, dünyasını gurbetin hüznü üzerine kurması, kendi toprağını ve insanlarını gurbet'ten anlatmasıdır ki, bunu Türk edebiyatında bu kadar açık yüreklilikle, yiğitçe ortaya koyan çok az roman vardır. İşte *Acı Lokma* bu romanlardan biridir.

ACI LOKMA

Fahri Erdinç (1917-1986), Trk edebiyatının toplumcu gerçekçi geleneğinden geyor. 40 Kuşağı olarak anılan edebiyatçılar arasıda, sanat yaşamı Sabahattin Ali ve Nâzım Himet'le usta-çırak ilişkisi içinde gelişen, öykü ve roıan alanında verdiği ürünlerle edebiyat tarihinızde iz bırakan yazarlardan. Aynı zamand, sanatsal kimliğine, yurt dışında sürgün yaşan boyunca siyasal çalışmalarıyla yeni boyutla ekleyen bir yazgı adamı. Acı Lokma romanı, Fahri rdinç'in yazgı adamlığı kimliğine giden yolda, yaşmöyküsünden bir kesit. Ege'nin bir kasabasında, ttüncülük de yapan bir aile çerçevesinde 30 yıllık aşam dilimini sunarken, Kurtuluş Savaşı ardından umhuriyetin kuruluş yıllarında oluşan toplums ve siyasal ortamı da eleştirel bir bakışla anlatıor. Halkın yaşamından canlı görünümler, değişik isan portreleri eşliğinde. Duyarlı bir dil, sürükleyicbir anlatım ve akıcı bir kurguyla..

THG
0328685
BGY
THG 0328685 BGT

KAPAK FOTOĞRAFI: FERHAT ÖZER

15 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-9944-5688-0-7

9 789944 568807

Yordam kitap